

ISTORIA UNIVERSALĂ

MANUAL PENTRU ÎNVĂȚĂMÎNTUL SECUNDAR

LUCRAT DE

IOAN SLAVICI.

PARTEA II.

EVUL MEDIU.

CU 62 ILUSTRĂȚIUNI.

BUCUREȘTI.

EDITURA *LIBRĂRIEI SOCECŪ & Comp.*

21. Calea Victoriei, 21.

1891.

PREFAȚĂ.

Cartea aceasta cuprinde istoria evului mediu înfățișată din punctul de vedere al Românilor și nu e croită numai pentru școală, ci pentru toți cei ce doresc să cunoască istoria și să înțeleagă legătura dintre evenimentele petrecute în timpul evului mediu.

Poporul român s'a încheșat numai încetul cu încetul și abia spre sfârșitul evului mediu a ieșit la iveală în viața societății orientale.

Istoria constituirii politice a Românilor și a consolidării statelor române, pe cât ea ne este cunoscută, poate dar să fie înțeleasă și de cei ce nu cunosc istoria popoarelor apusene. Ea rămâne însă un șir de întâmplări neînțelese pentru cei ce nu cunosc istoria popoarelor din Orient. De aceea noi, care am învățat istoria în țările de la apus ori din cărți scrise din punctul de vedere al Apusului, adese-ori ne plângem, că istoria noastră e un șir de basme frumoase, care nu prea au legătură cu restul istoriei cunoscute de noi. Deși avem dar mult *simțiment* istoric, suntem lipsiți în mare grad de *conștiință* istorică bine lămurită.

Întreaga mea lucrare e pornită deci din gândul, că noi Români, când vorba e de pozițiunea istorică a neamului nostru, avem să stăm cu privirea ațintită spre Orient, căci de aici s'a hotărât soarta noastră și tot aici vom avea să ne împlinim și menirea istorică.

E fără îndoială frumos și bine să cunoaștem pe Pipin cel Scurt, pe Carol cel Mare, pe Alfred cel Mare, pe Cnut, pe Othon I., pe Frederic Barbarossa ori pe Filip August și să știm ce au fă-

cut acești mari monarhi. Pentru noi, popoarele din Orient, e însă mai bine și mai folositor să cunoaștem pe Cosroe I. Nușirvan, pe Harun al. Rașid, pe Vasilie Macedoneanul și pe Țarul Simeon, pe Sultanul Melicșah, pe Temurdși și pe Andreiș II., pe Osman al Ghazi și pe Timur-Lenc.

Privind însă lucrurile din punctul de vedere al dezvoltării noastre culturale, luarea noastră a-minte se îndreptează spre Apus, unde s'a produs cultura primită de noi. Tocmai de aceea însă evenimentele petrecute în țările apusene au pentru noi importanța, că lesnesc înțelegerea propriei noastre dezvoltări culturale.

Am adunat dar în cartea aceasta tot ceea-ce trebuie să știm, ca să înțelegem atât dezvoltarea politică a popoarelor din Orient, cât și dezvoltarea culturală a societății apusene. Ast-fel s'a înșchiebat un manual de istorie în adevăr universală, în care nici unul din popoarele mai însemnate, nici unul din evenimentele mai hotăritoare nu e trecut cu vederea.

Rămâne acum, ca învățătorii să-i povățuiască pe școlari în studiul istoriei potrivit cu programele oficiale și cu scopul special al școlii, alegând din întregul material ceea-ce mai ales au să învețe.

Întregul curs e împărțit în trei grade.

Gradul II. e acela, care coprinde întreaga materie. El este sinteza, adică o scurtă recapitulare a evenimentelor expuse în gradul I. numai până în timpul lui Mircea-Vodă cel Bătrân și încheerea istoriei medievale pentru fiește-care popor îndeosebi. Acela, care a trecut gradul acesta, cunoște toate evenimentele mai importante și are și privirea generală asupra lor.

Gradul I. e o pregătire pentru înțelegerea gradului II, un șir de biografii grupate după timpuri, care alt-fel nu au vre-o legătură mai strinsă între ele. Mi-am dat silința să le scriu așa, ca ele să fie o lectură ușoară și adimenitoare. Gândul meu era ca profesorii de *limba română* să poată întrebuința această parte ca **carte de lectură**. De aceea am construit frazele cu îngrijire și le-am analizat atât în ceea-ce privește aședarea cuvintelor, cât și din punctul de vedere al interpunctării, ca ast-fel să ajung a da în mâna școlarilor un fel de gramatică aplicată. Nu am voit să mă cobor la nivelul școlarilor, ci mi-am dat silința de a-l ridica, cu ajutorul învățătorilor, pe școlari la nivelul general. În tot cazul dar primele 10, 15 din aceste bucăți au să fie citite în școală și explicate de învățător, pentru-ca școlarii să se deprindă a învăța pe 'nțeles.

Gradul III., o scurtă dare de seamă despre mersul dezvoltării culturale, e o complectare a gradului II. Am făcut această dare de seamă mai

ales din punctul de vedere al școlilor de fete, pentru care istoria politică ea singură e un fel de balast.

Având în vedere principiul pedagogic, că manualele școlare n'au să cuprindă constatări nouă, ci numai rezultate în general admise, m'am ferit în scrierea acestei cărți de ceea-ce se numește „originalitate“. Original e modul de a expune materia, original poate să fie felul de a vedé unele lucruri; alt-fel însă întreaga lucrare este o compilațiune, o adunare de date și de constatări făcute de alții.

Mă simt deci dator să arăt, cum și de unde am adunat datele expuse în această carte.

Am croit lucrarea și am adunat materialul într'un timp, când istoria universală publicată de *G. Weber*, cea publicată de *Corvin și Held*, cronică lui *G. Sinkai* și publicațiunile făcute din manuscriptele rămase de *Eudoxie Hurmuzachi* erau singurele cărți istorice, de care dispuneam. Am adunat deci datele mai ales din aceste publicațiuni și le-am controlat apoi mai întâiu după datele cuprinse în *lexiconul de conversațiune* al lui *Mayer*, edițiunea IV., apoi după deosebite publicațiuni speciale, din care am și complotat materialul.

De și nu m'am folosit, cum ași fi dorit, de cele mai nouă cercetări, ci numai de publicațiunile, pe care am putut să le gășesc, am conștiința, că datele sunt exacte.

În ceea-ce privește istoria popórelor din Orient în deosebi unele date sunt îndoioase. Ast-fel Hammer-Purgstall pune lupta de la *Calca* în anul 1222. Alții o pun în anul 1223 și ear alții chiar în anul 1224. Tot ast-fel pentru unii *Strășimir*, cel din urmă principe bulgar, e fecior, ear pentru alții frate al Țarului *Șişman III*. Eu m'am ferit dinadins de a mă pronunța față cu asemenea controverse și am luat datele așa cum le-am gășit, pentru ca cetitorii să știe, ce se știe și ce nu se știe hotărît.

Multe sunt îndoielele în ceea ce privește istoria Românilor. E lucru neiertat a face într'o carte didactică încercări pentru înlăturarea vre uneia din aceste îndoieli. Asemenea încercări numai în scrieri academice se pot face. Eu m'am ținut deci de *Cronicari*, de *Hurmuzachi* și mai ales de *Sinkai*, care și astăzi, pe lângă toată bētrâneasca lui naivitate, e cel mai cu rivnă dintre istoriografii noștri.

Rămâne ca cel ce vor să se dămirească să citească publicațiunile speciale, care, cât pentru orient, au fost făcute mai ales în limba germană.

Aceia, care nu înțeleg limba germană, gășesc multe și frumoase amănunte în publicațiunea intitulată „*L'Univers pittoresque. Histoire et Description de tous les Peuples etc.*“, Editura firmei Firmin-Didot et Cie Paris. Două mari volume din această publicațiune cuprind descrierea Chinei făcută mai ales de *Poithier*. Primul volum, istoria Chinei, e una din cele mai interesante lecturi.

Istoria popoarelor din Asia centrală e expusă de Baronul C. D'Ohsson in „*Histoire des Mongols depuis Tchinguiz Khan*”. Sunt patru vol. mai mici.

Pentru istoria Poloniei și a Lithvaniei și în general pentru istoria popoarelor din nordul Europei sunt trei volume mici (vre-o 400 pag.) scrise de *Ioachim Lelevel*, și anume două volume „*Histoire de Pologne*” și un volum „*Histoire de la Lithuanie et Ruthenie etc.*” cu o introducere (de 41 pag.) făcută de traducătorul *E. Rykaczewski*.

Pentru istoria Mongolilor, a Turcilor, a Perșilor și a Arabilor sunt cele mai populare scrierile Baronului *Hammer-Purgstall*. In „*Geschichte der Goldenen Horde d. i. der Mongolen in Russland*”, (Pest. 1840), un volum de 412 pag. și in „*Geschichte der Ilchane, d. i. der Mongolen in Persien*” (două volume mici, 410 și 380 pag.) el espune întrun stil, ce-î drept, cam greoiu, dar cu multe amănunte întreaga istorie a Mongolilor și a popoarelor venite în atingere de dênșii. In „*Geschichte der osmanischen Reiches*” el expune istoria imperiului Otoman mai pe scurt ca *Zinkeisen*. Prima edițiune publicată in anul 1827, sunt patru volume, din care primul și vre-o 300 pag. din al doilea privitoare la evul mediu. Aceia-și materie e tratată in primul volum din a doua edițiune (1831).

Scrierile lui *Hammer-Purgstall* sunt pentru istoria popoarelor din Orient cam ceea ce *Chronica* lui G. Șinkai e pentru istoria Românilor: o lectură la început greoaie, dar in urmă interesantă, care tocmai prin indoielile, pe care le lasă, ne îndeamnă să consultăm și alte publicațiuni.

Acea-și caracter îl are „*Geschichte von Littanen als einen eigenen Groszfürstenthume etc.*” de *Schlözer* (Aug. Ludv.) Sunt, in ceea ce privește evul mediu, numai vre-o 190 pag. din care trei (93, 94 și 95) privitoare la Moldova.

Pentru istoria popoarelor din peninsula balcanică cel mai bun povățuitor e *Constantin Jos. Kirecek*, care in „*Grschichte der Bulgaren*” (1876) lămurește și istoria Sêrbilor și expune întreaga literatură privitoare la peninsula balcanică.

Ilustrațiunile sunt reproduse parte din istoria universală publicată de *Corvin* și *Held*, parte din „*Kunst-historische Bilderbogen*”, apărute la Lipsca în editura lui *E. A. Seemann*.

Dorința mea de a ușura studiul și prin câte-va hărți a rămas de astă-dată neîmplinită. Aceasta însă nu e singura scădere a cărții.

Tabele chronologice nu sunt în această parte a manualului. E mai bine, ca elevii să le facă ei ênși-și după tabela de materii și după materiile ce vor fi trecând.

Eu mă folosesc, în școală, de acest manual așa, că citesc cu școlarii „*Introducerea*”, care e o repetițiune, apoi trec cele XV timpuri, luând din fie-ște-care câte o singură, *prima*, biografie,

ca să ajungem cât mai curând la *Mircea-Vodă cel Bêtrân*. De aici înainte luăm cele-l'alte biografii după importanța, pe care o au din punctul de vedere al școlii, și în semestrul al doilea trecem neapărat la gradul II. Numai aici poate decî să fie vorba de table chronologice, și școlarii au să le facă ca *tese*.

București, Septemvrie 1891.

IOAN SLAVICI.

INTRODUCERE.

I. NOȚIUNI GEOGRAFICE.

Evul mediū e timpul, în care s'aū format orī aū venit în Europa popoarele, care aū întemeiat statele ce ađi sunt în ființă.

Continental european e tăiat de Dunăre și de Rin în două părți, una meridională, mai roditoare și cu un climat mai blând, ear alta septentrională, mai stearpă și cu un climat mai aspru. Popoarele aședate în partea de la meadă-noapte aū avut dar în toate timpurile pornirea de a trece Dunărea orī Rinul, fie ca să se așede aici, fie ca să stăpâniască pe popoarele mai bogate de la meadă-đi.

Dunărea și Rinul isvoresc cam în aceea-și parte a Europei, Dunărea în munții Pădurii Negre, vre-o 50 % deasupra equatorului, ear Rinul în Alpi, ce-va mai spre meadă-đi, cam la gradul 46 deasupra equatorului. Dunărea, ieșind din obirșia ei, o ia spre meadă-noapte, apoi peste puțin cotește, se întoarce spre răsărit și, cădënd mereū spre meadă-đi, se varsă la gradul 45 în Marea Neagră. Rinul, ieșind din obirșia lui, o ia spre apus, cotește apoi spre meadă-noapte și se varsă la gradul 53 în marea de Nord. Pe când dar valea Dunării se lărgește spre meadă-đi, valea Rinul se desfășură spre meadă-noapte, și gurile Rinului sunt vre-o 8 grade mai spre meadă-noapte ca ale Dunării. De aceea coborîndu-ne de-a lungul Dunării pământul e din ce în ce mai mănos, ear coborîndu-ne de-a lungul Rinului țermuriī sunt din ce în ce mai sterpi. Ast-fel popoarele aședate pe la isvoarele acestor două riuri aū avut în toate timpurile pornirea de a se coborī de-a lungul Dunării. În urma acestor porniri firești pozițiunea popoarelor

aședate în valea Dunării a fost totdeauna foarte grea, de oare-ce ele erau strîmtoare atît despre meadă-noapte, cît și despre Apus.

Spre meadă-noapte valea Dunării e apărâtă de trei grupe de munți: Cadrilaterul Boemiei, Carpații Apusenî și Carpații Răsăriteni. Dealungul poalelor despre apus ale Cadrilaterului drumul duce spre izvoarele Dunării și spre valea Rinului, pe care numai niște dealuri mici o despart de valea Dunării de sus. În valea cea largă și mănoasă a Dunării de jos popoarele de la Nord nu puteau decî să străbată decît pe trei drumuri: printre Cadrilater și Carpații Apusenî, prin Moravia de astă-zi, — printre Carpații Apusenî și cei Răsăriteni, prin Maramureș, — ori de-a lungul rîurilor ce se varsă pe la poalele răsăritene în Dunăre, adecă prin țara noastră. Acest al treilea drum e cel mai larg, și de aceea aici pe pămîntul nostru s'aû purtat cele mai multe și mai grele lupte între popoarele de la Nord și cele de la Sud.

Despre Apus valea Dunării e apărâtă de două rînduri de strîmtoări, care o despart în două câmpii largi. Sus, unde Dunărea cotește spre Apus, ea apucă o vale strîmtă, între Cadrilater și Alpi, și abia la Viena, în preajma Carpaților Apusenî, locurile se lărgesc. Acela, care a sosit o dată aici, înaintează ușor spre Câmpia Țării Ungurești. De aici însă spre valea de la gurile Dunării, prin Porțile de fier ori prin trecătorile din Carpați, drumul e atît de anevoios, încât nimeni încă nu l'a trecut cu noroc.

II. MIGRAȚIUNEA POPOARELOR.

În timpurile vechi partea despre meadă-zi a Europei era locuită de Pelasgi, de Gali, de Traci și de Iliri, iar în partea despre meadă-noapte trăiau fel de fel de popoare de origine arică, pe care scrietorii de atunci le numesc *Schiți* și *Sarmați*.

Primul popor de viță *turanică*, Mongolii amestecați cu Arieni, sunt cetele, care pe la 250 i. d. Chr. aû înființat regatul *Parthiei*.

Puțin timp în urmă Chinezii ridică zidul lor de apărare, și Mongolii de pe înălțimile marelui platoû, ne mai putîndu-se coborî spre meadă-zi, migrează în masse din ce în ce mai mari spre Apus.

În Iran nu pot să treacă, fiind-că sunt opriți de Parți și în urmă de Perși. Petrec decî prin preajma Mării Caspice, unde se

amestecă cu Arieni. Astfel se închiagă noue popoare turanice sau fino-tatarice, care se împing mereu unul pe altul spre apus, de oare-ce spre meadă-și le staă în cale munții Caucasului și apele Mării Negre.

Strimtorași de acești Turani, Schiși de pe marele șes sarmatic se îndesuiesc și daă cu atât mai virtos năvală spre meadă-și.

Primii, care se ivesc la Rin, sunt popoare de vișă *scandinavică*, pe care Romarii le numesc în urma *Germani*. Nu se știe, când primele lor cete aă sosit la Rin. Pe la 120 i. d. Chr. însă dênși ocupau toate văile de la dreapta Rinului, și **Cimbrii**, ne mai putând înainta spre meadă-și, aă apucat spre răsărit, s'aă coborât în valea Dunării și aă sosit de la Dunăre la poalele apusene ale Alpilor.

Pe drumul ales de Cimbri sosesc cele mai însemnate din popoarele de vișă germană în valea Dunării; ele nu străbat despre apus, prin strămoșia dintre Alpi și Cadrilater, ci se coboară fie printre Cadrilater și Carpași, fie printre cele două grupe ale Carpașilor, fie mai ales pe aici prin țara noastră.

Menirea istorică a statului roman era să oprească pe aceste popoare la Dunăre și la Rin. Recunoscând, că Românii nu pot să îplinească menirea aceasta decât stăpânind trecătorile largi, adecă ambii țermuri ai Rinului, ambii țermuri ai Dunării și trecătorile despre Bactria, Iuliu Cesar a supus Galia, a făcut primele expedițiuni peste Rin și avea de gând să poarte un răsboiă contra Dacilor aședași în Carpași răsăriteni și altul contra Parșilor.

Planul de apărare croit de Iuliu Cesar n'a ajuns să fie executat decât de Traian, care stăpâna Britania și ambii țermuri ai Rinului, a supus Dacia și cucerise de la Parși (114—117) o parte din țermul stâng al Tigrului dimpreună cu trecătorile dintre Media și Armenia. Astfel din munții Hindu-Kuh până în Britania nimeni nu putea să străbată spre meadă-și fără de a găsi în calea sa puterea Romei.

Cât mai există, statul roman se susține luptând la Rin, la Dunăre și la Tigru, și el se descompune, când nu mai poate să susție luptele.

Aurelian avea să se lupte de-o-dată la Rin cu *Francii*, care voiau să se așeze în Galia, la Dunăre cu *Goșii*, care trecuseră peste Dacia pe țermul stâng al Dunării, la Tigru cu *Perșii*, care desființaseră regatul Parthiei și voiau să reînființeze împărăția

lui Darius, ear despre Arabia cu *Zenobia*, care cucerise Siria și Asia Mică. El intră dar la învoială cu Francii și le cedează Goților Dacia, pentru-ca să poată porni cu toată puterea Romei spre răsărit, de unde au venit în urmă *Arabii*, *Mongolii* și *Turcii*.

De aici înainte popoarele de la meadă-noapte trec roiri-roiri peste Rin și peste Dunăre și se amestecă cu popoarele sosite în timpurile vechi în această mai bine-cuvântată parte a Europei.

Evul mediu e timpul, în care din acest amestec s'au încheat nouele popoare, care astăzi duc mai departe viața croită de lumea elină-romană.

III. CĂDEREA ROMEI.

1. ALARICH.

Alarich e primul rege german, care a pătuns în fruntea cetelor sale până în centrul Italiaei și a prădat Roma.

După învoiala făcută cu Aurelian Goții de la apus, numiți și *Visigoți*, au rămas în Dacia ca buni vecini ai Romanilor. Vecinii lor spre apus erau *Marcomanii*, ear spre meadă-noapte *Ostrogoții*, care stăpâniau popoarele așezate în partea de meadă-și a marelui șes sarmatic, de pe la Volga până spre Marea Baltică.

Trăind în bune relațiuni cu acești vecini, Visigoții au primit aici în țara noastră dimpreună cu învățăturile lui *Arie* și începuturile de cultură elină romană. Un Episcop al lor a luat parte la conciliul din Nicea (325), ear altul, *Ulfula* (mort la 381), a combinat *alfabetul gotic* și a tradus biblia în limba gotică.

Pe la anul 370 se ivesc despre Răsărit **Hunii**, care bat într'o mare luptă pe *Hermanarich*, regele Ostrogoților, și înaintează ca un vârtej spre Dacia.

Bătuți la Nistru, Visigoții se risipesc. O parte mai mică a lor scapă prin strimtorile Carpaților spre apus, ear partea cea mare, vre-o 200,000 luptători cu familiile lor, trec Dunărea și se pun sub ocrotirea Impăratului roman.

Pe țermul drept al Dunării însă ei nu găsesc hrană, ba mai sunt asupriți și de diregătorii romani. În curând dar ei încep să prade și înaintează până la Adrianopol, unde Impăratul *Valens* cade în luptă cu dênșii.

Alarich s'a născut în timpul acestor lupte, cam pe la anul 376. *Teodosiu cel Mare* îl înfrânează pe Visigoți și-i așează cu locuință statornică în preajma Adrianopolului, unde ei și rămân în tot timpul copilăriei lui Alarich.

După moartea lui Teodosiu ei îl proclamă pe Alarich, acum tânăr de 20 ani, Rege al lor și se răscoală din nou. Timp de vre-o trei ani ei au cutrierat până în Pelopones, prădând orașe și sate și sfărâmand, ca creștinii fanatici, templele antice și idolii rămași din timpul păgânătății. Ear Impăratul *Arcadiu* ședea ascuns în dosul zidurilor ridicate de Constantin cel Mare.

Stilicho, căpetenia oștirilor romane de la Apus, îl silește în cele din urmă să se retragă. Impăratul *Arcadiu* însă îl numește căpetenie a oștirilor sale și-i dăruiește *Iliria orientală*, pentru-ca ast-fel să-l împingă spre apus. Și în adevăr, începând de la anul 400 Alarich năvălește în mai multe rânduri în Italia, dar e bătut de *Stilicho* (Polenția, Verona) și silit a se retrage.

În timpul acesta Hunii răsbesc prin strimtorile Carpaților tăind pe toți cei ce le steteau în cale și nu vor să li se supună.

Cetele fugărite, *Ostrogoți*, *Alani*, *Vandalii*, se adună sub conducerea lui **Radagais** și pătrund în anul 404 până spre Florența, unde *Stilicho* le risipește într'o luptă, în care cade și **Radagais**. Remășițele lor trec apoi în Galia, pe care o pradă timp de mai mulți ani.

Stilicho intră acum la invoieală cu Alarich. În anul 408 însă intriganții de la curtea lui *Honoriu* îl pierd pe *Stilicho*, și Alarich intră din nou în Italia, ca să răsbune moartea amicului său.

El pătrunde prădând până la Roma. De astă-dată însă ca-piștea odinioară atât de falnică scapă cu o mare contribuțiune. În acela-și timp Germanii, care se aflau ca sclavi în Roma, sunt puși în libertate și intră, vre-o 40,000 de luptători, în oastea lui Alarich.

Honoriu, care se afla retras la *Ravenna*, începe să negocieze. În anul 410 însă **Athaulf**, cumnatul lui Alarich, intră cu noue cete, între care și mulți Huni însetați de pradă, în valea Padului și Alarich se unește cu el și se întoarce din nou la Roma. Germanii, care se mai aflau ca sclavi în Roma, îi deschid peste noapte porțile cetății.

În ziua de 24 August 410 cetele lui Alarich și ale lui **Athaulf**

intră călăuzite de foștii sclavi în oraș și pradă mai groaznic ca Galii odinioară, tocmai 800 ani mai înainte.

Încărcat în Roma de prăzi bogate, Alarich pleacă spre meadă-și mênat de gândul, ca să treacă în Africa cea mănoasă și să-și întemeeze acolo un regat.

Alta era însă menirea cetelor adunate sub povățuirea lui: el moare pe drum, la *Cosenza*, om încă tînăr, de abia 34 ani.

2. GAISERICH.

După moartea lui Alarich Athaulf intră la învoială cu Împăratul Honoriu și deșertează Italia, trece pustiind prin Galia și se oprește în Spania, unde întemeiază, ca om de încredere al Împăratului, *regatul Visigoților*.

De o-dată cu Visigoții conduși de Athaulf trecuseră în Spania și Vandali și Alanii, în genere, rămășițele cetelor ce veniseră cu Radagais, cu Alarich ori cu Athaulf.

Alanii și mai ales Vandalii, nemulțumiți cu stăpânirea Visigoților, se retrag în munți. În anul 427 apoi ei proclamă Rege al lor pe **Gaiserich**, fiul fostului rege vandal *Godegiesel*.

Gaiserich era om tînăr încă, scurt, slut și schiop, dar deștept, răsboinic și cel mai crunt dintre contemporanii săi.

Conduși de densus, Vandalii se coboară din munți și în timp scurt se fac stăpâni pe o mare parte din țermurii despre Mediterană.

La Roma în timpul acesta murise Honoriu și primul lui secretar, un oare care *Ioan*, luase titlul de Împărat. Sora lui Honoriu însă, **Placidia**, primind ajutor din Constantinopol, îl alungă pe acel *Ioan* și ridică în scaun pe fiul ei **Valentinian III** (425—455), un copil de vre-o șase ani, în locul căruia domnește densus ajutată de doi generali, **Bonifaciu** și **Aețiu**, fiul născut din mămă romană al unui oștean german.

Aețiu, voind să dispună el singur de bună-voința Placidiei, obține revocarea lui Bonifaciu, care era guvernator în Africa cea bogată.

Bonifaciu se rescoală și, nesimțindu-se destoinic de a ține pept cu oștirea romană condusă de Aețiu, cere ajutor de la Gaiserich.

Astfel ajunge Gaiserich să treacă cu cetele sale de Alanii și de Vandali în Africa. Ajuns apoi aici, el nu-l ajută pe Bonifaciu,

ci-și mai sporește oastea cu cete de Mauritanii și începe să supună țara. Încă în anul 430 el întemeiază aici **regatul Vandailor**, care încetul cu încetul se întinde spre răsărit până în Egipt și cuprinde și insulele din basinul anterior al Mediteranei. Bonifaciu, ne mai putându-se susține, pleacă din Africa și se împacă cu Placidia. Câțiva ani în urmă Romanii recunosc apoi și ei stăpânirea lui Gaiserich, rezervându-și numai Cartagina. În anul 439 însă Gaiserich își pune reședința la Cartagina, și de aici înainte Roma nu mai stăpânește nimic în Africa.

Gaiserich a avut parte de viață lungă. El moare abia la 477, un an după căderea Romei; ast-fel timp de 50 ani el a fost spaima lumii. Val era de cei ce cădeau în mâinile lui și val de orașe din Africa, pe care le prăda fără de milă.

În deosebi prada făcută de Vandalii lui în Roma a rămas proverbială.

În anul 455 Valentinian III. e omorât și omorătorii lui ridică în scaun pe *Petroniu Maxim*. Acesta cere în căsătorie pe **Eudoxia**, văduva Împăratului ucis și fiica Împăratului bizantin Teodosiu II.

Eudoxia însă, însetată de răzbunare, cere ajutor de la Gaiserich.

Gaiserich, acum stăpân al Mediteranei, trece marea, debarchează la gura Tibrului și în ziua de *15 Iunie 455* intră în Roma lipsită de apărare.

Timp de 14 zile au prădat Vandalii temple, prăvălii și case particulare, au dărâmat zidiri și-au omorât pe cei ce le steteau în cale. Nemulțumiți apoi cu prădile adunate, au luat la plecare lor mai multe mii de Romani bogați, care aveau să se rescumere cu prețuri mari. Între acești robi se afla și Împărăteasa Eudoxia dimpreună cu două ficii ale ei. Ba una dintre aceste a trebuit să primească de soț al ei pe *Humerich*, fiul lui Gaiserich.

În anul 468 cei doi Împerați romani se unesc și pornesc asupra lui Gaiserich cu o flotă de peste 1000 de corăbii. Ei sufer însă o grea înfrângere, și numai moartea pune capăt stăpânirii înfricoșate a lui Gaiserich.

3. A T I L A.

Sosiți în valea Dunării, Hunii s'au făcut în curând stăpânii popoarelor conduse mai înainte de Ostrogoți.

În timpul, când Gaiserich trecuse în Africa, Regele Hunilor,

Rugila, trece în fruntea ostirilor lui în împărăția de la răsărit, și Impăratul *Teodosiū II.* nu scapă de Huni decât plătind un mare tribut.

Acest Rugila era prieten al lui Aetiu.

Când Bonifaciu se întoarce din Africa, Aetiu, care se răsboia în Galia, se întoarce cu oaste asupra lui. Bonifaciu câștigă victoria, dar moare în urma unei răni primite în luptă; ear Aetiu, învins, se refugiază la Rugila, care în timpul acela își avea capitala în Panonia, la poalele orientale ale Carpaților apuseni.

Un an în urmă, la 433, murind Rugila, se ridică în fruntea Hunilor doi nepoți ai lui, *Atila* și *Bleda*.

Timp de doi-spre-dece ani ei domnesc împreună. În timpul acesta ei silesc pe Impăratul de la răsărit să îndoiască tributul și cutrieră prădând până în Mesopotamia și în Siria. În anii 441 și 442 ei pradă orașele din peninsula balcanică și adună opere de artă, ca să împodobească casele, clădite mai ales de lemn, din capitala lor.

În anul 445 Atila pune sbiri de omoară pe fratele său și de aici înainte stăpânește el singur timp de vre-o opt ani.

Atila e socotit ca unul din cei mai înfricoșăți barbari. El însuși se numea pe sine *biciul lui Dumnezeu* și se fălea că pe pământul călcat de copitele calului său iarbă nu mai crește. El era om scurt și cu deosebire slut, ca toți Hunii. Capul îi era mare, ochii mici îi ședeau înfundată în cap, pelița galbuie a obrazilor lui era spană și ca plină de plăgi. Deși însă slut, incult și aspru la fire, el avea și ce-va frumos în felul lui de a fi. El era admirator al culturii și ținea în mare cinste pe oamenii de știință, care veniau la curtea lui. În același timp nu era îngâmfat și nu ținea la pompă și la strălucire. Pe când căpeteniile cetelor lui se încăreau cu purpura, aurul și petrele scumpe, pe care le adusesera ca pradă, el era Regele păstor și păstra îmbrăcămintea părinților săi. Pe când altora li se punea la masa lui tacâm de argint și de aur, el avea tacâm de lemn ca părinții lui.

În anul 450, murind Teodosiu II., se proclamă Impărăteasă a Răsăritului **Pulcheria**, sora lui. **Marcian**, soțul Pulcheriei, un oștean cu mari virtuți, îi refuză lui Atila tributul și face pregătiri, ca să-l întâmpine cu oaste. Atila se întoarce spre Apus, unde amicul lui, Aetiu, era adevăratul cârmuitor. Încă în anul 433

Aețiu fusese grațiat, se întorsese în Italia și de atunci susținuse în multe resboaie stăpânirea romană.

Rădēmându-se și pe amicia lui Aețiu, Atila cere mâna *Honoriei*, surorii lui Valentian III. și o parte din împărăție drept zestre.

El primește și aici un refus hotărât.

Încă în anul 450 el chiamă deci la răsboi pe toate popoarele despre meadă-noapte și pornește cu vre-o 500,000 luptători asupra Impărăției de la apus. El însă nu o ia spre Italia, ci spre apus, ca să despartă pe popoarele din Galia de Romani. Gândul lui e străbată până la Visigoții, care în timpul acesta stăpâneau și o parte din Galia (Aquantania) și și aveau capitala în *Tolosa*, apoi să se întoarcă în Italia. El înaintează deci printre Alpi și Cadrilater spre izvoarele Dunării, trece în valea Rinului și ajunge în cele din urmă în Galia. Până aici și mai departe cetele lui Atila trec lăsând cenușă și ruine în urma lor, în vreme-ce lumea se ascunde prin munți și prin codri.

Pe când Atila asedia *Orleans-ul*, sosește, în sfirșit, și Aețiu în fruntea legiunilor, și bătrânul **Teodorich**, Regele Tolosan, în fruntea Visigoților.

Atila se retrage din împregiurimile Orleansului și se oprește pe **câmpiile catalaunice** (Chalons sur Marne).

Aici s'a încins marea luptă a popoarelor.

Alătura cu Atila luptau mulți Germani, între care cei mai de frunte *Ostrogoții* și *Longobardii*.

Alătura cu Romanii luptau ear alți Germani, între care *Francii* salici cu Regele lor **Meroveu**, *Alemanii*, *Burgunzii*, *Alanii* și mai cu deosebire *Visigoții*, al cărora Rege, Teodorich, moare în luptă.

În amurgul serii peste 160,000 morți acoper câmpul de bătăie și Atila începe să se retragă. Aețiu însă, om chibzuit, nu se avântă să-l urmărească, ci e mulțumit de a-l fi silit să se întoarcă a casă.

Doi ani în urmă Atila cere din nou mâna Honoriei și primește un nou refus. De astă-dată el intră în Italia. Pe când însă el făcea pregătiri să înainteze spre Roma, pe care Aețiu n'o puté apăra cu puținele lui oștiri, vine în tabăra lui o deputațiune condusă de Papa **Leon cel Mare**. Dignitatea deputaților și vorbele

Papei fac impresiune asupra Regelui barbar: el se mulțumește cu un mare tribut și se întoarce ear în capitala lui.

După întoarcerea lui a casă, el își serbează nunta cu *Ildico*, fiica Regelui Burgunților, pe care o luase roabă în expedițiunea din anul 450.

El moare în noaptea nuntei sale, ucis, precum cred unii, de nenorocita lui mireasă.

4. HENGHIST.

Henghist, așa dic Englesii, e Radu-Negru al Engliterei, primul rege anglo-sacson în Britania.

Timp de peste trei sute de ani Britania fusese provincie romană; în anul 410 însă, când Alarich petrecea în Italia, Honoriu retrage legiunile romane din Britania. De aici înainte Briții sunt mereu hărțuiți de *Pictii* și de *Scotii*, care trăiau în *Caledonia* sau Scoția de astăzi.

Briții, părăsiți de Romani, cer, precum se povestește, ajutor de la **Angli și Sacsoni**, care locuiau pe țărmurii despre Danemarca. În anul 449 aceștia trec în Britania și, conduși de doi feciori de rege, **Henghist și Horsa**, îi alungă pe Pictii și pe Scotii. Ei însă nu se întorc apoi a casă, ci rămân stăpâni ai Britaniei, pe care o împart în șapte regate, așa numita **heptarchie**: *Essex, Wessex, Sussex, Kent, Ostanglia, Mercia și Northumberland*.

Horsa moare în curând în luptă, pe când Henghist a mai trăit până pe la anul 489 și-a organizat stăpânirea anglo-sacsonilor păgâni asupra Britaniei creștinite în timpul stăpânirii romane.

5. ODOACRU.

Odoacru e primul Rege german al Italiei.

Impărăția romană de la apus căduse încetul cu încetul sub stăpânirea Germanilor ce trecuseră Rinul și Dunărea.

Africa era stăpânită de bătrânul **Gaiserich**, care supusese și insulele din Mediterana, până chiar și Sicilia și Sardinia.

Spania și o mare parte din Franța de astăzi era stăpânită

de **Eurich**, (466—484), al treilea dintre feciorii lui Teodorich cel căzut în lupta de pe câmpiile catalaunice.

Pe țărmul stîng al Rinului stăpîniau *Burgunzii*, *Alemanii* și mai ales *Francii* conduși pe acest timp de *Childerich*, feciorul lui Meroveu.

În Britania era heptarchia cu *Henghist* în frunte.

În valea Dunării, după moartea lui Atila, ajunseseră stăpîni *Ostrogoții*, care în anul 475 își aleseră Rege pe tînărul **Teodorich**.

În adevăr decî Impăratul nu mai stăpînia decît Italia și o mică parte din Franța, unde era guvernator *Siagriu*, cu reședința în *Soisons*.

Și aici însă stăpînitorii adeverați erau căpeteniile cetelor de barbari intrate cu simbrie în serviciul Romei.

Aețiu moare în anul 454 lovit de Impăratul Honoriu el însuși, și în curînd după retragerea lui Gaiserich din Italia ajunge a-tot puternic **Ricimer**, un Visigot, care timp de vre-o șase-spre-dece ani ridică și răstoarnă Impărații după placul lui.

În anii 475 **Oreste**, fiul unuia dintre generalii lui Atila, ridică în scaun pe fiul său *Momyllus*, numit și **Romulus Augustulus**, un copil nevristic.

În același timp la Constantinopol Impăratul **Zeno Isauricul** (474—491) fusese alungat de soacră-sa *Verina*, care dăduse stăpînirea fratelui său *Basilisc*.

Din mijlocul acestei stări de zăpăceală se ridică **Odoacru**, căpetenia cetelor germane, mai ales *Heruli*, și fiul unui alt general al lui Atila, și cere pentru oștenii săi a treia parte din pămîntul Italiei.

După-ce Oreste îi refuză cererea, el se pune în fruntea cetelor sale, îl trimite pe Momyllus într'un castel și se proclamă pe sine *Rege al Germanilor din Italia*. Cetățenii Romei răcunosc și ei stăpînirea lui, ba cer ca și scaunul împărătesc din Constantinopol s'o răcunoască. Singur Siagriu se consideră și de aici înainte guvernator al Impăratului roman.

Ast-fel se desființează, după o existență de 1229 ani, statul roman odinioară atât de puternic.

Regii germani din Spania și din Galia rămân pe deplin independenți, ba Odoacru mai câștigă de la Gaiserich, cu prețul unui tribut anual, și Sicilia.

Stăpânirea lui Odoacru n'a fost aspră. El a împărțit, ce-î drept, între Germanii săi a treia parte din pământul Italiei și a rându-it *Duci* în cele mai însemnate orașe. Romanii însă se administrau ei înșiși potrivit cu legile lor de mai înainte.

În anul 493 Odoacru moare lovit de Teodorich, Regele Ostrogoților, pe când se ospătau împreună.

GRADUL ÂNTÊIÛ

OAMENI ȘI FAPTE.

I. TIMPUL LUÎ TEODORICH.

1. TEODORICH.

După moartea lui Atila trei frați din vechia viță regală a Ostrogoților se pun în fruntea Germanilor și încep lupta contra Hunilor. Doi dintre feciorii lui Atila pier în luptă, ear al treilea se întoarce cu rămășițele Hunilor spre Urali.

De aici înainte valea Dunării e stăpănită de Ostrogoții, care au drept vecini spre Alpi pe *Rugi* și pe *Heruli*.

Teodorich e fiul unuia dintre cei trei frați, *Teodemir*. Copil de vre-o șapte ani, el a fost trimis ca ostatec la Constantinopol, unde a petrecut timp de deuce ani. Deși nu învățase multă carte timpul acesta, el cunoștea lumea cultă.

În anul 475, tiner de vre-o 21 ani, înalt, chipeș și cu deosebire războinic, el a fost proclamat rege de o parte din Ostrogoți.

Puțin timp în urmă *Zeno Isauricul*, întorcându-se ear la scaunul său și având trebuință de brațele Ostrogoților, îl câștigă pe Teodorich numindu-l patrician, plătindu-i o mare simbrie și încărcându-l cu fel de fel de onoruri. Îi ridicăse până chiar și o statuă equestră pe una din piețele Constantinopolului.

Ostrogoții lui Teodorich însă nu se puteau stăpâni. De și luaă simbrie, ca să apere hotarele de la Dunăre, și prădaă adeseori orașele din Moesia. Prădările aceste erau cu atât mai îndră-

nete după-ce (481) murise un alt rege Ostrogot (tot Teodorich) și Teodorich ajunsese singur rege al Tuturor Ostrogoților.

Căți-va ani în urmă Odoacru pornește războiul contra Rugiilor, și se întoarce în Italia aducând, ca robi, pe Regele și pe Regina Rugiilor dimpreună cu mulți fruntași.

Fiul Regelui, *Frederic*, scapă însă cu o parte din Rugi în Panonia, la Teodorich, rudenia sa, și-l chiamă pe acesta într'ajutor.

Teodorich profită de ocaziune, dar nu ca să răsbune pe ru-dele sale, ci ca să cucerească Italia. Împăratul Zeno se învoiește și el cu atât mai virtos, cu cât Odoacru fusese recunoscut de Curtea din Constantinopol pe când Verina stăpâna, și Bisantinii se bucură, că Ostrogoții pleacă de la Dunăre.

Ast-fel ajung Ostrogoții să plece din țara noastră, lăsând în urma lor Gepizi și fel de fel de alte fărâmituri de popoare nomade.

În primă-vara anului 489 Ostrogoții se coboară din valea Padului și tăbărăsc cu carele și cu corturile lor la poala muntelui. Odoacru suferă o înfrângere în preajma Veneției, apoi, în Septembrie, alina la **Verona**, și de aici înainte stăpânii Italiei sunt Ostrogoții.

Odoacru se mai apără, ce-i drept, dar în cele din urmă intră la învoială și recunoaște stăpânirea lui Teodorich. În anul 493, în sfârșit, el moare la o ospetie, lovit de Teodorich el însuși.

Stăpânirea lui Teodorich a fost înțeleaptă și energică.

El împarte, întocmai ca Odoacru, a treia parte din pământul Italiei între Germani și pune Ducii în orașele mai de căpetenie. Pe când însă Germanii sunt oșteni supuși acestor Ducii, Romanii sunt singurii dirigători și trăiesc după legile lor de mai înainte. Gândul favorit al lui Teodorich era să-i împreune pe Germani și pe Romani într'un singur popor, ceea-ce s'a și întemplat în curgerea vremilor. De-o-cam-dată însă cuceritorii nu se puteau împăca cu cuceriiții, care, fiind catolici, se fereau de ori și-ce amestec cu Ostrogoții arienii.

În afară el nu numai a apărut Italia, dar și-a mai și întins stăpânirea asupra unei părți din Galia. Ast-fel în timpul lui Italia ajunge la o stare de înflorire, cum de mult nu fusese.

Teodorich era încongiurat tot-dea-una de fruntașii Romanilor, între care cel mai d'antăi sfetnic al lui a fost **Casiodor** (Magnu Aureliu). De și îi încărcă însă pe aceștia cu onoruri, el n'a putut

stîrpi ura dintre Romanî și Goți și domnia lui a fost turburată de multe conjurațiuni.

Teodorich moare în anul 526, lăsând scaunul nepotului său de fiica *Athalarich*, un copil minor, pus sub epitropia mamei sale **Amalasantha**.

2. CHLODVIG.

Chlodvig saū Clovis, adecă Ludovic, nepotul lui *Meroveu* și fiul lui *Childerich*, e primul rege independent al Francilor și întemeetorul marelui stat al Francilor.

Francii după învoiala făcută cu Impăratul Aurelian trăiau pe țermurul stēng al Rinului sub căpeteniile lor, care steteau cu simbrie în serviciul Romanilor. Incetul cu incetul însă numărul acestor căpetenii a scăzut, și în timpul lui Atila Francii erau împărțiți în două grupe mari, cei *Salici* și cei *Ripuari*. Meroveu era Regele Francilor salici.

De și trecuseră două sute de ani de la descălecarea lor în Galia, Francii erau tot păgani și barbari. Ei însă erau iubiți de Romanii din Galia și de Gali, care incetul cu incetul se romanisaseră, de oare-ce erau cei mai buni apărători ai hotarelor de la Rin.

Tot ca Francii, sub Regii lor, trăiau în Galia încă alte două popoare germane, *Burgunzii* și *Alemanii*, care veniseră mai târziu de peste Rin.

Desființând Odoacru împărățib de la Apus, toți Regii germani din Galia rămân independenți. Abia Chlodvig e însă acela, care pune capăt stēpânirii romane în Galia.

Urcându-se în anul 481, ca băiat de 15 ani, în scaun, Chlodvig își îndreptează privirile, înainte de toate, spre Soissons, unde Siagriu tot mai susținea stēpânirea romană. Bătut în anul 485, Siagriu caută scăpare la Visigoți; aceștia însă i-l extrădaū lui Chlodvig, care-l execută și ia apoi în stēpânire provincia romană.

Om de vre-o două-zeci de ani, Chlodvig ia în casătorie pe fiica unui Rege burgund, **Clodilda**, o creștină evlavioasă, care ținea mult să facă pe soțul ei să se boteze. Chlodvig ținea însă la credințele străbunilor săi.

În anul 496 Sigibert, Regele Francilor ripuari, cere de la Chlodvig ajutor contra *Alemanilor*, care năvăliseră în țara lui.

Chlodvig adună dar pe toți luptătorii franci și pornește asupra Alemanilor. La **Tolbiac**, unde ei se întélesc, el face în timpul luptei făgăduința, că se va boteza, dacă va învinge. Repurtând apoi o victorie strălucită, el se întoarce pe la Rheims și primește din mâinile Episcopului botezul dimpreună cu 3000 dintre soții săi de luptă.

Vedând acest exemplu, Francii primesc încetul cu încetul legea creștinească, intrând, ca Galii romanisați, în biserica catolică, și ast-fel se pregătește împreunarea tuturor locuitorilor din Galia într'un singur popor.

După victoria repurtată asupra Alemanilor statul Francilor devine cel mai puternic dintre statele din Galia, și Chlodvig a cucerit într'un șir de resboaie glorioase mai întâiu regatul Burgunților, apoi i-a alungat pe Visigoții din Galia. In cele din urmă numai Teodorich stăpânea o parte din vechea provincia romană; restul Galiei era împreunat sub stăpânirea Francilor.

Chlodvig a murit la Paris, în anul 511, om încă tânăr, lăsând în urma sa patru feciori, care au împărțit stăpânirea între dênșii.

II. TIMPUL LUÎ JUSTINIAN.

1. JUSTINIAN.

527—565.

În timpul, când regii barbari se răsboaiau, ca să întemeeze state noue pe pământul stăpânit odinioară de Romani, un fecior de țeran din Bulgaria de astă-dzi, *Justin*, plecase cu traista'n beț la Constantinopol. Flăcău înalt, chipeș și bine-făcut, el a fost primit în garda împărătească. Profitând apoi de împregiurări și de intrigile de la Curte, el s'a înălțat în timpul lui Zeno Isauricul din treaptă în treaptă și-a ajuns în cele din urmă chiar împărat (518—527).

Neavând copii, Iustin a luat mai întâiu ca ajutor, apoi ca moștenitor pe nepotul său **Justinian**, care fusese crescut la Constantinopol.

Fără de a fi înzestrat cu mari virtuți, Justinian a fost cel mai însemnat dintre monarhii din timpul său și unul dintre puținii împărați vrednici de amintire în Răsărit.

Om plin de deșertăciune lumească, el ținea ca în numele lui să se săvârșească fapte mari, și a avut norocul, ca în timpul lui să trăiască la Constantinopol mai mulți oameni însemnați, care erau gata să-l serviască.

În același timp țerile așezate împregiurul împărăției bizantine erau toate slăbite de turburări interne.

În *Spania* se formaseră încetul cu încetul mai multe regate. În *Galia* urmașii lui Chlodvig se răsboiau între dênșii. În *Italia* Amalasantha trăia în luptă cu mai marii Goților. În *Africa* un nepot al lui Gaiserich, *Gelimer*, răsturnase pe *Hilderich*, regele legitim. În *valea Dunării* după trecerea Ostrogoților în Italia stăpânirea era împărțită între *Gepiđi* și *Longobardđi*, în curând însă năvălesc **Slavii**, **Bulgarii** și **Avarii**. *Persia*, în sfârșit, era slăbită de frământări interne.

Ast-fel se ivește la Curtea din Constantinopol gândul de a reinchea împărăția romană de odinioară.

Nu-i era însă dat lui Justinian să vadă împlinirea unui vis atât de mare.

Încă mai înainte de a se fi urcat în scaun el prinsese slăbiciune pentru **Teodora**, o chipriotă frumoasă și ușuratică, dar inzestrată cu multă tărie de voință. Deși dênșa fusese mai înainte acrită mai ales la Alexandria, și era rău reputată, Justinian nu numai și-a luat-o de soție, dar a și încoronat-o și a făcut-o părtașă la stăpânire. Ajunsă ast-fel a-tot puternică, Teodora s'a incongiurat cu fel de fel de oameni stricați, care nu numai asupriau și împilau lumea, dar și uneltiau contra celor mai vrednici dintre sfetnicii și ajutătorii lui Justinian. Ear Justinian n'avea în el destulă bărbăție, ca să înfrêneze aceste rele porniri.

Find împărăteasa o fostă acrită, viața Constantinopolului se redusese încetul cu încetul la *hipodrom*, unde se dedeau în fiește-care și reprezentațiunii, mai ales alergări cu căruța. După colorile ce purtau alergătorii se grupaseră și partidele, una a *albastrilor* și alta a *verđilor*.

În anul 532, adecă destul de în curând după urcarea în scaun a lui Justinian, cele două partide, care mai înainte se luptau între dênsele, se coaliază, ca să-l răstoarne pe Justinian.

Răscoala izbucnește în hipodrom, unde lumea cere cu glas tare, ca Impăratul să curme abuzurile, apoi iese strigând: **Nika** (îvinge). Peste puțin izbucnește apoi un incendiu, care mistuie

mare parte din oraș dimpreună cu câte-va aripă ale palatului, ear mercenarii germani fac un măcel înfricoșat printre răsculați.

În aceste zile grele tronul a fost scăpat mai ales de **Belisariu**, cel mai mare dintre generali de pe acel timp, care a năbușit răscoala în sânge. Într-o singură zi a rămas în hipodrom 30,000 morți.

După înăbușirea acestei răscoale Justinian domnește tot ca mai înainte.

Ajutat de marele jurisconsult **Tribonian** și de alți cunosători ai dreptului roman, el adună de prin legile Romei și din cărțile juridice cele mai bune principii de drept și le împreună într-un codice numit **corpus iuris civilis**, care până aproape în zilele noastre a fost cartea de legi a celor mai multe popoare din Europa.

El poartă de asemenea grijă pentru rezidirea orașului și ridică peste două-zeci de biserici mari. Mai ales pentru împodobirea bisericii *Sf. Sofia* din Constantinopol a cheltuit foarte mult.

Multe războaie s'a purtat în timpul lui Justinian. Belisariu s'a războit mai întâi cu Persii, apoi cu Vandalii din Africa și cu Ostrogoții. El desființează regatul Vandalilor și supune în anul 533 tot nordul Africei stăpânirii bizantine. După un război îndelungat se desființează apoi și regatul Ostrogoților și în anul 554 trece și Italia sub stăpânirea bizantină.

La sfârșitul vieții sale Belisariu mai poartă un război contra *Slavilor*, care, uniți cu *Bulgarii*, trecuseră Dunărea, prădaseră toată peninsula balcanică și, conduși de **Zabegan**, amenințau acum Constantinopolul. Bellsar îi bate (558) și-i silește să se retragă pe țărmul stâng al Dunării.

De și însă norocos în războaie, Justinian a avut viața lui toată să se lupte cu conjurațiunii. Ast-fel spre sfârșitul vieții lui el se făcuse prepuelnic și plecat spre vătărare de sânge. Până chiar și Belisariu, care îi făcuse atât de mari servicii, denunțat ca conspirator, a fost aruncat în temniță și despuiat de averile lui.

În al doilea an al domniei sale (529) Justinian a desființat școala filosofică de la *Athena* și a pus ast-fel capăt cultului antic.

La sfârșitul vieții lui Justinian **Turcii** se coboară din munții *Altai* și înființează un chanat, care se întinde până în valea râului *Oxus*, ear **Avarii**, strămtorați de Turci, pornesc spre Europa și se opresc la poalele Caucasului. Justinian îi ia pe Avari cu sim-

brie, ca să apere hotarele de la Dunăre, ear Turcilor le trimite daruri, ca să-î neliniștească pe Perși.

2. COSROE I. NUȘIRVAN.

531—579

Persia, care timp atât de îndelungat amenințase împărăția romană și nu lăsase pe popoarele ce năvăliau din Răsărit să treacă peste Bactria spre meadă-și, ajunsese prin certe religioare și prin alte frământări interne în stare de decadentă.

În timpul lui Justinian ea se ridică din nou și ajunge ca în timpurile de mare mărire ale Iranului.

Regele *Kobades* avea mai mulți feciori, toți vrednici și bine văduți, dar cel mai vrednic și mai bine vădută dintre dênșii, om înzestrat cu rare virtuți, era **Cosroe**, al treilea născut. Luând decă înțelegere cu mai marii țării, Kobades lasă scaunul lui Cosroe, numit apoi și **Nușirvan** sau „*cel iubitor de dreptate*“.

Cosroe I. a fost unul din marii monarchi ai lumii. Stăpân nețermurit asupra unei mari părți din Asia, el s'a folosit de puterea lui, ca să ție bună rânduială, să lesnească bunul trai și să ocrotească pe aceia, care ostenesc spre a ridica societatea omenească la înflorire culturală.

El n'a suferit abusul, nici împilarea, a așternut drumuri, a durat poduri și a zidit canaluri, ca să sporească rodirea pământului și să lesnească transportul. Oamenii de știință și poeții găsiau la curtea lui adăpost și ocrotire. El întemeiază în Susa o academie pentru filosofie, retorică și poezie, și filosofi alungați din Atena (7) găsesc la curtea lui cea mai bună primire. Din porunca lui se adună *analele regilor* și se traduc în limba persiană cele mai însemnate opere ale Elinilor și ale Inșilor. *Bidpai*, învățatorul fiului și urmașului său *Hormuz*, adună de prin cărțile Inșilor cele mai frumoase povești, pe care aș le știu și țărani noștri.

În timpul lui (552) s'a început cultura gândacilor de mătase în Persia, de unde sămînța a fost apoi adusă la Constantinopol.

Ca să le poată face toate aceste, Cosroe trebuia să fie neadormit priveghetor, aspru și neînduplecat în lăuntru și tare în răsboaie.

El a vârsat mult sânge, ca să țină în frâu fie pe supuși,

fie pe vecinii săi. Chiar la începutul domniei sale el a dat perđării pe frații săi mai mari și pe toți cei ce uneltiau cu densusi.

În timpul celor 48 ani, cât a domnit, Cosroe I. s'a răsboit mereu cu vecinii, mai ales cu Bizantinii și cu Turcii.

Cu Justinian și cu urmașii lui Cosroe I. a avut patru răsboaie glorioase pentru densusul, prin care i-a silit pe Bizantinii să-i plătească tribut.

Pe la sfirșitul vieții lui statul persian se întindea din valea Indului până în Bactria și de aci peste Mesopotamia și Siria până în Marea Roșie și în deșertul Arabiei.

3. BELISARIU.

Marele general, mâna dreaptă a lui Justinian, a fost și el fecior de țeran, decî om fără de cultură, care s'a ridicat prin deștiniciile lui răsboinice.

Încă mai nainte de a se fi urcat Justinian în scaun, Belisariu era iubit de oaste și admirat de concetățenii săi. În anul 531, după ce Cosroe I. s'a urcat în scaunul Persiei, s'a început un nou răsboi, în care Belisariu câștigase câte-va victorii strălucite. Răsboiul acesta nu era încă terminat, când a izbucnit răscoala „Nika“, și Belisariu venise de pe câmpul de răsboi, când a intervenit pentru domolirea spiritelor. În curînd însă Justinian a încheiat cu Perșii o pace scump plătită, pentru-ca să poată îndrepta întreaga lui putere spre Apus.

De aici înainte Belisariu se răsboiește cu Vandalii în Africa, cu Ostrogoții în Italia, cu Perșii și cu bandele slavo-bulgare.

a. **Desființarea regatului vandal** e prima faptă mare a lui Belisariu.

Regele *Hilderich*, intrînd în conflict cu Goții, își câștigă prietenia lui Justinian. În anul 530 însă el e răsturnat de **Gelimer**. Justinian încheie decî pace cu Cosroe I. și în anul 533 Belisariu trece în Africa cu o oaste mică, abia 10,000 pedestrime, 5000 călăreți și vre-o 2000 corăbieri, mai ales mercenari luați din rîndul barbarilor.

Deși însă Gelimer avea o oaste de vre-o țece-orî mai mare, Belisariu câștigă o victorie strălucită în apropierea Cartaginei, apoi intră în Cartaginea, unde e primit ca un eliberator de către orașenii, pe care îi tratează cu blîndețe.

Cât-va timp în urmă el câștigă o nouă victorie și Gelimer se retrage în munți. Ast-fel în timp de vre-o zece luni Belisariu supune atât Africa, cât și insulele Sardinia, Corsica și o parte din Sicilia, care se ținuse de regatul Vandalilor.

Gelimer se predă și el în cele din urmă și e dus de Belisariu la Constantinopol. După-ce Belisariu își serbează apoi triumful, cel din urmă rege vandal e trimis în Asia mică, unde-și petrece restul vieții la o moșie primită în dar de la Justinian.

b. **Desființarea regatului Ostrogot** e rezultatul unui război, care s'a urmat timp de aproape două-zeci de ani.

Amalasantha, fiica lui Teodorich, părăsind de spiritul tatălui său, voia să dea fiului său *Athalarich* o creștere mai mult romană. Mai marii Ostrogoților însă ținneau ca viitorul lor rege să fie ca dânsii, îl iaă deci de la muma lui și-l poartă cu dânsii la vânătoare și la petrecerile lor. Măhnită în inima ei de muma, Amalasantha se pune în înțelegere cu Justinian și vrea să părăsească țara.

Murind însă fiul ei în urma vieții desordonate, ea își schimbă gândul și dă coroana vărului său *Teodahad*, pe care și-l ia de soț. Acesta însă peste puțin pune sbiri s'o omoare.

Justinian începe războiul, ca să răsbune moartea Amalasanthei, amica Romanilor și a sa.

În anul 536 Belisar intră, despre meadă-și, în Italia. Cunoșcând spiritul lui uman, orașele îi deschid porțile. Cetățenii Romei slab apărate îl invită chiar prin o deputațiune să vină și să-i scape de stăpânirea barbară.

Pe când Belisariu înainta spre Roma, Ostrogoții răstoarnă pe ucigașul Amalasanthei și ridică în scaun pe **Vitiges**, un bărbat războinic, care în scurt timp adună sub zidurile Romei peste 150,000 luptători.

Timp de un an s'a apărat Belisariu în Roma față cu oastea cu mult mai mare a lui Vitiges, și numai lipsa de hrană l'a silit pe Vitiges să se retragă spre Ravenna, ca să dea mâna cu Francii, care intraseră în Italia spre a-l ajata.

Belisariu, primind nouă trupe, îi face pe Franci să se retragă, apoi în anul 539 ia Ravenna cu asalt și-l prinde pe Vitiges.

Admirând virtuțile lui războinice, înțelepciunea lui și inima lui umană, Ostrogoții îi ofer coroana Italiei; el însă le declară, că dânsul nu e de cât sluga Impăratului său.

Italia era acum supusă. Belisariu însă trebuie să o părăsească, pentru-ca să poarte războiul contra lui Cosroe I. care înaintase până spre Egipt. În locul lui rămâne **Narses**, un eunuch incapabil și vicelan. Ast-fel Ostrogoții se îmbărbătează din nou și continuă lupta sub regele lor **Totilas** și sub fratele acestuia **Teias**.

În anul 544, după-ce se încheie pace cu Cosroe I., Belisariu se întoarce din nou în Italia. Mulțumită însă intrigilor lui Narses el nu primește destule trupe, ba în anul 549 e silit chiar să părăsească Italia.

În locul lui vine ear Narses, care îi supune, în sfârșit, pe Ostrogoții slăbiți de Belisariu și e (554) primul **Exarch**, adică guvernator al Italiei.

c. **Răsboaiele cu Cosroe I.** n'au fost norocoase pentru Belisariu. Primul război s'a încheiat, pentru-ca să se poată începe războiul contra lui Gelimer, în condițiuni grele pentru bizantini.

Al doilea război e început de Cosroe I. pe timpul, când Belisariu se afla în Italia. Chemat în ajutor și de Gelimer și de alții supuși ai lui Justinian, și temându-se de creșterea puterii bizantine, Cosroe I. intră în Siria și înaintează prădând până la hotarele Egiptului. Belisariu, plecând din Italia, trece peste Asia Mică în Mesopotamia și ast-fel îl silește pe Cosroe I. să se retragă. Nicăi astă-dată însă el nu primește destule trupe și războiul se încheie fără-ca Cosroe I. să fi suferit vre-o înfrângere hotărâtă.

Al treilea război cu Perșii s'a petrecut în anii 549—551, când Belisariu nu se mai bucura de bună-voința lui Justinian. El a fost purtat de generali incapabili și s'a încheiat cu o pace rușinoasă pentru Bizantini.

Sotia lui Belisariu, *Antonina*, era o prietenă de tinerețe a Împărătesei Teodora. Murind pe timpul acesta Împărăteasa, Belisariu nu mai avea sprijin la curte contra intriganților. Ast-fel el trăia în retragere și bănuț mereu de Justinian.

În anul 558, când **oardele de Slavi și de Bulgari** amenințau Constantinopolul, Justinian ear își aduce a-minte de vechiul său prieten, și **alungarea peste Dunăre a Slavilor uniți cu Bulgarii** e cea din urmă faptă mare a lui Belisariu.

4. A L B O I N.

561—578.

După trecerea în Italia a Ostrogoților valea Dunării a rămas sub stăpânirea popoarelor de viță germană, care stătuseră sub conducerea lui Teodoric și între care cele mai însemnate erau **Gepiții și Longobarții**.

Pe la poalele despre meadă-noapte ale Carpaților și ale Cadrlaterului se iviseră după trecerea spre meadă-ți a Germanilor **Slavii**, care în timpul lui Justinian se coboară și ei de-a lungul întregii linii spre meadă-ți, la Apus până la Elba, ear la Răsărit până la Dunăre.

Cele mai însemnate din aceste popoare erau **Borușii și Leții** spre **Marea Baltică, Venții** pe la poalele Cadrlaterului și ale Carpaților și **Sârbii** pe șesul ce se întinde de la Nistru spre Don.

În același timp un popor de-aproape înrudit cu Hunii, care păștea turme în valea râului Volga, **Volgarii** sau **Bulgarii**, s'a coborât încetul cu încetul până la gurile Dunării.

Gepiții și Longobarții se susțineau în luptă cu aceste popoare de curând sosite.

Ca să asigureze apărarea hotarelor de la Dunăre, Justinian ia în simbrie pe Longobarții, care erau așezați între Dunăre și Drava.

În anul 561, murind regele, Longobarții ridică în scaun pe fiul lui, **Alboin**, un tânăr războinic, care după îndemnul lui Justin pornește războiul contra Gepiților, omoară pe Regele *Cunimund* în luptă (566), prinde pe fiica acestuia, **Rosamunda**, și o silește să-î fie soție, apoi desființează regatul Gepiților.

În același timp însă Justinian luase în simbria sa pe **Avarii**, care în curând se făcuseră stăpâni. De și dar puternic, Alboin numai cu anevoie se susținea în valea Dunării. Ast-fel în anul **568** Longobarții se ridică cu toții și trec în Italia, după-cum se dicea, chemați de **Narses**, pe care Impăratul *Justin* îl revocase din Italia.

Alboin cucerește în timp de câte-va luni partea de nord a Italiei și ia după un asediu de trei ani și **Pavia**, unde a pus apoi reședința refiatului longobard înființat de densusul. Regatul acesta, organizat tot cam ca cel ostrogot, există peste două sute de ani și joacă un rol însemnat în istoria Italiei.

Un an după-ce-și pusese reședința în Pavia, Alboin moare cu moarte năpraznică.

La un ospet el băuse din craniul Regelui Cunimund, socrul său, ba silise și pe Rosamunda să facă ca densusul. Drept răsbunare Rosamunda pune doi oameni de credință ai săi de-l omoară.

III. TIMPUL LUI MUHAMED.

1. MUHAMED.

n. la 571 și mort la 632.

Muhamed sau „*cel prea mărit*“, cu numele lui adevărat *Abul Kasem ben Abdalah*, s'a născut în anul 571 la *Mecca*, cel mai însemnat oraș al Arabiei, unde se afla și *Caaba*, sanctuarul comun al Arabilor, la care lumea se aduna de sărbători din mari depărtări.

Arabii, un popor semitic, care-și trage și el, ca Evreii, originea de la Avraam, trăiau răsleți pe întinsele deșerturi. Conduși de căpeteniile lor, ei pășteau turmele orîi îi jăfuiău pe călătorii, care treceau pe la marginea deșertului ducând mărfuri din țările civilisate și mai bogate.

O parte din Arabia, numită și *Arabia fericită*, e atinsă mai des de ploii și de aceea aici, în deosebire de Arabia *nisipoasă* și de cea *petroasă*, pământul e foarte roditor. Aici era oare-care cultură și oamenii făceau și comerț.

Religiunea Arabilor, dintru început foarte asemănată cu cea Mosaică, degenerase încetul cu încetul într'un fel de fetișism. În templul de la Mecca se păstra alături cu o piatră sfântă și o mulțime de idoli, cărora li se închinau Arabii. Cheile acestui templu le păstra cu drept de moștenire familia **Coreișitilor**, al căreia odraslă era și Mohamed. Dimpreună cu cheile Coreișitii aveau apoi și paza templului, și stăpânirea de drept asupra orașului Mecca.

Părinții lui Muhamed erau cu toate aceste oameni săraci, și rămând încă de mic orfan, el n'a moștenit de cât o turmă de oi și câte-va cămile. Crescut de unchiul său *Abu Talib*, care făcea dese călătorii de neguțătorie în Siria, tinerul *Abul Kasem* a venit în atingere cu Evreii și cu Creștinii și a ajuns să cunoască și vederile religioase ale acestora.

În anul al douăzeci și cincelea al vieții sale apoi el a luat în căsătorie pe *Cadidja*, văduva unui bogat tovarăș de negoțătorie al său, cu care a avut mai mulți copii. Singură o fiică, **Fatima**, a rămas însă după dănsul.

Om bogat, el avea destulă tignă și își petrecea adese-ori timpul cu meditațiunii religioase. Câte-o dată, când petrecea timp mai îndelungat în singurătate, postind și închinându-se, era cuprins de un fel de stare epileptică, și atunci avea fel de fel de visiuni, se vedea pe sine față în față cu Dumnezeu și cu îngerii lui. Ast-fel i s'a ivit o dată îngerul Gavriil, i-a pus în față o carte deschisă și i-a ținut să citească și să-i povățuiască pe oameni pe calea cea dreaptă.

Dând ascultare acestei chemări, el încă pe la anul 610 începe să propoveduiască o nouă religie atât printre Coreișii, cât și printre Arabii ce veneau la Caaba să se închine.

Primii, care au crezut într'ensul, au fost, afară de soția și de fiecele sale, **Ali**, fiul lui Abu Talib, și prietenul său **Abu Bekr**. Rudele sale însă, Coreișii, îl declaraseră de smintit, ba, temându-se, că lumea nu va mai veni să se închine la Caaba, dacă învățăturile lui se vor fi răspândit, luaseră hotărârea de a-l omori.

Muhamed ia deci hotărârea de a părăsi Mecca și în ziua de **16 Iulie 622** el fuge dimpreună cu credincioșii săi la *Iathrib*, un orașel, unde avea mai mulți credincioși și care de atunci se numește **Medina**, adică „orașul“ (proorocului).

Cu ziua plecării lui Muhamed din Mecca se începe era musulmanilor (Hedjra).

În Medina Muhamed formează din mijlocul credincioșilor săi o oaste de luptători fanatici, care crește din an în an și silește pe cetele de Arabi să primească învățăturile și stăpânirea Proorocului. După-ce se luptă în mai multe rânduri cu compatrioții săi din Mecca, aceștia se invoiesc, în sfârșit, (629), ca el să vie cu credincioșii săi la Caaba.

În anul 630 Muhamed adună o oaste de 10,000 **Islami** sau „*slugi ale lui Dumnezeu*“, intră în Mecca și sfărâmă toți idoli.

De aici înainte Muhamed e stăpânul popoarelor din Arabia, care stau gata de luptă, ca să silească pe vecinii lor a primi învățăturile lui.

Muhamed moare în Iunie 632 la Medina, unde a și fost înmormântat.

2. B A I A N.

† 630.

Avarii, aduși de Justinian în valea Dunării, iaă parte la răsboiul purtat de Alboin contra Gepișilor, ear după trecerea Longobarșilor în Italia ei rêmân stêpâni înfricoșățî. Atât Slavii, care înaintaseră până spre Marea Adriatică, cât și Bulgarii de la gurile Dunării li se supuseră celor șapte Chaganî ai Avarilor.

Intemeetorul statului avar e însê **Baian**, care cam pe la anul 580 a unit sub conducerea sa toate Chaganatele. De aici înainte timp de 50 anî, până la 630, când a murit Baian, Avarii aă fost, ca odinioară Hunii, spaima popoarelor. Ei aă înaintat în cutureerările lor de pradă spre apus până la Rin, ear spre meadă-ăi până în nordul Italiei și până sub zidurile Constantinopolului.

După moartea lui Baian mare parte din Slavi își redobândește libertatea, iar Bulgarii trec pe țermurul stêng al Dunării; statul avar întemeiat de Baian tot se mai susține însê timp de încă vre-o 150 anî.

3. SFÎNTUL AUGUSTIN.

† 605.

Sfîntul Augustin e Apostolul Englesilor.

Deși Britii primiseră legea creștinească încă în timpul stêpânirii romane, Anglo-Sacsonii rêmăseseră păgâni și ast-fel creștinismul ajunsese la decadentă în heptarchia anglo-sacsonă.

În anul 596 călugărul Augustin ia decî de la Papa Grigorie I. bine-cuvântarea arhieriască și pleacă dimpreună cu alți 39 călugări din ordinul Sfîntului Benedict la curtea Regelui *Ethelbert*, care era căsătorit cu **Bertha**, o creștină evlavioasă,

Primind Ethelbert sfîntul botez, se botează încetul cu încetul și supușii lui, și'n anul 597 Augustin e ridicat la treapta de Episcop și-și pune scaunul în *Canterbury* (Chenterberi).

În anul 605, când el moare, creștinismul era strêbătut în heptarchie.

4. *R E C A R E D.*

586—600.

Visigoții n'au stăpănit nici-o dată Spania întreagă. Vechii locuitori și-au păstrat tot-de-a-una prin înfundăturile munților independența. După-ce, în luptă cu Francii, au mai pierdut și partea cu desăvârșire mare a posesiunilor din Galia, regatul lor a ajuns la decadentă și se desbinase în mai multe regate, între care cel mai puternic era al *Suevilor*.

În același timp Visigoții, arieni fanatici, persecutați cu multă asprime pe vechea poporațiune catolică, și ast-fel nu numai provocați dese turburări interne, dar se mai și puneau în conflict cu Francii și cu Bizantinii.

În anul 569, în sfârșit, se ridică în scaun *Leovigild*, care restabilește ordinea în lăuntru, organizează țara, îi supune pe Suevi și-și mută reședința la **Toledo**. Și dănsul îi prigonia însă pe catolici și opra căsătoriile lor cu Arienii.

Abia **Recared** (586—601), fiul lui, primește religiunea catolică, li-o impune și supușilor săi și ast-fel pregătește împreunarea tuturor elementelor din Spania într'un singur popor. De aici înainte puterea preoțimii devine din zi în zi mai mare în Spania.

5. *BRUNHILDA ȘI FREDEGUNDA.*

După moartea lui Chlodvig cei patru feciori ai lui împart stăpânirea între dănsii. *Teodorich* își pune reședința la *Rheims*, *Chlodomer* la *Orleans*, *Childebert* la *Paris*, ear cel mai tânăr, *Chlotar*, la *Soissons*. Deși stăpănit însă de patru regi, statul rămâne unul singur și familia **Merovingilor** avea în întregul regat dreptul de moștenire. Ast-fel, dacă se stingea familia vre-unuia dintre frați, moșteneau cei-alți.

Răsboinică ca tatăl lor, feciorii lui Chlodvig au întins stăpânirea francă peste Rin prin desființarea regatului Thuringilor, spre Alpi prin desființarea regatului Burgundiei, ear spre meadă-zi prin alungarea din Galia a Visigoților. După aceste cuceriri partea despre răsărit și meadă-noapte a statului se numea **Austrasia**, ear partea cea-laltă **Neustrasia**.

Pe cât erau însă de răsboinici Merovingii, pe atât erau și de înclinați spre desfrâu și spre vărsare de sânge.

Timp de vre-o sută de ani istoria Merovingilor e plină de cele mai groaznice fapte, schingiului de rude și prieteni, despuieri și omoruri.

Acest desfrâu culminează în lupta dintre două femei, Brunhilda și Fredegunda.

Doi frați, amândoi regi, iaă în căsătorie două surori, amândouă fiice ale regelui visigot *Athanaghild*, *Sigbert* pe *Brunhilda*, ear *Chilperich* pe *Galsvintha*.

În curând însă Chilperich, care avuse mai nainte cu o altă soție trei copii, respinge pe Galsvintha și ia de soție pe Fredegunda, pentru care încă de mult avuse slăbiciune.

Galsvintha, voind să se întoarcă la curtea tatălui său, e omorită în culcușul ei.

Primind știre despre aceste, Brunhilda face ca soțul ei să pornească războiul contra fratelui său. Chilperich e învins și e să-și peardă Tronul; sbirii Fredegundei omoară însă pe învingătorul Sigbert.

Fiul lui Sigbert, un băiat de cincă ani, scapă, ce-î drept, dar Chilperich știe cu toate aceste să tragă în partea sa pe mai marii ambelor regate.

În curând însă *Meroveh*, fiul lui Chilperich, se logodește cu frumoasa Brunhildă. Prin aceasta se produce un nou conflict: Sbirii Brunhildei omoară pe Chilperich la vânătoare, ear Sbirii Fredegundei omoară atât pe *Meroveh* și pe frații lui, cât și pe câți-va dintre fruntașii francilor, ca să asigureze tronul fiului său Chlotar (584).

Ast-fel se urmează timp de vre-o 30 ani luptele, în care pere mare parte din familia Merovingilor și mulți dintre cei mai de frunte ai țării cad în luptă, sub barda călăului ori loviți de pumnalul sbirilor.

Fredegunda moare, ce-î drept, în anul 597, dar Brunhilda urmează lupta cu amărăciune din ce în ce mai mare.

În cele din urmă unul dintre fruntașii Austrasiei, **Pipin de Landa**, se pune în fruntea nobilimii și proclamă rege pe fiul Fredegundei, **Chlotar II.** din Neustrasia.

Brunhilda, trădată de trupele germane și de cele burgunde, perde bătălia și cade în mâinile lui Chlotar II. care o schingiește

trei țile de-a rândul, apoi (613) e legată de coada unui cal sirep și pere cu moarte groaznică.

Ast-fel ajunge întregul regat să fie unit sub stăpânirea lui Chlotar II. (613—628). Adevăratul stăpân nu mai e însă regele. ci *Majordomi*, un fel de Vornici, unul pentru Austrasia, altul pentru Neustrasia. — Atât în timpul lui Chlotar II., cât și în timpul lui **Dagobert**, fiul lui Chlotar și nepotul Fredegunde, puterea era mai ales în mâinile lui **Pipin de Landa**, Majoroomul Austrasiei.

IV. TIMPUL LUI TARIC.

1. TARIC.

Taric e generalul arab, care a cucerit Spania.

Încă Muhamed avuse de gând să porniască războiul contra împărăției bizantine, dar a murit pe când se pregătea pentru acest război. Urmașii lui, *Chalifi*, pornesc războiul.

Cel mai însemnat dintre dînșii, **Omer I.**, socrul lui Muhamed, cucerește în timpul domniei sale de zece ani (634—644) și supune stăpânirii arabe toată *Siria*, tot *Egiptul*, *Mesopotamia* și, desființând pe la anul 640 *regatul Persiei*, duce învățăturile lui Muhamed până în valea Indului și până în Bactria.

În anul 661 se ridică în scaunul Chaliflor **Moavia** (661—679), un general înrudit cu ginerele lui Muhamed (Othman), și întemeiază **dinastia Omeiadilor**, care domnește până la anul 750.

În timpul stăpânirii Omeiadilor statul arab se întinde mai departe spre apus până pe coastele apusene ale Africei.

Pe când Arabii înaintau ast-fel spre apus, în Spania se urmau luptele interne contra preoțimii catolice, care persecuta fără de milă pe toți cei ce nu intraseră încă în biserica catolică. Regele **Vatiza** (701—710) curmă, ce-î drept, persecuțiunile și disciplinează preoțimea; în anul 710 însă el e răsturnat și resvrătorii ridică în scaun pe **Roderich**, capul lor. Rudele lui Vatiza, aderenții lui și Ovreii ce se aflau în Spania cer acum ajutor de la *Musa*, guvernatorul arab al Mauritaniei.

Musa trimite în Spania o oaste de 12,000 Arabi sub conducerea generalului **Taric**. Taric trece strimtoarea, care de atunci

se numește *Gibraltar*, adică „Gebel al Taric“, stânca lui, Taric și în Iulie 711 nimicește într-o bătălie de șapte zile oștirea lui Roderic—la *Xeres de la Frontera*.

După victoria de la Xeres de la Frontera Taric cucerește în scurt timp partea despre meadă-ți a Spaniei, desființează regatul Visigoților și stabilește stăpânirea Arabilor și în Spania.

Cu toate aceste după-ce se întoarce încărcat de prăzi în Africa, Musa, pismuind gloria lui, îl aruncă în temniță.

În urmă Taric scapă din temniță și-l restoarnă pe Musa; răsbunat însă, el se retrage și își petrece restul vieții uitat de contemporanii săi.

2. ASPARUCH.

După moartea lui Justinian împărăția bizantină e stăpânită de monarhi slabi, care nu sunt în stare să susție vađa statului. Chiar nepotul și urmașul lui Justinian, *Justin II.*, (565—578). perde Italia, pe care o ia Alboin, perde mare parte din Mesopotamia în luptă cu Cosroe I. și nu poate să-î țină în frâu pe Avari.

În urmă luptele devin din ce în ce mai grele.

În timpul Împăratului **Heraclie** (610—641) Slavii trec Dunărea și întemeiază (635—640) aici pe pământ stăpânit mai înainte de bizantini mai multe state independente. Tot atunci Perșii înaintează până la Ierusalim, iar Arabii întemeiază sub Omer I. marele lor stat.

În timpul lui *Constantin IV. Pogonatos (bărbosul)* Arabii asediază Constantinopolul timp de mai mulți ani (668—675).

Câți-va ani în urmă, la 679, Bulgarii se ridică și trec pe țărmul drept al Dunării. Aici apoi ei supun sub conducerea căpeteniei lor Asprauch pe Slavii trecuți mai înainte și întemeiază între Dunăre și Balcani statul bulgar, care încetul cu încetul a devenit cel mai puternic dintre statele de la dreapta Dunării.

În anul (705) Împăratul *Justinian II.*, care fusese alungat din Constantinopol și fugise la Bulgari, se întoarce în fruntea unei oștiri de 15,000 călăreți bulgari și își reia tronul, pe care-l mai ține până la 711, când e ucis.

Ast-fel chiar dintru început statul bulgar nu numai e recunoscut de un împărat bizantin, dar mai și intervine în certurile bizantine.

3. CAROL MARTELL.

714—741.

Merovingii, oameni iubitori de petreceri, au ajuns încetul cu încetul numai cu numele regi ai Francilor. Pe când densii umblau la vânătoare și alergau după fel de fel de alte petreceri, treburile statului le purtau Major-domii.

În anul 687 major-domul Austrasiei, **Pipin de Heristal**, un nepot de fiică al lui Pipin de Landa, bate la **Testri** pe rivalul său, major-domul din Neustrasia, și de aici înainte el rămâne singurul major-dom al Francilor și guvernează ca „*Dux et Princeps Fancorum*” toate trei regatele France.

Carol Martell e fiul lui Pipin de Heristal.

Ales după moartea tatălui său major-dom al Austrasiei, Carol, atunci om de 26 ani, bate și el pe rivalul său din Neustrasia și rămâne de la anul 720 singurul major-dom al Francilor.

Om războinic, el face cuceriri în Germania și își câștigă în lăuntru o putere atât de covârșitoare, în cât schimbă Regii după placul lui.

În timpul lui Arabii, după-ce se făcuseră stăpâni în Spania, trecuseră Pirineii și cuceriseră Aquitania cu gândul de a-și întinde stăpânirea mai departe. Carol Martell înfrânge însă în anul **732** oștirea lor între **Tours** și **Poitier**, îi mai bate cinci ani în urmă la *Narbonne* și îi silește să se retragă peste Pirineii.

Prin aceste victorii Carol Martell oprește pe Arabii în înaintarea lor și de aceea el e considerat ca apărător al Creștinătății.

Murind în anul 741, Carol Martell lasă puterea fiului său **Pipin cel Scurt**, care în anul 752 se proclamă Rege al Francilor și ast-fel întemeiază **dinastia Carolingilor**.

4. SFÎNTUL BONIFACIU.

n. 680, m. 753.

Sfântul Bonifaciu e Apostolul Germanilor.

Germanii după țermurul drept al Rinului, chiar și cei ajunși sub stăpânirea Francilor, ținea cu îndărătnicie la vechea lor religieune păgânească.

În anul 716 *Winfriid*, un tînăr călugăr născut la 680 în Anglita, trece în Frislanda, ca să propoveduiască învățătura creștinească. El e întimpinat de păgâni germani cu multă dușmănie.

În anul 718 Winfriid ia la Roma numele **Bonifaciu** și primește bine-cuvântarea arhieriască de la Papa Grigorie II., ca să propoveduiască în Germania.

De aici înainte Sfîntul Bonifaciu petrece timp de aproape patru-zeci de ani în Germania, mai ales în Turingia și în Bavaria, unde a întemeiat Episcopii și a organizat biserica catolică.

De oare-ce el și-a dat multă silință să asigureze înriuirea hotărîtoare a Papei asupra creștinilor din imperiul Francilor, nu a fost ajutat nici de Pipin de Heristal, nici de Carol Martell, care pe acel timp se răsboia în Germania.

În anul 732, după-ce taie **stejarul sfînt de la Gaismar**, Bonifaciu e ridicat la treapta de Archiepiscop, ear în anul 747 la treapta de *Primat* al imperiului Francilor, cu reședința în Maienta.

Om bătrîn, Sfîntul Bonifaciu renunță în anul 754 la înalta sa pozițiune și se duce încă-o-dată în Frislanda, ca să propoveduiască. Aici însă el e omorit în anul 755 de către păgâni.

Osămintele lui se află la mănăstirea *Fulda*.

V. TIMPUL LUÎ CAROL CEL MARE.

-- 1. CAROL CEL MARE.

768—814.

Carol cel Mare e fiul lui Pipin cel Scurt și nepotul lui Carol Martell. El s'a născut în anul 742, era deci băiat de nouă ani, când tatăl-său a răsturnat dinastia Merovingilor și s'a proclamat cu învoirea mai marilor țării el însuși rege al Francilor.

Carol, un om înalt și spătos, cu ochi mari și agei, a fost unul dintre marii stăpănitari ai lumii și e cel mai prea-mărit dintre monarhii medievalei ai Apusului.

Încă fiind copil de vre-o un-spre-zece ani, el își pusese, precum se dice, de gând să-l vie, când va fi rege, într'ajutor Papei, care se afla pe acel timp în luptă cu Regele Longobarșilor.

Murind însă Pipin în anul 768, Carol nu rămâne el singur stăpân, ci trebuie să împartă puterea cu fratele său *Carloman*, un om incapabil, care-l ținea în loc.

Peste câți-va ani el trimite deci pe fratele său la mănăstire și rămâne singur stăpânitor al întregului regat.

De aici înainte el desființează regatul longobard, înființează statul papal, supune într'un lung șir de răsboaie Germania toată, risipește pe poporul avar și alungă rămășițele lui din valea Dunării, pune în respect pe popoarele slave, întemeiază marca spaniolă ca punct de razem pentru apărarea creștinătății față cu Arabii și reînființează împărăția Apusului.

În același timp, el dă întinsei sale împărății o organizațiune, care se păstrează în țările apusene până spre sfârșitul evului mediu, și introduce atât creștinismul, cât și cultura în toată Germania.

a) **Desființarea regatului longobard** e prima faptă însemnată a lui Carol.

Longobarzii n'au stăpânit nici-o dată întreaga peninsulă; în deosebire Roma cu o parte din fostul Exarchat bizantin nu atârna de regele Longobarților. Abia regele *Luitprand*, contemporanul lui Carol Martell, începe un șir de lupte pentru supunerea întregii Italii.

Aistulf, urmașul lui Luitprand, continuând aceste lupte, face ca Papa să ceară intervenirea lui Pipin cel Scurt, care-l și apără pe Papa și ast-fel câștigă titlul de *cavaler al sfântului scaun* și dreptul de a păstra cheia de la mormântul Sfântului Petru.

Desideriu, cel din urmă rege al Longobarților (757—774), se urcă în scaun cu învoirea Papei *Stefan III*. și se pune bine și cu Pipin, măritând pe una dintre fiicele sale după Carloman, ear pe alta, *Desiderata*, după Carol.

În curând însă Carol se desparte de Desiderata. După-ce mă răstoarnă și pe Carloman și soția acestuia se întoarce dimpreună cu copiii ei la tatăl-său, acesta cere ca Papa să încoroneze pe fiu lui Carloman drept regi ai Francilor.

Refusând Papa împlinirea acestei cereri, Desideriu pornește cu oaste asupra Romei.

Carol trece în anul 774 Alpii, ca să-i vie Papei *Hadrian I*. într'ajutor, și încă în același an îl prinde pe Desideriu, îl detronizează și se proclamă el însuși rege al Longobarților.

Peste puțin însă el desființează regatul Longobarților și anexează partea cea mare a Italiei la regatul Francilor.

b) **Întemeierea statului papal** e una dintre urmările desființării regatului longobard.

Încă *Constantin cel Mare* dăruise scaunului episcopesc din Roma mai multe moșii întinse, care se numiau **patrimonii**. Cu timpul aceste patrimonii s'au sporit în cât formați în cele din urmă un mare patrimoniu, o țară întregă.

După căderea împărăției apusene Papa, dispunând de mari bogății și având mare autoritate, de și supus mai întâiu lui Odoacru, apoi regilor ostrogoți și în cele din urmă Exarchului bizantin, era ca un fel de stăpânitor al Romei.

După-ce Alboin înființează, în sfârșit, regatul Longobarților, Papa rămâne sub protecțiunea bizantină aproape deplin stăpân asupra patriomonului, care atunci cuprindea o mare parte din Exarchat.

Carol Martell și Pipin cel Scurt sporesc patrimoniul și recunosc pe Papa de stăpânitor al Romei și al Exarchatului.

Carol cel Mare, în sfârșit, desființând regatul longobard, rotonjește patrimoniul sporindu-l cu încă câte-va donațiuni. El însă nu-l mai consideră pe Papa ca stăpânitor independent, ci numai ca un fel de vasal al său, și după-ce în anul 800 (25 Decembrie) se încoronează la Roma împărat al Apusului, Papa Leon III. trebuie să-i jure credința.

Ast-fel Papa avea guvernul său și numea dirigătorii, era însă cel d'ântéiu dintre supușii împăratului.

c) **Supunerea, creștinirea și organizarea Sacsonilor** e cea mai mare dintre faptele lui Carol.

Încă mai înainte de a fi făcut expedițiunea lui în Italia, el a trecut în virtutea unei hotărâri luate în adunarea de Worms pe pământul Sacsonilor, pe care i-a silit să se supună și să se boteze. În anul 774, când Carol se afla în Italia, ei se răscoală și de aici înainte Carol se războiește timp de 30 ani cu dênșii.

În anul 775 Carol înaintează până în *Vestfalia* și Sacsonii pretutindenea se supun; însă îndată-ce oștirile france se retrag, ei se răscoală din nou.

Cea mai amenințătoare a fost răscoala izbucnită în anul 782, când două căpetenii din Vestfalia, **Viduchind** și *Alboin* se puseră în fruntea Sacsonilor. Ca să-i înspăimânte pe Sacsoni, Carol

taie de-o dată 4500 capete; lupta devine însă cu atât mai înverșunată. Răscoala aceasta se potolește abia în anul 785, când *Viduchind* și *Alboin* se supun și primesc sfântul botez.

Nordalbingensii, adică Sacsonii din nordul riului Elba, nu s'au supus de cât în anul 804, după-ce Carol a luat 10,000 dintre dâșii și i-a dus ca ostateci în țările mai depărtate ale împărăției sale.

După-ce Sacsonii primesc sfântul botez, Carol înființează în partea despre meadă-noapte a Germaniei mai multe episcopii, între care cele mai însemnate în orașele *Brema*, *Halberstadt*, *Osnabrück*, *Paderborn*.

d) **Asigurarea hotarelor** a fost una din preocupările de căpetenie ale lui Carol.

Încă la începutul domniei lui guvernatorul arab din Saragossa cere de la dâșul ajutor contra Califului de Cordova **Abd ur Rahman**. În anul 778 Carol trece deci Pirineii și înaintează până la Saragossa, e însă silit a se întoarce, de oare-ce Sacsonii de curând supuși se răsculară. La întoarcere oștirea lui e surprinsă în strimtorile Pirineilor de Basci și se încinge o luptă sângeroasă. În care pere între alții și *Roland* (*Hruodland*), unul dintre cei mai vrednici cavaleri de pe acel timp.

Abia peste vre-o două-șeci de ani ajunge unul dintre feciorii lui Carol, *Ludovic*, să facă o nouă expedițiune (799) contra Arabilor. De astă-dată Francii înaintează până la Barcelona și cuceresc Spania până în riul Ebro.

Cam în același timp un alt fecior al lui Carol, *Pipin*, poartă războiul cu **Avarii**, care se aliaseră cu *Tasilo de Bavaria*, un răzvrătit trimis de Carol la mănăstire.

În anul 791 Carol începe el însuși războiul și se coboară de-a lungul Dunării până aproape de Carpați. Patru ani în urmă apoi Pipin înaintează până la Tisza și îi risipește pe Avari, care de aici înainte nu se mai ivesc în istorie.

După supunerea Sacsonilor, în sfârșit, oștirile lui Carol se războiesc pe la hotarele despre meadă-noapte și atât *Sorbii*, cât și *Boemii* sunt siliți să recunoască supremația scaunului împărătesc.

e) **Reînființarea împărăției apusene** e rezultatul succeselor dobândite de Carol în timpul primilor 30 ani de domnie.

După-ce supune stăpânirii sale aproape toate țările ce constituiseră odinioară împărăția romană de la apus, Carol se pro-

clamă împărat și în ziua de Crăciun a anului 800 Papa Leon III. îl încoronează la Roma.

Carol nu a fost împărat al Francilor, nici împărat german, ci împărat *roman*, înzestrat cu toate atribuțiunile Augustilor de odinioară, deci cap al creștinilor apusenți atât în cele lumesci, cât și în cele bisericesti. Papa îi era și el supus, trebuia să-i jure credință și să-i dea ascultare; nimeni întru nimic nu covârșia puterea lui.

Popoarele creștine de la Apus, între care cel d'antéiu Anglo-sacsonii, au recunoscut și ele supremația lui Carol.

Scaunul împărătesc de la Constantinopol era ocupat pe timpul acela de **Irena**, veduva lui *Leon IV.*, care scosese ochii fiului său, ca să domnească ea însa-și. Puțin în urmă Irena e răsturnată și bizantinii recunosc și ei în cele din urmă (812) pe Carol de împărat.

f) **Organizațiunea societății apusene** nu e opera lui Carol cel Mare; el însă a dezvoltat-o și a dus-o la desevirșire.

El menține vechele tradițiuni germane, în virtutea cărora Regele împărțea o mare parte (de obicei a treia) din pământul cucerit între soții săi de luptă, *Ducii* (Herzog) și oștenii lor. Însă în loc de Ducii el numește **Comiți**, care sunt judecători, administratori și comandanți militari în comitatul lor.

Ast-fel întreaga împărăție e împărțită în comitate, ear pe la hotare se formează comitate mai mari, care se numesc *comitate marcale* sau *marchionate*.

Comitele (Graf) nu e de cât un dirigător numit pe termen nelimitat de Impăratul, care primește drept resplată pentru serviciile ce face veniturile domeniilor din comitatul lui și o deciuială de la comitatensi, e însă dator să întreție și oaste și să trimită o anumită parte din venituri la Curte.

Comitele marcal (Marckgraf) sau marchionul are să mai apere și hotarele.

Cele mai însemnate marchionate erau: *marca spaniolă*, care se întindea până la Ebro, — cea *danesă* până în riul Eider, cea *de Ost*, în Austria de astăzi, și cele două marchionate de la poalele Alpilor, una în *Friaul* și alta în *Carinthia*.

Ca să controleze chivernisirea Comiților, Carol mai numise și un fel de inspectori, *missi dominici*, trimiși domnești sau crai-

nică, care călătoreau din comitat în comitat și raportaă despre mersul afacerilor.

Episcopii erau și ei instituiți de împăratul și aveau aceeași pozițiune ca Comiții. Carol intervenea în afacerile bisericești tocmai ca'n cele politice, convoca sinoade și aproba hotărârile lor ori le modifica după buna sa chibzuință, priveghia asupra purtării fețelor bisericești și pedepsia din propria lui autoritate pe cei cu purtări rele.

Carol era om așezat și chibzuit, cumpătat în mâncare, în băutură și în toate trebuințele zilnice, cu deosebire evlavios și iubitor de știință. De și năvalnic din fire, el avea o voință neînduplecată și își stăpâna pornirile; de aceea era aspru și față cu cei ce se puneau în protiva lui.

Om fără știință de carte câștigată în tinerețe, el iubea știința și protegia ca numai puțină monarchie pe propagatorii ei. Ast-fel el a adunat la curtea lui pe cei mai însemnați oameni de știință din timpul său, între care cei mai de frunte *Alcuin*, un anglo-sacson, istoriograful longobard *Paul Diaconul* și gramaticul *Petru de Pisa*, cu ajutorul cărora a întemeiat o școală, în care au învățat feciorii săi și ai nobililor, ba până chiar și Carol el însuși. Om în vârstă și rege, Carol a învățat latinește și grecește, ca să îmbărbăteze pe alții la învățătură.

Carol a avut trei feciori, *Carol*, *Pipin* și *Ludovic*. Cei d'antei doi mor însă mai înainte de tatăl lor și ast-fel Ludovic e singurul moștenitor al tronului. Acesta se încoronează el însuși încă în viața tatălui său (813) la *Aachen* (Aix la Chapelle), unde Carol își avea reședința și unde a și fost înmormântat.

În anul 1164 Carol cel Mare a fost preconisat de Papa *Pascal III.*, adevă pus între sfinții bisericii apuzene.

2. HARUN AL RAȘID.

— 786—809.

Cel mai însemnat dintre contemporanii lui Carol cel Mare a fost Chaliful Harun al Rașid sau cel iubitor de dreptate.

Dinastia Omeiașilor, întemeiată de Moavia, n'a stăpânit întreaga împărăție arabă decât timp de 89 ani (661—750).

În anul 749 Abasișii, urmașii unui unchiu al lui Muhamed,

se ridică asupra lui *Mervan II.* și după-ce acesta suferă o grea înfrângere, e prins și decapitat, se ridică în scaunul Chalifilor *Abul Abbas* (750—754), al cărui urmași stăpânesc timp de peste 500 ani. Abasiđii n'au stăpânit însă toate țările cucerite de Arabi.

Cea d'antéiu se desface Spania.

O singură odraslă din neamul Omeiađilor, *Abd ur Rahman*, scapă de măcelul, pe care-l fac Abasiđii, ear acesta trece în Spania și întemeiază aici califatul independent al Cordovei, care se susține până la anul 1061.

Contra acestui *Abd ur Rahman* ceruse guvernatorul arab din Saragossa ajutor de la Carol cel Mare.

Dând deci ajutorul, Carol cel Mare intrase într'un fel de alianță cu Abasiđii.

Abasiđii nu mai câștigă, ce-î drept, stăpânirea Spaniei, dar fratele lui *Abul Abbas*, *Abu Djafar I.*, numit și **Almansor** sau „victoriosul“ (754—775), îi răsboie pe bizantini și compensase pierderea cu cuceriri făcute în Asia Mică. — Tot Almansor a pus reședința Chalifatului la *Bagdad*.

Harun al Rașid (Abu Muhamed Harun I.) e nepotul acestui Almansor.

Harun al Rașid e un fel de Cosroe Nușirvan al Arabilor. Și el iubea ca Cosroe, știința și artele, și el îi ocrotea pe poeți și pe oamenii de știință, și el a cheltuit bogățiile adunate în întinsa lui împărăție, ca să împodobească palatul său și orașul Bagdad, și el i-a bătut în mai multe rânduri pe Bizantini și i-a silit să închee o pace rușinoasă pentru dânsii. El însă era mai pornit spre vărsare de sânge și nu avea aceași purtare de grijă pentru bunul traiu al supușilor săi și pentru sporirea bogățiilor în întinsa lui împărăție.

Din contra, atât el însuși, cât și mai ales soția lui, *Zubeida*, s'au dat la un luc excesiv și la curtea lui se făcea o ne mai pomenită risipă. În curând deci comorile îngrămădite de sgârcitul Almansor au fost cheltuite și supușii nu mai puteau să poarte sarcinile cele grele. Ear dacă cine-va își arăta nemulțumirea, era tăiat fără de milă.

Dar încă-o dată Mesopotamia a devenit cea mai civilisată țară din lume și Bagdadul era unul din cele mai mari și mai strălucite orașe. Vre-o 2 1/2 milioane de suflete se îngărămădiseră pe ambii țărmuri ai Tigrului, în capitala lui Harun al Rașid, atunci

centru cultural și comercial al Asiei. Palate mărețe, vre-o 100,000 giami, vre-o 80,000 bazaruri mari și o mulțime de școli superioare se află aici pe acel timp.

Ast-fel pomposul Harun al Rașid a rămas ca un mare monarch în amintirea omenirii, și vestea despre strălucirea curții lui a străbătut până departe în țările de la apus, mai ales după-ce el primise cu mare pompă o solie, pe care i-o trimisese Carol cel Mare.

Harun al Rașid e eroul Halimalelor, Chaliful, despre care se povestește în cele o „*mie și una nopti*“.

Harun al Rașid, născut în anul 766, era mai tânăr de cât Carol cel Mare; el moare însă înainte de marele împărat al Apusului, în anul 809. El a avut, ca și Carol, trei feciori, între care și-a împărțit împărăția. După moartea lui însă aceștia se resboiesc între dênșii și în cele din urmă rămâne singur Chalif **Almamun** (813—833), în timpul căruia poporul arab a ajuns la cea mai mare a lui înflorire.

3. IRENA.

Impărăția bizantină, incongiurată de vecini rășboinici și slăbită de turburări interne, era ajunsă la decadentă. După toate cele-lalte *Leon III*. Isauricul (718—741) mai oprise și închinarea la icoane și stîrnise prin aceasta o înverșunată luptă religioasă între **iconoclaști** și **iconoduli**, care timp de vre-o sută de ani ține societatea orientală în continuă frământare.

Nepotul lui Leon Isauricul, *Leon IV.*, se căsătorește în anul 769 cu **Irena**, o Atheniană frumoasă și cu deosebire inteligentă, dar pornită spre viață ușuratică.

Murind Leon IV. în anul 780, Irena ia însu-și frênele guvernului ca regentă în numele fiului său, *Constantin V Porfirogenitul* (780—797), atunci băiat de nouă ani. — Femeie volnică și plină de deșertăciune, Irena a încredințat dirigătoriile lingușitorilor, mai ales oameni nevrednici. Ast-fel în lăuntru se produc nemulțumiri, ear în afară împărăția e umilită și Irena e silită să închee o pace rușinoasă cu Harun al Rașid.

Ajungënd tânăr de 20 ani, Constantin V. ia însu-și guvernul, dar câți-va ani în urmă (797) Irena îl răstoarnă, îi scoate ochii și se urcă ea însu-și în scaun.

În anul 802 ea e răsturnată de *Nicefor* (802—811), care o trimite la mănăstire, unde moare un an în urmă.

Cea mai însemnată faptă a *Irenei* e. rîntroducerea închinării la icoane, adecă victoria *Iconodulilor*.

După stăruințele ei s'a întrunit în anul 787 al șaptelea *conciliu ecumenic la Nicea*, care a hotărât, că închinarea la *chipuri cioplite* e, ce-î drept, împotriva-spiritului creștinesc, dar închinarea la *icoane simbolice* și nu plastic zugrăvite este în spiritul învățăturilor creștinești.

Deși dar femeie cu multe slăbiciuni, *Irena* a fost pusă și ea, ca și *Carol cel Mare*, între sfinți.

4. *EGBERT DE WESSEX.*

800—836.

Egbert, feciorul regelui *Calmund* din Kent, e primul rege al *Englizei*.

Alungat în anul 787 de către *Berthric*, regele de *Wessex*, din țara sa, *Egbert* află adăpost la curtea lui *Carol cel Mare*, unde petrece până în anul 800, când *Berthric* e omorît.

După-ce se întoarce în *Britania*, *Egbert* ocupă tronul regatului de *Wessex* și, ca rege, supune unul după altul și cele-lalte regate ale heptarchiei. Rămîind ast-fel, în cele din urmă, singurul rege anglosacson, ia titlul de rege al *Angliei*.

Egbert, care timp atât de îndelungat fusese oaspele lui *Carol cel Mare*, a recunoscut cel d'ântéiu supremația împărăției apusene întemeiată de *Carol*.

VI. TIMPUL FRAȚILOR *CIRIL* ȘI *METODIU*.

1. *CIRIL ȘI METODIU.*

Frații *Ciril* și *Metodiu* sunt Apostolii *Slavilor* din valea *Dunării*. Ei au tradus sfînta *Scriptură* în vechia limbă slavonească, de care s'au folosit și *Românii* timp de mai multe secole atât în biserică, cât și în viața publică, și au chibzuit așa numitul *alfă*.

bet chirilic, slovele, cu care am scris și noi Români până în prima jumătate a secolului nostru.

Valea Dunării, după-ce Avarii fuseseră risipiți, a rămas împărțită între popoarele slave, care intraseră în ea după retragerea Longobarților. Cel mai însemnat din aceste popoare erau *Moravii* așezați între Carpații apuseni și Cadrilater. Ducele Moravilor, **Rastislav**, stăpâna, ca vasal al lui Carol cel mare, ba în urmă chiar ca Principe independent, toată partea de sus a văii până spre șesul Țării Ungurești. Nepotul și urmașul lui Rastislav, **Sviatopluc** (870—894) ia chiar titlul de rege și e unul dintre monarhii mai puternici ai timpului său.

Slavii așezați mai spre răsărit și meadă-și, împărțiți în mai multe state, ajunseseră să fie stăpâniți unii de Bulgari, alții de Bizantini și ear alții de urmașii lui Carol cel Mare.

Primele încercări pentru creștinirea Slavilor le-au făcut Germanii, care au trimis misionari în Boemia și Moravia. În urma adversității ce exista însă între Slavi și Germani, Slavii se luptau cu îndărătnicie contra creștinismului. Ast-fel Rastislav intră, după ce se declară neatârnat, în alianță cu Bulgaria și cu Bizantinii și cere, ca să i se trimită misionari din Constantinopol.

Împăratul *Mihail III*. (856—867) trimite deci în Moravia pe frații **Ciril** și **Metodiu**, doi călugări evlavioși, ucenici ai învățatului Phochie și cunoșcători ai limbii slavone.

Încă mai înainte Cyril și Metodiu propoveduiseră sfânta evanghelie la *Chazarii* așezați pe țărmuri despre meadă-noapte ai Mării-Negre, și în anul 861 a primit de la dânsii sfântul botez chiar și regele Bulgarilor, **Bogor**, care de aici înainte se numește și el **Michail**, ca contemporanul său din Constantinopol.

Ciril și Metodiu, ca să câștige inimile Slavilor, introduc în biserică limba slavonească. De aceea Papa îl trage la răspundere pe Cyril.

Mergând la Roma, ca să se justifice, el moare aici în anul 868.

Metodiu, primind și de la Papa (Ioan VIII) bine-cuvântarea arhieriească, se întoarce ca Episcop al Moraviei, din nou în mijlocul Slavilor și termină lucrarea începută. El a murit în anul 885.

Părinții Cyril și Metodiu au fost puși între sfinți, și biserica noastră serbează memoria lor în ziua de 11 Maiu a fie-ște-cărui an.

Unii sunt de părere, că și Români tot de la Cyril și Metodiu au primit sfântul botez. E însă mai probabil, că încă din timpul

lui Traian coloniștii romani din Dacia erau în mare parte creștini veniți în această depărtată parte a împărăției tocmai ca să fie mai feriți de prigonirile, la care erau expuși în Roma, în Italia și în provinciile mai centrale.

2. VASILIE I. MACEDONEANUL.

867—886.

Pe când Impăratul *Michail III.*, un om molatic și iubitor de petreceri, alerga după plăceri, eară unchiul lui, **Barda**, purta ca un tiran cărma statului bizantin, se ridică din mijlocul poporului un om, care scapă statul bizantin de peire și dă scaunului împărătesc din Constantinopol o nouă strălucire.

Acest om e Vasilie I. Macedoneanul, un fecior de țeran de prin preajma Adrianopolului.

Dus de niște năvălitori bulgari în robie, Vasilie scapă și fuge la Constantinopol, unde intră ca un fel de rânduș la grajdurile împărătești. Om bine făcut, sprinten și cu deosebire deștept, el câștigă apoi afecțiunile împăratului și se ridică din treaptă în treaptă. În anul 866 el răstoarnă pe Barda cel urgisit și devine însuși *Cesar* și coregent în locul lui. Anul următor, în sfârșit, Vasilie îl omoară și pe Michail III. și se urcă însuși în scaunul împărătesc.

Vasilie I. a fost un stăpânitor energic, chibzuit și doritor de bine. El a curmat abuzurile, pe care le făceau diregătorii ocrotiți de Barda, a stabilit ordinea în lăuntru și a introdus disciplina în armată. Gospodar bun și chivernisitor drept, el a umplut casele statului și nu avea să se lupte cu turburări interne. Ast-fel a putut să ridice vađa scaunului său atât în lăuntru, cât și în afară.

El i-a pus în respect pe Bulgari și, profitând de decadența, la care ajunsese statul arab, a recucerit o parte din Asia Mică.

Urmașii lui Vasilie I., *Dinastia Macedoneană*, țin stăpânirea timp de vre-o două sute de ani.

3. CAROL III CEL GROS.

881—887.

Carol, un om pântecos, epileptic și neajutorat, e cel din urmă dintre Carolingii, care poartă titlul de Impărat și stăpânesc întreaga împărăție.

Încă feciorul lui Carol cel Mare, *Ludovic cel Blajin*, (814—840), urmând exemplul tatălui său, împărțise împărăția între cei trei feciori ai săi. Aceștia însă se răsboiesc între dânsii, ba îl prind chiar și pe tatăl lor în mai multe rânduri și-l aruncă în temniță.

După moartea lui Ludovic luptele se urmează și abia în anul **843** se încheie tratatul de **Verdun**, prin care împărăția lui Carol se împarte în trei regate: *Germania, Franța și Italia*.

De aici înainte Dinastia Carolingilor perde încetul cu încetul văda ei. Despre meadă-și se ivesc *Saracenii*, niște sectari muhamedanî din Africa, care amenință partea de meadă-și a Italiei, ba în același timp mai face și *Vasilie I. Macedoneanul* cuceriri în Italia. Despre meadă-noapte dau năvală **Normanii**, un popor de corăbieri îndrăzneți, care pradă coastele sub conducerea regelui lor **Gottfried**.

Aceste sunt impregiurările, în care Carol III., unul dintre nepoții lui Ludovic cel Blajin, ajunge să mai unească încă-o dată toate țerile sub o singură, dar foarte slabă stăpânire.

Stăpân, la început, numai asupra unei mici părți din Germania, el devine, moștenind pe frații săi, rege al Germaniei, ba e proclamat rege și de către mai marii Franței, care sperau, că îi va apăra față cu Normanii. În anul 879 el face o expedițiune în Italia, ca să-l alunge pe Saraceni, și Papa, care-l chemase într'ajutor, îl încoronează (881) de Impărat.

Dar nu era Carol VIII. omul făcut să poarte o sarcină atât de grea.

El se întoarce din Italia, fără ca să fi dat pept cu Saraceni, ear de la Normani cumpără în două rânduri pacea, plătindu-le mari sume de bani. Ast-fel în anul 887 mai marii Germaniei, adunați la **Tribur**, îl declară detronat pe Carol III. și ridică în scaun pe *Arnulf*, Ducele de Carinthia, un fiu natural al unuia dintre frații lui Carol.

Carol se retrage la una din moșiile sale și moare anul următor de mâhnire, ear țările stăpânite odinioară de Carol cel Mare nu se mai unesc de aici înainte.

4. ALFRED CEL MARE.

871—901.

Alfred cel Mare e nepotul lui *Egbert* de Wessex și organizatorul statului englezesc.

El a fost încoronat încă în anul 860, ca băiat de cinci ani, n'a început însă să domnească de cât vre-o zece ani în urmă, după-ce murise atât tatăl-său, cât și fratele său mai mare.

Profitând de tinerețea lui, Normanii străbat în timpul acesta peste toată Anglittera și pustiesc satele și orașele.

Locuitorii parte se ascund prin codri și prin văile mai adăpostite ale munților, parte fug peste mare. Chiar și regele Alfred el însu-și se retrage cu o mică ceată de credincioși într-o vale strîmtă și plină de mlaștină și de păduri, în cât i se perduse urma și mulți îl credeau perit în luptă.

Aici însă Alfred adună oaste, iscodește pozițiunile Normanilor și în anul 878 reîncepe lupta pentru eliberarea patriei, pe care o și termină glorios.

După-ce Normanii sunt alungați, Alfred rezidește Londra, care fusese cu desăvîrșire pustiită, și populează satele și orașele, aducînd coloniști și din țările de peste mare. El împarte apoi țara în comitate, desparte administrațiunea de justiție și face pe basa tradițiunilor anglo-sacsone o carte de legi. Pentru desvoltarea agriculturii, a industriei și a comerțului el de asemenea a avut multă purtare de grijă. Mult laudată e, în sfîrșit, iubirea lui de știință. El nu numai a încurajat pe alții, dar a scris și însu-și ori a tradus mai multe opere filosofice.

5. Á R P Á D.

890—898.

Árpád e întemeetorul statului ungar și primul principe al Maghiarilor așezați în valea Dunării.

Maghiarii, un popor de aproape înrudit cu Hunii, cu Avarii

și cu Bulgarii, s'a'au așezat după trecerea lor în Europa la poalele Uralului și erau numiți de către vecinii lor slavii *Ugri* sau *Uhri*. Ei pleacă de-o-dată cu Avarii spre meadă-ți, dar se opresc la *gurile Donului*, unde trăiesc timp mai îndelungat sub stăpânirea Bulgarilor la început și sub a Cazarilor în urmă.

După risipirea Avarilor Maghiarii se coboară în **Atelcuș**, cam în partea de meadă-noapte a Moldovii.

Aflându-se aici, ei sunt chemați, precum se țice, de către Bizantinii într'ajutor contra Bulgarilor. Strîmtorați dar în acela-și timp și de **Pacinați**, un alt popor înrudit cu dênșii, Maghiarii se ridică, străbat prin trecătorile dintre cele două grupe ale Carpaților și se coboară spre șesul de pe țărmurii riului Tisa. Numai o parte mai mică a lor se retrage din fața Pacinaților în munții Moldovii.

Nu se știe hotărît anul, când Maghiarii a'au trecut în patria lor de astă-ți

După tradițiunii ei avea'au atunci, ca odinioară Avarii, *șapte căpetenii*, între care cel mai de frunte era *Almus* sau *Almoș*.

Árpád e fiul acestui Álmos și urmașul lui.

Maghiarii, la sosirea lor, erau un popor de călăreți îmbrăcați în piei, cutezători și cu deosebire însetați de pradă. În curênd după sosirea lor ei a'au fost chemați de către *Arnulf*, urmașul lui Carol III., într'ajutor contra lui *Sviatopluc*, și în anii 892 și 893 Árpád s'a luptat alătura cu Germanii.

Un cronicar ungar, „*Notarius anonimus Belae Regis*“, ne spune, că pe timpul, când Maghiarii a'au sosit în valea Dunării, exista'au aici trei principate române, al lui *Gelu* în Ardeal, al lui *Mariot*, pe Crișuri, și al lui *Glaudiu*, în Banatul Timișorii.

După spusele cronicarului maghiar unul singur din aceștia, *Glaudiu*, a fost învins de Árpád; ce'l-lalți doi a'au intrat la învoială cu urmașii lui Árpád.

Unii dintre istoriografi pun la îndoială exactitatea „*anonimului*“. Nu mai începe însă nici o îndoială, că o parte însemnată a populațiunii romane din Dacia a rămas și după Aurelian adăpostită prin văile Carpaților, a stat aici în tot timpul învasiunilor și e probabil, că după risipirea Avarilor urmașii acestor romani s'a'au organizat sub căpeteniile lor.

Urmașii lui Árpád, *Dinastia arpadină*, a'au stăpânit timp de vre-o 400 ani.

6. PIAST.

840 — 890.

Piast e întemeetorul statului polonez.

După tradițiunile naționale ale Polonezilor el a fost un simplu plugar, care s'a ridicat în fruntea fraților săi și a organizat un stat independent în valea râului Vistula. Mic la început, statul acesta a crescut prin cuceriri făcute de urmașii lui Piast.

Unii susțin însă, că *Leșii*, adică Poloneșii proprii ȕiși, erau o oardă de călăreți, care au supus țărănimea din valea Vistulei și au întemeiat un stat, în care dênșii erau singura nobilime, așa numita *Sleahță*.

Sigur e, că statul polonez s'a întemeiat cam pe la anul 840 și că întemeetorul lui a fost Piast, ai căruia urmași, *Dinastia Piaștilor*, au stăpănit timp de vre-o 500 ani în Polonia.

7. RURIC.

862 — 879.

Ruric sau *Hrurckr* e întemeetorul statului rusesc.

Slavii rămași pe întinsul șes sarmatic, erau, ca frații lor trecuți spre meadă-ȕi, oameni blajini și iubitori de muncă.

Ei trăiau, ca păstori și plugari, în sate mai mici ori mai mari, dar fără de nici o organizațiune mai unitară.

Ast-fel erau mereu expuși la năvălirile popoarelor vecine. Spre meadă-ȕi erau *Chazarii* și *Pacinații*, spre răsărit, pe la poalele Uralului, pășteau turme fel de fel de popoare de origine mongolică, spre meadă-noapte erau *Finii*, ear spre apus cei mai năvalnici dintre popoarele de viță germană, **Normanii**, care tocmai pe timpul acesta stăpăniau coastele mării și țineau în continuă emoțiunile statele mari ca Germania, Franța și Englitera.

Acești corăbieri neînfricați și prădalnici, pe care Finii îi numeau *Rudsen*, adică „*Vislași*“, eară ei ênși-și se numeau pe sine „*Wăreng*“, adică „*ceată*“ sau „*oardă*“, îi prădau adese-ori și pe vecinii lor slavi.

Ca să scape deci de aceste prădări, Slavii chiamă ei ênși-și o ceată de „*Wărengi*“ sau **Varegi** în țara lor, și în anul 862 Ruric vine cu încă doi frați ai săi și întemeiază trei state, pe

care apoi Ruric le împreună după moartea fraților săi într'unul singur, a căruia capitală era orașul **Novgorod**.

Varegii încetul cu încetul se slavisează, cum s'au slavizat și Bulgarii, dar poporul organizat și stăpânit de dênșii a luat numele de *Rudși* sau *Ruși*, cum și Slavii de peste Dunăre se numesc *Bulgari*.

Încă în viața lui Ruric statul rusesc devine puternic. Doi tovarăși ai lui, *Ascold* și *Dir*, se fac stăpâni asupra Chievului și pornesc de aici cu 300 corăbii și 14,000 de Varegi asupra Constantinopolului (865).

Murind în anul 879, Ruric lasă tronul fiului său **Igor**, atunci copil nevirstnic, în locul căruia a luat stăpânirea **Oleg** (879—912), o rudă a lui Ruric, care în anul 907 a pornit cu 2,000 de corăbii și 80,000 de luptători asupra Constantinopolului și i-a silit pe Bizantini să închee un tractat de comerț.

Urmtșii lui Ruric stăpânesc timp de peste șapte sute de ani mai întâiu ca Ducii, apoi ca Țarii.

8. ȚARUL SIMEON.

888—927.

Creștiniții o-dată, Bulgarii se unesc cu Slavii stăpâniți de dênșii și formează un nou popor, care în curând devine cel mai puternic și tot-o-dată cel mai cult dintre popoarele din Orient.

Simeon, fiul lui Bogor sau Michail, e monarchul, în timpul căruia Bulgaria a ajuns la cea mai mare a ei întindere.

Urcându-se la 888 în scaun, Simeon supune încetul cu încetul peninsula balcanică de la Dunăre până spre Constantinopol, până la hotarele Greciei și până în Sârbia de astăzi. Ba el trece Dunărea și se face stăpân și asupra unei însemnate părți din țările locuite azi de Români. El îi silește apoi atât pe Bizantini, cât și pe Sârbi din apus să-i plătească tribut anual și se proclamă **Cesar** sau „**Țar al Bulgarilor și al Grecilor**“.

Simeon, crescut la Constantinopol, nu era însă numai războinic, ci tot-o-dată și om iubitor de știință, ba chiar scrietor însemnat al timpului său. Ast-fel mulțumită purtării lui de grijă limba și literatura slavonă a ajuns la cea mai înaltă a ei înflo-

rire, și la **Prislop**, ađi Eski-Stambul, unde el își avea reședința, era un adevărat centru cultural pentru Orient.

Țiind să fie în adevăr Cesar, adecă stăpân deplin, Simeon a scos Bulgaria de sub păstorirea Patriarhului din Constantinopol și a ridicat pe metropolitul Bulgariei la treapta de Patriarh atîrnător numai de densusl.

VII. TIMPUL LUÎ OTHON I. CEL MARE.

1. OTHON I. CEL MARE.

936—973.

După detronarea lui Carol III. Germania nu mai era, în adevăr, un stat unitar, ci o grupă de țări mai mult ori mai puțin neatirnite. În timpul luptelor dintre urmașii lui Ludovic Comiții, mai nainte numai niște diregători instituiți de rege, și-au asigurat pozițiunea *Ducilor* de odinioară, au câștigat dreptul de moștenire, ba au ajuns în cele din urmă să-și aleagă regele. Unii dintre densusii împreunaseră mai multe ducate, dispuneaŃ de averi mari și de oaste însemnată și nu-Ń dedeaŃ regelui ascultare necondiționată.

Othon I. e monarchul, care nu numai i-a adus la ascultare pe Principii germani și ast-fel a unit și reorganizat statul german, ci a reinființat tot-o-dată și împărăția apuseană.

El însă nu singur a sevărșit această mare lucrare.

Primul rege ales al Germanilor, franconul *Conrad I.* (911—918), n'a isbutit să adune împregiurul său pe toți principii germani și ast-fel n'a putut să apere hotarele. De aceea el a stăruiet cu limbă de moarte, ca drept urmaș al lui să fie proclamat Henric, Ducele Sacsonilor, cel mai puternic dintre Principii Germaniei.

Cu *Henric I.*, numit și *Păsărarul* (919—936), se ridică în fruntea Germaniei **Casa sacsonă** sau *dinastia Othonilor*, care a domnit peste o sută de ani.

Henric I. și-a petrecut toată domnia, ca să-Ń împace pe Principii germani și să organizeze armata germană. Ast-fel el a fost nevoit să le plătească Maghiarilor tribut anual și abia pe la sfirșitul domniei sale (933) ajunge să-Ń risipească, la Riade, pe prădătorii maghiari.

Când se urcă dar, ca om de 24 ani, în scaun, Othon I., feciorul lui Henric I., găsaște Germania unită și armata germană gata de război. El însă era al doilea dintre feciorii tatălui său și nu urmase în virtutea dreptului de moștenire în scaun, ci fusese ales. De și dar la început nici unul dintre Ducii germani n'a îndrăznit să-i refuze ascultarea, în urmă s'a ridicat asupra lui fratele său mai mare, *Tancmar*, și apoi cel mai mic, *Henric*, care găsiseră partizanii puternici printre Ducii germani. Abia înăbușind aceste războaie ajunge Othon I. stăpân al Germaniei.

Învingător, el ear face din Ducii germani un fel de dirigători ai curții regale, puși sub priveghiarea așa numiților *Palatini*. În același timp Othon I. dăruiește rúdelor sale și oamenilor săi de încredere Ducatele ajunse în vacanță ori luate de la resvrătitorii.

După-ce-și întărește ast-fel pozițiunea în lăuntru Othon I supune pe *Venđii* așezați între Elba și Odera și-i silește să se boteze, nimicește la *Augsburg* (955) cetele de Maghiari și pune pentru tot-de-a-una capăt năvălirilor maghiare, reduce la supunere pe Ducele Boemiei, ba silește chiar și pe Danezi să răcunoască supremația germană.

Ast-fel Othon I. devine încetul cu încetul cel mai puternic și mai cu autoritate dintre monarhiile din apus. Om așezat, evlavios și iubitor de dreptate, el pretutindenea, unde se ivea vre-un conflict, intervenea ca arbitru și împăciuitoar.

În anul 951 el face o expedițiune în Italia.

Italia după căderea lui Carol III. se împărțiuse în o mulțime de ducate și republici, toate prea slabe, ca să poată susține lupta cu Saraceni și cu Maghiarii. Abia în anul 894 ajunge comitele marchal de *Friaul*, *Berengar I.*, să se încoroneze rege al Italiei. În anul 915 el ia și coroana de împărat și restabilește întru cât-va unitatea politică, dar în anul 924 el e ucis.

Hugo de Provence, care ia titlul de rege al Italiei, e bătut în anul 945 de comitele Marchal de Ivrea, **Berengar II.** Acesta însă numai în luptă cu *Lothar*, fiul lui Hugo, poate să se susție.

Murind și *Lothar*, *Berengar II.* vrea să silească pe **Adelaida**, veduva lui *Lothar*, a se mărita după fiul său.

Adelaida scapă însă la *Canossa* și cere intervenirea lui Othon I., care, veduv și el, o ia apoi în căsătorie. Cu mâna Adelaidei el câștigă și coroana regatului longobard.

Berengar II. rămâne, ca vasal al Germaniei, rege în Italia; puțin în urmă însă el nu mai vrea să recunoască supremația lui Othon I. Chemat dar și de Papa într'ajutor, Othon I. face în anul 961 a doua expedițiune în Italia, ia coroana de împărat (962), răstoarnă pe Berengar II. și de aici înainte Italia face parte din împărăția apusului.

Împărăția, așa cum a fost reînfințată de Othon I., se numește „sfinta împărăție romană“ a națiunii germane și se deosebete în multe privințe de cea întemeiată de Carol. — Relațiunile dintre Împărat și Papa rămân însă tot cele stabilite de Carol cel Mare și Împăratul e capul creștinilor din apus atât în cele lumești, cât și în cele bisericesti, având dreptul de a-i numi pe Papi.

2. ABD UR RAHMAN III.

912—961.

Abd ur Rahman III., Chaliful de Cordova, e în viața Arabilor din Spania ceea ce *Harun al Rașid* a fost pentru Arabii din Asia.

Întemeetorul Chalifatului de Cordova, *Abd ur Rahman I.*, avuse să se lupte atât cu Abasiidii, cât și cu Creștinii din Spania, pe care i-a ajutat în urmă și Carol cel Mare. El cu toate acestea nu numai și-a așezat bine stăpanirea și-a lăsat-o moștenire urmașilor săi, ci a făcut tot-o-dată ca Cordova să devie centrul cultural al Muhamedanilor din țările apusene.

Desvoltarea culturală începută în timpul lui Abd ur Rahman I. a ajuns la apogeul ei pe timpul lui Abd ur Rahman III., un monarch iubitor de artă și de științe.

După știrile, pe care ni le dau scrietorii arabi, cele mai înfloritoare orașe erau pe acel timp, în Europa, *Sevila*, *Granada*, *Toledo* și *Cordova*.

În deosebi Cordova, care avea peste un milion de locuitori, 113,000 case, între care mii de palate mărețe, și vre-o 600 giami, era un oraș de fabuloasă strălucire. Ast-fel *Azzahra*, palatul Chalifilor, era împodobit de nu mai puțin ca 4,300 coloane de marmură.

Universitatea din Cordova, unde se cultivau artele, poezia și mai ales științele exacte alătura cu studiul Coranului, avea

o bibliotecă de vre-o 600.000 volume și era cel mai înalt aședământ de cultură pe acele timpuri.

Această înflorire culturală s'a urmat și în timpul, cât a stăpânit fiul lui Abd ur Rahman III., **Hachem II.** (961—976), care era și el însuși un distins poet și om de știință.

3. O L G A.

Olga saă *Helga*, o princesă din Scandinavia, e soția lui **Igor** (912—945), adică nora lui Ruric, și propagatoarea creștinismului în Rusia.

Murind Igor în anul 945, Olga ia stăpânirea în numele fiului său **Svietoslav** (945—973), atunci copil nevirstnic. Femeie înțeleaptă și energică, ea organizează statul rusesc, care în timp atât de scurt ajunsese la mare întindere și cuprindea fel de fel de popoare.

Încă din timpul Părinților Ciril și Metodiu învățăturile creștinești străbătuseră la Rușii din Chiev, care aveau legături cu Bulgaria. Varegii însă țineau la tradițiunile lor germane. Olga ia cu toate aceste hotărîrea de a primi și ea sfintul botez și pleacă în anul 957 cu mare alaiu la Constantinopol. Împăratul *Constantin VII Porfirogenitul*, nașul ei, îi dă apoi numele *Elena*.

Silînțele ei de a îndupleca pe fiul său Svietoslav să se boteze au rămas zadarnice, mai ales după-ce el în anul 964 a luat însuși frânele guvernului.

Svietoslav a fost un mare, dar nenorocit monarch.

În curînd după-ce ia frânele guvernului el înfrînge puterea *Chazarilor* și-și întinde stăpânirea departe spre răsărit și mează-đi. Chemat apoi de Bizantină într'ajutor contra Bulgariei, care după moartea lui Simeon pornise spre decadență, Svietoslav îi alungă pe *Pacinați* spre Carpați, trece peste țara noastră Dunărea, cucerește o mare parte din Bulgaria (968) și ia titlul de Țar al Bulgariei, pe care Țarii Rusiei îl poartă până în ȃiua de astă-đi.

Simțindu-se prea slab, ca să poată purta el singur cîrma unui stat, care se întindea de la țărmurii mărilor înghețate până în Balcan, Svietoslav ia hotărîrea de a împărți Rusia între cei trei feciori ai săi și de a-și face el însuși în Bulgaria o mare împărăție. Ast-fel în anul 970 trece ear Dunărea și înaintează peste Balcan până la Adrianopol. Aici însă suferă, în luptă cu

Bizantinii, o grea înfrângere și e silit să renunțe la Bulgaria și să se retragă. Pe drum apoi el e surprins de Pacinații, pe care îi bătuse în mai multe rânduri și moare în luptă, fără de a fi ajuns să primească sfântul botez.

Abia unul dintre feciorii lui, **Vladimir cel Sfânt**, nepotul Elenei, primește legea creștinească și li-o impune și Varegilor.

VIII. TIMPUL LUI CNUT.

1. CNUT CEL MARE.

1014—1035.

După trecerea Anglo-Sacsonilor în Britania *Jütlanda*, patria de mai nainte a Anglilor, e ocupată de Danezi, un popor de viță normană, care întemeiază aici un stat din ce în ce mai puternic.

Carol cel Mare înființează, ca măsură de apărare față cu acest stat, o anume *marcă*, cea *danesă*, — dovadă că în timpul lui Dania era un stat destul de puternic.

În timpul urmașilor lui Carol cel Mare, când Germania era frământată de lupte interne și neliniștită de Normani, de Slavi și de Maghiari, puterea Danesilor crește mereu. Abia Henric I. și Othon cel Mare ajung a-i face pe Danezi să recunoască suveranitatea germană.

Pe când însă Germanii își risipesc puterile ca să-și asigure stăpânirea Italiei, Danezii se fac stăpâni asupra coastelor apusene.

Cnut sau *Canut*, cel mai mare dintre monarhiile timpului său, a ajuns, în sfârșit, să stăpânească din Dania atât Norvegia, cât și Anglittera.

Harald, bunicul lui Cnut stăpânise Dania numai ca vasal al lui Othon I. Tatăl lui Cnut însă, *Sven Gabelbart*, nu numai își afirmă neatîrnarea, ci-i silește tot-o-dată pe Englezi să-i plătească tribut.

Cnut, în sfârșit, nemulțumit cu tributul, urcându-se la 1014 în scaun, bate pe *Ethelred* (978—1016) și pe *Edmund*, fiul acestuia, și în anul 1016 e proclamat rege al Anglitterei și al Scan-dinaviei.

Cnut a fost un stăpânitor înțelept și energic, dar n'a putut să consolideze statul întemeiat de dănsul.

Încă în curând după moartea lui Carol cel Mare Daneziî începuseră a se boteza și chiar câți-va dintre regiî Daniei, între aceștia și Harald, au fost creștini. Cnut însă era păgân.

El se botează, așează biserica daneză pe temelii statornice și pune pentru tot-de-a-una capăt păgânismului în țările stăpânite de dănsul.

În timpul lui Cnut moare, fără de urmași, cel din urmă împărat din Casa de Sacsonia, *Henric II* (1002—1024) și se ridică în fruntea Germaniei **Casa de Franconia**, care a stăpânit și ea timp de o sută de ani.

Primul împărat din Casa de Franconia, **Conrad II.** (1024—1039), un strănepot de fică al lui *Henric I.*, își dă toată silința să câștige amicia lui Cnut. Ast-fel, ca să-și asigureze sprijinul lui Cnut contra Slavilor de la Nord, el cedează marca Șlesvig și căsătorește pe fiul său *Henric* cu *Grunhilda*, fiica lui Cnut.

În anul 1026 Cnut călătorește cu mare alaiū la Roma, ca să se întâlnească aici cu *Conrad II.* și să asiste la încoronarea viitorului socru al fiicei sale.

Deși însă puternic atât prin întinderea stăpânirii sale, cât și prin legăturile ce avea cu *Conrad II.*, Cnut împarte, în ajunul morții sale, marele stat întemeiat de dănsul între cei trei feciori ai săi.

2. HUGO CAPET.

987—996.

Hugo Capet e întemeetorul **dinastiei Capetingilor**, care a domnit timp de peste trei sute de ani în Franța.

Încă în anul 887, după răsturnarea lui Carol cel Gros, o parte din mai marii Franței a ales rege pe **Odo**, *Ducele din Paris*, care se distinsese în luptele de apărare contra Normanilor.

Odo însă n'a putut să se susție față cu *Carol III.*, un strănepot al lui Carol cel Mare, care era susținut mai ales de fruntașii bisericești. Ast-fel Franța e stăpânită și de aici înainte de Carolingi.

Murind în anul 987 *Ludovic V.*, numit și „*le Faineant*“ său

„Perde-Vară“, nu mai rămăsese din familia Carolingilor de cât *Carol*, Ducele de Lotharingia. De oare-ce acesta era om incapabil și tot-o-dată vasal al Germaniei, mai marii Franței sprijinesc pe un strănepot al lui *Odo din Paris*, Hugo Capet, Ducele de Franția, care luase el însuși coroana.

Hugo se susține, ce-i drept, ba asigurază chiar și succesiunea la tron a fiului său **Robert** (996—1031); dar el a trebuit să le facă celor-l-alți Duci mari concesiuni și ast-fel să scadă puterea regală.

De oare-ce Hugo Capet era Duce de *Franția*, statul stăpânit de dânsul, care până aci se numea *Franconia* vestică, ia și el numele de **Franția** sau Franța, pe care îl poartă până în ziua de astă-dî.

3. VASILIE II. BULGAROCTONUL.

976—1025.

Vasilie II. Bulgaroctonul sau uciđătorul de Bulgari se distinge între împărații bizantinii prin aceea, că a desființat statul bulgar și a întins din nou stăpânirea bizantină până la Dunăre.

Încă mai înainte de a se fi urcat el în scaun, Bulgaria era slăbită în luptă cu Rușii, ear împărăția bizantină intrase în o nouă epocă de înflorire.

Murind în anul 963 tatăl lui Vasilie, *Roman II.* (959—963), **Teofana**, muma lui Vasilie, se căsătorește cu *Nicefor II.* (963—969), un general rășboinic, pe care oastea îl proclamase împărat.

De și câștigase multe victorii, Nicefor II. era urgisit pentru asprimile lui și pentru birurile grele, pe care le punea. Ast-fel el pere într'o răscoală pusă la cale de Teofana și scaunul e ocupat de capul răsculaților, *Ioan Tzimisce* (969—976), un alt general rășboinic, care îi bate pe Arabi și îl alungă pe Svietoslav peste Dunăre. El e otrăvit în anul 976.

Abia acum se urcă în scaun feciorii lui Roman II. și ai Teofanei, Vasilie II. și *Constantin VIII.*, amândoi copii încă.

În anul 988 Constantin VIII. se retrase și *Vasilie II.*, luând el însuși frânele guvernului, continuă luptele începute de predecesorii săi atât în Europa, cât și în Asia Mică.

În deosebi cu Bulgarii el s'a rășboit timp de patru-șeci de ani.

După-ce partea despre răsărit a peninsulei balcanice fusese cucerită de Svietoslav și trecuse în urmă sub stăpânirea bizantină, ear Sârbii se desfăcuseră și ei de Bulgaria și întemeiaseră un stat neatârnat, Țarul bulgăresc, **Samuil** (977—1014), înființase din *Macedonia* un nou stat bulgăresc, cu capitala în **Ochrida**, căruia voia să-i dea întinderea celui vechi.

Vasilie II. intră în legătură atât cu Impăratul Apusului, cât și cu *Vladimir cel sfânt*. Una dintre surorile lui, **Teofania**, o femeie inteligentă și de rară frumusețe, se mărită după *Othon II.*, fiul marelui *Othon*, ear cea-l-altă devine soția lui *Vladimir cel sfânt*, care primește sfântul botez și introduce definitiv creștinismul în Rusia.

De și era însă ajutat de cumnatul său *Vladimir*, *Vasilie II.* abia după moartea lui *Samuil* ajunge să închee războiul.

Cel din urmă Țar al Bulgarilor, *Ioan Vladislav*, cade în anul 1018 la asediul orașului *Durazzo*, și *Vasilie II.* nu numai supune toată Bulgaria, ci-i silește și pe Sârbi să recunoască supremația scaunului bizantin.

Vasilie II., în tinerețele lui om inclinat spre dășfrău, a devenit la vîrstă mai înaintată om evlavios și cumpătat. Cu toate acestea, ca să-i înspăimînteze pe Bulgari, el a făcut mari vîrsări de sînge, ceea-ce a făcut să i se dea numele „*Ucidătorul de Bulgari*.”

4. STEFAN CEL SFÎNT.

997—1036.

Stefan, un stranepot al lui *Árpád*, e primul rege al Ungariei și propagatorul legii creștinești printre Maghiarii.

Maghiarii, așezați o-dată în valea *Dunării*, au început să jăfuiască atât pe popoarele, pe care le gasiseră aici, cât și pe vecinii lor de la apus și de la meadă-și.

Partea despre meadă-noapte a *Italiei* și *Germania apuseană* au suferit mult de invasiunile lor. Mai ales pentru *Germania Maghiarii* erau o plagă atât de grea, în cât în ecteniile bisericesti de pe acel timp se introdusese și rugăciunea: „*Si ne ferește pe noi, Doamne, de urgia Ungurilor*.”

Abia după înfrîngerea suferită la *Augsburg* se mai astem-

pără Maghiarii și încep să se așeze în locuințe statornice și să cultive pământul.

Urcându-se *Geisa* (972—997) în scaun, misionarii orientali încep să propoveduiască sfînta evanghelie și printre Maghiarii.

În anul 995 chiar feciorul lui *Geiza*, *Vaic*, primește sfîntul botez și ia numele **Stefan**.

Urcându-se apoi la vîrsta de două-zeci și doi de ani în scaun, **Stefan** prigonește cu neîndurare pe păgâni și ast-fel în timp de câțiva ani Maghiarii se creștinesc.

În același timp el se căsătorise cu *Ghisela*, fiica Ducelui de Bavaria, și adusese la curtea sa o mulțime de Germani, care au început să propage cultura între Maghiarii.

Recunoscînd vrednicia lui **Stefan**, *Papa Silvestru II.* îi trimite o cruce apostolică și o coroană regală, și în anul 1001 **Stefan** se încoronează rege al Ungariei. De aceea regii Ungariei au purtat toți titlul de „apostolici”.

Încoronat o-dată, **Stefan** dă statului ungar o organizațiune așezată pe obiceiurile vecinilor săi germani și slavi. El împarte țara în Comitete, în *Chenesate* și în *Jupanate* administrate de *Comiți* (ungurește *Ispán*), de *Cnezii* și de *Jupani* numiți de dînsul.

Cinci-zeci de ani după moartea sa **Stefan** a fost pus, ca propagator al creștinismului, între sfinți.

IX. TIMPUL LUI HILDEBRAND.

1. HILDEBRAND.

1046—1085.

Hildebrand, un călugăr din ordinul sfîntului *Benedict*, ca papă, **Grigorie VII.**, a fost cea mai strălucită ivire în secolul XI. și cel mai falnic dintre capi bisericii apusene.

Născut din părinți săraci într'un sat din *Tuscia*, el a fost crescut sub purtarea de grijă a unui unchiu al său. Tîner de vre-o două-zeci de ani, el merge apoi, în anul 1040, la Roma, unde unchiul său era Abate al unei mănăstiri.

În Roma Hildebrand își urmează studiile alături de fiii celor mai de frunte familii din Italia și devine în curând unul din cei mai distinși cavaleri. Dând cu toate aceste ascultare unchiului său el renunță la plăcerile lumești și se călugărește. Puțin în urmă Papa **Grigorie VI.** și-l ia de capelan.

Ast-fel numai de cât după călugărirea sa, om de vre-o două-zeci și cinci de ani, Hildebrand ajunge într-o pozițiune, din care putea să înriurească asupra conducerii marelui bisericii apusene.

Grigorie VI. însă în curând după urcarea sa în scaun e răsturnat de către o adunare de Episcopi convocată de împăratul *Henric III.* și e nevoit a se duce în exil, la Colonia (1046). Hildebrand îl însoțește și ast-fel petrece timp de doi ani în Germania, unde intră în legătură cu mulți dintre cei mai de frunte.

După moartea lui Grigorie VI. (1048) Hildebrand se retrage la mănăstirea **Clugny.** Aici îl găsește Papa *Leon IX.*, care călătorește la Roma, ca să-și ocupe scaunul, și în anul 1049 îl ia cu dânsul ca secretar.

De aici înainte Hildebrand e adevăratul cărmuitor al bisericii apusene.

În timp de vre-o două-zeci de ani urmaseră unul după altul vre-o 12 Papi. Împăratul *Henric III.*, folosindu-se de dreptul lui, depunea pe Papii ce nu intrau în voiele lui, și trimitea la Roma pe alții, ca să-i înlocuiască.

În anul 1054, după moartea lui Leon IX., Hildebrand el însuși merge în Germania, ca să ceară de la Henric III. un nou Papă, de oare-ce nobilimea din Roma își aroga și ea dreptul de a-i alege pe Papi.

În aceste timpuri de zăpăceală singur Hildebrand vedea clar și conducea lucrurile după un plan bine chibzuit.

Prima lui faptă hotărâtoare este legea, pe care o crează Papa Nicolae II. asupra alegerii de Papi. În virtutea acestei legi Papa urmează să fie ales de *colegiul Cardinalilor* și cel ales își ocupă scaunul fără-ca să mai aibă nevoie de aprebarea cui-va.

Creată o dată legea aceasta, Papa devine cu desăvârșire neatrănător și împărații Apusului perd puterea, pe care o avuseră mai înainte în cele bisericesti.

Dar Hildebrand nu se mulțumește nici cu atât. În gândul lui Papa, care e socotit ca reprezentant al lui Christos, e singurul adevărat stăpân al lumii, iar monarchii sunt numai niște

vasal al scaunului papal, pe care Papa poate să-l ridice și să-l răstoarne după buna sa chibzuială.

Așa voia dânsul să ducă la îndeplinire enunțarea evangelică „*O singură turmă și un singur păstor*“.

Spre realizarea acestui gând era îndreptată toată activitatea lui neobosită, mai ales după-ce în anul 1073, ales de colegiul Cardinalilor, a ocupat el însuși scaunul papal.

Ca să-și organizeze o putere covârșitoare întru susținerea politice sale, el rezervă, înainte de toate, pentru scaunul papal dreptul de a numi și de a institui pe fețele bisericesti și mai ales pe Episcopi. Ast-fel călugărimea cea bogată și numeroasă, Episcopatul puternic și preoțimea de mir, atîrnând întru toate nu-mai de scaunul papal, erau ca o armată risipită în toate țările, care luptă, pentru-ca popoarele să dea ascultare poruncilor venite de la Roma. Ear pentru-ca armata aceasta să fie cu atât mai devotată, Papa Grigorie VII. introduce și pentru preoții de mir **celibatul**, adecă îi oprește pe preoți de la taina căsătoriei.

Două arme puternice avea Papa, ca să înduplece pe cei îndărătnici: *excomunicarea și interdictul*.

Excomunicarea o decreta Papa mai ales contra Principilor, care nu-i dedeau ascultare, și era un greu păcat să stai de vorbă cu cel excomunicat, să-i dai adăpost ori să-l ajuți la nevoie. El era scos din comunitatea creștinească și considerat ca un fel de mort viețuitor.

Interdictul îl punea Papa pe orașe și chiar pe țări întregi, și în timpul interdictului bisericile erau închise și preoțimea refuza ori-și-ce serviciu, nu mai dedea cuminecătură, nu mai cununa, nu mai prohodea pe cei morți.

Ajutat de un cler numeros, cult și bogat, Hildebrand ține prin aceste mijloace întregul Apus în respect și dispune de țări și de coroane.

Robert Guiscard, o căpetenie a Normanilor, ia că vasal al scaunului papal stăpânirea Siciliei. Un alt Norman, *Wilhelm*, *Ducele Normandiei*, trece cu învoirea Papei în Englitera și ocupă, tot ca vasal al scaunului papal, tronul acestei țări. Regele Ungariei, Craiul Sârbilor și mulți alți regi și principii de asemenea recunosc supremația Papei. Până chiar și un urmaș al lui *Vladimir* cel sfânt se declară vasal al Papei. Regele Franței, *Filip I.*

(1060—1108) e amenințat cu excomunicarea și numai după mari umiliri află iertare.

Ca să câștige îniriure și asupra țerilor de la răsărit, Hildebrand intră în negocierii cu Patriarchul din Constantinopol și cu împăratul bizantin, ba stăruie cu tot din adinsul, ca Creștinii să pornească un răsboi cruciat pentru cucerirea Palestinei.

Henrich IV., împăratul Germaniei, e singurul om, care se pune cu toată hotărârea în protiva lui Grigorie VII. și susține drepturile scaunului său, ba face ca într'un sinod ținut la Worms Grigorie VII să fie detronat.

În anul 1076 Grigorie VII. îl declară pe Henric IV. de excomunicat și detronat și desleagă pe toți supușii lui de la jurământul de credință.

Puțin îi păsa la început lui Henric IV. de mânia Papei. În curând însă el se vede părăsit de toată lumea, chiar și de cei mai de aproape ai săi, ba principii Germani se adună la Tribur și îl declară detronat, dacă în timp de un an nu va obține iertarea Papei. Ast-fel în Ianuarie 1077, pe timp de iarnă grea, pleacă în Italia, ca să ceară iertare.

Grigorie VII. îl așteaptă la **Canossa**, în castelul Princesei Mathilda, o partisană devotată a sa.

Timp de trei zile a trebuit să stee falnicul împărat în curtea castelului, desculț, cu capul gol și îmbrăcat într'o ușoară haină de pocăință, și abia apoi Papa i-a făgăduit iertare.

În curând însă Henric IV. ear se pune în conflict cu Grigorie VII. și e din nou excomunicat. Acum principii germani îl declară detronat și aleg pe *Rudolf de Șvabia* în locul lui.

Rudolf moare în luptă, și Henric IV., învingător în Germania, detronează din nou pe Grigorie VII., ridică în locul lui pe Clement III., un bun prieten al său, și pornește cu oaste asupra Romei (1080).

Grigorie VII. se retrage, după-ce suferise în câmp deschis mai multe înfrângeri, în castelul *St. Angelo* din Roma. Robert Guiscard, care vine să despresoare castelul, nefiind în stare să ție pept cu Henric IV., se retrage și-l ia și pe Grigorie VII. cu densus.

Ast-fel marele Hildebrand petrece cei din urmă ani ai vieții sale în pribegie, mai întâiu în mănăstirea *Monte Cassino*, apoi la *Salern*, unde și moare în anul 1085.

2. HENRIC IV.

1036—1106.

Henric IV. a fost un puternic și nenorocit monarch, care a căzut în luptă cu Papa, având să se lupte până chiar și cu feciorii săi.

El era numai de 3 ani, când a fost ales drept urmaș al tatălui său, Henric III. (1039—1056). La vârsta de 4 ani a fost încoronat; ear în anul 1056, când tatăl-său a murit, era de șase ani.

Mumă-sa, a doua soție a lui Henric III., *Agnes de Poitou*, a trebuit să le facă principilor mari concesiuni, pentru-ca să poată ține regența. Și în ciuda acestor concesiuni **Hanno**, *Archiepiscopul de Colonia*, se pune în înțelegere cu mai mulți principii și în anul 1062 îl răpește pe tinărul rege, îl duce cu dânsul la Colonia și ia el ênsu-și cârma statului. În curând însê el trebuie să împartă puterea cu *Adalbert*, *Archiepiscopul de Brema*, un prieten al lui Henric III.

În anul 1065 Adalbert face, ca principii adunați la Worms să-l declare major pe Henric IV., atunci băiat de 14 ani. Anul următor însê principii îl răstoarnă pe Adalbert și ia ei ênși-și cârma statului, silind pe tinărul rege să se căsătorească, contra voinței sale, cu Bertha, flica Comitelui marchal de Susa.

Abia în anul 1070 începe Henric IV. să poarte el ênsu-și cârma, aducând ear pe Adalbert la curtea sa.

Pe când Germania era frământată ast-fel de lupte interne, Hildebrand lucra neîmpedecat de nimeni, ca să întemeeze stăpânirea scaunului papal. Numai târziu se ridică Henric IV., ca să apere drepturile scaunului său.

Acum însê pozițiunea lui era foarte grea.

Episcopii și Archiepiscopii încă în timpul lui Carol cel Mare nu erau numai căpetenii bisericesti, ci tot-o-dată și principii lumești, vasali ai regelui, care aveau, ca cei-l-alți principii, toată administrațiunea în diecesele lor și erau datorii să-l însoțească pe rege la război. Numirea și instituirea sa *investirea* lor cu puterea lumească era dar făcută de suveran. Nu însê tot-de-a-una regii aveau în vedere principiul, că numai *cel mai vrednic* are să fie ridicat în scaun. Prea adese-orî regele împărțea scaunele după-cum cereau interesele politice, între rudele sale, la prietenii săi, ca compen-

sațiune ori pentru bani sau alte beneficii. Cu atât mai vârtos vindeaŃ Episcopii pozițiunile de Egumeni și Stareți, ba chiar și parochiile mai bine dotate. Această conferire a unei pozițiuni bisericesti în schimbul vre-unui folos material constituie **Simonia**, un greu păcat.

Hildebrand, constatând păcatul Simoniiei, care prea adeseori se comitea și în Germania, oprește *investitura* fețelor bisericesti și rezervă pentru scaunul papal dreptul de a numi și institui Episcopi, Egumeni și, în genere, dignitari bisericesti.

Urându-se apoi la 1073 în scaun, stăruie cu tot dinadinsul asupra acestei opriri și intră în legătură cu principii germani, care se ridicaseră în protiva lui Henric IV. În anul 1075, când luptele din Germania erau mai înverșunate, Grigorie VII. îi adresează lui Henric IV. o scrisoare, prin care cere să deie cât mai curând dovezi despre supunerea sa către scaunul papal.

Henric IV., atunci om de 25 ani, se îmbărbătează, iese victorios din lupta cu principii, apoi face ca Episcopii germani, adunați la Worms, să-l declare pe Grigorie VII. detronat.

Excomunicat și părăsit de toți, strimtorat de Principii, care-l chiamă pe Papa în Germania, ca să le fie arbitru, Henric IV. se duce peste câte-va luni la Canossa, o călătorie, care a rămas proverbială.

Tinêrul monarch se ridică din nou. După-ce Rudolf de Șvabia moare și Principii germani se dau învinși, el, excomunicat din nou, îl depune din nou pe Grigorie VII. și face o expedițiune asupra Romei, ca să ridice în scaun pe *Clement III.*, care l'a și încoronat în anul 1084.

Acum și mai ales după moartea lui Grigorie VII. Henric IV. era stêpân al situațiunii.

Abia însă de aici înainte se îngrămădesc nenorocirile pe capul lui.

Clement III. nu e recunoscut de Papă, și după moartea lui Grigorie VII. colegiul Cardinalilor alege unul după altul trei alți Papi, *Victor III.* (1085—1088), *Urban II.* (1088—1099) și *Pascal II.*, (1099), care continuă lupta contra lui Henric IV.

În Germania Principii se ridică din nou contra lui Henric IV. și de-o-dată se ivesc mai mulți pretendenți la tronul regal. Henric IV. se întoarce în Germania, se luptă și iese și de astă-dată învingător; în anul 1093 însă chiar fiiul său, *Conrad*, se pune în

fruntea dușmanilor săi, se încoronează rege al Italiei și începe lupta în unire cu *Guelf*, soțul Princesei Mathilda.

Ast-fel pe când Papa Urban II. ridică creștinătatea în prima cruciată, Henric IV. se lupta în Italia cu fiul său.

Murind Conrad, Principii germani aleg rege pe *Henric*, al doilea fecior al lui Henric IV., care în anul 1104 se ridică și el asupra tatălui său.

Excomunicat din nou de către Papa Pascal II., părăsit ear de toți, Henric IV. cade în robia fiului său și renunță în anul 1105 la toate drepturile sale. El scapă, ce-î drept, dar, pe când umbla pribeag, moare om de abia 56 ani.

Timp de cinci ani rămășițele lui pământești au rămas neînmormântate, și abia în anul 1111, după-ce Papa a pronunțat absolvarea lui, i s'a făcut și lui prohodul ca altor muritorii.

3. WILCHELM CUCERITORUL.

1066—1087.

Carol III., Regele Franței, voind să pună capăt năvălirilor normane, de care atât de mult suferise țara lui, intră în anul 912 la învoială cu *Hrolf Gangr*, una dintre căpeteniile Normanilor.

Hrolf se botează și ia numele de **Robert**, ear Carol III. îi dăruiește, ca unui vasal al său, pământul de la Gurile Seinei, care până în ziua de azi se numește *Normandia*.

Wilhelm Cuceritorul, mai întâiu Duce de Normandia, apoi rege al Engliterei, a fost un strănepot al lui Robert și întemeetorul stăpânirii normane în Britania.

Murind 1042 *Harthacnut* (1035—1042), Englezii au ridicat în scaun pe fratele lui Edmund cel căzut în luptă cu Cnut, *Eduard Confesorul* (1042—1066), care moare și el fără de urmași.

Acum mai marii Engliterei ridică în scaun pe *Harald*, fiul lui *Godvin*, unul dintre dênșii.

Întemeiându-se însă pe niște făgăduințe ale răposatului rege și îndemnat de Hildebrand, Wilhelm, Ducele Normandiei, trece în fruntea unei oștiri de 60,000 luptători normani canalul și-l bate la *Hastings* pe Harald, care și cade în luptă. Ast-fel încă în același an Wilhelm, numit și „*Cuceritorul*“, e recunoscut și încoronat de rege al Engliterei.

Luând stăpânirea, Wilhelm se constituie singur proprietar al pământului, reservează pentru sine mai multe domenii mari, iar restul îl împarte ca *dani* mai ales între Normanii săi.

În deosebire moșiile mari, vre-o 600, le primesc numai Normanii, ca *vasali ai Coroanei*, care dispun în toată libertatea de moșiile lor, le trec, ca moștenire la copiii lor, dar nu pot să le vândă și le perd, dacă calcă jurământul dat regelui.

Ast-fel mai marii Angliei, Lordii, sunt de aici înainte numai Normani, care în timpul petrecerii lor în Franța primiseră limba și obiceiurile Francezilor.

De aceea Anglo-Saxonii se rescoală în mai multe rânduri, ba chiar și unii dintre Normani, nemulțumiți cu daniile ce li se făcuseră, se ridică împotriva lui Wilhelm.

În anul 1078, în sfârșit, se rescoală chiar Prințul Robert, cel mai mare dintre feciorii regelui, cerând pentru sine *Normandia*. Filip I., regele Franței, căruia nu-i venea la socoteală să aibă vasal pe regele Angliei, îl ajută pe Prințul Robert. Ast-fel Wilhelm se încurcă în războiul cu Franța.

În timpul acestui război (1087) el cade de pe cal și moare în urma grelei sguiderii ce suferise.

Urmașii lui stăpânesc aproape o sută de ani și casele domnitoare ale Angliei toate își trag originea de la cea *normandă* întemeiată de dânsul.

4. ROBERT GUISCARD.

1060—1086.

Robert Guiscard, unul dintre cei 12 feciori ai cavalerului norman *Tancred de Hauteville*, e întemeietorul stăpânirii normane în Sicilia și în partea despre mează-și a Italiei.

Stăpânirea bizantină se susținuse aici până în anul 827, când Sicilia și o parte din Continent, Calabria, a fost cucerită de Arabii sau *Saraceni*. Afară de aceste mai erau aici câte-va republici și mai multe mici principate longobarde (Neapoli, Benevent, Capua, Salern), care abia în timpul lui Othon I. au recunoscut supremația împăratului apusean.

Războindu-se mereu între dânsii și cu Saraceni, Principii aceștia cereau adese-ori ajutor de la Normanii cei războinici. Ast-

fel încă în timpul lui Cnut s'a format un mic stat norman pe coastele Apuliei. Stăpânirea normană o întemeiază însă dece dintre feciorii lui Tancred, care fac unul după altul expedițiunile în Italia, iaă Apulia și Calabria de la Bizantinii și supun unul după altul pe certăreții principii. În anul 1060 unul dintre cei dece frați, al șaselea, Robert, numit și Guiscard, primește țerile cucerite de la Papa *Nicolae II.* ca vasal al scaunului papal.

Puțin în urmă, *Roger*, cel mai tînăr dintre frații lui Robert, trece în Sicilia, îi alungă pe Saraceni, și ast-fel se adună sub stăpânirea normană țerile, din care vre-o cincideci de ani în urmă, la 1130, se constituie „*Regatul Siciliei și al Neapolului*“, numit și „*al ambelor Sicilii*“. Primul rege a fost **Roger II.** (1130—1154), fiul lui Roger, cuceritorul Siciliei.

Răcunoscător față cu Hildebrand, prin stăruințele căruia fusese primit între vasalii Papei, Robert Guiscard i-a sărit lui Grigorie VII. într'ajutor, dar a trebuit să se mulțumească de a-l fi scăpat pe acesta din mâinile lui Henric IV.

Urmașii lui Robert și-aî fratelui său Roger joacă un însemnat rol în istoria țerilor apusene.

5. ISAC I. COMNENUL.

1037—1039.

Isac I. Comnenul e intemeetorul *dinastiei Comnenilor*, din care aū ieșit câți-va dintre cei mai însemnați împărați bizantinii.

Murind Vasilie II. fără de urmași, scaunul împărătesc îi rămâne nepoatei sale **Zoe**, ficei lui Constantin VIII., care în timp de vre-o trei-deci de ani ridică în scaun patru împărați, unii soți, alții fii adoptivi ai ei.

Teodora, sora Zoei, e cea din urmă odrașlă a dinastiei macedonene. Ea ocupă însă-și scaunul (1054—1056), ear în ajunul morții sale il lasă moștenire bătrânului general *Michail VI. Stratonicos*. Armata însă proclamă împărat pe un alt general bătrân, Isac Comnenul, care câștigase multe victorii în luptă cu *Pacinații* și cu Normanii.

Bătrân însă, Isac nu se mai simțea destoinic să susție ordinea în lăuntru și să poarte răsboaiele cu dușmanii cei puter-

nică. El se retrage dar de bună voie, și ear urmează în timp de vre-o 20 ani patru Împerați slabi.

În anul 1081, în sfârșit, oastea ridică în scaun pe **Alexie Comnenul** (1081—1118), feciorul lui Isac, un monarch chibzuit și energetic, care restabilește ordinea în lăuntru, disciplina în armată și ridică din nou vața scaunului său.

În timpul acesta se ivesc în Europa **Cumanii**, niște cete de oameni sluiți, numiți de bizantinii *Uzi*, ear de slavii *Polovți* sau „Câmpieni”.

Plecând de pe șesul *Cuma* din Asia, ei străbat prin Rusia, care se împărțise în mai multe principate și ast-fel, slăbită, nu mai putea să îi oprească în drumul lor.

Abia Bizantinii și rudele lor, Pacinații și Maghiarii, li se pun în cale și-i opresc în loc. Ast-fel ei parte trec în Ungaria, unde li se dau locuri de aședare, parte rămân prin Moldova.

6. MICHAEL CRAIUL SÉRBILOR.

1050—1080.

Slavii de la meadă-și curând după sosirea lor în țările de pe țărmul drept al Dunării se risipiseră în cete mai mici și mai mari, în fruntea cărora se afla câte o căpetenie numită *Jupan*. Din când în când apoi se ivea între Jupanii câte unul mai destoinic, care supunea pe vecinii săi și ast-fel își asigura o stăpânire mai întinsă. El lua apoi titlul de Mare Jupan.

Ast-fel se formaseră în curgerea timpurilor mai multe state, cum au fost **Croația**, **Slavonia**, **Dalmația** și **Bosnia**, care atirnau fie de Bizantinii, fie de *Bulgarii*, fie de *Avarii*, fie, în sfârșit, de împărăția apusului.

În deosebii Sérbii au atirnat de Bizanțiu, de unde au primit și legea creștinească. În urmă ei sunt supuși de *Bulgarii*; ear după-ce Vasilie II. desființează statul bulgar, Sérbia cade și ea sub stăpânirea bizantină.

Abia după moartea lui Vasilie, în anul 1043, marele Jupan **Stefan Dobroslav**, proclamă neatirnarea Sérbiei și supune pe cei-lalți Jupanii.

Michail, fiul lui Stefan Dobroslav, se proclamă apoi *Craii*

și, grație stăruințelor lui Hildebrand, e confirmat în scaun și de Papa, care-l socotește între vasalii săi.

El organizează apoi statul sêrbesc, care în curênd ajunge la oare-care înflorire.

Numai însê scurt timp a ținut această epocă de înflorire.

Pe când Michail organisa statul sêrbesc, regele *Croației*, **Crescimir Petru**, împreunase sub stêpânirea sa Croația, Slavonia și Dalmația. Murind însê fiul acestui mare eroi Croat, *Dimitrie Zwonimir* (1075—1089), se produc turburări în Croația și Jupaniî provoacă intervenirea regelui Ungariei. Ast-fel i se crează o grea pozițiune și Serbiei, care mai era strîmtoată și de Bizantini.

7. SULTANUL MELICȘAH.

1072—1092.

Mărirea Arabilor a fost trecătoare.

Urmașii lui Harun al Rașid și ai lui Almamun, oameni molateci și dedați la plăceri lumești, au pierdut încetul cu încetul toată puterea, și guvernatorii provinciilor unul după altul au ajuns stêpâni neatirnați.

Partea de apus a Africei era pierdută. În Spania se înființase califatul de Cordova, care se spârsese în urmă și el în mai multe califate mici.

În Siria și în Arabia luaseră stêpânirea *Ismaeliții*. În Egipt, în sfârșit, întemeiasă (972) **Fatimitul Moez Eddin Alah** un califat independent, cu capitala în nou înființatul oraș **Cair**.

Ast-fel Califul Califilor nu mai stêpânia în cele din urmă decât orașul Bagdad.

Pe la anul 1000 se închiagă însê o nouă putere în fundul Asiei.

Seldșuc, un fel de Vântură-Țară din Boccara, adună împrejurul său o ceată de luptători, oameni de viță turcească, îi face să primească învățăturile lui Muhamed. El, feciorul și doi nepoți ai lui cuceresc apoi Turanul și Iranul. În anul 1060 unul dintre nepoții lui Seldșuc e chemat într'ajutor de către Chaliful *Alcaim*, căruia nu-î mai rămăsese în cele din urmă decât puterea în cele religioase.

Sultanul Melicșah e al cincelea dintre urmașii lui *Seldșuc*. Lăsând Califului din Bagdad puterea în cele religioase, Melicșah, un monarch iubitor de științe, împreună, ca Mare Sultan, sub stăpânirea sa toate țările începând din valea Indului până la râul Sir Daria și de aici până în Asia Mică și până la hotarele Egiptului.

Reședința acestui mare stat era la *Ispahan*.

X. TIMPUL PRIMELOR CRUCIATE.

1. URBAN II.

Urban II. e continuatorul lucrării începute de Grigorie VII. și Papa, din îndemnul căruia a fost pornite expedițiunile cruciate.

Hildebrand îl găsisse călugăr (Odo) în mănăstirea Clugny și-l ridicase în scaunul episcopesc din *Ostia*. În anul 1088 apoi partidul, care nu voia să-l recunoască pe Clement III., îl alege Papă.

Urcându-se în scaun, Urban II. urmează cu toată hotărîrea lupta și excomunică pe Henric IV., pe Clement III. și pe partizanii lor, pe Filip I., desfrânatul rege al Franței, și ridică pe Conrad asupra tatălui său.

El moare, ce-l drept, mai înainte de a se fi încheiat lupta, dar asigurază alegerea unui alt fost călugăr din Clugny, *Pascal II.* (1099—1118), care susține și el drepturile bisericii față cu Henric V.

Ast-fel Henric V. e în cele din urmă nevoit să închee, în anul 1122, **concordatul de la Worms**, prin care se hotărăște, ca Episcopii și Archiepiscopii să fie aleși de către așa numitele *Capitole* (colegiul canonicilor) și confirmați de scaunul papal. Regelui i se acordă numai dreptul de a da celor aleși și confirmați *scepstrul*, drept semn al puterii lumești.

Dar cea mai însemnată din faptele lui Urban II. e punerea la cale a războaielor cruciate.

Primind știre despre prigonirile, pe care le suferea creștinii din țările stăpânite de Seldciuci și cei ce călătoriau la sfintele locuri, Urban II. îmbrăcișează cu toată căldura idea, care-l preocupase și pe Hildebrand, și dă ordin, ca creștinii de pretutindena

să fie îmbărbătați prin predici să ridice armele și să cucerească sfintele locuri.

În timpul, când Henric IV. se răsboia cu fiul său Conrad, Urban II. adună cavalerii apusului la *Piacenza* și la *Clermont* (1095). Și mai ales la Clermont însuflețirea era atât de mare, încât toți strigau „*așa vrea Dumnezeu!*” și mulți voiau să plece fără de întârziere.

Și Urban a avut mângăierea de a-i vedé pe Creștinii apusenii pornind cu oaste mare spre sfintele locuri, ba două săptămâni de zile înaintea încetării lui din viață Creștinii au și cucerit Ierusalimul.

2. PETRU EREMITUL.

Petru Eremitul, un călugăr născut la *Amiens*, e acela, care mai mult a ostănit, ca Creștinii din țerile apusene să îmbrățișeze idea cuceririi sfintelor locuri.

Popoarele din antichitate toate aveau sanctuare naționale, la care în anumite zile se aduna multă lume din toate părțile, ca să se închine și să serbeze amintirea vre-unui mare eveniment. Ast-fel Evreii se aduna la Ierusalim, ear Arabii la Mecca.

Creștinii tot mai țineau la acest vechi obicei. Deși Dumnezeu e pretutindenea și putem să i ne închinăm ori-și unde, ni se pare tuturora, că rugăciunile noastre sunt mai primite la biserică, în fața altarului, unde le facem dimpreună cu alți frați ai noștri și sub conducerea preotului.

Cu atât mai primite le păreau creștinilor rugăciunile făcute în sfintele locuri, unde Mântuitorul nostru s'a născut, a trăit și a suferit moartea pentru noi, și era o mare mângăiere pentru aceia, care puteau să călătoriască la Ierusalim, ca să se închine în pompoasa biserică, pe care încă Constantin cel Mare o ridicase de asupra sfântului mormânt.

Această călătorie la sfântul mormânt, pe care mulți o făceau, ca să ceară iertare pentru vre-un păcat, de care se simțeau vinovați, ori ca să-i dea lui Dumnezeu mulțumită pentru o mare bine-facere, era o întreprindere ostenitoare și grea și se numea *pelerinagiū* sau *hagiālic*.

Atât în timpul stăpânirii bizantine, cât și mai târziu, după-

ce sfintele locuri căduseră sub stăpânirea Arabilor, pelerinii său hagiilor erau pretutindenea bine primiți. Arabii, popor cult și evlavios, nu-și supărau pe hagiile creștini, care veniau să se închine și aduceau bani în țară. Ast-fel ei purtau grijă și pentru întreținerea Hospițiului, în care se găsduiau hagiile, în timpuri de mare îngrămădire, mai ales cei bolnavi.

Acum însă sfintele locuri erau stăpânite de Turcii Seldcucii, un popor incult și de o fire mai cruntă. Ast-fel Creștinii erau prigoniți și împilați și hagiile era o întreprindere primejdioasă.

Erau cu toate aceste o mulțime de creștini, care plecau în cete mai mari ori mai mici spre sfintele locuri și îndurau toate suferințele.

În fruntea unei asemenea cete a călătorit și Petru de Amiens la sfintele locuri, unde el și soții lui au trecut prin multe și grele încercări.

Întorcându-se în Europa, el s'a dus apoi la Roma, i-a descris Papei Urban II. cu cele mai vii colorii suferințele creștinilor și a primit bine-cuvântarea arhieriască, ca să predice și să-și îmbărbăteze pe creștinii a porni cu toții în unire războiul pentru eliberarea sfintelor locuri.

Plecând deci de la Roma, Petru Eremitul predică pretutindenea în calea lui spre Franța, descrie suferințele creștinilor și chiamă pe frații lui la luptă. Prin biserici, prin piețe și în câmp deschis oamenii se adună cu miile împregiurul lui și se însuflețesc. Ear alți preoți și călugări îl secundează.

Ast-fel în timp foarte scurt țările din Apus sunt cuprinse de un ne mai pomenit avânt războinic. Mai ales în partea despre meadă-și a Franței lumea era atât de pornită spre război, încât la adunarea de la *Clermont* lumea, cavaleri și popor, tăbărise în corturi și era hotărâtă să plece fără de întârziere asupra Seldcucilor.

Deși în adunarea de la Clermont se luase hotărîrea, ca până în primăvara anului 1096 să se facă toate pregătirile și apoi oastea creștinească să porniască parte pe mare, parte pe uscat, o mulțime de lume, oameni nerăbdători, mai ales țărâtime, a pornit fără de nici o pregătire la drum.

Ast-fel un cavaler francez, *Walther nu are nimic* (Gautier Sanzavehor) sau *fără de avere*, a plecat în fruntea unei cete de vre-o 60,000 oameni.

Petru Eremitul a fost nevoit apoi și el să plece în fruntea altei cete tot atât de mari.

Aceste două cete se coboară pe Dunăre la vale, trec Dunărea mai înainte de a fi sosit la Porțile de Fer și o iaș spre Constantinopol. Lipsite însă de proviziuni, ele se dedeau la jaf și sunt deciuite de boale, de foamete, de Unguri și de Bulgari. Ast-fel numai puținii sosesc la Constantinopol, unde împăratul *Alexie Comnenul* îi primește cu buna-voință, dar îi trece fără multă zăbavă în Asia Mică.

În Octomvrie 1096 apoi rămășițele acestor prime cete sunt nimicite de Seldcucii la *Nicea*, unde cade și cavalerul Walter.

Petru Eremitul scapă, ia parte și la cucerirea Ierusalimului, apoi se întoarce în Franța și înființează mănăstirea *Huy*, unde a și murit în anul 1115.

3. GOTTFRIED DE BOUILLON.

Gottfried de Bouillon e cuceritorul Ierusalimului și organizatorul regatului ierosolimitan.

Deși fiu adoptiv al soțului *Matildei*, el îi rămăsese credincios lui Henric IV. și în lupta de la Elster, în anul 1080, el rănise de moarte pe Rudolf de Șvabia, ba luase parte chiar și la expedițiunea făcută de Henric IV. asupra Romei. Drept recompensă Henric IV. îi dăruise *Lotaringia* inferioară. Ast-fel el, om mai matur, era Duce de Lotharingia, când s'a pornit expedițiunile cruciate.

Floarea cavalerilor din Apus, Italieni, Germani și mai ales Francezi și Normani din Franța, Englitera și Sicilia, oameni tineri, împăvăiați și îndrăzneți, făcuseră toate pregătirile de răsboi și erau gata să plece cu cetele lor peste mare.

Se adună 300,000 luptători bine armați și proviziuni îndestulătoare.

Între comandanții cetelor cei mai de frunte erau *Gottfried*, *Ducele de Lotharingia*, și frații săi *Balduin* și *Eustațiu*, — *Robert*, *Ducele Normandiei*, — *Robert*, *Ducele de Flandra*, — *Raimund de Toulousa* și, cei mai aleși, *Bohemund de Tarent*, feciorul lui *Robert Guiscard*, și *Tancred de Apulia*, nepotul de soră al lui *Robert Guiscard*.

O parte din oștirea numită *cruciată*, fiind-că toți purtau o cruce cusută pe umărul drept, pornește pe mare, alta de-a lungul coastelor dalmatine și ear alta pe Dunăre la vale, rămâind ca la Constantinopol să se întâlnească cu toții.

Gottfried era conducătorul cetelor ce apucaseră drumul de pe valea Dunării și în urmă supremul comandant al întregii oștiri cruciate.

Împăratul bizantin, **Alexie Comnenul**, un om chibzuit și energic, nu-și perde rostul în fața numeroaselor cete creștine, între al căreia conducători erau și dușmani de ai lui ca *Bohemund*, care încă în viața tatălui său se răsboise cu Bizantinii și înaintase până în Macedonia.

Preocupat de alte griji și cunoscând greutățile întreprinderii, el nu e dispus să-l însoțească pe Creștinii din Apus. Ast-fel se produce între Cruciați o puternică pornire contra lui Alexie, care, deși vecin al Păgânilor, șade nepăsător în scaunul lui, în vreme ce alți creștini aleargă din țări depărtate, ca să lupte pentru eliberarea locurilor sfinte. Se ivesc chiar ciocniri sângeroase, în care Cruciații sufer mari pierderi, și numai prin bună chibzuintă a lui Gottfried se pune la cale o învoială. Alexie Comnenul lesnește trecerea Cruciaților în Asia Mică, ear Creștinii se obligă a recunoaște supremația bizantină pentru toate țările ce au făcut vre-o dată parte din împărăția de la răsărit, dacă le vor fi cucerind.

Trecuți în Asia Mică, Cruciații se luptă timp de doi ani cu Seldciucii, cu foamea și cu clima cea înfierbântată și secetoasă.

La *Nicea* ei câștigă (1097) o strălucită victorie asupra Seldciucilor; la *Dorileu* bat pe Sultanul de Iconiu și își sparg drum spre *Antiochia*, pe care o și ia (1098) după un asediu de nouă luni.

Ast-fel încă în anul 1098 *Bohemund* întemeiază un principat creștin în *Antiochia*, ear *Balduiu*, fratele lui Gottfried, altul în *Edessa*.

În vara anului 1099, în sfârșit, Cruciații, abia două-zeci de miș de luptători, sosesc în fața Ierusalimului, la țelul mult dorit.

Acum însă Ierusalimul nu mai era stăpănit de Seldciuci.

După moartea Sultanului *Melicsah* marele stat al Seldciucilor a început a se descompune în mai multe sultanate de sine stătătoare. Vădând această slăbire, **Fatimiții** din Egipt s'au îmbărbătat și încă în anul 1095 au pornit răsboiul, ca să cucerească

Siria. Acum Ierusalimul era ocupat de dênșii, care-și apărau pozițiunea cu toată hotărîrea.

Cruciații însă, după toate suferințele, pe care le înduraseră erau o putere covârșitoare.

Vedënd zidurile Ierusalimului, ei aũ cãduť toți cu fața la pãmânt, apoi s'aũ ridicat, aũ dat nãvalã și aũ pãtruns cu viforoasã luptã în oraș.

Cel dânteiũ, care a implãntat steagul creștinesc în zid, a fost *Tancred*, cavalerul nobil și fãrã de fricã.

Intrați în orașul sfint, Cruciații aũ început un groaznic mãcel printre pãgãni, care nu s'a curmat decãt dupã-ce evlaviosul Gottfried și-a aruncat armele și coiful și, desculț, cu capul gol, cu mânilor goale s'a dus sã se închine în fața sfintului mormânt.

Cruciații îl proclamã apoi pe Gottfried rege al Ierusalimului; el însă nu primește sã poarte coroana de aur, unde Mântuitorul a purtat cununa de spinii, ci rãmãne „*apãrãtor al sfintului mormânt.*“

Un an în urmã el moare, ear fratele sãu **Balduin** (1100—1118) ia titlul de rege al Ierusalimului.

4. DOGELE VITALE FALLIERI.

1086—1096.

Dogele Vitale Fallieri e întemeetorul stãpãnirii continentale a Veneției.

Veneția, așa spun Venețienii ei ênși-și, a fost întemeiatã în secolul V. de cãtre fugarii din *Aquilea*, care aũ cãutat adãpost din fața oardelor lui Atila în lagunele din mare.

Simțindu-se aici bine adãpostii, ei aũ și rãmãs aici în tot timpul invasiunilor barbare, cãștigãndu-și hrana ca pescari, corãbieri, negoțãtori și meșteșugari.

Ast-fel s'a închiegat pe insulele inaccesibile un oraș, care a crescut rãpede și n'a fost stãpãnit nici de Longobardi, nici de Carol cel Mare, ci era guvernãt, ca republicã, de Duci (Doge) aleși.

Mijlocitori comerciali între Rãsãrit și Apus, Venețienii se îmbogãțesc și devin din ce în ce mai puternici. În timpul Dogelui *Justiniani* (827—830) ei aduc de la Alexandria moãștele *sfintului*

Marcu, patronul statului venețian. Și dovadă despre starea înfloritoare, la care ajunsese Veneția, e biserica *St.-Marco*, măreața zidire, la care s'a lucrat timp de aproape o sută de ani (976—1071).

Abia însă câți-va ani după terminarea bisericii, în timpul Dogelui Vitale Fallieri, devine statul venețian un factor însemnat în viața europeană.

Strimtorat de Normanii din Sicilia, împăratul bizantin *Alexie Comnenul* își da silința să obție sprijinul Veneției, ale căreia corăbii cutierau Mediterana. Dogele Vitale Fallieri intră în negocieri și câștigă pentru Veneția stăpânirea orașelor din Istria și de pe coastele dalmatice până jos spre Grecia.

Ast-fel pe timpul, când se pornesc expedițiunile cruciate, Veneția e pregătită pentru rolul ce avea în viața comercială a Europei.

XI. TIMPUL LUÎ BARBAROSSA.

1. FREDERIC I. BARBAROSSA.

1152—1190.

Frederic I. Barbarossa sau „*Barbă-Roșie*“, un om de statură mijlocie, bălan cu obrajii rumeni și cu fața lată, cu ochii vioi și vecinic ridători, cu plețe lungi cam încrețite și cu o barbă, care bătea în roșu, era din fire sprinten, vesel și prietenos și a fost cel mai iubit dintre împărații medievali ai Apusului.

În timpul luptelor dintre Împărat și Papă, Principii germani ajunseseră ear la putere covârșitoare. Cu deosebire puternice erau mai ales două familii de o potrivă de vechi: **Hohenstaufii** sau *Ghibelinii* și *Guelfii* sau **Welfii**.

Murind *Henric V.* (1025) fără de urmași, cei mai apropiați moștenitori ai lui erau două rude prin alianță, *Frederic* și *Conrad*, feciorii Ducelui de Șvabia, capul Hohenstaufilor.

Deși însă *Henric* stăruise, ca *Frederic* să fie ridicat în scaun, Principii, temându-se de dânsul, au ales pe *Lothar* (1125—1127), Ducele de Sacsonia, care era sprijinit și de Papa.

Ca să se susție față cu puternicii Hohenstaufi, *Lothar* ia ginere pe *Guelful Henric cel Mândru*, Ducele de Bavaria, pe care

il și lasă moștenitor. De astă-dată însă Principii aleg pe *Conrad III.* (1137—1152).

Ast-fel se începe, cu ridicarea Hohenstaufilor în fruntea Germaniei, lupta dintre Guelfi și Ghibelini, care ține timp de vre-o sută de ani Germania și Italia în frământare.

Frederic Barbarossa e feciorul lui Frederic, adevărat nepotul lui Conrad III.

Încă om tânăr el își făcuse un mare nume.

Deși trecuse aproape jumătate de secol de când creștinii stăpâneau Ierusalimul, popoarele apusene tot mai erau pornite spre sfintele locuri.

În anul 1101 pornise o oaste de vre-o 250,000 luptători, ca să scape pe Bohemund, care căduse în robie. Oastea cea mare a perit însă, și Bohemund a trebuit să se răscumpere cu bani.

Acum venise știrea, că *Edessa* a căzut sub stăpânirea păgânilor și că e amenințat și regatul Ierusalimului, care crescuse mereu până aici. Papa *Eugen III.* pune deci la cale o nouă cruciată și călugărul Berhard de Clairvaux, ca odinioară Petru de Amiens, cutrieră țările, ca să chieме pe creștinii la arme.

Ast-fel în anul 1147 se adună nu mai puțin ca 140,000 călăreți și peste 1 milion pedestrime, și cei mai puternici doi monarhi ai apusului, *Ludovic VI.*, regele Franței, și *Conrad III.* ia conducerea oștirii cruciate.

Frederic, atunci om de vre-o 24 ani și Duce de Șvabia, însoțește pe unchiul său, ia între cei d'antéiu parte la luptele, prin care s'a risipit oștirea cea mare, apoi se întoarce în Germania, unde *Henric Leul*, feciorul lui Henric cel Mândru, stîrnise o răsccoală. Frederic, a căruia mamă era din familia Guelf, mijlocește o pace favorabilă pentru vărul său Henric. În adevăr însă pacea nu era decât un armistițiu.

Simțind deci că fiul său nu va pute să susțină lupta cu Guelfii, Conrad III. lasă moștenitor pe Frederic, care e primit cu însuflețire și de Germanii doritori de pace.

Ridicat o-dată în scaun, Frederic I. e preocupat, mai presus de toate, de gândul, că el este împăratul Apusului și ocrotitorul creștinilor apuseni. Ține deci să trăiască în bună înțelegere atât cu Principii germani, cât și cu scaunul papal.

În timpul, care trecuse de la moartea lui Henric IV. țările apusene trecuseră prin mari schimbări.

Cavalerii, care luaseră parte la expedițiunile cruciate, cunoscuseră acolo produsele țărilor de la răsărit și ale industriei arabe. Întorși apoi acasă, țineau să le aibă și aici. Ast-fel se produsese o viuă mișcare comercială între Apus și Răsărit, și orașele din nordul Italiei, care mijlocau comerțul, ajunseseră bogate și înfloritoare.

În acela-și timp în Germania începuseră să se întemeeze și să porniască spre înflorise orașele și se formase în timpul războaielor o clasă de nobili mai săraci, care erau avisați la bunăvoința monarhului.

Gândul lui Frederic I. Barbarossa era să-și asigureze stăpânirea asupra bogatei Italiei, să ridice burghesimea germană, să ajute nobilimea și să ocrotească masele mari ale poporului, pentru-ca ast-fel să-și închiege o putere, care covârșește și pe a Papei, și pe a Principilor.

Expedițiunile făcute în Italia sunt cele mai însemnate evenimente în viața lui Frederic I. Barbarossa. Partea cea mare a vieții lui s'a petrecut în aceste expedițiuni. El n'a ajuns, ce-i drept, prin ele scopul, pe care și-l pusese, dar poporul german a primit în timpul lor cultura medievală, care mai întâiu în Italia ajunsesese la înflorire.

Prima expedițiune o face doi ani după urcarea sa în scaun, ca să se încoroneze. În anul 1155 el își și pune, la *Pavia*, pe cap coroana Lombardiei.

În timpul acesta se ivise la *Brescia* un preot, **Arnold**, care, vădënd nemernicia preoțimii, stăruia, ca fețele bisericești, decî și Papa, să renunțe la puterea lumească și la averile, pe care le îngrămădiseră, și să trăiască, ca odinioară Apostoli, din darurile primite de credincioși. Osândit ca eretic, el fuge în Franța, dar aici e persecutat de Bernard de Clairvaux și trece în Helveția. În anul 1145 Romani, care proclamaseră republica, îl chiamă apoi și-l pun în fruntea republicei lor.

Dece ani în urmă însă, pe când Frederic I. se afla în nordul Italiei, Papa *Hadrian IV.* pune Roma în interdicț și ast-fel îi lește pe Romani să se lepede de Arnold.

Arnold de Brescia fuge în nordul Italiei, dar Frederic I., care ținea să nu se strice cu Papa, îl dă pe fugar în mâinile prefectului din Roma, care îl osândește la moarte prin furci.

Papa Hadrian IV. îi pune apoi lui Frederic I. și coroana de împărat pe cap.

Ast-fel această expedițiune a fost un fel de plimbare numai. *A doua expedițiune* e lungă și grea.

Orașele din nordul Italiei, nemulțumite cu pozițiunea ce li se crease, se ridică în protiva împăratului cu puternicul *Milan* în frunte. În acela-și timp, murind *Hadrian IV.*, se alege de-o dată doi Papi, *Victor IV.* și **Alexandru III.**, un susținator neînduplecat al drepturilor papale.

În anul 1158 dar Frederic I. trece din nou Alpii în fruntea unei mari oștiri.

Timp de aproape cinci ani el se luptă contra orașelor italiene unite cu Alexandru III., iese în mai multe rânduri învingător, dar orașele italiene adună nouă puteri și continuă lupta.

În curând după intrarea lui în Italia Milanul cade după un scurt asediū și se încheie o pace, în care i se recunosc împăratului toate drepturile, pe care le avuseră odinioară împărații romani. Pacea nu e însă durabilă. Milanul se pune din nou în frunte și lupta se reîncepe. După un asediū de doi ani, în anul 1162, Milanul cade din nou și e dărâmat, iar teritoriul milanes se împarte între vecini. Acum învingătorul dictează condițiunile și orașele trebuie să primească a fi guvernate de locuitorii împărătești, „*Podesta*“, și să plătiască, drept despăgubire, mari biruri.

Expedițiunea a treia o pornește Frederic în anul 1166, ca să alunge pe Alexandru III., care se întorsese din Franța, unde căutase scăpare, și să înăbușe răscoala orașelor conduse de *Padua*, *Verona* și *Cremona*.

El străbate până la Roma și ridică în scaun pe *Pascal III.*, dar peste puțin izbucnește *ciuma* în Roma și el se retrage cu grabire.

Expedițiunea a patra, în sfârșit, pe care Frederic o pornește în anul 1174, se încheie cu o pace mai dănuitoare.

Pe când împăratul se răsboia în Italia, Germania ajunsese într'o stare de anarhie. Henric Leul, puternic și îndrăzneț, nu mai ținea seamă de împărat și se răsboia după placul lui cu vecinii săi. Alți Seniori urmau și ei exemplul lui și se răsboiau între dânsii. Iar alții, cavaleri scăpătați, luaseră uritul obiceiului de a jăfui, ca niște tâlhari, pe negoțatorii ce treceau pe sub caștelele lor. Câți-va, în sfârșit, se deduseră în partea lui *Alexandru III.*

Pe când Frederic se lupta, ca să restabilească ordinea în Germania, orașele din Italia făcuseră toate pregătirile de apărare, rezidiseră *Milanul* și ridicaseră, drept centru de apărare, o mare fortăreță, căreia îi deduseră numele *Alexandria* în onoarea lui Alexandru III.

Frederic, de astă-dată prea slab, se retrage din fața Alexandriei și trimite după ajutoare. Henric Leul însă nu vrea să-î de ascultare. Ast-fel în anul 1176 Italianii câștigă la **Legnano** o strălucită victorie, în urma căreia Frederic I. încheie în anul 1177 pacea de la *Veneția*, prin care recunoaște pe Alexandru III. și le acordă orașelor italiene un armistițiu de șase ani. În anul 1183, după expirarea armistițiului, se încheie, la *Constanța*, și cu orașele o pace definitivă, prin care se întemeiază independența orașelor din Italia.

Frederic I. Barbarossa nu se lăpădă de gândul stăpânirii asupra Italiei.

În anul 1286 el căsătorește pe fiul său *Henric VI.* (1190 — 1197) cu **Constanța**, fiica regelui din Sicilia, *Roger II.* (1130 — 1154) și singura moștenitoare a lui Robert Guiscard.

Reorganizarea societății germane, petrecută în timpul lui Frederic I. Barbarossa, e o urmare firească a războaielor cruciate, a expedițiilor făcute în Italia și a dezvoltării culturale. Ea însă nu s'ar fi săvârșit cu acea-și grabire, dacă Frederic n'ar fi înțeles mersul firesc al dezvoltării. Stăpânitor energic și nemilos, când cerea trebuința, el a pus frâu cavalerilor, care se războiau între dânșii, a dărâmat castelele celor ce se deduseră pe jaf și ast-fel a restabilit ordinea și-a asigurat libera dezvoltare a claselor muncitoare.

Întors apoi în Germania după încheierea păcii de Veneția, Frederic proscribe pe Henric Leul, împarte ținuturile lui în seniorate mai mici și își dă, în genere, silința, ca în loc de Principate mari să creeze seniorate mai mici.

Al treilea război cruciat, pe care Frederic I. Barbarossa îl pornește la sfârșitul vieții sale, în anul 1189, se încheie fără de dânsul.

Plecând din Germania, el trece pe valea Dunării, peste Ungaria și Sârbia, la *Galipoli*, ear de aici în Asia Mică. El câștigă (1190) la *Iconiu* o strălucită victorie, apoi ia drumul spre *Bagdad*, ca să-î lovească pe Muhamedani chiar în capitala lor. Pe drum

într'o di de mare arșiță, el se scaldă în apa cea rece a riului însă, Calicadnos și e lovit de apoplexie.

2. MANUIL I. COMNENUL.

1143—1180.

Manuil I., numit de unii și cel Mare, nepotul lui Alexie Comnenul, a fost una din cele mai strălucite iviri în viața împărăției de la răsărit. Om al timpului, în care trăia, el era cavaler falnic și pornit spre întreprinderi îndrăznețe, iubitor de pompă și dat la plăceri și monarch mândru, aspru și voinic.

Tatăl-său, *Ioan* (Caloioan), profitând de desbinările Seldcucilor, se unise cu Principii creștini din Siria și cu regele Ierusalimului și întinsese stăpânirea bizantină în Asia Mică. Manuil nu numai continuă luptele începute de tatăl-său, ci-și pune în gând să ducă împărăția sa la întinderea ei de odinioară.

El poartă deci războaie în Asia Mică, în Italia și contra regelui Ungariei, cucerește aproape întreagă Asia Mică și silește pe Sultanii învecinați, pe Principii creștini din Siria și pe regele Ungariei să recunoască supremația bizantină.

În Italia a avut mai puțin noroc.

Când cu a doua expedițiune cruciată, Manuil intră în legături de prietenie cu *Conrad III.* și ambii monarhi încheie alianță contra Normanilor din Sicilia. După lupte de mai mulți ani însă Papa Hadrian IV. mijlocește încheerea unei păci, în virtutea căreia se mănține starea din nainte de război.

În urmă, când Frederic I. se războia cu orașele din Italia, Manuil încearcă să facă cuceriri în partea de meadă-noapte a Italiei și ocupă *Ancona*. De astă-dată el e respins de Frederic I. și de Venețieni.

În timpul acesta Sârbia căduse și ea sub stăpânirea bizantină. Profitând însă de împregiurări, Jupanul *Stefan Nemanja* proclamă în anul 1165 independența Sârbilor și întemeiază un nou principat sârbesc cu capitala în *Rassia* (aici Novibazar). Urmașii lui, *Niemaniđii*, stăpânesc apoi peste 200 ani noul stat sârbesc.

Spre sfârșitul domniei sale, în anul 1176, Manuil I. suferă în Asia Mică o grea înfrângere, în urma căreia pierde toate cuceririle făcute mai înainte.

În timpul stăpânirii lui Manuil I. Comnenul Constantinopolul, mijlocind comerțul între răsărit și apus, devenise ear oraș înfloritor. Această epocă de înflorire a fost însă scurtă, și decadența a început chiar în viața lui Manuil I. Comnenul.

3. LUDOVIC VII. CEL TÎNĚR.

1137—1180.

Capetingii chiar la ridicarea lor în fruntea statului francez aveau puțină autoritate față cu Seniorii cei puternici.

Abia feciorul lui *Filip I.*, **Ludovic VI.** (1108—1137) a început să stăpâniască în Franța, puind frău volniciei senioriale.

Ludovic cel tîner e fiul lui Ludovic VI.

Urcându-se ca tîner de 17 ani în scaun, Ludovic VII., intră în luptă cu *Tibaut*, puternicul Duce de Champagne, dăramă orașul Vitry și dă pradă focului o biserică, în care per peste 1000 credincioși, care căutaseră adăpost în sfîntul locaș.

Făcendu-și grele mustărîi pentru această faptă neomenoasă, Ludovic VI. ia, drept spășire, parte la al doilea răsboi cruciat, alătura cu Conrad III.

După ce oștirile creștine se risipesc, el cade în robia Bizantinilor, dar e scăpat de Sicilienî.

În timpul, cînd tînerul rege a lipsit din țară, cîrma statului a fost incredințată abatelui **Suger de St. Denis**, un om chibzuit și energic, care și mai înainte avuse multă înrîurire asupra conducerii afacerilor.

În Franța se iviseră, chiar mai învederat ca în Germania, primele consecuențe ale expedițiilor cruciate. Orașele începuseră să înfloriască; burghesimea devine din *șî* în *șî* mai puternică și alătura cu Seniorii puternici și îndărătnici se formase și aici o nobilime avisată la bună-voința monarhului.

Favorisînd dezvoltarea acestor elemente, regele Franței își câștigase putere covîrșitoare.

Dar tot în timpul lui Ludovic VII. se petrece un eveniment, care dă naștere unui lung șir de războaie și slăbește pe timp îndelungat pozițiunea regilor din Franța.

Cel mai puternic dintre vasalii regelui Franței era Ducele de Normandia, în același timp și rege al Angliei.

După moartea lui Wilhelm Cuceritorul, Normandia îi rămăsese, ce-i drept, lui *Robert*, ear tronul Angliei îl primise *Wilhelm II.* (1087—1100), al doilea dintre feciorii Cuceritorului. Murind acesta pe când Robert se afla dus cu prima expedițiune cruciată, se urcă în scaun *Henric I.* (1100—1135), al treilea dintre frații, care după lupte îndelungate îl prinde pe Robert, îl ține 28 ani în robie și stăpânește și Normandia.

Murind Henric I., lasă în urma sa o singură fiică, *Mathilda*, văduva împăratului Henric V., care încă în anul 1129 se căsătorise din nou cu un senior francez, feciorul Contelui de **Anjou**, **Gottfried Plantagenet** (plantedjenet).

Urma decii, ca Mathilda să ocupe dimpreună cu soțul ei scaunul. Ea însă e respinsă de *Stefan de Blois* (1135—1154), un alt senior francez, nepotul de fiică al Cuceritorului.

În fața luptelor dintre Mathilda și vărul ei, Ludovic VII. sprijinește pe fiul Mathildei, Henric Plantagenet, Conte de Anjou, căruia îi dă și Ducatul Normandiei. Ast-fel Normandia se desparte din nou de coroana Angliei.

Dar numai pe un scurt timp.

Ludovic VII. luase în căsătorie pe bogata moștenitoare a Ducelui de *Aquitania*, **Eleonora de Guiana**, o femeie de rară reu-tate și pornită spre viață fără de friu. În anul 1152 el se desparte de dânsa.

Puțin în urmă Henric de Anjou e adoptat de către Stefan de Valois, câștigă tronul Angliei, ba se mai și căsătorește cu Eleonora și ia în stăpânire întreaga ei zestre.

Ast-fel **casa de Anjou**, numită în Anglia **Plantagenet** după o plantă, — *planta geneta*, — ce se afla în blasonul ei, ridicându-se cu **Henric II.** (1159—1189) în fruntea Angliei, stăpânește în Franța mai mult ca regele Franței el însuși.

4. S A L A D I N.

1171—1193.

Saladin, adevă *Salah ed din*, ceea ce va să dică „scăparea credinței“, a fost, decând cu căderea Persiei sub stăpânirea arabă, primul mare stăpânitor de viață ariană în Asia.

El s'a născut în anul 1137 și numele lui era **Jusuf**. Tatăl-său, **Eiub**, un fruntaș al *Curđilor*, — vechiū popor de viață ariană, — era comandant al unei fortărețe și dăduse fiului său la *Damasc*, unde atunci era centrul cultural, o creștere distinsă. Aici la *Damasc* petrecuse Jusuf tinerețele sale mai ales cu ocupațiūnī literare.

Om de trei-deci de ani, el a fost nevoit să însoțească (1167) în Egipt pe unchiul său *Sircuh*, comandantul oștirii Sultanului *Nureddin* Mahmud. Intrat apoi o-dată în viața ostășească, el devine cel d'antēiū și mai destoinic oștean.

Ast-fel doi ani în urmă el e ridicat la rangul de mare Vizir al Egiptului și întemeiând dinastia *Eiubiđilor*.

Om generos, uman, evlavios și iubitor de științe, dar mai presus de toate oștean de rară valoare și cărmuitor drept, Jusuf câștigă apoi iubirea tuturor și în anul 1071 pune capăt stăpânirii *Fatimiđilor*, proclamându-se el însu-și singur stăpânitor al Egiptului și întemeind dinastia *Eiubiđilor*.

După moartea lui *Nureddin* (1174) el supune apoi *Damascul* și toată *Siria* muhamedană și e recunoscut Sultan și de către Chaliful *Nesser*.

Ca Sultan supune și *Mesopotamia* și silește pe *Seldciucii* din *Asia-Mică* să recunoască supremația lui.

În anul 1187, în sfirșit, el risipește pe câmpia *Tiberiadei* oștirea creștinilor din *Siria* și prinde pe regele *Ierusalimului* *Guido de Lusignan* dimpreună cu cei mai de frunte dintre conducătoriī oștirii creștine. În acela-și an el cucerește și *Ierusalimul* și aproape întreaga *Sirie* cade sub stăpânirea lui.

În fața acestor succese Creștinii apusenī pornesc al treilea răsboiū cruciat, ca să elibereze *Ierusalimul*. Trei monarhi, *Frederic I. Barbarossa*, *Filip August*, regele *Francei*, și *Richard Inimă-de-Leu*, regele *Engliterei*, își unesc puterile, ca să surpe

statul creat de Saladin. Saladin iese însă învingător și moare în anul 1193 ca stăpân al Ierusalimului, lăsând după sine o fică și șapte-spre-dece feciori.

5. RICHARD INIMĂ DE LEŪ.

1189—1199.

Richard Inimă de Leū, neînfrânatul cavaler, a fost fiul Eleonorei și al lui Henric II. Plantagenet.

El și-a petrecut copilăria și tinerețele în niște timpuri foarte agitate.

În Anglita, ca'n Franța și în Germania, orașele începuseră să înfloriască și lupta pentru putere se urma cu înverșunare între biserică și stat.

Când Frederic I. se lupta în Italia contra lui Alexandru III., în Anglita se ridică **Toma Becket**, Arhiepiscopul de Canterbury, (Chenterberi), ca să susțină drepturile de neatarnare ale bisericii. După mai mulți ani de luptă, Henric II., om nerăbdător, scapă vorbele: „*Ei bine! nu e între lichelele, care mănâncă pâinea mea, nimeni să mă scape de acest om!*“

Puțin în urmă (1170) Toma Becket e asasinat de câți-va cavaleri chiar pe treptele altarului.

Richard, născut în anul 1157, era băiat de 12 ani, când s'a petrecut lucrul acesta.

Doi ani în urmă Toma Becket a fost pus între sfinți și după ear alți doi ani, când Richard era tiner de 17 ani, Henric II. a trebuit să-și calce pe inimă și să ingenuncheze la mormântul lui Toma Becket.

Și totu-și Henric II., tatăl lui Richard, era un rege puternic. El făcuse o expedițiune în Irlanda și-și zidise chiar un palat în Dublin; el prinsese pe regele Scoției și-l silise să recunoască supremația engleză. În anul 1173 însă, fratele mai mare al lui Richard, pe care tatăl și-l luase de coregent, se unește cu partizanii lui Becket și, încurajat și de Ludovic VII., se ridică în protiva tatălui său.

Tot ast-fel face și Richard mai târziu.

Trecând în Franța, el intră în legături de prietenie cu **Filip**

August, fiul lui Ludovic VII., un monarch tînăr, dar deștept, energic și viclean. Ba Richard se logodește chiar cu sora regelui Franței. De oare-ce tatăl-său nu voia să aprobe căsătoria aceasta, Richard, îndemnat și de mumă-sa, care era certată cu soțul ei, se răscoală și începe lupta. Peste puțin însă Henric II. moare.

În anul 1189, când Richard se urcă în scaun, se făceau în țările apusene pregătirile pentru al treilea răsboiî cruciat, de la care el nu putea lipsi.

În anul 1190, după-ce bătrânul Frederic I. Barbarossa plecase cu cetele lui pe uscat, Richard Inimă de Leu și Filip August, amendoî oamenii tineri și buni prieteni, iaî înțelegere și pleacă pe mare.

În Sicilia ei fac popas. *Tancred de Lecce*, un copil din flori, nepotul lui Roger II., care îi disputa lui Henric, feciorul lui Frederic I., tronul Siciliei, le face o bună primire. Și tinerii regi petrec atât de bine, încât în cele din urmă se învrăjbesc și cetățenii din *Messina* se răscoală.

Richard ia orașul cu asalt, desface logodna încheiată cu sora lui Filip August și ia de soție pe *Berengaria*, fiica regelui de Navarra.

În timpul acesta Frederic I. Barbarossa murise, ear oștirea lui se întorsese a casă. Abia o mică parte rămăsese în Orient și luase, condusă de *Leopold de Austria*, drumul spre *Ptolomais*.

Filip August, supărat, pleacă și el (1091) la *Ptolomais*. După dînsul pleacă apoi și Richard dimpreună cu mireasa lui.

Pe drum însă el se incurcă într'un nou răsboiî.

Câte-va dintre corăbiile lui fuseseră prădate de Chiprioți. Drept rîsbunare, el cucerește Ciprul, pune pe regele *Isac*, un Comnen, în lanțuri și dăruiește coroana Ciprului lui Lusignan, fostului rege al Ierusalimului. Apoi își serbează cununia și pleacă la *Acca*, pe care o și cucerește.

Acum sî aflau, în sfîrșit, cu toții în fața lui Saladin.

Chiar în timpul asaltului dat asupra țărîilor de la *Acca* încă Richerd turbură buna înțelegere. Cel d'antîiî, care a urcat zidul, ca să înfigă în el steagul creștinesc, era *Leopold de Austria*. Richard dă poruncă să-l îmbrancească oștenii, ca să cadă în șanț. Ast-fel Leopold pleacă supărat. Filip August, supărat și el, de asemenea pleacă, lăsând în urmă numai vre-o 10,000 luptători.

Richard, rămas singur, continuă luptele și câștigă la *Arsuf*

o victorie strălucită. Dușmanii lui însă din ȕi în ȕi se sporesc, ear trupele lui scad mereu.

El închee deci un armistițiu, pe trei ani, cu Saladin. În timpul acestui armistițiu Saladin și Richard se vęd adese-orî și pe-trec ca doi bunî prietenî împreună.

Dar pe când Richard petrece în țerile de la Rēsărit, fratele său, **Ioan Fără de Țară**, se pune în legătură cu Filip August și ocupă el însu-și tronul Engliterei. Perdënd dar nădejdea, că va mai primî ajutoare, ca după espirarea armistițiuului să urmeze rēsboiul cu mai mult succes, Richard se întoarce în Octomvrie 1192 a casă.

Pe drum îl apucă o furtună și-l aruncă spre coastele Dalmației. Ast-fel e nevoit să urmeze drumul pe uscat chiar prin țerile lui Leopold de Austria.

Deși pusese haine de hagú, el e recunoscut, prins și aruncat de Leopold în temniță.

Mulțumită intervenirii împēratului Henric VI, Leopold îl pune, ce-î drept, pentru o mare sumă, în libertate; dar apoi împēratul el însu-și îl aruncă în robie și cere o mai mare sumă, ca să-l pună în libertate.

Astfel abia în anul 1194 ajunge Richard să se întoarcă din nou în Englitera.

El se încoronează din nou, iartă pe fratele său, apoi trece în Normandia și începe rēsboiul contra lui Filip August.

În timpul acestui rēsboiú el și moare om încă tiner.

Un cavaler, *Viconteles Guidomar de Limoges*, găsise o comoară,—așa se ȕice. Richard, om cheltuitor și darnic, avea mereu nevoie de banî. El cere deci o parte din comoara găsită. Guidomar refusă. Richard îi asediază castelul și moare în urma rāniî primite la acest asediú.

XII. TIMPUL ASANIȚILOR.

1. IOANIȚIU.

1197—1207.

Bulgaria gema sub jugul bizantin, greu în timpul lui Manuil I. Comnenul și mai greu încă după moartea acestuia.

Feciorul lui Manuil, *Alexie II.* (1180—1183), un copil nevirstnic, e răsturnat și ucis de *Andronic*, un unchiu al său. Pe Andronic îl răstoarnă doi ani în urmă **Isac II. Anghel** (1185—1195), un om desfrânat și slab de ânger, care se aliază cu *Saladin* contra lui Frederic I. Barbarossa. Pe acesta îl răstoarnă chiar fratele său, *Alexie III.*, care îi scoate ochii și-l aruncă în temniță.

Isac II., urcându-se în scaun, cere mâna fiicei regelui ungar *Bela III.* (1173—1196); Bela însă, deși mai nainte recunoscuse supremația bizantină, nu-și dă învoirea decât pentru o mare sumă de bani. Ca să poată plăti suma aceasta și să acoperă și cheltuielile nunteii sale pompoase, Isac pune biruri de tot grele.

În țările, care făcuseră odinioară parte din țaria bulgară, se ivise însă în timpul acesta un nou popor, care nu voia să mai poarte și sarcina aceasta.

Coloniștii români, care în timpul lui Aurelian se retrăseseră pe țărmul drept al Dunării, au trăit în tot timpul invasiunilor barbare, ca păstori, pe vîrfurile munților și prin văile măi adăpostite. Ast-fel nici că se mai făcuse amintire despre dênșii.

Sporiți însă, ei încetul cu încetul se respândesc prin văile mai largi și după sute de ani ies ear la iveală ca popor vênjos și trainic.

În anul 1185 doi Români, frații **Petru și Asan** se pun în fruntea Românilor și-î îmbărbătează și pe Bulgari să scuture jugul bizantin.

Ioanițiu e fratele mai mic al acestor doi frați, care au întemeiat **statul bulgaro-român**, cu capitala în **Têrnova**.

Frații săi, care se întitulau **Domni**, „*Domini Vlachorum et Bulgarorum*“, s’au aliat cu *Cumanii* și cu *Sêrbii*, ear Isac Anghel a fost ajutat de socru-său Bela III. În anul 1189, când Frederic I. Barbarossa intrase în conflict cu Isac Anghel, ei oferiseră împê-

ratului apusean un ajutor de 40,000 luptători din partea lor și 20,000 luptători din partea Sârbilor.

În același timp un alt Român, căruia Bizantinii îi dăc **Chrysos**, ridicase pe Români din Macedonia în protiva Bizantinilor.

Ioanițiu, băiat tânăr pe la începutul acestor lupte cu deosebire sângeroase, fusese trimis ca ostatec la Constantinopol, unde a petrecut timp mai îndelungat.

Asan, cel mai mare dintre frați, care e considerat ca întemeetor al **Dinastiei Asanișilor**, moare asasinat de *Ivançu*, un văr al său. Acum Ioanițiu fuge din Constantinopol și ia domnia alături de Petru.

În anul 1197, doi ani după-ce *Alexie III.* răsturnase pe fratele său, e asasinat și Petru, și Ioanițiu rămâne singur Domn al Românilor și al Bulgarilor.

În timpul acesta Creștinii apusenii făceau pregătiri pentru o nouă expedițiune cruciată, care se și pornește. Cruciații însă, mai înainte de a trece în Asia, vin la Constantinopol, răstoarnă pe *Alexie III.* și ridică ear în scaun pe *Isac II.* Anghel dimpreună cu fiul său *Alexie IV.* De oare-ce însă *Alexie IV.* nu se ține de făgăduințele, pe care le făcuse, Cruciații, ajutați și de Ioanițiu, răstoarnă și pe *Alexie IV.*, desființează împărăția bizantină și întemeiază o **împărăție latină.**

Ast-fel Ioanițiu intră în legături cu lumea apuseană. Cedând stăruințelor scaunului papal, el primește unirea cu biserica apuseană, și în anul 1204 (25 Februarie) **Papa Inocențiu III.** emite o bullă, prin care îi dă lui Ioanițiu titlul de **rege al Românilor și al Bulgarilor** și însărcinează pe Cardinalul *Leon de Santa Croce* să asiste la încoronarea lui.

Încoronat, Ioanițiu trimite o strălucită solie la Constantinopol, ca să salute pe împăratul latin, **Balduin I. de Flandra**, amicul și aliatul său.

Balduin însă îi dă un răspuns insolent, vestindu-l, că nu prietenie, ci supunere și umilință cere de la dânsul.

Ast-fel se produce un conflict grav, în urma căruia Ioanițiu dă ascultare orașelor grecești, care cereau ajutor de la dânsul.

În primă-vara anului 1205 Balduin de Flandra și Ioanițiu se întâlnesc apoi la Adrianopol, ca să-și măsoare puterile într-o bătălie de tot sângeroasă. Câți-va dintre cei mai aleși cavaleri ai Latinilor rămân morți pe câmpul de bătălie, ear Balduin, îm-

păratul latin el însuși, cade în robia lui Ioanițiu, care-l pune în lanțuri și-l trimite la Têrnova.

Atât stăruințele Papei, cât și silințele răsboinice ale Latinilor rămân zadarnice: Ioanițiu, neînduplecat, continuă a-și întinde stăpânirea, ear Balduin moare în temniță.

Puțin în urmă un alt cavaler al Cruciaților, **Bonifaciu de Montferrat**, *Regele Tesalonicului*, cade în luptă cu cetele lui Ioanițiu.

În anul 1207, în sfârșit, Ioanițiu e găsit mort în cortul său.

După moartea lui Ioanițiu aveau să urmeze în scaun *Ioan* și *Alexandru*, feciorii lui Asan, amândoi încă copii. Se urcă însă în scaun *Borilă*, un nepot de soră al lui Asan, care încheie pace cu *Henric I.* (1206—1216), noul împărat latin.

Eară Ioan, feciorul lui Asan, fuge mai întâi la Cumanii, apoi la Ruși, de unde, ajuns om tânăr, se întoarce cu trupe de ajutor și răstoarnă pe Borilă.

Ioan Asan, căsătorit mai întâi cu Princesa *Maria*, fiica regelui *Andrei II.* din Ungaria, apoi cu *Irena*, fiica lui *Teodor Comnenul*, Despotul Epirului, a fost cel mai însemnat dintre Asaniți, un Domnitor nu atât de răsboinic, cât energic și înțelept. În timpul lui domnia bulgaro-română s'a întins și pe țărmul stâng al Dunării.

2. DOGELE ENRICO DANDOLO.

1192—1205.

Enrico Dandolo e întemeetorul puterii maritime a Venetiei.

Născut în anul 1108, el și-a petrecut copilăria și tinerețele în mijlocul lucrării neobosite, prin care concetățenii săi s'a înbogățit. Corăbierii venetieni transportau trupe și călători, mărfuri și provisiuni, ear negoțatorii venetieni mijlociau întregul schimb de averi între Răsărit și Apus. Ast-fel în timp de câte-va decii de ani s'a adunat multă lume și multă bogăție în Venetia. Ur-marea firească a fost un lung șir de lupte pentru putere, care amenințau chiar existența republicei venetiene. Enrico Dandolo a petrecut o lungă viață în aceste lupte.

În anul 1172, când el era om de 64 ani, masele venetiene

se răscoală și omoară pe Dogele *Vitale Michiele*, care rivnise la putere nețermurită. Se constituie apoi două consilii, fără de care Dogele nu poate covârși nici un act, *marele consiliu* (consiglio maggiore), compus din 480 cetățeni aleși, și *Signoria* compusă din șase sfetnici. Reorganizată ast-fel, Veneția devine unul din cele mai consolidate state.

Ea avea însă doi rivali primejdioși, *Genova* și *Constantinopolul*, care de asemenea mijlociau comerțul între Răsărit și Apus. De aceea în timpul luptelor dintre Frederic I. Barbarossa și orașele Italiene, Veneția observa o neutralitate favorabilă pentru Frederic; ear când Manuil I. Comnenul făcuse încercarea de a întinde stăpânirea bizantină în Italia, Venețienii se unesc cu Frederic.

Ast-fel în anul 1177 Frederic I. Barbarossa și Papa Alexandru III. se întâlnesc la Veneția, ca să închee pace.

În anul 1173 Enrico Dandolo e trimis în solie la Constantinopol. Manuil I., întăritat de tonul plin de mândrie, în care îi vorbea Venețianul bătrân, dă poruncă să-i scoată ochii. Dandolo însă nu numai că nu-și perde pe deplin vederile, ci nouă-spre-dece ani în urmă, în anul 1192, om de 84 ani, ajunge chiar Doge.

Moșneag cu putere neînfrântă, el mai lucrează, ca Doge, timp de încă 13 ani.

Cu acești 13 ani se începe cea mai strălucită epocă în viața Veneției.

Ca să slăbiască pe Genova, Dandolo ia sub ocrotirea Veneției mai multe din orașele de pe continent, între care și *Padua* cea atunci puternică. *Pisa* suferă în anul 1195 o grea înfrângere și e silită să intre și ea sub ocrotirea venețiană.

Ca să slăbiască Constantinopolul, Dandolo supune mai multe orașe de pe coastele dalmatice și închee un tractat de comerț cu regele Armeniei.

În anul 1202, în șfirșit, Dandolo pornește asupra Constantinopolului.

Cavalerii din țările apusene pregătiseră o nouă expedițiune cruciată și cereau ca Venețienii să transporteze oastea și proviziunile. De oare-ce însă ei n'aveau bani, ca să plătiască transportul, Dandolo le cere, drept resplată, să-l ajute a suprima o răscoală din Dalmația. Ast-fel profită Dandolo de oastea cruciată, ca să supună Triestul, Zara și o mulțime de insule din Adriatică.

În urmă Dandolo îi înduplecă pe Cruciați să facă o expedițiune asupra Constantinopolului.

Pecând Creștinii apusenii se luptau contra Păgânilor, Bizanții, deși Creștini și ei, căutați de treburile lor, ba Isac II. Anghel chiar se unise cu Saladin contra lui Frederic I. Barbarossa. Era deci ușor lucru de a-i convinge pe cavalerii cruciați, că succese dănuitoare nu vor pute să obție decât în unire cu Bizanții, luptându-se din Constantinopol contra Păgânilor. Ast-fel ei dau ascultare lui Alexie IV., care cerea ca Cruciații să răstoarne pe Alexie III. și să ridice ear în scaun pe acum orbul Isac Anghel, promițând, că în schimb va primi unirea cu biserica Apusului și se va lupta alături cu Cruciații.

În anul 1203 (17 Iunie) Cruciații ia Constantinopolul cu asalt și ridică în scaun pe Isac Anghel dimpreună cu fiul său Alexie IV. De oare-ce însă Alexie IV. nu se ține de vorbă, în anul 1204 (12 Aprilie) intră din nou în Constantinopol, îl răstoarnă și pe Alexie IV. și desființează împărăția bizantină.

Dandolo, preocupat, mai presus de toate, de mărirea patriei sale, ia pentru Veneția ceea ce îi trebuia Veneției, ca să poată fi stăpâna mărilor, — deci o parte din orașul Constantinopol, orașele mai însemnate de pe țărmurile Mării-Negre, câte-va insule din Marea Egeică și din cea Ionică, coastele Adriaticei și Creta.

Restul împărăției se împarte ast-fel, ca Veneția să aibă puterea covârșitoare.

Balduin de Flandra stăpânește, ca împărat latin, Constantinopolul și cam a patra parte din împărăție.

Bonifaciu de Montferrat înființează un *regat* la **Tesalonic**.

Gottfried Villeharduin înființează un *principat* în **Morea**.

În același timp câți-va principii bizantini se susțin în deosebite părți ale fostei împărății ca domnitori independenți. Ast-fel **Epirul** rămâne sub *Michail Anghel*, ear în Asia se înființează două împărății, una a **Niceei** și alta a **Trapezuntului**.

Se declară, în sfârșit, unirea celor două biserici, și un venețian, odraslă a familiei *Morosini*, e ridicat în scaunul patriarhal din Constantinopol.

Întorcându-se în anul 1204 la Veneția, Enrico Dandolo aduce cu sine, ca trofee, cei patru cai de bronz suflat în aur, care împodobesc și astăzi intrarea bisericii St-Marco. Prețioase opere de artă, acești patru cai au împodobit odinioară arcul de triumf al

lui *Neron*, a fost mutați în urmă pe arcul de triumf al lui *Traian*, au fost duși mai în urmă de Constantin cel Mare în noua capitală, ear de aici în nainte sunt fala Veneției.

Napoleon I. Bonaparte i-a ridicat, ce-i drept, și i-a dus la Paris; dar după căderea lui Napoleon ei ear au fost puși la locul ales de Dandolo pentru dînșii.

Anul următor, om de 97 ani, Enrico Dandolo ia parte la bătălia de la Adrianopol și scapă prin înțeleapta lui conducere rămășițele oștirii latine. El moare apoi în urma ostănelor prea mari și e înmormântat în biserica Sfinta Sofia.

3. IOAN FĂRĂ DE ȚARĂ

1199—1216.

Ioan, fratele mai mic al lui Richard Inimă de Leu, n'a fost horopsit, cum s'ar puté crede judecând după porecla lui.

Tatăl-séu, care-l iubea mai mult ca pe cei-l-alti frați, îi dăruise a treia parte din domeniile coroanei, ba avea de gând să-l lase chiar moștenitor al coroanei. Ast-fel numai din glumă, ca într'un fel de ironie, i se dicea Ioan Fără de Țară.

Cu timpul însă gluma adevér s'a făcut.

Țiind seamă de dorința tatălui séu, Richard lasă tronul fratelui séu, ear nu nepotului séu *Gottfried*, care, ca fiu al celui mai mare dintre frați, avea cele mai mari drepturi de moștenire.

Ajuns ast-fel rege, Ioan se desparte de soția sa și se căsătorește cu *Isabella* Contesa de Angoulême, mireasa Comitelui *Hugo de la Manche*.

Hugo, simțindu-se insultat, cere intervenirea regelui Filip August; ear acesta profită de ocasiune și-l declară pe Ioan despuiat de toate țerile, pe care le avuse, ca vasal, în Franța.

În timpul acestui răsboi el mai intră apoi în conflict și cu Papa *Inocențiu III.*, care-l excomunică. Ca să scape de excomunicare, Ioan îi dăruiește apoi (1213) scaunului papal Englitera, a căreia coroană o primește ca *vasal al Papei*. El suferă apoi în anul 1214 o grea înfrângere la *Bouvines* și, când se întoarce a casă, mai marii Engliterei nu mai vor să-l recunoască de rege al lor. Ca să-i înduplece, el subscie și întărește cu jurământ „**Magna**

Charta“ (1215), care e baza întregii vieți constituționale englezești.

Prin această carte de drepturi se hotărăște, că Regele nu poate să impună nici vamă, nici contribuțiuni noue decât cu învoirea unei adunări (*parlament*) generale și că nimeni nu poate să fie arestat decât în virtutea unei sentențe judecătorești.

Ioan face, ce-î drept, încercarea de a-î supune din nou pe Baroni și obține de la Papa deslegare pentru jurământul făcut, dar el moare anul următor.

4. ANDREIŪ II. IEROSOLIMITANUL.

1203—1235.

Andreiū II. e un fel de Ioan Fără de Țară al Ungariei.

Regatul ungar, întemeiat de Stefan cel Sfint, nu numai s'a susținut, dar a și crescut în întindere. Ce-î drept, câți-va dintre regiū Ungariei au trebuit să se declare *vasali*, fie ai Germaniei, fie ai Bizantinilor; ear alții însă și-au întins stăpânirea și asupra țărilor învecinate. Ast-fel *Ladislau* (1077—1095) și *Coloman* (1095—1114) au supus **Croația** și **Dalmația**, ear **Béla III.** (1173—1196), care la începutul domniei lui se declarase vasal al lui Manuil I. Comnenul, în urmă nu numai a recucerit Croația și Dalmația, ci a întins stăpânirea ungară atât spre *Bulgaria*, cât și peste Carpați, în *Galiția*.

Andreiū II. e fratele mai mic al lui Béla III.

După moartea lui Bela III. se urcase în scaun *Emeric* (1196—1204), fiul reposatului rege, ear după moartea acestuia urma *Ladislau*, fiul lui Emeric. Andreiū răstoarnă însă pe nepotu-său și ocupă el însu-și scaunul.

Ast-fel chiar dintru început Andreiū II. are să se lupte cu *Magnații* în toate timpurile foarte înclinați spre răsvrătire.

În anul 1213 soția lui, *Gertruda*, o femeie pătimașă, cade jertfă unei conjurațiuni.

În timpul acesta preoțimea din țările apusene făcea toate opintirile, ca să pună la cale o nouă expedițiune cruciată. Lumea apuseană era însă preocupată de alte griji.

Ast-fel în anul 1212 se pornise expedițiunea copiilor, cea

mai fără de rost din toate întreprinderile făcute vre-o-dată de oameni.

Pornind din gândul, că expedițiunile de până acum au rămas zadarnice, fiind-că fuseseră făcute de oameni păcătoși, și sperând că părinții vor pleca și ei după-ce vor fi plecat copiii, preoțimea a explicat cuvintele Mântuitorului: „*Lăsați copiii să vie la mine*“ în înțelesul, că copiii sunt meniți să câștige stăpânirea sfintelor locuri. Ast-fel deci și ear deci de miș de copii au pornit la drum și unii au perit de oboseală, de foame ori de boale, alții s'au înecat în mare, ear alții au căzut în mânilor păgânilor și au fost vânduți ca sclavi.

În urma acestui desastru mai mulți cavaleri din țările apusene se simt îndemnați a porni o nouă expedițiune cruciată. Între aceștia e și Andreiș II., care pleacă în anul 1217 cu oștirea sa la Ierusalim, câștigă mai multe victorii, dar suferă în cele din urmă, pe muntele *Teborului*, o grea înfrângere.

Întorcându-se apoi a casă, Andreiș II. e din nou strîmătorat de Magnați și în anul 1222 trebuie să subscrie și să întărească cu jurământ „**Bulla de aur**“, un fel de „*Magna Charta*“ a Ungariei, prin care li se acordă Magnaților și Nobililor cele mai întinse privilegii.

5. FREDERIC II.

1197—1250.

Frederic II., fiul lui Henric VI. și al Constanței de Neapoli, a fost cel mai mult încercat dintre monarhiile evului mediu.

Om frumos, inteligent, de o fire deschisă și voioasă și înzestrat cu multă tărie de voință, legiuitor, poet, artist și în același timp om de stat și oștean de frunte, el, nepotul mult iubitului Barbarossa, era par'că născut a nume, ca să devie unul din marii monarhi ai Europei. A trăit însă într'un timp, când popoarele apusene nu erau capabile de întreprinderi mari.

Tatăl-său, preocupat de visul stăpânirii universale, care-l făcuse pe Barbarossa să apuce drumul spre Bagdad, își asigură tronul Siciliei în luptă grea cu *Tancred de Lecce* și cu partizanii lui, apoi se întoarce în Germania, înfrânge din nou puterea Guel-

flor și restabilește și aici autoritatea scaunului său. Ca să asigureze pentru Hohenstaufi succesiunea la tronul Germaniei, el intră în negocierii cu Principii germani și le promite acestora dreptul de moștenire până chiar și în linia femeiască. Ast-fel fiul său, Frederic, îndată după nașterea sa, chiar mai înainte de a fi fost botezat, e ales rege și urmaș presuntiv al tatălui său.

Henric VI. moare însă trei ani în urmă, mai înainte de a fi asigurat succesiunea, și acum Principii germani ridică în sceun pe *Filip de Șvabia* (1197—1208), al doilea dintre feciorii lui Barbarossa. Ear dușmanii Hohenstaufilor pun în fața lui Filip pe feciorul lui Henric Leul, *Othon IV.*, care e sprijinit și de Papa Inocențiu III.

Pecând aceștia se luptă între dênșii, Frederic, care nu împlinise încă patru ani, când tatăl-său a murit, se luptă cu mai marii Normanilor din Sicilia. Mumă-sa, femeie neajutorată, declară pe fiul ei vasal al scaunului papal. Murind apoi puțin în urmă, lasă epitrop pe Papa Inocențiu III.

În anul 1208 *Filip de Șvabia* moare ucis de *Othon de Wittelsbach* și **Othon IV.** (1208—1215) rămâne rege al Germaniei, ba primește de la Papa și coroana împărătească.

În acela-și an Papa îl declară major pe Frederic, atunci băiat de 14 ani, și-l căsătorește cu *Constanța*, fiica regelui *Aragoni* și văduva răposatului rege ungar Emeric, o femeie de 24 ani.

Othon IV., ajuns o dată împărat, susține și el drepturile scaunului împărătesc și ast-fel se pune în conflict cu Papa Inocențiu III., care-l excomunică și-l declară detronat, stăruiind ca Principii să aleagă în locul lui pe Frederic.

Ast-fel, tiner de 18 ani, Frederic II. pleacă în anul 1211 în Germania, ca să ocupe scaunul părinților săi.

Sprijinit de Principii germani, el se luptă timp de patru ani cu Othon IV.; ear după-ce Othon IV. se aliază cu *Ioan Fără de Țară*, Frederic II. închee și el alianță cu Filip August.

Ast-fel lupta de la *Bouvines* hotărăște și soarta lui Othon IV. În anul 1215, când Ioan Fără de Țară subscrie „Magna Charta“, Frederic II. e încoronat rege al Germaniei, ear Othon IV. își perde averile și se retrage în castelul Harzburg, unde moare trei ani în urmă.

Abia de aici înainte se încep însă marile încercări ale vieții lui.

Încă în timpul luptelor dintre Filip de Șvabia și Othon IV. coroana germană perduse mare parte din domeniile ei și a trebuit să renunțe la multe prerogative. Frederic II. trebuia, cu toate aceste, să le facă Principilor noue concesii.

Ce să fie sprijinit de scaunul papal în Germania, el a renunțat la scaunul regal din Neapoli în favorul fiului său **Henric**. Ținea cu toate aceste să stăpâniască și Sicilia, de oare-ce numai ast-fel putea să realizeze visul de domnie universală al lui Barbarossa.

Și el are, la început, noroc.

Principii Germani recunosc dreptul de succesiune al lui Henric, și în anul 1220 Frederic II. are mulțumirea de a-și vedea feciorul încoronat *rege roman*. În același timp moare Inocențiu III. și urmașul lui, *Honoriu III.*, admite, în schimbul unui șir de concesii, unirea Siciliei cu imperiul și-l încoronează pe Frederic II.

Între angagiamentele luate de Frederic II. era și acela, că va întreprinde o expedițiune cruciată. Timpul trecea însă fără-ca el să poată porni această expedițiune. Făcuse, ce-i drept, toate pregătirile, însă nici în Sicilia, nici mai ales în nordul Italiei ordinea nu era asigurată.

Papa îi acordă în mai multe rânduri amânarea expedițiunii și-l înduplecă să se căsătorească, după moartea Constanței, cu *Jolantha*, fiica fostului rege de Ierusalim *Ioan de Brienne*, pentru-ca ast-fel să-l angajeze cu atât mai virtos.

Murind însă Honoriu III., se urcă în scaun **Grigorie IX.**, un om mai nerăbdător, care-l excomunică pe Frederic II.

Acum Frederic II. pleacă, dar pe drum se bolnăvește și e nevoit să se întoarcă.

Papa îl declară detronat și stăruie, ca Germanii să aleagă alt rege în locul lui.

Frederic pleacă din nou în anul 1228.

Pecând însă el se lupta în țările de la răsărit, Papa stăruia în Germania pentru răsturnarea Hohenstaufilor, trupele papale cuceriseră regatul Neapolului, oșazele din Italia se răsculară, iar preoțimea catolică din Orient predica contra lui, ba uneltia chiar asasinarea lui.

Ast-fel Frederic II. încheie cu *Alcamil*, Sultanul Egiptului, un armistițiu pe dece ani și o învoială, în virtutea căreia se încoronează în anul 1229 rege al Ierusalimului și recâștigă, ca

ca soț al Jolanthei, răposată la 1227, aproape tot ceea ce Creștinii au stăpânit mai înainte.

Papa însă nici cu atât nu e mulțumit.

Vedând aderența, de care se bucura Frederic II. în Germania, el încheie, ce-î drept, în anul 1230 pacea de la *San Germano*, prin care Frederic II. e absolvat, dar preoțimea catolică urmează luptă. Ast-fel în anul 1235 chiar Henric se resvrătește și ridică armele în protiva tatălui său.

Frederic II., învingător și de astă-dată, iartă pe fiul său și se împacă cu Guelfii, înapoiându-le țerile, pe care le stăpâniseră mai înainte.

Doi ani în urmă el obține de la Principii germani încoronarea, ca *rege roman*, a lui **Conrad**, al doilea fecior al său, apoi trece în Italia, ca să înăbușe răscoala stirnită de orașele grupate împrejurul Milanului.

În timpul acestei campanii el căsătorește pe **Enzio**, cel mai iubit dintre feciorii săi, dar copil din flori, cu o princesă de Sardinia și în ciuda protestărilor Papei îl proclamă *rege al Sardiniei*.

Papa Grigorie IX. îl excomunică din nou, îl declară de sperjur, de eretic și de pângăritor al celor sfinte și provoacă pe supușii lui să-î refuze supunerea, ear pe Principii creștini să porniască o cruciată contra lui.

Timpe de zece ani Frederic II. se luptă contra dușmanilor ridicați de scaunul papal asupra lui, și în timpul acestor lupte puterile lui scad mereu.

În anul 1246 Principii germani aleg în locul lui pe Ducele de Turingia *Henric Raspe* (1246—1247), ear după moartea acestuia pe *Wilhelm de Holanda* (1247—1256), ear Conrad e restrîns la o mică parte din Germania. Ast-fel Frederic II. nu mai primește pentru continuarea luptelor nici un ajutor din Germania și suferă în anul 1248 o grea înfrângere la *Parma*.

Anul următor *Enzio* cade în robia Bolognesilor, care-î curmă firul vieții.

În anul 1250, când moare, Frederic II., monarchul odinioară atât de puternic, stă singur și părăsit.

6. DJINGHISCHANUL TEMURDȘI.

Mort la 1226.

Departate în fundul Asiei, pe câmpiile sterpe ale Mongoliei și pe platoul Gobi cel încă mai sterp s'au prăsit cele mai prădalnice popoare. De acolo au fost mênate spre apus și spre meadă-și oardele neîfrânate și mai presus de toate flămânde, care timp de peste o mie de ani au ținut Asia și Europa în frământare.

Chinezii, popor de oameni muncitori și ajunși la un înalt stadiu de dezvoltare socială, au ridicat, ca să se apere de acești năvălitori, zidul de despărțire, una din cele mai colosale lucrări omenestii. Și totu-și numai prin o oaste de 800,000 de oameni risipiți de-a lungul zidului au putut să-și țină pe năvălitori la hotar.

În timpul lui Ioanițiu se ivește, în sfârșit, sus pe platoul Gobi un om, care trece și zidul chinezesc.

Acest om e Temurdși, cel mai neîndurat dintre toți marii biruitori ce s'au ivit pe fața pământului.

Temurdși, un Mongol născut, precum se dice, în anul 1154, nu iese la iveală decât pe la anul 1200, ca bărbat ajuns la deplină maturitate. În timp de câțiva ani, până la anul 1206, el supune toate oardele de pe șesul Gobi și e proclamat Djinghis-Chan, adică „*prea puternic Chan*“ al Mongolilor.

Puindu-și apoi reședința la *Caracorum*, Temurdși organizează pe supușii săi nomazi și în anul 1211 trece zidul chinezesc, ia Peching-ul cu asalt și-și impune împăratului un tribut anual.

Din China el se întoarce peste Mongolia spre Marea Caspică, îi supune pe Tătari și își adună o oaste de 600,000 luptători.

În fruntea acestei oștiri, în sfârșit, el și feciorii săi cuceresc, pradă și pustiesc țările atunci înfloritoare din centrul Asiei, începând din Bochara peste Iran până în valea Indului.

După legile croite de Temurdși pentru Mongolii săi războierii e cea mai de căpetenie datorie și neîndurarea față cu cei învinși e cea d'ânteu maximă de stat. Ast-fel Mongolii dedeau pradă focului orașele și satele, prin care treceau, și tăiau fără de milă ori duceau în robie pe cei învinși.

În ajunul morții sale Temurdși lasă urmaș al său pe fiul său *Octai-Chan*, căruia îi dă stăpânirea *Mongoliei* și a *Chinei*. Restul întinsei împărății se împarte între cei-l'alți frați ai lui

Octai. În deosebi țările de la Marea Caspică le primește **Batu-Chan**, un nepot (?) al lui Temurdși, care începe apoi cuceririle în Europa și înaintează (1237—1241) peste Rusia și Ungaria până la hotarele Germaniei.

7. CHANUL CUTHAN.

Cuthan e cel din urmă Chan al Cumanilor.

Cumanii așezați la poalele orientale ale Carpaților, adevărat aici în țara noastră, în curând după sosirea lor au devenit unul din cele mai însemnate popoare în Orient.

Petru și Asan, ridicându-se în protiva stăpânirii bizantine, se aliază cu Cumanii. Ioanițiu are și el cete de Cumanii în oastea lui. Ioan Asan fuge, încă copil, la Cumanii și cu ajutor primit de la Ruși și de la Cumanii îl răstoarnă pe Borilă.

Însă tocmai în timpul acesta se ivește în Asia Temurdși.

Rusia, împărțită și acum, ca pe timpul năvălirii Cumanilor, în mai multe principate, nu putea să-i oprească pe Mongolii la Marea Caspică.

Simțind apropierea primejdiei, Chanul Chutan se unește cu vecinii săi ruși, și încă în viața lui Temurdși, la anul 1223 (?), Cumanii uniți cu Rușii sufer în sângeroasa luptă de la **Calca** o grea înfrângere.

Cuthan urmează cu toate aceste lupta și-l respinge în două rânduri pe *Batu-Chan*; în anul 1235 însă el suferă o nouă înfrângere. O parte din Cumanii scapă prin văile mai adăpostite, iar restul, vre-o 40,000 de familii, trece în Ungaria și se așează în valea râului Tisa, la locurile, care și astăzi se numesc *Cumania*.

Regele Ungariei, **Béla IV.** (1235—1270) nu numai primește pe Cumanii conduși de Cuthan, dar le acordă chiar și privilegii întinse.

Urmărind pe Cumanii, Mongolii lui Batu-Chan străbat apoi prin trecătoarea *Rodnei* și prin cea de la *Borșa*, pradă și pustiesc în mod înfricoșat văile mai largi ale Ardealului și câmpiile Țării Ungurești, alungă pe Béla IV. din țară și înaintează până la *Liegnitz*, unde au prima ciocnire cu Germanii.

Aici Batu-Chan primește veste despre moartea Djinghis-Chanului Octai și se întoarce răpede înapoi.

În anul 1242 apoi Batu-Chan înființează stăpânirea „oardei de aur de la Chipciac“ și-și pune reședința la *Sarai*, în valea râului Volga, de unde stăpânește toată Rusia.

XIII. TIMPUL LUÎ RADU-VODĂ NEGRU.

1. NEGRU-VODĂ BASARAB.

După o miie de ani de suferințe și de îndelungă răbdare ies, în sfârșit, la iveală și Români, pe care împăratul Aurelian îi lăsase în Carpați.

Văile mai largi ale Carpaților și șesurile de dimpregiurul grupeii orientale a Carpaților rămăseseră pustii după retragerea oardelor mongole.

Regele Béla IV., întorcându-se în țară, n'a găsit în drumul său decât ruine pustii și cenușă stinsă, unde odinioară erau sate și orașe înfloritoare. Numai încetul cu încetul s'au coborât din văile adăpostitoare ale Carpaților rămășițele poporațiunii de mai nainte. Béla IV., ca să reîntemeze orașele și satele, a trebuit să aducă oameni din Germania și din Italia.

Aceia, care mai puțin au suferit de năvălirea Mongolilor, au fost Români adăpostiți prin văile mai retrase.

Notarul anonim al Regelui Béla spune, că Români erau așezați în Ardeal și prin văile despre șes ale Carpaților, pe Someș, pe Crișuri, pe Mureș și în partea mai muntoasă a Banatului Temișorii. Și chiar dacă în timpul sosirii Maghiarilor nu ar fi fost aici Români, ei trebuiau să se afle aici în timpul regelui Béla IV., când se presupune că a scris notarul anonim despre dênșii.

Ast-fel, când Mongolii au dat năvală, Români s'au retras în munții, care pentru dênșii erau mai apropiați ca pentru alții.

După retragerea Mongolilor ei ies apoi în văile mai largi și pustiite, atât spre Apus, cât și spre Răsărit, unde nu mai erau Cumanii stăpânitori.

În același timp împărăția româno-bulgară pornise spre decadență sub urmașii lui *Ioan Asan*, mai întâiu *Caliman*, apoi *Michail Asan*.

În curând deci Români uniți cu rămășițele Slavilor devin un element important, și în istoria țărilor din Orient se ivesc mai mulți Domni români mai mult ori mai puțin neatirători, numiți unii *Bani*, alții *Voivodă*, ear alții *Cneji*.

Cronicarii ne spun, că unul din aceștia, Domnul *Făgărașului*, Radu-Vodă Negru Basarab, a trecut în fruntea unei cete munții și s'a așezat la *Câmpulung*. De aici apoi el a împreunat, ca Domn neatirător, sub stăpânirea sa toate principatele ce se formaseră pe cei doi țărmuri ai Oltului până spre Dunăre și Siret, mutându-și reședința la *Curtea-de-Argeș*, de unde a fost în urmă dusă la **Târgoviște**.

Nu se știe, când anume a trecut Radu-Vodă din Țara Făgărașului și când a întemeiat el Țara *Românească*, care, fiind întemeiată de oameni veniți de la munte, se numește și **Muntenia**. Unii dar, nemulțumiți cu ceea-ce ne spun cronicarii și cu tradițiunile naționale, păstrate în legendă și poezii, susțin că Radu-Vodă Negru nici n'a trăit în adevăr, ci e o născocire a cronicarilor.

E însă mai de crezut, ca **Tugomir-Vodă-Basarab**, care pe la anul 1300 se lupta cu regele Ungariei pentru neatirarea Munteniei, a fost primul urmaș în Domnie a întemeietorului Țării Românești.

2. MICHAEL PALEOLOGUL.

1261—1282.

Împărăția latină fusese întemeiată din gândul de a continua din Constantinopol lupta pentru eliberarea sfintelor locuri. Însă chiar primul împărat latin, Balduin de Flandra, a căzut în luptă cu Români. Urmașii lui Balduin în scaunul împărătesc, — cu totul cincă, — s'au susținut timp de 57 ani în luptă cu Regii Bulgaro-Români și cu Principii bizantini. Cel mai puternic dintre aceștia, **Ioan Vatatz** (1222 — 1254), *împăratul de la Nicea*, și-a întins încetul cu încetul stăpânirea, a desființat în anul 1246 și regatul de *Tesalonichi* și ast-fel cel din urmă din împărății latini, *Balduin II.* (1237—1261) nu mai stăpâna decât Constantinopolul cu impregiurimile lui.

Murind, Ioan Vatatz lasă tronul fiului său *Teodor II.*, un

copil nevirstnic, care în anul 1259 ajunge sub epitropia lui Michail Paleologul, odrasla dintr'o veche familie înrudită cu Comnenii.

Michail Paleologul se pune în legătură cu rivalii Venetiei și mai ales cu *Genova* atunci puternică, cucerește în anul 1261 Constantinopolul, desființează împărăția latină, reînființează pe cea bizantină și se proclamă el însuși împărat.

Deși însă om energetic și chibzuit, Michail Paleologul n'a putut să uniască sub stăpânirea sa toate țările de odinioară ale împărăției. În luptă cu Româno-Bulgarii, cu Sârbii, cu Despotul Epirului și cu partizanii lui Teodor II. el a trebuit să caute sprijin în țările de la Apus, să suferă pe Principii creștini în Morea și să le lase Genovezilor supremația comercială în mările de la Răsărit.

Ast-fel de aici înainte mai ales Marea Neagră e străbătută de corăbiile Genovezilor, care întemeiază și pe Dunăre, aici în țara noastră, mai multe colonii comerciale, — *Giurgiu, Brăila, Galații*.

3. CHUBILAI-CHAN.

1250—1294.

Chubilai-Chan, nepotul lui Temurduși și vărul lui Batu-Chan, e primul împărat mongol al Chinei și întemeetorul *dinastiei Yuan*.

Născut în anul 1214, când bunicu-său se răsboia cu popoarele din platoul central al Asiei, Chubilai nu ia parte la luptele, prin care s'a întemeiat împărăția cea întinsă a Mongolilor. — Abia târziu, în anul 1250, când frate-său *Mangu* era Djinghis-Chan, intră în fruntea unei oștiri în China.

Chubilai nu era însă de o potrivă cu ceil'alți biruitori mongoli.

Crescut de câți-va dintre cei mai de frunte din învățații Chinezilor, el era întru toate de o potrivă cu mai marii Chinei, om cult și cu vederi largi, care cunoștea învățăturile lui Confuciu și deprinderile societății chinezești. Ast-fel el a fost unul dintre marii Monarhi ai omenirii, înțelept, iubitor de dreptate și mai presus de toate preocupat de bunul traiu al supușilor săi. Cu deosebire multă silință și-a dat Chubilai să ridice agricultura și producțiunea industrială a Chinei, care printr'însul a ajuns la o stare de mare înflorire economică.

Numai însă după un lung șir de lupte cu deosebire sângeroase a ajuns Chubilai stăpân al Chinei.

În anul 1259, murind Mangu, Chubilai ia puterea de Djinghis-Chan și urmează lupta cu Chinezii până în anul 1279, când răstoarnă dinastia *Sung* și își mută reședința la *Peching*.

Ca împărat al Chinei și Djinghis-Chan el mai cucerește apoi Tibetul și Cochinchina.

În timpul lui Mongolii se civilizează și ei și primesc cu toții învățăturile lui Budha.

4. OSMAN AL GHASI.

1288—1326.

Osman al Ghasi sașu „Biruatorul”, — numit și *Othman*, întemeetorul statului *otoman*, s'a născut în anul 1259 la *Sucut* în *Bithinia*. Tatăl-său *Erthogrul* era căpetenia unei oarde de Turci pripășiți din calea Mongolilor.

Încă din viața tatălui-său, în anul 1282, Osman se pune în fruntea oardei de Turci, care de aici înainte se numesc *Osmanlii* și se stabilește la *Cara-Hissar* în Asia Mică.

După moartea tatălui său (1288) Osman urmează luptele mai ales contra Bizantinilor, care în timpul stăpânirii lui *Andronic II.* (1282—1332) ajunseseră la mare slăbiciune.

În anul 1299 Osman I. se declară Sultan independent al Turcilor osmanlii și de aici înainte își supune aproape întreaga Asia Mică.

5. BLANCA DE CASTILIA.

Blanca de Castilia a fost fiica regelui Alfons IX. de Castilia, soția regelui *Ludovic VIII.* și muma regelui *Ludovic IX.* din Franța, numit și „*cel Sfânt*”.

Încă socrul ei, *Filip II. August* (1180—1223) ridicase în luptă cu feciorii Eleonorei autoritatea regală. Soțul ei însă a domnit numai trei ani (1223—1226), ear fiul ei, *Ludovic IV.* (1226—1270), era băiat de abia 11 ani, când a urmat în scaunul ta-

tăluî sĕu. Ei îi rĕmĕne decĭ sarcina de a continua lucrarea ĭncepută de Filip II., care se numeşte „August“, fiind-că a „augmentat“ adecă a sporit regatul.

Blanca a purtat sarcina aceasta cu energie şi cu ĭntĕlepciune.

Prima ei faptă ĭnsĕmnată e stabilirea stĕpĕnirii regelui Franţei şi ĭn partea despre meadă-đi a ţĕrii, ĭn *Provincia* romană de odinioară (Provence).

Aici, mai ales ĭn orăşelul *Albi*, încă ĭn timpul luptei dintre *Arnold de Brescia* şi *Bernhard de Clairvaux* se ivise o sectă de creştini *reformişti*, numiţi mai ales *Publicani* şi ĭn urmă **Albingensi**.

Declaraţi de eretici, ei sunt persecutaţi şi ĭn anul 1209 omoară pe legatul papal *Petru de Castelnuu*. Acum Papa *Inocenţiu III.* ĭnsărcinează pe contele **Simeon de Montfort** să pornească un rĕsboiŭ cruciat pentru stĕrpirea lor, mai ales contra Duceului **Raimund VI. de Toulousa**, care îi ocrotia.

După un şir de lupte cu deosebire sângeroase, prin care toată partea de meadă-đi a Franţei e pustiită, se uneşte ĭn anul 1222 şi Filip August cu prigonitorii Albingensilor. El moare ĭnsĕ şi moare şi fiul sĕu, *Ludovic VIII.*, mai nainte de a se fi ĭncheiat acest rĕsboiŭ.

Blanca ĭl continuă cu toată energia şi ĭn anul 1229 se ĭncee, ĭn sfirşit, o pace, ĭn virtutea căreia regele Franţei rĕmĕne stĕpĕn şi ĭn partea de meadă-đi a Franţei, ear pentru stĕrpirea eresiilor se stabileşte un tribunal inquisitorial la Toulousa.

Tot ĭn timpul acesta seniorii din Franţa, voind să profite de tinereţele regelui şi de greutăţile, cu care regenta avea să se lupte, se rĕscoală, ca să mărginească prerogativele regale.

Blanca ĭnsĕ căştigă ĭn partea fiului sĕu pe unul dintre conducătorii mişcării, pe puternicul **Thibaut**, care era tot-o-dată şi poet distins, cel mai ĭnsemnat dintre „*Troubadourii*“ de atunci.

Ast-fel ea ĭnăbuşe rĕscoala şi restabileşte autoritatea scaunului regal.

Ajuns major, Ludovic IX. ia el ĕnsu-şi cărma statului şi o poartă cu multă ĭntĕlepciune. Blanca e ĭnsĕ cel d'ântĕiŭ sftetic şi ajutător al lui.

ĭn anul 1248 Ludovic IX. porneşte o expediţiune cruciată, ĭn care-l ĭnsoteşte şi **Thibaut**, atunci rege de *Navarra*, şi ĭn timpul lipsirii lui din ţară tot mumă-sa e regentă.

Evlaviosul rege câștigă în Egipt câte-va victorii, dar în urmă cade în robie și nu-î rămâne decât să se răscumpere cu bani. El însă răscumpără mai întâiu pe soțul sîi de luptă și numai cel din urmă își ia libertatea. Liber apoi petrece timp mai îndelungat vizitând sfintele locuri.

În timpul acesta, la 1252, moare muma lui și seniorii se răsccoală din nou. Ast-fel el se întoarce în anul 1254 în țară.

Șase-spre-zece ani în urmă, la 1270, Ludovic IX. cel Sfint mai face o expedițiune cruciată, a șaptea și cea din urmă. În curînd însă *cîuma* isbucnește în oastea lui și el moare în *Tunis*, mai nainte de a fi sosit la sfintele locuri.

6. RUDOLF DE HABSURG.

1273—1291.

Rudolf I. e primul rege din familia de **Habsburg** și restabilitorul ordinei sociale în Germania.

Habsburgii, numiți ast-fel după castelul Habsburg sau *Habsichtsburg* (Șoimeni), care a fost zidit la începutul secolului XI. și care se păstrează și aăzi, ca ruină (Aargau în Helveția), sunt o familie helvețiană veche, dar la început neînsemnată.

Abia în timpul lui Frederic I. Barbarossa se ivesc Comiții de Habsburg la curtea împărătească. De aici înainte însă familia devine din ce în ce mai puternică.

Rudolf, feciorul lui *Abrecht* de Habsburg, e finul lui Frederic II. și unul dintre cei mai credincioși aderenți ai lui. El însă deși se luptă alături cu Hohenstauffii, nu cade împreună cu dînsii, ci se ridică în timpul căderii lor.

Conrad IV. (1250—1254) părăsește Germania în curînd după moartea tatălui sîi și trece în Italia, ca să-și asigureze cel puțin Sicilia. El moare însă mai nainte de a fi ajuns acest scop. Ear *Conradin*, feciorul lui Conrad, cel din urmă Hohenstauf, cade în anul 1268 în robie și e decapitat.

Germania în timpul acesta, numit și „*timp de interregn*“, a ajuns în stare de adevărată anarhie.

Principii mai puternici începuseră a se răsboi din nou între dînsii, ear cei-l'alți cavaleri, urmînd exemplul lor, se răsboiau și ei.

Dreptul pumnului, în virtutea căruia tot-dea-una cel mai tare are dreptate, ajunsese la deplina lui dezvoltare. Principii și cavalerii, dacă aveau vre-o supărare între dînșii, nu mai umblau după judecări, ci își declarau războiul și învingătorul își făcea el însuși dreptate despoid pe cel învins, ținu-l în robie, puindu-l la amenzi mari ori tăindu-l fără de milă.

Tot în virtutea acestui drept al pumnului cele mai multe castele deveniseră niște adevărate cuibare de tâlhari. Fără de sfială și fără de frică jăfuiau cavalerii pe negoțătcrii ce treceau cu mărfuri pe sub castelele lor ori cel puțin îi „vămuiău“, adică le impuneau taxe de trecere.

Ca să se apere, orașele mai bogate s'aau declarat apoi și ele neatîrnate, și-aau adunat cete de mercenari și s'aau aliat între dînsele, ca să apere pe negoțătorii ce călătoriau la bălciuri.

Opsiți de starea aceasta, cei șapte electori (Archiepiscopul de *Maienza*, cel de *Colonia* și cel de *Trier*, Regele *Boemie*, Ducele de *Saksa*, Comitele *Palatin* de pe *Rin*, și Comitele *Marchal* de *Brandenburg*) se întrunesc, în sfîrșit, și în anul 1273 aleg rege al Germaniei pe Comitele *Rudolf* de *Habsburg*, un om chibzuit și energic, dar nu prea puternic, care tocmai se războia și el cu unul dintre vecinii săi.

Rudolf I. nu renunță la coroana împărătească, dar nu ajunge să se încoroneze împărat.

Preocuparea lui de căpetenie este să restabilească ordinea în Germania, să ridice autoritatea scaunului regal și să asigureze stăpînirea Casei de *Habsburg*.

El îi face deci *Pape*, care-l excomunicase în două rînduri, cele mai întinse concesiuni, pentru-ca preoțimea să nu-i facă greutăți.

Apoi prigonește fără de îndurare pe cei ce se războiau între dînșii, dăramă aproape o sută de castele și execută o mulțime de cavaleri vestiți prin hoțiile lor.

Stăruie în urmă cu toată hotărîrea pentru restituirea țerilor luate în timpul căderii *Hohenstaufilor*.

Ottocar, regele *Boemie*, care după stîngerea familiei de *Brandenburg* își însușise *Austria*, *Stiria*, *Carintia* și *Craina*, nu numai că nu voiește să restituiască aceste țeri, dar îi mai refuză lui *Rudolf* I. și ascultarea de vasal.

În anul 1278 *Rudolf* I. pornește deci cu o mică oaste asu-

pra lui Ottocar și câștigă o strălucită victorie în lupta de la *Marchfeld*, în care cade și Ottocar.

Wenzel, feciorul lui Ottocar, rămâne apoi, ca vasal german, Rege al *Boemiei* și al *Moraviei*, ear cele-l'alte țări rămân la dispozițiunea Coroanei.

Rudolf I. dă, cu învoirea *Principilor electori*, feciorilor săi *Albrecht* și *Rudolf Austria, Stiria și Craina*.

Ast-fel Casa de Habsburg, care mai avea întinse posesiuni în *Helveția*, în *Șvabia* și la *Rin*, a devenit una din cele mai puternice în Germania.

Tocmai de aceea însă, murind *Rudolf I.*, electorii n'au ridicat în scaun pe *Albrecht*, feciorul lui, ci pe *Adolf de Nassau* (1292—1298), un alt Comite mai puțin puternic.

Abia după moartea lui *Adolf* urmează *Albrecht I.* (1298—1308).

7. MARCO POLO.

Născut la 1256 (?) și mort la 1323.

Venețianul *Marco Polo* e primul european, care a străbătut peste toată Asia până în China și a făcut o descriere despre țările și despre popoarele din partea răsăriteană a Asiei.

Tatăl-său, *Nicolo Polo*, și unchiul său, *Maffeo Polo*, negoțatori, străbătuseră în călătoriile lor de negoț până la *Chubilai-Chan*, care, încântat de învățăturile lui *Christos*, îi însărcinase să ceară de la Papa, în numele lui, câți-va misionari.

Făcând în anul 1271 o a doua călătorie la *Chubilai-Chan*, ei iaă cu dânsii și pe *Marco*, atunci băiat de vre-o 16 ani.

Chubilai prinde slăbiciune pentru tînărul și cu deosebire deșteptul Italian, care petrece apoi timp de 24 ani în țările de la răsărit. În timpul acesta *Marco Polo* ocupă o înaltă pozițiune la curtea lui *Chubilai* și, trimis în misiuni importante, face mereu călătoriile prin țările de la răsărit și mai ales prin China.

După moartea lui *Chubilai* (1294) el se întoarce apoi încărcat de bogății la Veneția, luând drumul peste *Cochinchina*, *Sumatra* și *Ceilan* spre strimtoarea de *Ormuz*, ear de aici pe la *Trapezunt* la *Constantinopol*.

În curând după întoarcerea lui la Veneția ia parte, ca comandant al unei corăbii, la un război purtat contre Genovei acum de tot puternice și cade în robia Genovezilor (1298).

Pe când se afla în temnița a dictat apoi descrierea călătoriilor sale unui oare-care *Rustigielo*, un Pisan, care le-a scris în franțuzește.

Redobândindu-și în curând libertatea, Marco Polo petrece restul vieții sale la Veneția cea bogată, unde era socotit între cei mai bogați.

Știrile adunate de Marco Polo despre țările din Răsărit erau pentru contemporanii lui atât de strani, încât mult timp ele au fost luate de mulți drept niște basme.

XIV. TIMPUL LUI DRAGOȘ.

1. DRAGOȘ-VODĂ.

Cronicarii povestesc, că într'una din zile un *voivod al Maramureșului*, Dragoș, a ieșit cu voinicii săi la vânătoare și, urmărind un zimbriu de rară frumusețe, a trecut munții și s'a coborât în valea râului Moldova.

Încântat de frumusețea locurilor și de rodirea cea îmbelșugată a pământului, el a trecut apoi, cu învoirea regelui Ungariei, însoțit de mulțime de Români munții și a întemeiat o țară nouă, care s'a numit *Moldova*, după râul ce curgea printr'ênsa.

După cercetările făcute de istoriografi lucrul acesta s'a petrecut pe la anul 1350, adecă vre-o sută de ani după năvălirea Mongolilor.

Văile riuilor ce se varsă pe la poalele răsăritene ale Carpaților în Dunăre nu mai erau stăpânite de Cumanii ca înainte de năvălirea Mongolilor, dar ele nu erau deșerte. Români, Slavii și rămășițe de popoare turanice se coborâseră încetul cu încetul de la munte și aici, ca mai spre Dunăre, exista mai multe principate. Aceste se susțineau în luptă necurmată cu **Tătarii** ce veniseră cu Batuchan.

În năvălirile lor de pradă Tătarii înaintau până la hotarele

regatului ungar, ba pătrundeau adese-ori prin trecători chiar până pe șesul Țării Ungurești.

Ducatul Maramureșului, care se întindea sub trecătoarea de la *Borșa*, pe *Vișa*, și sub cea de la *Bârgău*, pe *Someș*, adică din sus de *Cumania* și *Iasigia*, avea menirea specială de a apăra valea Dunării de năvălirile tătărești.

Trecerea lui Dragoș în valea Moldovii era o înaintare în pozițiunile de apărare. De aceea regele Ungariei, atunci *Ludovic de Anjou*, ținea mult la stăpânirea Moldovii.

Purtările lui n'au fost însă de ast-fel, ca să poată păstra stăpânirea.

Catolic zelos, el a dat ascultare îndemnurilor venite de la Roma și a prigonit pe Români din ținuturile sale, ca să-i înduplece a se uni cu biserica apuseană.

Ast-fel în curând după descălecarea lui Dragoș, un alt fruntaș al Românilor din Maramureș, **Bogdan-Vodă**, se pune în fruntea nemulțumiților, trece munții, bate pe *Sas-Vodă*, feciorul lui Dragoș, și stăpânește Moldova ca Domn neatârnat.

În anul 1365 regele Ludovic, lepădându-se de gândul de a-l mai supune pe Bogdan-Vodă, dăruiește feciorilor lui Sas-Vodă, credincioșilor săi, domeniile pe care le avuse Bogdan-Vodă în Maramureș. Ast-fel sunt rupte toate legăturile dintre Ungaria și Moldova stăpânită de desmoștenitul Bogdan.

Ca să se susțină față cu regele Ludovic și față cu Tătarii, Bogdan-Vodă unește sub stăpânirea sa principatele de la poalele orientale ale Carpaților. Ast-fel mulți îl socotesc pe dânsul drept adevărat întemeetor al statului moldovenesc și mult timp poamele din Orient, mai ales Turcii, au numit Moldova **Bogdania**, și sute de ani mai târziu în corespondențele diplomatice și în scrierile călătorilor „*il Bogdano*” va să țină Domnul Moldovii ori, în genere, Moldovean.

2. CASIMIR I.

1337—1370.

Casimir I., numit și cel Mare, e cel din urmă Piast pe tronul Poloniei și întemeetorul puterii poloneze.

Statul polonez, devenit destul de puternic în curând după

întemeierea lui, se împarte în urmă și el, ca cel rusesc, în mai multe principate. Cel din urmă stăpânitor al întregii Polonii, *Boleslav III. Strîmbul* a împărțit la 1139 țara între patru feciori ai săi.

De aici înainte Polonia e slăbită de lupte interne și Principii ei au trebuit să recunoască în mai multe rânduri pe împăratul Apusului drept suveran al lor.

În cele din urmă Polonia cade sub stăpânirea lui **Wenzel II.** (1283—1305), feciorul lui *Ottocar II.*

După moartea lui *Wenzel II.* un Piast, care fusese alungat din Polonia, **Vladislau I.** (1306—1333) ia *Cracovia* și de aici cucerește unul câte unul principatele, le împreună sub stăpânirea sa și se proclamă, cu învoirea Papei, rege al Poloniei (1320).

Ast-fel statul polonez se reîntemeiază cam în timpul, când s'a întemeiat statul moldovean.

Casimir I. este feciorul și urmașul lui *Vladislau I.* El organizează statul polonez și-l mai sporește cu *Galiția* și cu *Lodomeria*, țări rusești stăpânite mai înainte și de regii *Ungariei*. Deosebită purtare de grijă a avut *Casimir I.* pentru ridicarea nivelului cultural în Polonia. El a adus în țară, mai ales prin orașe, o mulțime de coloniști germani, a făcut o carte de legi, a ocrotit poporul față cu nobilimea și a întemeiat în anul 1364 *Universitatea din Cracovia.*

Casimir I. moare fără de urmaș.

3. LUDOVIC I. DE ANJOU.

1342—1382.

Ludovic I. de Anjou, numit și cel Mare, e cel mai puternic dintre *Regii Ungariei*.

Familia *Arpașilor* se stinge în curând după moartea lui *Béla IV.* — Cel din urmă rege din Casa *Arpașilor*, *Andrei III.*, moare în anul 1301.

Magnații ridică acum în scaun pe boemul *Wenzel III.*, un nepot de fiică al răposatului rege, care e și încoronat ca *Vladislau V.* Acesta însă nu se poate susține față cu un alt pre-

tendent, Prințul de Neapoli *Carol Robert*, care de asemenea era înrudit cu familia Arpașilor.

În timpul luptelor dintre Papa și cei din urmă Hohenstauffi, Papa *Clement IV.* dăduse (1265) tronul ambelor Sicilii unuia dintre frații lui Ludovic IX. din Franța, lui *Carol*, atunci *Comite de Anjou*.

Carol I. (1266—1284) trebuie, ce-î drept, să cedeze Sicilia lui **Petru de Aragonia**, dar păstrează tronul Neapolului și-l lasă fiului său *Carol II.*

Carol Robert, fiul lui *Carol Martell*, cel mai mare dintre feciorii acestui Carol II., era sprijinit deci de Papa, de Franța, ba și de regele Germaniei. Ast-fel Magnații Ungariei îl primesc în cele din urmă (1308) și ei pe Carol Robert, care se mai și căsătorise cu Elisabeta, sora lui Casimir I.

Ludovic I. e cel mai mare dintre feciorii lui Carol Robert, adecă un *Capeting* din linia de **Anjou**. Un alt fecior al lui Carol Robert, *Andreiș*, se căsătorește cu verișoară-sa **Ioana**, nepoata regelui (Robert) de Neapoli și ocupă tronul Neapolului.

Ludovic I. nu mai era de o potrivă cu regiș de mai nainte ai Ungariei.

Încă tatăl-său venise în Ungaria însoțit de cavaleri din Italia și din Franța, adusese deprinderile țerilor apusene și-și dăduse multă silință să civilizeze Ungaria.

Ludovic urmează mai departe lucrarea începută de tatăl-său, restabilește ordinea internă, le dă orașelor oare-care drepturi de autonomie, îi silește pe Cumanș să se boteze și întemeiază o mulțime de școli, între care (1367) și o *universitate* la Cinci-Biserici (Pécs).

În acela-și timp el asigurază stăpânirea ungară în *Croația*, *Slavonia*, *Dalmația* și *Bosnia* și supune în unire cu unchiul său Casimir I. *Galiția* și *Lodomeria*.

Ludovic I. face două expedițiuni în Sicilia și ocupă cât-va timp și tronul de Neapoli.

Prima expedițiune o face în anul 1348, ca să răsbune moartea fratelui său Andreiș. **Ioana**, care se căsătorise de a doua oară cu un alt văr al ei, fuge din Neapoli și ast-fel Ludovic ocupă el însu-și scaunul și pedepsește pe ucigașii fratelui său.

A doua expedițiune o face doi ani în urmă, când Papa mijlocește încheerea unei păci, în virtutea căreia Ioana păstrează tronul.

În anul 1370, murind Casimir I., mai marii Poloniei îl aleg rege pe Ludovic I., ca cea mai apropiată rudă a răposatului.

Ludovic, neavând nici un fecior, lasă cele două tronuri moștenire fiicei sale *Maria*, pe care o căsătorise cu *Sigismund de Luxemburg*, feciorul împăratului Carol IV.

4. EDUARD PRINȚUL CEL NEGRU.

Născut la 1330 — mort la 1376.

Nepotul lui Ludovic IX. din Franța, **Filip IV. cel Frumos** (1285—1314) a avut trei feciori, *Ludovic (X)*, *Filip (V)* și *Carol (IV)*, care toți trei au urmat unul după altul în scaun, și o fată, *Isabella*, pe care a măritat-o cu **Eduard II. (V)**, regele Engliterei.

Tatăl acestui Eduard II., *Eduard I. (IV)*, cucerise principatul de **Wales** (uels), care până la anul 1282 își păstrase independența, și numise pe primul născut fiu al său **Prinț de Wales**. Ast-fel primul **Prinț de Wales** a fost soțul Isabelei. Al doilea a fost primul ei fecior, tot Eduard.

Eduard Prințul cel Negru e nepotul Isabelei, deci al treilea Prinț de Wales, și de atunci toți moștenitorii tronului englezesc sunt, *Prinț de Wales* (uels).

Eduard II. (1307—1327), soțul Isabelei, a avut să susțină lupte grele cu Lorzii și cu orașele, care în timp de o sută de ani largiseră mult drepturile stoarse de la Ioan Fără de Țară.

Isabela părăsește în cele din urmă și ea pe soțul ei, trece la fratele ei Carol IV. și se unește cu *Lordul Mortimer*, căpetenia partidului opozițional. Întoarsă apoi în Englitera, Eduard II. e silit să abdice și moare în temniță.

Isabela ridică apoi în scaun pe fiul ei, **Eduard III. (1327—1377)**. În curând însă Eduard III. răsbună moartea tatălui său dând pierdării pe Lordul Mortimer și puind sub pază pe mumă-sa.

În timpul acesta moare Carol IV. (1322—1328) fără de urmași, și un văr al răposatului rege, **Filip VI. de Valois**, ocupă tronul Franței (1328—1350).

Ast-fel se ridică în fruntea Franței **Casa de Valois**, o ra-

mură laterală a Capetingilor, care domnește timp de aproape două sute de ani.

Eduard III. însă pretinde, ca nepot de fică al lui Filip IV., el însu-și tronul Franței, și ast-fel se începe un război, care se urmează timp de vre-o sută de ani.

Printul cel Negru, numit așa după armatura lui neagră, e cea mai impunătoare dintre figurile ce s'au ivit în acest lung război.

Băiat de 16 ani, el conduce în bătălia sângeroasă de la **Crecy** (1346) o aripă a oștirii engleze și câștigă una din cele mai strălucite victorii. 25,000 de morți rămân pe câmpul de bătălie, și Englezii câștigă strimtoarea de Calais, una din cele mai importante pozițiuni.

Drept un fel de mângâiere Filip VI. cumpără cu bani un colț de țară, numit **Dauphiné**, și de aici înainte moștenitorul tronului Francez e „**Dauphin**“ — ca moștenitorul tronului englez „Print de Wales“.

După moartea lui Filip VI. războiul se urmează contra lui *Ioan* (1350—1346), feciorul și urmașul lui Filip VI. Trimis de tatăl-său, ca guvernator, în Aquitania, Printul cel Negru câștigă în anul 1356 la *Maupertuis* lângă *Poitiers* o nouă și mai strălucită victorie. Oștirea de cincî orî mai mare a Francezilor e risipită și regele Franței el însu-și, căzut în mâna învingătorului, e dus în triumf la Londra.

Încurajată de această rușinoasă înfrângere, țărănimea franceză se răscoală contra nobilimii îngâmfate, ear primarul Parisului, *Stefan Marcel*, face încercarea de a impune Franței stăpânirea comunei parisiene.

Dauphinul Carol, ajutat de nobilime, înăbușe răscoala țăranilor, așa numita **Jaquerie**, și restabilește ordinea. Apoi se încheie pacea de la *Bretigny* (1360), în virtutea căreia Eduard III. renunță, ce-i drept, la tronul Franței, dar primește trei milioane de galbeni pentru punerea în libertate a regelui francez și păstrează aproape toate cuceririle făcute.

Doi ani în urmă Printul cel Negru își mută, ca Principe al Aquitaniei, curtea lui strălucită la Bordeaux.

În anul 1366 el e chemat într'ajutor de către *Petru cel Cumplit*, regele Castiliei, care fusese alungat din țară.

El trece în Castilia, îl pune pe Petru ear în scaun; de oare-ce

însă Petru nu-î plătește cheltuielile de război, ajunge în strimtorare de bani și e nevoit să pună biruri grele. Ast-fel se produce pretutindenea o viuă nemulțumire contra Englezilor.

Carol V., numit și cel înțelept, (1364—1380) profită de această nemulțumire și reîncepe războiul în anul 1369.

Prințul cel Negru e și de astă-dată învingător, dar în curând el se bolnăvește și se întoarce în Anglita. În acela-și timp iese la iveală **Dugueslin**, feciorul unui nobil sërac, care în timp scurt ridică moralul oștirilor franceze și recucerește ținuturile pierdute în timpul domniei lui *Ioan*.

Eară Prințul cel Negru moare în anul 1376 tot Prinț de Wales.

5. DANTE ALIGHIERI ȘI UCENICIÎ LUI.

Dante Alighieri, născut la Florența în anul 1265 și mort la Ravenna în anul 1321, e întemeetorul literaturii naționale italiene și unul dintre poeții mari ai omenirii.

Popoarele apusene, formate din fel de fel de elemente, s'a încheat numai încetul cu încetul și abia în secolul XII., după primele expedițiuni cruciate, au început să aibă conștiința națională.

Mai curând s'a dezvoltat conștiința națională în Franța. Și aici însă predominău trei dialecte deosebite, cel *valon*, în Nord, cel *francez* (*langue d'ui*) pe la Paris, și cel *provensal* (*languedoc*) în Sud.

Dialectul provensal în timpul primelor expedițiuni cruciate a devenit limba cavalerilor atât în Franța, cât și în Spania, în Italia, în Anglita, ba până chiar și într'o parte din Germania. În limba provensală au scris cei mai însemnați dintre *trubaduri* (iscoditori), cum au fost regele *Alfons II. de Aragonia* (1162—1196), *Richard Inima de Leu*, *Peire Raimon de Born* (1180—1195).

În Italia aproape fie-ște-care oraș mai însemnat avea dialectul său, ba îl mai are chiar și până în ziua de astă-zi. Ast-fel o limbă italiană nu exista și cavalerii se folosiau de limba latină ori de cea provensală.

Primul trubadur, în Italia, a fost *Frederic II*. Născut și crescut în sudul Italiei, acest nepot al lui Barbarossa era mai

mult Italian ca German și crease la curtea lui din Sicilia un întreg cerc literar, din care au făcut parte și feciorii săi *Enzio* și *Manfred*, un alt copil din flori.

Dante se naște în curând după moartea lui Frederic II., în timpul când *Manfred* se lupta cu *Carol de Anjou* pentru tronul Siciliei.

Florentinii, dușmanii ai Guelfilor, recunoscuseră pe *Manfred* de rege al lor.

După moartea lui *Manfred* însă Ghibelini sunt alungați din Florența și abia în anul 1278 li se dă voie să se întoarcă. De aici înainte Florența e guvernată de *Vicarul* lui *Carol de Anjou* în înțelegere cu un consiliu compus din 8 Guelfi și 6 Ghibelini.

În anul 1282 poporul se răscoală și în urma acestei răscoale cărna statului o ia *popolo grasso*, adică primele șapte mai bogate din cele 12 bresle, în care era împărțită populațiunea Florenței. Nobilimea florentină, ca să nu piardă toată înfrurirea, intră și ea în cele șapte bresle domnitoare.

Conducerea o avea *priorii*, adică *starostii* primelor trei bresle.

Nici prin aceasta nu se curmă însă luptele interne.

Pe când nobilii năsuiau să ocupe ei toate direcțiile mai înalte și să fie scutiți de sarcini, unul dintre *priorii*, *Giano della Bella*, deși odraslă dintr'o familie nobilă și el, își dedia silința să ridice și cele 5 bresle mai sêrace, *popolo minuto*, și ca drepțurile și datorile să fie egal împărțite. Ast-fel nobilimea pregătește o răscolă și *Giano della Bella*, voind să ferească patria sa de nouă turburări, fuge din Florența (1294). Nobilii, ce-î drept, tot se răscoală, dar poporul se ridică și el și susține așezămintele de mai nainte.

Acum se formează două partide nouă, *Neri* (negri) și *Bianchi* (albii), care se luptă cu înverșunare între dênsele. *Priorii*, ca să pună capăt acestor lupte, alungă din oraș pe capi ambelor partide.

În timpul acestor lupte și-a petrecut Dante (*Durante*) *Alighieri* copilăria și tinerețele.

Tatăl-său, odraslă dintr'o veche familie, om cu stare frumoasă, partisan al Guelfilor și bun prieten al lui *Giano della Bella*, a murit în anul 1270.

Vêduva lui însă, *Donna Bella*, a însărcinat cu educațiunea fiului său pe unul dintre cei mai distinși oameni, pe eruditul

secretar al Republicii *Brunetto Latini*, poet și el și conducător al unei academii pentru gramatică și retorică.

Dante își urmează apoi studiile la universitatea din Bologna și la cea din Padua și se întoarce la Florența pe la 1288, tiner de vre-o 23 ani, în timpul, când Giano della Bella stăpâna republica.

Ca să poată lua parte la viața publică, el se înscrie în *breasla medicilor* și a *farmacivilor* și în anul 1289 însoțește pe concetățenii săi într'un război purtat cu Ghibelinii din *Arezzo*.

În anul 1291 Dante se căsătorește cu **Donna Gemma** din vechia și bogata familie *Donati*.

De aici înainte el e unul dintre fruntașii Florenței. În anul 1300, când împlinește vârsta legală de 35 ani, concetățenii săi îl aleg între cei trei *priori* și-l ridică ast-fel în fruntea republicii.

Dante înclina spre partidul albilor, dar ținea mult la pace și mai ales în urma stăruințelor lui a fost alungați din Florența capii ambelor partide.

Negri se adună la Roma și ia hotărîrea de a chema într'ajutor pe *Carol de Valois*, fratele lui Filip IV. din Franța, care tocmai se pregătia să facă în unire cu Carol II. o expedițiune contra Siciliei.

Florentinii stăruie prin o deputațiune trimisă la Roma, ca Papa să înduplece pe Carol de Valois a nu le da Negrilor ajutor. Însă chiar în timpul, când Dante se afla, cu această deputațiune, la Roma, Carol de Valois (1301) intră cu Negri în Florența și Dante dimpreună cu alți 14 soți ai săi e osândit să plătească o amendă de 8000 lire, să fie exilat pe timp de 12 ani și ars pe rug, dacă ar face vre-o încercare de a se întoarce în patrie mai înainte de a fi trecut cei 12 ani. Averile lui a fost apoi confiscate și casa lui e prădată de plebe.

În anul 1304 cei exilați fac încercarea de a se întoarce, dar sunt respinși și exilați pe toată viața.

Ast-fel Dante rămâne pribeag și fără de căpătăiu își petrece restul vieții sale cutreierând Italia și căutând loc de adăpost.

Și totu-și el este gloria patriei sale, el a făcut ca Florența să devie centrul cultural al poporului Italian și leagănul renașterii culturale a popoarelor europene.

Încă băiat de vre-o nouă ani Dante prinsese slăbiciune pentru **Beatrice**, fica de vre-o opt ani a lui Folco de *Portinari*, pe

care o văduse prima dată la un maial. Nu mai rămâne decî îndoială, că încă copil el a început să scrie poezii și că a scris cu atât mai virtos pe când se afla la Bologna și la Padua. Și el scria, alt-fel nici că s'ar fi putut, în limba Beatricei, în *dialectul florentin*.

Prima lui durere mare de asemenea nu putea să rămăie necântată.

În curînd după întoarcerea lui la Florența Beatrice moare, și Dante o plînge tot în limba ei.

Vre-o trei ani în urmă el se căsătorește și cunoaște fericirile vieții casnice.

E fericit și are unul după altul cinci copii.

Din timpul acesta sunt primele lui poezii, „*La vita nova*“ (viața nouă), despre iubirea lui pentru Beatrice.

Urmează apoi loviturile cele grele și viața cea tristă și grea. Pe când el umbla pribeag, în anul 308, izbucnește în Florența ciurma și el pierde pe cei mai mulți dintre iubiții lui, între care soția-sa și doi feciori. Cei-l'alți doi feciori, *Petru* și *Iacov*, și fiică-sa *Beatrice* îl însoțesc apoi în pribegiile lui.

În timpul acesta el scrie cea mai însemnată dintre operele lui, „*Comedia*“ numită în urmă „*divină*“ despre *răii* și *iad*, care-l face din Ți în Ți mai cunoscut și mai admirat.

În anul 1315, în sfîrșit, el găsește loc de statornic adăpost la *Ravenna*, al căreia Principe, *Guido Novello da Polenta*, îl ia sub ocrotirea sa.

Acum se înduplecă și Florentinii și-i dau voie să se întoarcă în patrie, dar îi pun condițiunea, ca „de formă“ să stea cât-va timp în temniță, să plătiască o mică amendă și să-și mărturisească căința într'una din bisericile Florenței.

Nu! răspunde Dante, căruia atât de mare nedreptate i se făcuse, și, osândit din nou, pentru vecii vecilor, el moare la *Ravenna* în anul 1321 (24 Septemvrie).

Principele Guido da Polenta îi ține el ênsu-și discursul funebral și-și pune de gînd să-i ridice un strălucit monument. Anul următor însă e exilat și el din patria lui.

Căci așa era în acele timpuri viața oamenilor însemnați.

Al doilea poet italian, **Francesco Petrarca**, al căruia părinți au fost exilați dimpreună cu Dante, s'a născut (1304) chiar în pribegie. Dar Petrarca, băiat de șapte-spre-dece ani, când a murit Dante, n'a mai avut soarta amară a celor pribegi.

Încă copil, el s'a stabilit cu părinții lui la *Avignon*, unde Papa își mutase reședința. După-ce a făcut apoi studii la Montpellier și la Bologna, ca să trăiască bine, el s'a călugărit. Și bine a trăit Francesco Petrarca.

Lumea, indignată ea ânsă-și de propria ei purtare față cu marele Dante, îl purta pe palme pe Petrarca cel mic. Orașe, Principi și capete încoronate se certaū pentru gloria de a-l avé oaspe pe elegantul călugăr, care scria versuri de amor, și Romanii i-au pus în anul 1341 cununa de lauri pe cap, sus în capitol.

Al treilea, veselul **Giovanni Boccaccio**, copil din florii al unui negoțător din Florența, s'a născut la Paris, în anul 1313, dar a crescut la Florența. Vorba era să fie tot negoțător și el, și abia tiner de două-deci de ani a putut îndupleca pe tatăl-său să-i dea voie a se duce la Neapoli, ca să facă studii clasice. Aici apoi a ajuns poet de curte al reginei Ioana.

În anul 1373, în sfârșit, Florentinii îl însărcinează să ție prelegeri publice asupra „*Comediiei*” lui Dante.

Ast-fel se întemeiază literatura italiană.

În pribegiile lui, Dante a avut mulți ucenici, care au învățat de la dânsul arta poetică și dulcea limbă florentină. Mai mulți încă au învățat limba aceasta citind operele lui Dante. Ast-fel când Petrarca și Boccaccio au început să scrie, dialectul florentin era cel mai cultivat și mai general. Florentinii și ei, numai tot în acest dialect puteau să scrie.

Pe la mijlocul secolului XIV dar Italienii aveau o limbă universală, și cu toate că erau împărțiți în o mulțime de state, care se răsboiau între dânsese, începuseră a se simți un singur popor.

6. COLA DI RIENZI.

Papii, de când cu Arnold de Brescia, nu mai aveau tignă la Roma, și dacă mai nainte aveau să se lupte cu împărații Apusului, acum mai erau strîmtorați și de nobilimea romană, care ținea să stăpâniască dânsa orașul și Patrimoniul Sfîntului Petru.

După lupte îndelungate, în sfârșit, *Clement V.* mută (1309) reședința papală în Franța, la **Avignon**, unde a și rămas până la anul 1367, când *Urban V.* iar se mută la Roma.

Visul lui Dante și al lui Petrarca, care în scrierile lui mult a luat preoțimea în bătaie de joc, era ca acum Roma să uniască Italia și să devie din nou centrul unei stăpâniri universale. Și mulți visați visul acesta, în vreme-ce Roma era sbuciumată de lupte interne.

Pe la anul 1340 se ivește, în sfârșit, un om, care face o hotărârită încercare de a realiza acest vis.

Acest om e Cola di Rienzi (Nicola Laurențio Gabrini), un fecior de cârcămar, dar om cu cultură clasică și orator plin de avânt.

El îi ura pe nobilii asuprașitorii cu atât mai virtos, cu cât un frate al lui fusese omorît de dênșii.

În anul 1343 poporul roman îl trimite în fruntea unei deputațiunii la Avignon, ca să-l roage pe Papa să se întoarcă la Roma. Om de trei-deci de ani atunci, deștept și îndrăzneț, el face o bună impresiune asupra Papei, care îl numește apoi notar al camerei urbane.

De oare-ce însă asuprașirile sunt din ți în ți mai grele, în anul 1347 Cola di Rienzi urcă capitolul în fruntea unei cete de nemulțumiți, se proclamă cu invoirea legatului papal *tribun al poporului*, dă orașului o organizațiune republicană și silește pe nobili să se supună ori să părăsească Roma. Stăpân al Romei, el invită apoi pe Principii Italieni, pe regele Franței și pe împăratul Apusului să se întrunească la Roma, ca să se înțeleagă asupra organizării statului universal. Și încă în același an se ține la Roma o serbare de națională înfrățire a Italienilor.

Puterea însă e adimenitoare. Cola di Rienzi își ține o gardă de mercenari, care siluiesc lumea, și se dedă la o viață fără de frâu. Ast-fel el e părăsit de popor și pe la începutul anului 1348 trebuie să fugă din fața nobilimii, care se întoarce cu cete înarmate la Roma.

Împăratul *Carol IV.*, la care caută adăpost, îl pune în lanțuri și-l trimite Papei.

Mulțumită stăruințelor lui Petrarca el are parte de o bună tratare, ba în anul 1351 e trimis din nou la Roma, ca *Senator*, și-i alungă din nou pe nobili.

Acum însă el nu mai era omul poporului, ci trebuia să sufără împilările făcute de scaunul papal. Între altele dă perđării

pe *Fra Moreale*, un bogat căpitan de haiduci, pe urma căruia trăiau mulți oameni fără de căpătaiū.

Ast-fel câte-va luni de zile după întoarcerea sa la Roma o ceată de nemulțumiți dă năvală asupra capitolului și Cola di Rienzi fuge îmbrăcat ca cerșitor.

Servitorii familiei *Colonna* îl recunosc însă, îl omoară și-l aduc trupul la Roma, unde poporul îl țirește de-a lungul stradelor, apoi îl arde și dă în vânt cenușa.

7. IOAN CANTACUZEN.

Feciorul lui Mihail Paleologul, *Andronic II.*, a fost un domnitor incapabil, pe care l'a răsturnat în cele din urmă chiar unul dintre nepoții săi, *Andronic III.* (1328—1341).

Andronic III., murind, lasă scaunul fiului său **Ioan V Paleologul** (1341—1391).

De oare-ce Ioan era copil nevirstnic, Andronic III. lasă regent pe prietenul său *Ioan Cantacuzen*. Împărăteasa *Ana* se unește însă cu Admiralul *Apocaucos*, ca să răstoarne pe Ioan Cantacuzen. În fața acestor uneltiri Ioan Cantacuzen se proclamă și el împărat.

Alungat peste puțin din Constantinopol, el fugе mai înteu la Sêrbî, apoi la Turcii din Asia-Mică.

Turcii în timpul acesta se apropiaseră de Europa.

Feciorul și urmașul lui Osman I., **Orchan** (1326—1359), cucerise chiar în primul an al domniei sale *Brussa* și își zidise aici palatul de reședință, a căruia intrare se numia „*Poarta înaltă*“. Și de atunci „*Poartă*“ va să dică curtea Sultanelor otomanî.

Orchan se bucură, că poate să se amestece în afacerile împărăției bizantine și nu numai îl ajută pe Ioan Cantacuzen, ci chiar se încuscrează cu densus, luând de soție pe una dintre ficele lui.

În anul 1347 împărăteasa *Ana* intră decî la învoială, îl recunoaște pe Ioan Cantacuzen drept al doilea împărat și o altă fică a lui Ioan Cantacuzen se căsătorește cu *Ioan V. Paleologul*.

Pacea aceasta nu e dănuitoare. Peste câți-va ani războiul intern izbucnește din nou și în anul 1355 Ioan VI. Cantacuzen se retrage într'o mănăstire, în vreme-ce fiul său, *Mateiu*, umează lupta contra cumnatului său din Constantinopol cu ajutorul cumnatului din *Brussa*.

În anul 1356 *Suleiman*, feciorul lui Orchan, trece pe corăbii închiriate de la Genovezi marea și ocupă orașul *Galipoli*, pe care nici că-l mai dau apoi Turcii din mâinile lor.

Acela-și *Suleiman* organizează statul Osmanliilor pe baza Coranului, creiază o armată permanentă, **Ienicerii**, copii răpiți de la creștini și crescuți în legea lui Muhamed, și **Spahiii**, un fel de nobile călăreață. **Murad I.** (1359—1389), fratele mai mic al lui *Suleiman*, pornind din *Galipoli*, întinde mai departe și tot mai departe stăpânirea otomană. Și în vreme-ce Ioan Paleologul ședea retras la mănăstire, popoarele creștine, pe care le stăpânise el, cad unul după altul sub stăpânirea turcească.

În anul 1361 *Murad I.* cucerește **Adrianopolul** și își mută reședința aici. În anul 1362 el cucerește *Filipopolul*, ear în anul 1363 el îi bate la Adrianopol pe *Sérbi* și pe *Bulgari* și îi silește să-i plătească tribut și să-l însoțească la război.

Ioan V. Paleologul aleargă după ajutor prin țările ce la apus, care tocmai acum erau și ele frământate de lupte interne. În zadar!—și el trebuie să le plătească în cele din urmă tribut Turcilor.

Ioan Cantacuzen a scris istoria timpului său (1320—1357) și a murit în anul 1383.

8. ȚARUL ȘTEFAN DUȘAN.

1336—1336.

Urmașii lui Ștefan Nemanja, *Niemișlii*, se susțin peste două sute de ani în fruntea statului sârbesc, care devine în cele din urmă cel mai puternic dintre statele din peninsula balcanică.

Cel mai însemnat dintre cărmuitorii acestui stat a fost Ștefan Dușan.

Urcându-se la 1336 în scaun, el întinde stăpânirea sârbească peste *Macedonia* și *Albania* până în *Tesalia* și în partea de nord a *Greciei*. El se proclamă apoi țar și mai supune stăpânirii sale și o parte din *Bulgaria*, până spre *Filipoli*.

În acela-și timp Ștefan Dușan a organizat statul sârbesc, împărțindu-l în *chenezate*, a publicat în anul 1349 o carte de legi și a avut multă purtare de grijă pentru dezvoltarea economică și culturală a Sârbilor.

Ast-fel tocmai în timpul, când Turcii trec în Europa, statul sârbesc era ajuns la stare de înflorire și destul de puternic, ca să poată ține pept cu năvălitorii.

Fiul și urmașul lui Stefan Dușan, *Uroș V.* (1356—1367), a fost însă un domnitor slab, care n'a știut să-i țină în frâu pe Chenezii. Ast-fel uniți dintre Chenezii se declară neatîrnători și în timpul, când Turcii se așează la Adrianopol, Sârbia e slabă și Uroș e silit să le plătească Turcilor tribut și să le dea Filipopolul.

Cu Uroș se stinge dinastia Niemișilor.

VI. TIMPUL LUI MIRCEA-VODĂ CEL BĂTRÂN.

1. MIRCEA-VODĂ CEL BĂTRÂN.

1386—1418.

Mircea-Vodă, Domnul Țării-Românești, numit și cel „bătrân“ și „*bun*,” a fost unul din cei mai înțelepți stăpânitori, ca om, ca oștean și ca cărmuitor mai presus de toți cei ce fie ca dușmani, fie ca împreună luptători au venit în atingere cu dânsul.

Și a fost rânduie de providență, ca el să stăpânească gurile Dunării în timpul, când Turcii au făcut primele opintiri de a trece Dunărea.

Urmașii lui Negru-Vodă, *Basarabii*, nu numai s'au susținut în scaunul domnesc al Munteniei, dar au mai și întins stăpânirea lor atât peste Prut, în *Basarabia*, până la Nistru și până în țărmurile Mării-Negre, cât și peste Dunăre de a lungul țărmului drept și mai ales în Dobrodja. Ei au păstrat în același timp Ducatul *Făgărașului* și al *Amlășului* și Banatul *Severinului*, care se întindea departe peste Porțile de Fier.

Ei însă purtau titlul de *Voivod*, ceea-ce dovedește, că nu țineau să fie socotiți în rânduie monarhilor pe deplin neatîrnători. *Voivodii* în acele timpuri erau un fel de *vasali*, care aveau neatîrnare deplină numai în ceea ce privește viața internă a voivodatului lor. Ei puteau să facă donațiuni, să creeze legi și să cărmuiască în înțelegere cu mai marii țării, dar nu puteau să declare războiul ori să încheie pace fără de învoirea suveranului lor.

Basarabiî s'aû luptat cu Regiî Ungariei, mai înainte cu Carol Robert, apoi cu Ludovic I., și mai ales doi dintre dênșiî, Alexandru-Vodă Basarab și Vlad I. Basarab, aû ieșit învingători. Combinând însê toate știrile ce ni-aû rămas din acele timpuri, Basarabiî aû recunoscut supremația regilor ungari și s'aû luptat numai ca să apere neatîrnarea internă a țerii față cu regiî, care-și arogau drepturi, pe care nu le aveau. Și ca să se susțină în aceste lupte, ei s'aû încruscit cu Țarii de peste Dunăre, atât cu ai Sêrbilor, cât și cu ai Bulgarilor.

Mircea-Vodă e primul Domn românesc, care vorbește ca egal cu regele Ungariei, atunci Sigismund, ginerele lui Ludovic I., și pe care nici regele Ungariei nu-l tratează ca pe un vasal al său.

În timpul, când Mircea s'a urcat în scaun, în Moldova domnia *Petre-Vodă Mușat*, tot un Basarab ori, cel puțin, de aproape înrudit cu Basarabiî.

Rusia era încă stêpanită de Mongoli; dar „stêpanirea oardei de aur de la Chipciac“ slăbise. O parte din Mongoli întemeiasă în *Cazan* un chanat independent; *Tătarii* încuibați în *Crimea* întemeiasă și ei *Chanatul Crimeei*, ear Marele Duce de Moscova, *Dimitrie* (1362—1389), mai recunoștea, ce-i drept, stêpanirea mongolă, dar adunase sub cârmuirea sa mai multe ducate și îi bătuse într'un rënd pe Mongoli.

Polonia era stêpanită de *Vladislau I. Iagello*, un alt ginere al lui Ludovic I., ear Germania de *Wenzel*, fratele lui *Sigismund*, regele Ungariei, care trăia în ceartă atât cu cumnatu-său din Polonia, cât și cu fratele său.

Peste Dunăre erau, în sfirșit, Turcii ei singuri stêpani.

În *Sêrbia*, după moartea lui Uroș V. se urcase în scaun *Voidul Vucașin*, care se unise cu Bizantinii contra Turcilor, dar fusese învins pe riul *Marița* (1371), unde-și perduse și viața. Fiiul său, *Marcu Cralievici*, li se supusese apoi Turcilor, dar fusese răsturnat de Cneazul **Lazar**, care continuă luptele contra Turcilor. *Bulgaria* trecuse după moartea fiilor lui Ioan Asan sub stêpanirea unor principii de viță bulgară și fusese slăbită de lupte interne. Acum ea era stêpanită de Țarul *Șișman III*, care era tributar al Turcilor.

Împêratul bizantin *Ioan V. Paleologul* era și el tributar al lui Murad I.

Mai erau, afară de aceste, două state mai mici pe țermul

drept al Dunării. — În anul 1376 Banul *Bosniei*, **Tvartco**, se declarase independent și luase titlul de *rege*. Și cam în același timp se constituiseră în stat independent și **Albanesii**, războinicii urmași ai vechilor Iliri, care în toate timpurile au fost mai mult ori mai puțin neatirători în munții lor.

Între acestia avea să-și caute Mircea-Vodă aliații și ajutători pentru greaua luptă de apărare.

a. COSOVO.

Privind împregiurul lor, Mircea-Vodă și boierii țării au înțeles în curând, că nicăiri în lumea creștinească nu pot să găsească rațem sigur în lupta lor contra Turcilor și că țara numai în puterile ei proprii se poate bizui.

De aceea fratele mai mare al lui Mircea, *Dan II.*, deși om din fire pacinic a căutat să-și asigure din vreme pozițiunea de apărare peste Dunăre și a cucerit de la Bulgari o parte din țărmul drept, între altele *Dristorul* (Silistria) și *Dobrodja*.

În anul 1384 însă o parte din boieri se ridică asupra lui *Dan II.*, voind să ridice în scaun pe războinicul lui frate. *Dan*, ajutat și de Turci, înăbușe rășcoala și alungă pe fratele său peste Dunăre; el cade însă în luptă cu *Șișman III.* și ast-fel rămâne Mircea Domn al țării.

Urcându-se în scaun, Mircea organizează oștirea muntenească, își asigurează pozițiunile de pe țărmul drept al Dunării și se pune în înțelegere cu vecinii amenințați, ca dânsul, de *Murad I.* Ast-fel se închiagă în curând o coalițiune, în care intră *Sérbii* și *Bulgarii*, *Muntenii* și *Moldovenii*, *Bosniacii* și *Albanesii*. *Bizantinii* se țin însă la o parte, ear *Ungurii*, invitați și ei să iee parte la lupta de apărare, dau răspunsul, că dênșii nu se tem de Turci.

În anul 1389 coaliția adună sub conducerea lui *Lazar*, bătrânul Țar al Sérbilor, vre-o două sute de mii de luptători, care în Iunie, același an, se întâlnesc cu Turcii la Cosovo sau *Câmpul Mierlei*, în spre Bosnia, pe platoul de la *Pristina*.

Și în ziua de *15 Iunie* s'a încins lupta sângeroasă, care a hotărît pe timp de sute de ani soarta popoarelor din Orient.

În ajunul luptei, așa se dice, un sérb îndrăznet, *Miloș Obi-*

lici, a cerut de la Țarul Lazar voie. ca să treacă în tabăra turcească și să-l omoare pe Sultanul Murad.

A trecut, a străbătut până în cortul Sultanului și l'a și omorât. Dar apoi s'a ridicat în fruntea Turcilor năvalnicul **Baiazid I. Ilderim** sau *Fulgerul* (1389—1403). și lupta a fost cu atât mai sângeroasă.

Țarul Lazar, trădat în timpul luptei de către ginerele său *Vuc Brancovici*, perde bătălia și rămâne dimpreună cu floarea boerimii sârbești pe câmpul de luptă, ear restul oștirii creștine se risipește.

b. INVOIALA CU TURCII.

După lupta de la Cosovo Baiazid I. și-î face pe Albanezi și pe Bosniaci tributari, împarte Sârbia între *Stefan Lazarevici*, feciorul Țarului Lazar, și cumnatul-său *Vuc Brancovici*, apoi pornește asupra Bulgarilor și asupra Românilor.

Petru-Vodă Mușat încă în anul 1387 se declarase vasal al Poloniei, ca să-și asigureze sprijinul lui Vladislau Iagelo, care era certat cu cumnatu-său Sigismund. Acum, după înfrângerea suferită la Cosovo, se dă și Mircea în partea lui Vladislau și câte-va luni după lupta de la Cosovo se închee, prin mijlocirea lui Petru-Vodă, un tractat de alianță între Muntenia și Polonia. Pe când însă Mircea căuta ajutor contra Turcilor, Vladislau nu se angaja să-l ajute de cât. contra lui Sigismund.

Ast-rel, când Turcii intră în țară, Mircea se luptă el singur contra lor și nu numai îi alungă, ci mai trece și Dunărea și înaintează până spre Adrianopol. Pe când însă el se lupta contra Turcilor, Sigismund trece în Moldova și bate pe *Stefan I.*, feciorul lui Petru-Vodă, care, nefiind ajutat de Polonia, e nevoit să se declare vasal al Ungariei.

Strimtorat deci de Ungaria, neputându-se rădema pe aliatul său din Polonia și negăsind nici un împreună luptător peste Dunăre, Mircea intră în anul 1391 la invoială cu Turcii. În virtutea acestei invoiei Mircea se declară vasal al Sultanului Baiazid I., se leapădă de cuceririle făcute pe țermurul drept al Dunării și se obligă a plăti, drept semn de supunere, un mic tribut anual. Ear Sultanul se obligă a-î ajuta pe Munteni contra orî-și-cărui dușman

cu toată puterea lui, a respecta toate drepturile de autonomie ale țării și a nu lăsa ca Turcii să treacă Dunărea.

c. NICOPOLI.

Primind știre despre învoiala încheiată între Mircea-Vodă și Sultanul Baiazid I., Sigismund trece în anul 1392 cu oaste mare în Muntenia.

Mircea, deși primise ajutor de la Turci, se retrage în munți și-l lasă să treacă înainte, ca să-și măsoare puterile. Sigismund însă trece Dunărea, ia Nicopolul, apoi se întoarce acasă; ear Sultanul Baiazid, după plecarea lui Sigismund nu numai recucerește Nicopolul, ci supune toată Bulgaria și în anul 1393 îl prinde, la Ternoava, pe Șişman III, care peste puțin moare în temniță. Baiazid desființează apoi Statul Bulgar și întinde stăpânirea directă a Turcilor până la Dunăre. Numai partea despre *Vidin* rămâne sub *Strașimir*, fratele lui Șişman.

Abia acum, după-ce Turcii erau ajunși la hotarele Ungariei și făcuseră primele lor năvăliri în Ungaria, recunosc și Ungurii în toată întinderea ei primejdia și chiamă pe popoarele apusene la un fel de expedițiune cruciată contra Turcilor.

Sigismund nu mai stăruie acum nici el, ca Domnul Munteniei să se declare vasal al lui, și în anul 1395 încheie cu Mircea-Vodă un tractat de alianță, în care Muntenia e considerată ca țară vecină.

Cavalerii din țările apusene le sar creștinilor de la Răsărit cu atât mai virtos într'ajutor, cu cât **Manuil II.** (1391—1415), urmașul lui Ioan V., era și el asediat de Turci în capitala lui.

În vara anului 1396 oastea creștină, peste 100,000 luptători, pornește parte prin Ardeal și Muntenia, parte de a lungul Dunării spre Bulgaria și se adună sub zidurile Nicopolului.

Sultanul Baiazid întrerumpe asediul Constantinopolului și aleargă la Dunăre, ca să deie pept cu dușmanul și să despresoare Nicopolul.

În ziua de 28 *Septembrie 1596* cele două oștiri se află față în față și se înceară în luptă hotăritoare.

Baiazid avea și el vre-o sută de mii de luptători, dar ală-

turea cu Turcii mai luptau și *Sérbi*. *Albanezii* și o parte din *Bosniaci*.

Sigismund are în partea sa pe *Mircea*, pe *Stefan I.*, pe *Strășimir* și pe *Bosniaci*, care se desfăcuseră de Turci.

Din Franța veniseră sub comanda comitelui *Ioan de Nevers* vre-o două mii de cavaleri de frunte însoțiți de cetele lor, cu totul vre-o opt mii de oameni.

Cavalerii *Ioaniți* de la Rodos veniseră în frunte cu marele lor magistru *Philibert de Nailhac*.

Marele Prior *Frederic de Hohenzollern* venise în fruntea *cavalerilor Teutoni*.

Și mulți veniseră din Germania, între care cel mai de frunte Comitele *Hermann de Cilli*, conducătorul cavalerimii din Stiria.

Mulți erau și mândri și inimoși luptătorii creștini, floare aleasă, tot unul ca unul; pe când însă Turcii steteau smirna în fața lui *Baiazid Fulgerul* și ascultau fără de șovăire poruncile lui, creștinii aveau drept suprem comandant pe Sigismund, un om fără de autoritate, care nu era în stare să țină la un loc puterile cele multe și să le adune într'o singură și covârșitoare putere.

Mândri și năvalnici, cavalerii francezi țineau, ca densii să fie scoși în primul rând, densii să înceapă lupta; ear Ungurii stăruiau ca ei să facă primul atac dimpreună cu Români, care s'aui mai luptat cu Turcii și cunosc felul de a se lupta al Turcilor.

Vedând gâlciava aceasta, *Mircea-Vodă*, care atât de bine îi știa pe Turci, nu s'a avântat în luptă, ci a rămas în așteptare, ca să vadă rezultatele primului atac făcut de cavalerii francezi și să nu risipească în zadar puterile, de care avea trebuință, ca cel mai de aproape amenințat, pentru apărarea țării sale.

Cavalerii francezi, prea avântați, înaintează, ce-i drept, și sparg centrul oștirii turcești, dar apoi răman despărțiți de restul oștirii creștine, sunt încongiurați și măcelăriți. Ast-fel chiar dintru început bătălia e percută pentru creștini. Ungurii și Germanii, care se aflau în centru, mai fac opintiri de a drege ceea ce au stricat Francezii, dar Voivodul Ardealului, *Stefan Lațcovic*, care se afla în aripa dreaptă, și *Mircea-Vodă*, care forma dimpreună cu *Stefan-Vodă* aripa stângă, se retrag din luptă.

Și înfrângerea creștinilor e atât de desevirșită, în cât regele Sigismund scapă numai cu puțini și se întoarce prin *Constantinopol* în țara lui.

d. ROVINE.

După victoria de la Nicopolî Baiazid despoaie și pe Strașimir de țara lui și se asigurază de supunerea popoarelor de la Dunăre, apoi se întoarce ear la Constantinopol, ca să continue asediul. Abia doi ani în urmă, la 1398, el vine ear la Dunăre și trece cu oaste mare în Muntenia.

Mircea trimite poporațiunea la munte și iese cu o oaste de vre-o 30,000 luptători în calea lui Baiazid, dar nu-l atacă, ci-l poartă de ici până colo, îl hărțuiește mereu, ca să-l obosească, îl silește să-și risipească cetele lipsite de hrană și-l aduce în cele din urmă la un loc apăsător, unde oastea cea mare a Turcilor nu se putea mișca cu destulă lesnire. Aici apoi, la *Rovine*, înspre Ialomița, el dă năvală asupra Turcilor și-î bate atât de cumplit, în cât Baiazid numai cu anevioie scapă peste Dunăre.

Trecând apoi Dunărea, Mircea recucerește pozițiunile, la care renunțase în anul 1391.

e. TRACTATUL ÎNCHEIAT CU POARTA.

După victoria de la Rovine Mircea-Vodă timp de vre-o 12 ani nu mai e supărat de Turci.

Vre-o trei ani în urmă Baiazid I. Ilderim e bătut de *Timur-Lenc*, Chanul Mongolilor, la *Angora* și cade în robie, unde și moare, ear feciorii lui, *Suleiman*, *Isa* *Musa* și *Muhamed*, se luptă între dênșii pentru Domnie. După lupte îndelungate și după moartea celor-l'alți frați Mahomed câștigă stăpânirea țărilor din Asia-Mică și își pune reședința la Brusa, ear *Musa*, ajutat și de Mircea-Vodă, se face stăpân al țărilor din Europa. Lupta se urmează însă între cei doi frați, și *Muhamed*, ajutat de Bizantinii și de Stefan, Craiul Sârbilor, iese în cele din urmă învingător și în anul 1413, după moartea fratelui său, ear unește toate țărilor sub stăpânirea sa.

Mircea-Vodă, prevădând căderea lui *Musa*, încă în anul 1411 a renoit tractatul cu Vladislau I. El însă în anul 1413, când Turcii au trecut din nou Dunărea, n'a primit ajutor nici de la Vladislau, nici mai ales de la Sigismund, care în timpul acesta ajunsese și împărat al Apusului. Ast-fel Turcii cuceresc *Isaccea*.

și *Silistria*, ba zidesc în fața *Giurgiului* o fortăreță, ca să impedeze trecerea Muntenilor pe țărmurul drept al Dunării.

Mircea-Vodă intră deci din nou la învoială și în anul 1414 încheie cu Sultanul Muhamed I. un tractat definitiv, prin care s'a'au stabilit pentru un timp foarte îndelungat relațiunile dintre Poartă și Muntenia.

În virtutea acestui tractat Domnul Țării-Românești, ales de boieri și confirmat de Sultanul, e vasal și tributar al Porții otomane, dar nu e dator să-l însoțească pe Sultanul în război și are deplină neatarnare în ceea ce privește cârma țării sale.

În schimbul tributului Sultanul e dator să apere țara față cu ori-și-ce dușman.

Pământul Țării-Românești rămâne pământ creștinesc, pe care Turcii nu pot să se așeze cu locuința statornice, nici mai ales să ridice giamii.

f. ORGANISAREA ȚĂRII.

Deși mult s'a războit în viața lui, Mircea-Vodă mai ales în timpul de la 1398 până la 1413 a găsit destulă tihnă, ca să poarte grijă și pentru organizarea și dezvoltarea internă a țării. Și dovadă despre starea înfloritoare, în care se afla Muntenia în timpul lui, e fapta, că dânsul putea să scoată în câmp de bătaie 40,000 de luptători bine armați și că neguțătorii din Polonia și din Lituania își aduceau mărfurile la *Têrgoviște*, unde Mircea își avea reședința.

Om evlavios, el a avut o deosebită purtare de grijă pentru așezămintele religioase și în genere pentru biserică. El a înzestrat mai multe mănăstiri, între care mai ales *Tismania* și *Vodița*, și a zidit mănăstirea **Cozia**, unde a și fost înmormântat.

2. IAGELLO.

1377—1434.

Iagello e întemeetorul dinastiei *Iagellonilor*, care a domnit timp de vre-o două sute de ani în Polonia, în Ungaria și în Boemia și a ridicat Polonia în rândul statelor de primul rang.

După moartea lui Ludovic de Anjou mai marii Poloniei, de și recunoscuseră dreptul de succesiune al Mariei, nu mai voiau să primească uniunea cu Ungaria. Au ridicat deci în scaun pe *Hedviga*, sora Mariei, dar au silit-o să se căsătorească cu *Jagello*, marele Duce de Litvania.

Litvanii, numiți de moldoveni și *Litfe*, erau un popor de viță veche. Timp îndelungat ei trăiseră sub conducerea preoților săi, și abia în primele decenii ale secolului XIII se ridicase în fruntea lor un mare Duce, care își avea reședința la *Vilna*. Și acum însă dânsii erau tot păgâni.

Jagello se ridica la 1377, după moartea tatălui său, în scaun; abia însă la 1382, după-ce omoară pe unchiul său *Cheistuti*, ajunge să stăpânească întreaga Litvanie, de care atunci se ținea și o însemnată parte din Rusia.

În anul 1386, mai înainte de a se cununa cu Hedviga, el se botează și ia numele *Vladislau* (II).

Litvanii se botează și ei; dar Litvania nu se unește cu Polonia, ci e cărmuită de marii ei Duci. Aceștia însă sunt vasali ai Poloniei și ast-fel puterea Poloniei devine de o dată covârșitoare.

Vladislau II. a mai întins în timpul îndelungatei sale domnii stăpânirea polonă supuind mare parte din *Rusia*, cucerind *Podolia* și asigurând în luptă cu cumnatu-său Sigismund stăpânirea Poloniei în Galiția și Lodomeria.

Domnul Moldovii, *Petru-Vodă Mușat*, se declară și el vasal al Poloniei, și ia în căsătorie pe sora lui Vladislau II.

O altă soră a lui Vladislau II., *Ringala*, se căsătorește cu **Alexandru-Vodă**, numit cel „*Bun și Bêtrân*“ (1401—1433), unul din cei mai însemnați Domni ai Moldovii.

În anul 1422, când Vladislau II. se afla în răsboi cu ordinul Cavalerilor Teuțoni, Alexandru îi trimite cumnatului său în ajutor pe Spătarul Coman cu vre-o 500 călăreți, care se disting în luptele de la *Marienburg*, unde Marele Magistru al ordinului își avea reședința.

Vladislau II. a avut multă purtare de grijă pentru organizarea țării și pentru dezvoltarea ei economică și culturală. El a lărgit, între altele, și universitatea din Cracovia și e considerat ca unul din întemeetorii ei.

Ca să se susție însă și să asigureze succesiunea urmașilor

săi, el a acordat nobililor prea mari drepturi și ast-fel chiar dintru început a slăbit pozițiunea scaunului regal.

3. IOAN HUSS.

Născut la 1369 și mort la 1413.

Ioan Huss, un fecior de țeran, născut în satul Husineț din Boemia, a fost unul din cei mai hotărâți reformatori.

Încă în timpul, când Prințul cel Negru se lupta în Franța, se ivise în Englitera un reformator, *Ioan Wiclef* (uiclif), care ducea mai departe tradițiunile lui Arnold de Brescia și a Albingensilor. În timpul de la 1377 până la 1384, când a murit, Wiclef, deși persecutat de Papa, a predicat mereu contra înrîuririi preoțimii asupra afacerilor politice, contra celibatului și contra spovedaniei, prin care preoțimea făcea abus de darul ei. El a tradus în acela-și timp Biblia în limba englezească și a format o mulțime de preoți tineri, care răspândiau învățăturile lui în popor.

Ioan Huss a fost un ucenic al lui Wiclef.

În timpul, când el își făcea studiile la universitatea din Praga, mai mulți dintre profesorii de la acea universitate împărtășiau vederile lui Wiclef. Ajungând în anul 1398 și el însu-și profesor, Ioan Huss a început apoi să le propage atât în prelegerile sale, cât și ca predicator al unei biserici visitate mai ales de nobilimea boemă.

În curând el își câștigă multe simpatii și în anul 1404 e numit duhovnic al reginei și predicator al sinodului. În acela-și an însă Papa intervine și li se interzice profesorilor de la universitate propagarea învățăturilor lui Wiclef.

Ioan Huss, bizuindu-se pe protecțiunea regelui și spriginit și de arhiepiscopul *Sbynco*, urmează înainte cu învățăturile sale. Arhiepiscopul însă în cele din urmă se leapădă de densus și în anul 1410 îl excomunică în virtutea unei însărcinări primite de la Papa. În acela-și timp curia papală îl trage în judecată și în anul 1411 Papa Ioan XXIII, îl excomunică și el.

Ioan Huss combate acum infalibilitatea Papei și valoarea bulelor de excomunicare, și de oare-ce nobilimea boemă și populațiunea din Praga ține cu densus, orașul Praga e pus sub interdict.

Acum nu-î mai rămânea lui Ioan Huss de cât spriginul regelui.

Ear rege al Boemiei era în timpul acesta **Wenzel IV**, (1378—1419), un om slab, fratele lui Sigismund.

Wenzel ocupase tronul după moartea tatălui său, împăratul Carol IV, ca băiat de 17 ani și a stăpănit atât în Germania, ca împărat și rege, cât și în Boemia. Om ușuratec însă și iubitor de petreceri, el n'a putut să se susție nici în Germania, nici în Boemia.

În anul 1382, când moare Ludovic de Anjou, Elisabeta, văduva răposatului rege, nu mai voiește să-î dea lui Sigismund mâna Mariei, cu care se logodise în anul 1380. În același timp Carol de Durazzo, un nepot al lui Ludovic, ocupă tronul Ungariei, ba o prinde pe Elisabeta și o aruncă în temniță. Wenzel nu-î dă fratelui său nici un ajutor. Ast-fel Sigismund abia în anul 1386, după moartea lui Carol, ocupă, ca soț al Mariei, tronul Ungariei.

În luptele sale contra Turcilor Sigismund de asemenea n'a fost ajutat de fratele său, care era în luptă cu Principii din Germania, cu biserica și cu mai marii Boemiei.

În anul 1400, principii electori ai Germaniei se intrunesc, îl declară detronat pe Wenzel și aleg împărat pe *Ruprecht* de Pfalța (1400—1410), ear dupe moartea acestuia tronul Germaniei e ocupat de Sigismund.

În anul 1403, când s'a interzis propagarea învățăturilor lui Wiclef, Wenzel, acum numai rege al Boemiei, se afla închis la Viena și cărma o purta și în Boemia tot Sigismund, care numai în anul 1404, după 19 luni, pune pe fratele său în libertate.

Om al Papei nu era regele Wenzel. În anul 1393 el poruncise ca **Ioan de Pomuc** sau *Nepomuc*, vicarul Archiepiscopului, să fie aruncat în valurile riului Moldova, care curge prin Praga. El sprijinea deci în toată sinceritatea mișcarea pornită de Ioan Huss contra a-tot puterniciei papale; om slab însă, acum, când Papa luase cele mai aspre măsuri, s'a mărginit a stăruî, ca Ioan Huss să parăsească Praga.

Timp de peste doi ani apoi reformatorul petrece pe la castelele nobililor, care adevărat la învățăturile lui.

În timpul acesta se întrunește **conciliul de la Constanța** și Huss e citat în fața conciliului, ca să se justifice.

Primind de la împăratul Sigismund asigurare, că nu i se

va face nimic, Huss pleacă în anul 1414 la Constanța. În ciuda asigurărilor, pe care le primise, și în ciuda protestării unui însemnat număr de nobili boemi el e declarat de eretic și osândit la moarte cu chinuri grele, dacă nu va revoca învățăturile sale. El nu revocă nimic, ci primește moartea de mucenic.

După moartea lui Huss 452 nobili din Boemia trimit la Conciliul din Constanța o declarațiune, prin care protestează contra osândirii lui Huss, și de aici înainte poporul boem se desface de biserica apuseană și se constituie în biserică națională. Ast-fel se produce un sângeros război religios, care se urmează timp de vre-o două decenii.

În anul 1419 poporul din Praga dă năvală asupra primăriei și aruncă pe fereastră pe 13 dintre consilierii comunali, care nu erau Husiți.

Regele Wenzel moare puțin în urmă lovit de un atac de apoplexie, și Sigismund, care ocupă acum și tronul Boemiei, are tot restul vieții lui să se lupte cu Husiții conduși de *Zisca* și de *Nicolau de Hussineț*.

Pacea nu e restabilă nici în anul 1437, când Sigismund moare.

4. TIMUR-LENC.

1369—1403.

Timur-Lenc, adică Timur cel *Schiop*, numit și **Tamerlan**, fiul lui *Turgai*, căpetenia unui trib mongol, s'a născut în anul 1333 nu departe de *Samarcanda* și a fost un mare cuceritor, om crunt și nemilos în război, dar legiuitor înțelept, cărmuitor drept și plin de părintească bună-voință și ocrotitor al artelor și al științei.

Tinerețele lui Timur se petrec în o mulțime de lupte îndrăznețe, în care a primit și rana, în urma căreia a rămas schiop.

Abia în anul 1369, ca om de 36 ani, el se proclamă *Emir* al Transoxaniei și își pune reședința la *Samarcanda*. El organizează apoi statul și armata, și în anul 1380 începe expedițiunile de cucerire.

În timp de două-zeci și cinci de ani el supune *Persia* și (1386) *Georgia*, desființează toate statele din centrul *Asiei*, și înaintează

în Europa până la *Mosca*, apoi trece în anul 1398 în *India* și supune tot pământul până la gurile Gangelui. Chemat apoi în ajutor de către împăratul *Mamul II.*, el se întoarce spre Apus și-l bate pe Turci la *Cesarea* (1400), bate și pe Sultanul Egiptului, ia în anul 1401 *Damascus*, pustiește *Bagdadul* și cucerește toată *Siria*.

În anul 1402 Sultanul *Baiazid I.* Fulgerul, înspăimântat de succesele lui *Timur-Lenc*, adună o oaste de 400,000 luptători. *Timur-Lenc* pune însă în fața lui 800,000 de Mongoli și la *Angora* *Baiazid* e învins și cade în robie, unde și moare puțin în urmă.

Și nimeni decât moartea n'a putut să-l biruiască pe *Timur-Lenc*. În anul 1405, când se pregătia să porniască asupra *Chinei*, el moare moarte firească, lăsând unui nepot al său moștenire una din cele mai mari împărății.

5. GIOVANGALEAZZO VISCONTI.

1385—1402.

Giovangaleazzo Visconti e primul Duce al *Milanului* și era unul din cei mai bogați oameni în timpul lui.

Familia *Visconti* a ieșit la iveală încă înainte de primele expedițiuni cruciate și s'a ridicat în timpul luptelor dintre împărații apuseni și orașele din nordul *Italiei*. *Visconții*, care în aceste lupte au ținut cu împăratul, și-au asigurat în *Milan* pozițiunea de *Podesta* sau de *Vicar* împărătesc. În pozițiunea aceasta ei adună bogății mari și își țin trupe de mercenari și ast-fel își impun în urmă stăpânirea.

Unul dintre dâșii, *Azzo Visconti*, a cumpărat chiar cu bani în anul 1328, de la împăratul *Ludovic* de *Bavaria*, pozițiunea de *Vicar* împărătesc al *Milanului* și apoi a supus oraș după oraș toată *Lombardia* stăpânirii sale. Fratele lui *Azzo*, *Giovanni Visconti*, un bun prieten al lui *Petrarca*, a mai câștigat în anul 1353 și *Genova*.

Ast-fel numai *Veneția* și *Florența* își mai păstrasera neatinerea. *Giovanni* împarte însă posesiunile familiare între trei nepoți ai săi.

Giovangaleazzo e feciorul lui Galeazzo, unul din acești trei nepoți ai puternicului Giovanni Visconti.

El se căsătorește cu *Isabella de Valois*, fiica regelui din Franța, răstoarnă pe unchiul său, unește ear toate posesiunile în mâinile sale și în anul 1395 cumpără de la împăratul Wenzel titlul de **Duce de Milan**. Voind însă în urmă să se proclame rege al Italiei, s'a încurcat în războiul cu Venetia și cu Florența.

Venetia pe timpul acesta se afla în apogeul ei. Ea perduse, ce-î drept, țermurii dalmatini în luptă cu Ludovic de Anjou, dar ieșise victorioasă din lunga luptă cu Genovezii, care în pacea încheiată în anul 1381 la Turin au trebuit să recunoască stăpânirea maritimă a Venetienilor.

Ear în *Florența* se ridică în timpul acesta o familie, care a jucat cel mai frumos rol în istoria civilizațiunii europene. *Giovanni de Medici*, odraslă dintr'o nobilă familie, care jucase și mai nainte oare-care rol în viața Florenței, câștigă, ca banchier, o avere mare și ast-fel asigurează o înriurare hotărîtoare urmașilor săi, care au fost pentru Italia ceea-ce Pericle fusese odinioară pentru Atena.

Galeazzo Visconti începe lupta cu Venetia și cu Florența, dar nu ajunge să o și termine, căci moare de cumă în anul 1402. Doi ani în urmă moare și Isabella. Ear feciorii lui Galeazzo Visconti nu erau oameni făcuți să ducă la bun sfârșit un război.

Unul dintre dênșii, *Gian Maria*, ținea câni înselbăticiți și-i hrănia cu carnea dușmanilor săi. Cel-l'alt, *Filippo Maria*, a pus sbiri de l'au omorît pe fratele lui chiar în biserică. Un al treilea fecior al lui Galeazzo Visconti, copil din flori, *Gabrielle*, le-a vîndut Florentinilor *Pisa* cu 200,000 de scudi și a fost decapitat de Genovezi.

Ast-fel Venetia câștigă orașele *Vicența*, *Verona*, *Bassano*, *Padua*, *Brescia*, *Bergamo* cu ținuturile lor, adecă o însămnată parte din nordul Italiei.

Cu Filippo Maria Visconti se stînge (1447) familia Visconti, și moștenirea ei trece la **Francisc Sforza**, soțul fiicei naturale (Bianca) a lui Filippo Maria.

GRADUL AL DOILEA.

ȚĂRI ȘI POPOARE.

Evul mediu e timpul, în care s'aû format popoarele, care mai târziu constituiesc societatea europeană. Despre viața națională în înțelesul modern al cuvântului nici că poate dar să fie vorba în evul mediu.

Din mijlocul marilor masse de oameni iese din când în când la iveală câte un om înzestrat cu destoiniciei mari, care se face stăpân și întemeiază un stat. Întemeetorii de state se folosesc apoi de puterea lor, ca să asigureze și urmașilor săi stăpânirea.

Ast-fel mersul evenimentelor e determinat la început de voința oamenilor singurateci, ear mai târziu de interesele dinastice ale familiilor domnitoare.

Încetul cu încetul se face însă un fel de selecțiune socială și se aleg din masele mai mari oameni mai vrednici, care se ridică deasupra ca ajutători ai familiilor domnitoare. Urmașii acestora constituiesc **nobilimea ereditară**, care câștigă înriurire din ce în ce mai mare.

În timpul războaielor cruciate, pornind industria, comerțul, artele și științele spre dezvoltare, încep să înflorească orașele și

locuitorii acestora, **burghesimea**, adunând bogății și ridicându-se prin cultură, de asemenea câștigă mare înrîurire.

Massele mari numai spre sfîrșitul evului mediu, după îndelungată împreună viețuire sub aceeași stăpînire, au ajuns să se închege și să constituiască popoare, care au conștiință națională și determină mersul evenimentelor potrivit cu interesele lor naționale.

Această închezare națională, marele rezultat al frămîntărilor medievale, a atîrnat în mare parte de formațiunea terenului. State și popoare s'au format potrivit cu cursurile rîurilor și cu desfășurarea culmilor de munți.

Privind lucrurile din acest punct de vedere, istoria evului mediu se poate împărți cu VI teritorii și anume:

- I. Împărăția bizantină,
- II. Valea Dunării,
- III. Nordul Europei,
- IV. Țările din Apus,
- V. Țările de la Meađa-đi,
- VI. Asia și Africa.

I. ÎMPĂRĂȚIA BIZANTINĂ.

Bizanțul (*Bisantion*), o colonie grecească întemeiată de niște Megarenii pribegiți după primele înfrîngerii suferite în al doilea răsboi meseniac (670—630), era unul dintre marile centre comerciale, cînd Darius a făcut expedițiunea lui contra Schiților și a devenit apoi centrul stăpînirii persiene în Europa.

În anul 478 i. d. Chr. el a fost cucerit de oștirile grecești comandate de *Pausania* și face în urmă parte din *confederațiunea ionică*.

În timpul lui Alexandru Machedon Bizanțul e atât de puternic, în cît, murind Alexandru, își afirmă neatîrînarea, pe care o păstrează pînă tîrđiu după căderea peninsulei balcanice sub stăpînirea romană.

În timpul stăpînirii romane Bizanțul are pozițiunea de oraș liber și ajunge la stare înfloritoare.

În anul 330 d. Chr. Constantin cel Mare mută reședința împărătească aici și de atunci Bizanțul se numește și *Constantinopol*.

După moartea împăratului Teodosiu cel Mare, în anul 395, împărăția romană se împarte definitiv și Constantinopolul rē-

mâne capitala împărăției de la răsărit, care se numește și *bizantină* sau *romeică*.

Împărăția aceasta s'a mai susținut peste o miie de ani, până în anul 1453, când Constantinopolul e cucerit de Turci și devine capitala *împărăției turcești* sau *otomane*.

Slaviî numiau Constantinopolul, „*Tarigrad*“, adecă orașul *Țarului*, ear Turcii îi dic „*Stambul*“.

În istoria împărăției bizantine putem deosebi patru epoce mari.

E P O C A I.

395—867.

În epoca aceasta împărații bizantini au avut să se lupte cu *Visigoții*, cu *Perșii*, cu *Hunii*, cu *Vandalii*, cu *Ostrogoții*, cu *Longobarzii*, cu *Arabii* și cu *Bulgarii*. Împărăția cuprinde, la început, întreaga peninsulă balcanică, până la Dunăre, partea răsăriteană din Iliria, Asia-Mică, Mesopotamia, Siria și Egiptul. Încetul cu încetul însă această întinsă împărăție scade și în cele din urmă ea cuprinde numai o parte din peninsula balcanică și Asia-Mică până spre Antitaur.

Dintru început împărăția de la răsărit are caracter roman; încetul cu încetul însă limba latină e înlocuită cu cea grecească și în cele din urmă statul bizantin devine curat grecesc.

Sgduit mereu de dușmani puternici și de turburări interne, statul bizantin s'a susținut, ce-i drept, dar n'a putut să ajungă la înflorire. În timp de 461 ani (395—856) el a fost stăpânit de 32 împărați.

1. **Arcadiu** (395—408), fiul cel mai mare al lui Teodosiu, suferă, ca Visigoții conduși de *Alarich* să prade Macedonia și Grecia și îi cedează lui *Alarich* Iliria.

2. **Teodosiu II.** (408—450), fiul lui Arcadiu, perde o parte din Armenia, îi plătește lui *Rugila*, Regelui Hunilor, un mare tribut, și îndoiește acest tribut după-ce *Atila* pradă peninsula balcanică și se ivește la porțile Constantinopolului. În timpul lui s'a publicat *Codicele Teodosian*, o adunare a tuturor ordonațiunilor făcute de Împărați, începând de la Constantin cel Mare.

3. **Marcian** (450—457), soțul *Pulcheriei*, surorii lui Teodosiu II., se luptă contra Vandalilor.

4. **Leon I.**, (457—474), o căpetenie a oștirilor, născut în Iliria, le plă-

tește Vandalilor un mare tribut. Unindu-se apoi cu Romanii de la Apus contra lui *Gaiserich*, suferă în anul 468 o grea înfrângere.

5. **Zeno Isauricul** (471—491), ginerele lui Leon I., domnește la început ca episcop al fiului său *Leon II.* care moare în curând.

În anul 476, când Odoacru răstoarnă pe Romulus Augustulus, Zeno e alungat de *Verina*, văduva lui Leon I., care ridică în scaun pe fratele ei *Basilisc*.

Verina consimte, în numele lui *Basilisc*, ca Odoacru să iee titlul de Rege al Germanilor din Italia, rămânând ca în viitor monarhii de la Constantinopol ei singuri să poarte titlul de împărat.

Zeno, întorcându-se în anul următor și asigurându-și tronul, răstoarnă, ce-i drept, cu ajutorul lui *Teodorich*, pe Odoacru, dar Italia rămâne sub stăpânirea *Ostrogoților* conduși de *Teodorich*.

6. *Anastasiu* (491—518), soțul văduvei lui Zeno și 7. *Justin I.* 518—527), un fecior de țeran ajuns căpetenie de oștire, păstrează integritatea statului.

8. **Justinian I.** (527—565), nepotul și fiul adoptiv al lui Justin I., e cel mai însemnat dintre cei 32 împărați ai acestei epoci.

Ajutat de generalii *Belisariu* și *Narse*, el a desființat regatul *Vandalilor* și pe al *Ostrogoților* și a împreunat Africa (534) și Italia (554) cu împărăția bizantină. Pe *Visigoții* din Spania de asemenea îi silește (554) să cedeze mai multe insule. Spre Dunăre el ridică șanțuri și fortificațiuni, ca să apere hotarele față cu *Slavii*, *Bulgarii* și *Avarii*. Poartă, în sfârșit, contra Regelui Persiei *Cosroe I. Nușirvan* mai multe războaie care se încheie în anul 561 prin restabilirea hotarelor de mai înainte.

Cea mai însemnată faptă a lui Justinian e adunarea de legi făcută sub conducerea lui *Trebonian*, **Corpus juris civilis**, compusă din *Codex Justinianus* (529), *Pandectele* sau *digestele* și *Instituțiunile* (533).

9. *Justin II.* (565—578), nepotul lui Justinian, și 10. *Tiberiu* (578—582), un bătrân general, pe care Justin I. și-l luase coregent, perd în anul 568 Italia, pe care o stăpânesc de aici înainte *Longobarzii* conduși de *Alboin*, încât Bizantinilor nu le mai rămâne decât *Exarchatul*, Roma cu împrejurimile ei.—Într'un război cu Persii, Bizantinii perd o parte din Mesopotamia.

11. *Maurichiu* (582—603), un general numit de *Tiberiu* moștenitor al său, e răsturnat într'un război purtat contra *Avarilor* de oastea, care ri-

dică în scaun pe 12. *Phoca* (603—610), un alt general, unul dintre cei mai crunți tirani.

13. **Heracliu** (610—641), guvernatorul Africeii, răsturnând pe *Phoca*, are să se lupte cu *Perșii* (Cosroe II) și cu *Arabi*. Războiul cu Perșii se încheie după *lupta de pe ruinele Ninivei* (627) prin o pace favorabilă, dar în luptă cu Arabii Bizantinii perd (634—639) *Siria, Palestina și Fenicia, Egiptul* (640) și o parte din insule.

14. *Constans II.* (641—668), fiul lui *Constantin III.* care în curând după moartea tatălui său *Heracliu* murise și el, domnește în luptă cu turburările interne și e în cele din urmă alungat și ucis.

15. *Constantin IV.* (668—685), fiul lui *Constans*, se luptă cu Arabii, care asediază Constantinopolul (668—675).

16. *Justinian II.* (685—695, apoi 705—711), fiul lui *Constantin IV.*, e sluit și alungat în anul 695, dar în anul 705 se întoarce cu ajutor primit de la *Bulgari* și stăpânește c'o ne mai pomenită asprime. În timpul pribegiei lui a domnit 17. *Leontiu* (695—698) și 18. *Tiberiu III.* (698—705), două căpetenii ale răsculaților.

După-ce *Justinian II.* e ucis, domnesc unul după altul, în timp de 7 ani, trei împărați: 19. *Philipic* (711—713), —20. *Anastasiu II.* (713—716), și 21. *Teodosiu II.* (716—718).

22. **Leon III. Isauricul** (718—741), ridicat în scaun, respinge un nou atac făcut (728) de Arabii. El oprește *închinarea la icoane* și stârnește ast-fel lupta între **iconoclastii** și **iconoduli**, care se urmează timp de vre-o sută de ani.

23. *Constantin V. Copronimul* (741—775), fiul lui *Leon III.*, și 24. *Leon IV.* (775—780), fiul lui *Constantin V.*, susțin integritatea împărăției față cu *Saraceni* și față cu *Bulgari*.

25. **Constantin VI. Porfirogenitul** (780—797), fiul lui *Leon IV.*, domnește la început sub epitropia mamei sale **Irena**, care în anul 797 îi scoate ochii, îl alungă și domnește ea singură până în anul 802.

26. *Nichesfor* (802—811), răsturnătorul *Irenei*, moare în război cu *Bulgarii*, care se făcuseră stăpâni pe o însemnată parte din peninsula balcanică.

27. *Mihail I. Rhangabe* (811—813) și 28. *Leon V. Armeanul* (813—820) continuă luptele cu *Bulgarii*, care, conduși de Regele **Crum**, străbat până la Constantinopol și pradă suburbiile, învinși apoi în anul 814, încheie pace pe timp de 30 ani.

În anul 820 *Leou V.* e răsturnat și ucis de *Iconoduli*, care ridică în scaun pe 29. *Mihail II.* (820—829), după moartea căruia urmează fiul său,

30. *Teofil* (829—842, și apoi 31. *Teodora*, veduva acestuia, până în anul 865, când e răsturnată de fratele ei *Barda*.

32. **Mihail III.** (856—867), fiul lui *Teofil*, e om moleșit și desfrânat; în locul lui domnește *Barda*.

În timpul celor din urmă din acești 32 Împărați *Saraceni* se fac stăpâni în *Creta* și în *Sicilia*, *Arabi* înaintează în Asia-Mică, iar **Rușii** se ivesc prima dată în apele Mediteranei și intră în anul 865 în portul Constantinopolului, dar flota lor e nimicită de o furtună. Doi ani în urmă apoi *Mihail III.* e ucis de *Vasilie Macedoneanul* și se începe o nouă epocă în viața împărăției bizantine.

EPOCA II.

867—1204.

În epoca aceasta împărăția bizantină, sguduită mereu de turburări interne, se susține în luptă cu *Bulgarii*, cu *Rușii*, cu *Arabi*, cu *Saraceni*, cu *Pacinații*, cu *Normanii*, cu *Seldciucii*, cu *Cumanii* și cade în luptă cu celele de *Cruciați*.

În timp de 337 ani a urmat unul după altul vre-o 25 Împărați, cei mai mulți din **dinastia macedoneană** întemeiată de *Vasilie I.* și din **dinastia Comnenilor** întemeiată de *Isac I.*

1. **Vasilie I.** (867—886), fiul unui țaran din părțile *Adrianolului*, ajuns un fel de rânduș la grajdurile împărătești, câștigă încetul cu încetul grația lui *Mihail III.*, se ridică din treaptă în treaptă, răstoarnă pe *Barda* și e proclamat în cele din urmă coregent al lui *Mihail III.*, pe care-l omoară apoi.

Om energic și chibzuit, el restabilește ordinea în lăuntru împărăției și nu numai asigurază hotarele, ci mai și întinde stăpânirea bizantină atât în Asia-Mică, cât și în partea de meadă-și a Italiei.

Una dintre faptele lui însemnate e adunarea de legi numită **Basilice**, un fel de prelucrare a codicelui făcut în timpul lui *Justinian*.

2. **Leon VI.** *Filosoful* (886—911), fiul lui *Vasilie I.*, a fost un domnitor blând și iubitor al artelor și al științelor, dar în același timp lipsit de energie. El a terminat *Basilicele* începute de tatăl său, dar n'a fost destoinic a susține lupta cu *Bulgarii* și cu *Arabi*, care aș pradat pe la hotare.

3. *Constantin VII. Porfirogenitul* (911—959), fiul lui Leon VI., stă sub epitropie și abia de la anul 945 domnește el singur, ear 4. *Roman II.* (959—963), fiul lui Constantin VII., moare în curând după urcarea sa în scaun.

După moartea lui Roman II. dinastia macedoneană perde tronul, și abia în anul 976 e ridicat în scaun *Vasilie II.*, fiul lui Roman II. În timpul acesta oștirile ridică în scaun pe doi generali ai lor, 5. *Nicefor II.* (963—969) și 6. *Ioan Tzimisze* (969—976), care se luptă cu Arabii, cu Rușii și cu Bulgarii.

7. **Vasilie II.** *Bulguroctonul* (976—1025) domnește dimpreună cu fratele său *Constantin VIII.* El termină războiul cu Rușii și *supune Bulgaria*, întinzând ast-fel hotarele împărăției din nou până la Dunăre. Prin crușimile lui față cu Bulgarii el și-a câștigat numele de *Bulgurocton* sau ucigător de Bulgari.

După-ce Vasilie II. moare fără de copii, ear *Constantin VIII.* nu are nici el băieți, tronul rămâne la dispozițiunile surorilor 8. *Zoe* și 9. *Teodora*, ficele lui *Constantin VIII.* Zoe ridică în scaun prin căsătorie și prin adopțiune patru împerați: *Roman III.* (1025—1034), *Mihail IV.* (1034—1041), *Michail V.* Calafat (1041—1042) și *Constantin IX. Monomach* (1042—1054). *Teodora* domnește apoi ea singură timp de 2 ani, până la 1056, ear de aici înainte ridică în scaun pe *Mihail VI. Stratiotic*, un bătrân general, care anul următor e răsturnat de oștire.

10. **Isac I. Comnenul** (1057—1059), un alt general, pe care oștirea îl ridică în scaun, se retrage și el după doi ani de domnie, — lăsând împărăția în cea mai tristă stare. — Abia 22 ani în urmă oștirile ridică în scaun pe al doilea Comnen, *Alexie II.*, nepotul lui Isac I.

În timpul acestor 32 ani urmează unul după altul patru împerați: 11. *Constantin X. Duca* (1059—1067), 12. *Roman IV. Diogen* (1067—1071), 13. *Mihail VII. Duca* (1071—1078) și 14. *Nicefor III. Botoniate* (1078—1081).

În timpul acestor 11 Împerați, care au domnit în timp de 56 ani, de la moartea lui Vasilie II. până la *Alexie I.*, împărăția a fost mereu războită de *Pacinați* și *Cumanii*, de *Seldciuci*, de *Normanii* și de *Ruși*, a pierdut aproape toate posesiunile din Asia și s'a desorganizat. Urmează însă trei împerați din casa Comnenilor, care domnesc timp de o sută de ani și ridică din nou statul.

15. **Alexie I. Comnenul** (1081—1118), om înțelept și energetic, restabilește ordinea internă și disciplina în oștire și îi învinge pe *Pacinați* și pe *Cumanii*. În timpul domniei lui se ivesc primele cete de *Cruciați* în țările de la răsărit și *Creștinii apuseni*, pe care îi tratează cu înțelepciune, cuceresc Ierusalimul și întemeiază aici regatul creștin.

16. **Ioan**, numit și *Calo-Ioan* (1118—1143), fiul lui Alexie I., și domnitor cu viață nepătată, se luptă în unire cu Creștinii de la Ierusalim contra Seldciucilor și recucerește aproape toate posesiunile din Asia.

17. **Manuil I.** (1143—1180), fiul lui Calo-Ioan, e cel mai însemnat dintre împărații acestei epoci. Om ambițios, hotărît și energic, el își pune în gând să ridice împărăția la vechia ei strălucire. Aliându-se cu *Amalarich*, Regele Ierusalimului, el înfrânge puterea Seldciucilor, recucerește *Armenia* și face chiar și pe Sultânul de *Iconiu* să recunoască cât-va timp supremația bizantină. Ca prieten și aliat al lui *Conrad III.* el poartă războiuri contra *Normanilor* din Sicilia și cucerește pe un timp o parte din Italia de mează-și. În urmă poartă un război glorios contra Ungariei.

După moartea lui Manuil I. împărăția bizantină e din nou sgduită de turbnrări interne.

Fiul lui Manuil I., *Alexie II.* (1180—1183), e ucis de episcopul său *Andronic*, care după o domnie de doi ani e răsturnat de *Isac II. Anghel* (1185—1195).

În timpul lui Isac Anghel Bulgarii supuși de Vasilie III. se răscâlă sub conducerea Românilor *Petru și Asan*, își redobândesc independența și întemeiază împărăția bulgară-română.

Isac Anghel e răsturnat de fratele său *Alexie III.* (1195—1203), care-l aruncă în temniță și îi scoate ochii.

Ajutat apoi de Venețieni și de Cruciații plecați sub conducerea lui *Balduin de Flandra* în a patra expedițiune, *Alexie IV.*, fiul lui Isac Anghel, răstoarnă pe unchiul său și ridică din nou pe tatăl său în scaun ca coregent al său. De oare-ce însă el nu împlinește ceea-ce le făgăduise Cruciaților, aceștia îl răstoarnă și pe el, desființează împărăția bizantină și întemeiază împărăția latină.

E P O C A III.

1204—1453.

După căderea lui Alexie IV. împărăția bizantină se descompune. Balduin de Flandra, proclamat împărat latin, stăpânește numai o parte din fosta împărăție bizantină. Restul se împarte încetul cu încetul în șase stăpâniri:

1. *Bonifaciu de Montferrat* ia coastele despre Marea Egeică și întemeiază regatul *Tesalonicului*;
2. *Gottfried Villeharduin* ia partea despre meadă-și a Greciei ca principat al *Moreei*;
3. *Venețienii* ia o parte din Constantinopol, coastele despre Marea Adriatică și mare parte din insule;
4. *Teodor Lascaris* înființează în Asia-Mică regatul *Niceei*;
5. *Alexie Comnenul* înființează tot în Asia-Mică regatul *Trapezuntului*;
6. Alte părți își păstrează independența ca *Epirul* sub *Mihail Anghel*.

Impărăția latină se susține în luptă cu vecinii și cu turburările interne timp de 57 ani, de la 1204 până la 1261.

După-ce primul împărat **Balduin de Flandra** suferă (1206) la Adrianopol o grea înfrângere și e prins și ținut de **Ioanițiu**, regele-bulgaro-român, în temniță, urmează încă cinci împărați: *Henric* (1206—1216), — *Petru de Courtenay* (1216—1219), — *Robert* (1219—1228), — *Ioan de Brienne* (1228—1237), și *Balduin II* (1237—1261).

Dintre celelalte state formate din împărăția bizantină cel mai puternic devine al *Niceei*, care sub **Ioan Vatatz**e (1222—54) se întinde mereu și cuprinde în cele din urmă (1246) și regatul *Tesalonicului*. După moartea lui *Vatatz*e urmează fiul său *Teodor II.*, copil încă.

Mihail Paleologul, odraslă dintr'o familie înrudită cu *Comnenii*, ajungând episcop al lui *Teodor II.*, desființează imperiul latin și reînființează pe cel bizantin, care se mai susține apoi, cu chiu cu vai, timp de 192 ani (1261—1453) sub opt împărați.

1. **Mihail VIII Paleologul** (1261—1282), deși stăpânitor înțelept și energic, n'a isbutit să recucerească toate țările ce făcuseră odinioară parte din împărăția bizantină. Despre meadă-noapte împărăția era amenințată de *Bulgari*, de *Sârbi* și de *Epiroți*; spre apus se susțineau Principii din *Morea*, iar spre răsărit se iviseră *Osmanii*, care chiar în anul morții lui începuseră a se stabili în *Asia-Mică*. — Căutând în țările din apus sprigin, *Mihail Paleologul* primește în conciliul de la *Lion* (1274) **unirea cu biserica catolică**. El însă nu poate să o susțină față cu preoțimea grecească condusă de *Patriarchul Arsenie*, episcopul lui *Teodor II.*, căruia *Mihail Paleologul* îi scosese ochii.

2. *Andronic II.* (1282—1328), fiul lui *Mihail VIII.*, e răsturnat de nepotu-său 3. *Andronic III.* (1328—1341), care lasă tronul fiului său *Ioan V. Paleologul*.

3. **Ioan V. Paleologul** (1341—1391) domnește la început sub epitropia lui **Ioan Cantacuzen**, amicul tatălui său. Dușmănit de *Ana*, muma tinărului împărat, și de admiralul *Apocaucos*, Ioan Cantacuzen se proclamă și el împărat, dar puțin în urmă e alungat și caută adăpost mai întâi la Sârbii, apoi la *Umur-beiū*, căpetenia Turcilor. În anul 1347 el se întoarce și domnește dimpreună cu Ioan V. până în anul 1355, când e resturnat.

Un an în urmă, la 1356, Turcii trec în Europa și ocupă orașul *Galipoli*, la 1361 ei ocupă *Adrianopolul*, apoi (1362) *Filipopolul*, întemeiază la poalele despre meadă-și ale Balcanilor un stat cu capitala în Adrianopol și îl silesc pe Sârbii, pe Bulgari, ba chiar și pe Bizantini să plătească tribut.

5. **Manuil II.** (1391—1425), fiul lui Ioan V., perde după lupta de la *Cosovo*, unde **Baiazid I. Fulgerul** înfrânse oștirile adunate de Bulgari, Sârbii, Bosniaci, Albanezi, Munteni și Moldoveni, mare parte din posesiunile europene. În anul 1402 însă Baiazid suferă o înfrângere în luptă cu **Timur-Lenc**, Chanul Mongolilor, cade în robie, și de aici înainte Turcii nu mai neliniștesc un timp oare-care pe vecinii lor.

6. **Ioan VII. Paleologul** (1425—1548), urmașul lui Manuil II., ia parte la conciliul din Florența și primește în anul 1439 uniunea cu biserica apuseană, dar tot nu primește ajutor din țările apusene.

7. **Constantin XI. Dragade Paleologul** (1448—1453) e cel din urmă împărat bizantin. În ziua de 29 Mai 1453 Sultanul **Muhammed II.** cucerește Constantinopolul și desființează împărăția bizantină, iar Constantin XI. moare în lupta de apărare.

EPOCA IV.

STĚPÂNIREA OTOMANĂ.

1359—1512.

Turcii, un popor turanic, care în timpul Omeiașilor a primit religiunea muhamedană, au pornit prima dată spre meadă-și în timpul, când *Seldciuc* s'a ivit în mijlocul lor.

Vre-o două sute de ani în urmă, când *Temurđși*, marele cuceritor mongol, se face stĚpân al Turanului, un oare-care Suleiman scapă cu vre-o 50,000 de Turci în munții Armeniei, ear *Ertogrul*, feciorul acestui Suleiman, se așează la *Carahissar*, ca vasal al Sultanului *Ala ed din* din *Conia*.

Fiul acestui Ertogrul e **Osman I. el Ghasi** sau cuceritorul, care în timpul de la 1288 până la 1326 a întemeiat statul *Turcilor osmanlii* și după moartea lui Ala ed din s'a proclamat (1299) el însuși Sultan.

Orchan, fiul lui Osman I., a cucerit apoi aproape toată Asia-Mică și și-a pus reședința la Brussa. În timpul lui s'a organizat statul otoman pe temeiul Coranului și s'a înființat trupele de *Ieniceri* și cele de *Spahii*.

Chemat într'ajutor de către *Ioan Cantacuzen*, pe a căruia fiica o ia de soție, Orchan se amestecă în afacerile interne ale Bizantinilor și le deschide Turcilor drum în Europa.

Murad I. (1359—1389), feciorul lui Orchan, cucerește o însemnată parte din Tracia, își mută reședința la Adrianopol și silește pe *Bulgari*, pe *Serbi*, pe *Bosniaci*, pe *Albanezi* și pe *Bizantini* să-i plătiască tribut. El moare în lupta de la *Cosovo*, unde aliații creștini, *Bulgari*, *Serbi*, *Bosniaci*, *Albanezi*, *Munteni* și *Moldovenii* sufer o grea înfrângere.

Baiazid I. *Ilderim* sau *Fulgerul* (1389—1404) împarte Sêrbia în două, desființează regatul bulgar și-i face tributari și pe Munteni. În anul 1396 el câștiga la *Nicopoli* o strălucită victorie asupra creștinilor comandați de Sigismund, regele Ungariei. În urmă însă el suferă la *Rovine*, în luptă cu Mircea-Vodă din Muntenia, o grea înfrângere și apoi la 1402, la *Angora*, în luptă cu *Timur-Lenc*, Chanul Mongolilor, alta mai grea încă, în urma căreia cade în robie.

După-ce Baiazid moare în robie, feciorii săi *Suleiman*, *Isa*, *Musa* și *Mahomed* se luptă între dênșii timp de vre-o zece ani.

Muhamed I. (1413—1421), care rămâne în cele din urmă singur stêpânitor, curmă luptele cu creștinii. El intră la învoială cu tributarii săi și încheie și cu Mircea-Vodă un tractat, în virtutea căruia Muntenia face, ca țară tributară, parte din împărăția otomană, dar Turcii n'au voie să se amestece în afacerile interne ale țerii, nici să se așeze cu locuința statornică pe țărmul stâng al Dunării.

CĂDEREA CONSTANTINOPOLULUI.

Căderea Constantinopolului, care timp de peste o mie de ani a fost centru religios, cultural și comercial pentru popoarele de la răsărit, e una din cele mai hotărâtoare întâmplări în

viața omenirii. Căci dimpreună cu Constantinopolul trebuia să cadă sub stăpânirea otomană toată partea răsăriteană a Europei, precum și basinul posterior al Mediteranei dimpreună cu coastele lui.

De aceea Baiazid I. a asediat timp îndelungat Constantinopolul și numai căderea lui în robie a fost atunci scăparea Constantinopolului.

Feciorul lui Muhamed I, **Murad II.** (1421—1451), și feciorul acestuia, **Muhamed II.** (1451—1481), au reinceput luptele de acolo, unde ele au fost curmate prin înfrângerea suferită de Turci la Angora, și le-au urmat până în sfârșit.

Numai decât după urcarea sa în scaun, în anul 1422, Murad II. asediază Constantinopolul. El trebuie însă să ridice asediul și să alerge la Dunăre.

Era în timpul, când Sigismund, acum împărat al Apusului, rege al Ungariei și rege al Boemiei, se lupta cu Husiții și întreagul Apus era cuprins de vii frământări. În Ardeal înse ieșise la iveală un viteaz și chibzuit apărător al creștinătății, **Ioan Corvin de Huniad**, un Român, fecior de boier înrudit cu Basarabii.

Înbărbătați de victoriile câștigate de Ioan Corvin în mai multe hărțuieli cu Turcii, Sârbii, Albanzii și Muntenii se desfac de legăturile încheiate cu Muhamed I. și se ridică asupra Turcilor.

Murad, plecând de la Constantinopol, intră în Epir și îi bate pe Albanzii. Domnul Albanzilor **Ioan Castriota**, cere pace și îi dă Sultanului, drept ostateci, pe cei patru feciori ai săi, între care și pe *Gheorghe*, care se turcește și e numit apoi de Turci **Skanderbeg**.

În anul 1427 Murad intră apoi în Sârbia, și **Gheorghe Brancovici**, care se unise cu Ungurii, cere și el pace și îi oferă învingătorului mâna fiicei sale și o parte din Sârbia.

În Asia-Mică izbucnesc înse mai multe răscoale și Murad trebuie să alerge acolo, ca să restabilească ordinea, turburată chiar și de frate-său Mustafa.

Ast-fel creștinii câștigă timp, ca să se înțeleagă între dânsii și să se pregătiască.

Tochmai acum înse țările creștine sunt cuprinse de frământări interne.

Murind Sigismund (1437), tronul german, cel boem și cel ungar trec la **Albrecht de Habsburg** (1437—1439), soțul *Elisabetei*, singurei fiice a lui Sigismund.

Albrecht e gata să porniască războiul și numește pe Ioan Corvin Voivod al Ardealului; el însă moare în cursul, iar Magnații nu se învoiesc, ca tronul să treacă la copilul nenăscut încă al Elisabetei, ci ridică în scaun pe un alt nepot al lui Ludovic de Anjou, pe regele Poloniei *Vladislau III.*, feciorul lui Vladislau II. Jagello.

Boemii însă primesc pe fiul Elisabetei, *Ladislau Posthumul*, iar în Germania e ales un văr al lui Albrecht, *Frederic III.*, care primește epitrofia asupra nepotului său.

Ast-fel în Ungaria se ridică de-o dată doi regi și țările din Apus sunt frământate de lupte interne.

În același timp în Muntenia urmașii lui Mircea și în Moldova urmașii lui Alexandru-cel-Bun se luptă între dâșii pentru scaunul domnesc, iar în Albania trei dintre feciorii lui Ioan Castriotă sunt otrăviți și după moartea tatălui lor se stabilește stăpânirea turcească.

Veneția, în sfârșit, preocupată de interesele ei comerciale, profită de ocaziune și ocupă *Tesalonicul*, coastele Moreei și mai multe insule.

Murad prinde pe fratele său Mustafa și-l pune în furcă, apoi se întoarce în Europa, iar *Tesalonicul* și-l silește pe Venețieni (1430) să se retragă. De aici înainte cetele turcești se luptă la Dunăre și pe Dunăre în sus, prin Ungaria, până spre poalele Alpilor, prădând ce le cade în cale și ducând o mulțime de creștini în robie.

În anul 1441, în sfârșit, ei suferă în luptă cu Ioan Corvin, la Sibiu, o grea înfrângere și alta mai grea încă anul următor, la Porțile de Fer. În același timp o nouă răzcoală izbucnește în Asia.

Creștinii se îmbărbătează din nou. *Ioan Corvin*, *Vlad Dracul*, *Domnul Munteniei*, *Gheorghe Brancovici* și *Tvartco*, Domnul Bosniei, se înțeleg între dâșii și în anul 1443, primind ajutor și din țările apusene, pornesc asupra Turcilor.

În același timp **Gheorghe Castriotă** se întoarce în mijlocul fraților săi, se leapădă de legea lui Muhamed și în scurt timp se face stăpân pe Epir și pe Albania.

Condusă de Ioan Corvin, oastea creștină înaintează pe Dunăre la vale, trece Balcanii și câștigă spre Filipopol o victorie strălucită, în urma căreia Sultanul Murad II. se întoarce în Europa și cere pacea, care se și încheie în anul 1444, la *Seghedin*, în condițiuni favorabile pentru creștinii.

Tocmai în timpul acesta însă Venețienii puseseră și ei, în înțelegere cu Papa și cu Bizantinii, la cale o expedițiune contra Turcilor. Papa stăruia deci, ca creștinii să nu se ție de pacea

încheiată, ci să reînceapă războiul de-o dată cu înaintarea flotei italiene spre Constantinopol.

Vladislau V (III), om tânăr, cedează stăruințelor Papei, își calcă jurământul și reîncepe războiul, deși nu era pregătit și nici Vlad Dracul, nici Tvardco, nici mai ales Gheorghe Brancovici nu voia să se abată de la învoiala făcută cu Murad II., care, om încă nu bătrân, abdicase după încheerea păcii de la Seghedin în favorul fiului său Muhamed.

Tot în anul 1444 Vladislau V. pleacă cu o oaste de vre-o 20,000 luptători din nou spre Bulgaria. Vlad Dracul, silit de împregiurări, îl însoțește și el cu vre-o 10,000 de luptători.

Sultanul Murad II., aflând despre aceasta, ia din nou stăpânirea, aleargă la Dunăre și câștigă una din cele mai strălucite victorii la **Varna** (1444), unde tânărul rege al Ungariei rămâne și el pe câmpul de bătălie.

Învingătorul însă nu urmărește pe cei învinși, ci se retrage din nou.

Nici de astă dată nu are tihnă.

În Albania Castriota devine din Ți în Ți mai amenințător. În Pelepones se face stăpân *Constantin Paleologul*, fiul împăratului bizantin. La Adrianopol se răscoală Ienicerii. În Ungaria e ridicat în scaun **Ladislau Posthumul** (1444—1457) și Ioan Corvin, luând, ca guvernator, cămașta statului, pregătește o nouă expedițiune contra Turcilor.

Murad II. ia din nou stăpânirea, restabilește ordinea la Adrianopol, îl silește pe Constantin Paleologul să-i plătească tribut, apoi se întoarce spre Albania, ca să certe pe Skanderbeg, care pe lângă toate cele-lalte mai era, în ochii Musulmanilor, și *apostat*.

Ioan Corvin pornește în fruntea unei oștiri de vre-o 24,000 de luptători, ca să-i vie într'ajutor. Nici de astă dată însă Gheorghe Brancovici nu vrea să-l însoțească, ear *Dan*, Domnul Munteniei, pe care el îl ridicase în scaun, numai cu anevoiă adună vre-o 8000 de luptători.

Mai avea să vie Castriota cu Albanezii lui.

Cele două oștiri se întâlnesc tot pe câmpul de la *Cosovo*, unde Turcii câștigă și de astă dată o strălucită victorie (1448).

Ioan Corvin scapă cu fuga, e prins de niște Turci și scapă din nou pe când aceștia se certați asupra prețioaselor luate de la dânsul. În urmă el cade în mâinile lui Gheorghe Brancovici,

care nu-l pune în libertate decât după-ce lasă ostatec pe fiul său *Ladislau*.

Eară Castriota, sosit după bătălie la Cosovo, se află în fața dușmanului victorios și execută una din cele mai eroice retrageri. Sultanul îl urmărește cu o oaste de 100,000 luptători, dar Castriota rămâne stăpân neînvincis al munților săi.

GHEORGHE CASTRIOTA.

Trei ani în urmă, moare Murad și se urcă în scaun **Muhamed II.**

Și el trebuie să plece în Asia, ca să înăbușe o răscoală.

Constantin Paleologul, care acum era împărat, primise **uniunea** cu biserica apuseană, ca să capete ajutor din țările apusene, și era îmbărbătat atât de Papa, și de Veneția, cât și de alți stăpânitori din Apus să urmeze lupta contra Turcilor. Deși vasal al Porții, el îi trimite Sultanului o solie provocatoare.

Muhamed II. îi dă de-o-cam-dată un răspuns cuviincios, dar în anul 1453, după-ce restabilise ordinea în Asia, adună o oaste

de 70,000 luptători sub zidurile Constantinopolului și începe asediarea lui.

Constantin face apel la patriotismul Bizantinilor. Aceștia însă, oameni și alt-fel moleșiți, sunt învrăbiți din cauza Uniunii, și abia vre-o 6000 iaă armele și se pun sub comanda generalului *Notara*. Papa trimite câte-va sute de oameni, ear din țerile apusene vin câte-va corăbii cu vre-o trei mii de luptători comandați de genovesul *Giustiniani*.

Ast-fel apărarea orașului era peste putință față cu un asediator atât de energetic și de chibzuit ca Muhamed II.

În zorile zilei de 29 Maii, după un asediū de câte-va săptămâni, Turcii aū dat năvală, aū trecut zidurile și aū intrat în oraș peste trupul împăratului Constantin XI., care a murit moarte de om vrednic.

Până spre ameață-ți a ținut apoi prada și măcelul. Din o sută de mii de suflete, la care scăduse orașul odinioară atât de mare, n'aū mai rămas decât vre-o 10,000: 40,000 aū fost tăiați, ear cei-l'alți aū fost împărțiți ca robi între Spahii și Ieniceri.

În mieș de ți a intrat apoi și Sultanul el însuși, a dat chiar cu mâna lui signalul pentru sfărămarea chipurilor cioplite din Hipodrom, între care multe prețioase opere de sculptură, și a descălecat în fața bisericii Sfinta Sofia.

Aici și-a scos încălțăminte, a intrat în sfintul locaș, a cădūt cu fața la pământ și i-a închinat această scumpă trofee lui Allah și Profetului său.

ÎNTEMEEREA PUTERII OTOMANE.

Știrea despre căderea Constantinopolului produce o viuă emoțiune în țerile apusene. Papa dă poruncă tuturor călugărilor să predice o nouă cruciată, și pretutindenea oamenii stăruie în scris și prin graiū viu pentru pornirea unei noue lupte contra păgănilor. Eraū însă trecute timpurile cruciatelor, și singură Veneția a intrat în luptă, pentru-ca, ajutând pe popoarele de la Răsărit, să apere propriile ei interese.

Ear dintre popoarele de la Răsărit nu mai continuă lupta decât Românii conduși de **Vlad-Vodă Tepeș** în Muntenia și de **Stefan-cel-Mare** în Moldova, Ungurii conduși de **Mateiū Corvin**, feciorul lui Ioan, și Albaniezii neinvinsului **Castriotă**, care se aliase cu Venețienii.

Bulgarii erau supuși, Bosnia era împărțită între Sērbia și Ungaria, eară Sērbii cad și ei în curēnd sub stēpānirea turcească.

Încă înainte de căderea Constantinopolului, în anul 1451, Gheorghe Brancovici e învins de Ioan Corvin și silit să recunoască supremația Ungariei.

În anul 1456 Muhamed II. se ivește cu o oaste de 150,000 luptători, cu 300 tunuri și cu 200 corăbii în fața Belgradului, dar e alungat de Ioan Corvin în urma victoriei de la *Salanchemen*.

Puțin în urmă moare Ioan Corvin, și în anul 1459 Muhamed II. cucerește **Serbia** și o preface în **provincie** turcească.

SULTANUL MUHAMED II.

Muhamed își îndreptează apoi toată puterea contra lui Gheorghe Castriota și alungă pe *Loredano*, comandantul venețian, din **Morea**, unde de asemenea se stabilește stăpânirea directă a Turcilor; dar pe Castriota nu poate să-l învingă și astfel în anul 1461 încheie o pace, în care recunoaște independența Albaniei. Abia după-ace Castriota moare (1476) ajunge Muhamed II. să se facă stăpân în Albania, pe care în anul 1478 o preface în provincie turcească.

În anul 1462 el desființează împărăția de **Trapezunt**, ear anii următori se luptă cu Venețienii, supune mai multe insule, ba cucerește, ca urmaș al împăraților bizantini, chiar și o parte din *Apulia*.

În anul 1475, în sfârșit, o flotă de 300 corăbii pornește spre **Crimea**. Negoțatorii genovezi, care ajunseseră puternici prin fărâșele lor, sunt învinși și măcelăriți, ear Chanul tătăresc **Mengli-Gherai** se declară vasal al Porții otomane.

Ast-fel Muhamed II. se face stăpân asupra țărilor de la răsărit, pe care le organizează într'un stat unitar. El regulează pozițiunea Creștinilor în acest stat potrivit cu principiul emis în *Coran*, că aceia, care nu primesc învățăturile lui Muhamed, pot să se închine în toată libertatea, dar au să plătească biruri grele și nu pot să iee parte la conducerea statului.

Țările române își păstrează pozițiunea, pe care o avuseră mai nainte.

Mateiș Cotvin (1458—1490), cel mai însemnat dintre regii Ungariei și un aprig apărător al Creștinătății, și-a dat, ce i drept, silința să înduplece pe Domnișii români a intra din nou în luptă cu Turcii. Dar aceștia s'au mărginit a-și apăra țara.

Vlad-Vodă Țepeș s'a urcat în scaun în virtutea tractatului încheiat cu Muhamed I. El era feciorul lui Vlad Dracul, care fusese răsturnat de Ioan Corvin tocmai fiind-că ținea la învoiala făcută cu Turcii. După căderea Constantinopolului dar, în anul 1455, Vlad e ridicat de Turci în scaun, ear fratele său *Radu* rămâne, ca ostatec, la Poartă.

Sultanul însă cere nu numai sporirea tributului, ci tot-o dată și, drept tribut de sânge, câte cincisute copii pe an, care aveau să fie crescuți în legea lui Muhamed și trecuți apoi în oastea Ienicerilor.

Vlad-Vodă Țepeș refuză tributul de sânge și nimicește oastea turcească trimisă de Sultanul, ca să-l surprindă și să-l ducă legat la Poartă.

Ast-fel în anul 1462 Sultanul Murad II. trecu cu oaste mare Dunărea. El sufere perderi mari, dar în cele din urmă tot alungă pe Vlad și ridică în scaun pe frate-său Radu, care sporește, ce-i drept tributul de bani, dar tribut de sânge nu dă nici el.

Vlad caută scăpare în Ardeal, dar e prins de Mateiș Corvin și ținut timp de 12 ani în temniță.

Nu putea deci să fie vorba de relațiunii de bună vecinătate între Radu și Stefan-cel-Mare, care nu avea nici o legătură cu Poarta și ținea să apere neatîrnarea țerii sale.

După un șir de lupte Stefan răstoarnă pe Radu și ridică în scaun pe Laiot Basarab. Ast-fel intră în conflict cu Turcii, și în anul 1476, după-ce supusese Crimea, Sultanul Muhamed II. trece el însu-și Dunărea și intră în Moldova în fruntea unei oștiri de 150,000 luptători. El suferă însă în bătălia de la *Valea-Albă* și în alte hărțuieli perderi atât de mari, încât se retrage și se lea-pedă de gândul de a supune Moldova.

El însă păstrează cheia țărilor române, cetatea **Chilia**, pe care, contra tractatului, o luase încă mai înainte de la Munteni.

După moartea lui Muhamed II. popoarele de la răsărit și mai ales țările române se bucură de toate bine-facerile păcii.

Baiazid II. (1481—1512), feciorul lui Muhamed II., a fost un domnitor blând și iubitor de pace, care s'a mărginit la sus-ținerea și consolidarea statului moștenit de la tatăl-său.

II. VALEA DUNĂRII.

Valea Dunării în timpul, când Odoacru a desființat imperăția de la Apus, era stăpănită de *Ostrogoții*, care alungaseră rămășițele Hunilor și-și aleseseră rege pe tinărul **Teodorich**.

În anul 488 Teodorich trece cu Ostrogoții în Italia, și de aici înainte stăpânirea se împarte între **Gepiții** și **Longobarzii**. În curând însă **Slavii** de pe marele șes de la meadă-noapte se pun în mișcare și trec de-a lungul întregii linii în valea Dunării. În acela-și timp **Bulgarii** se așează la gurile Dunării, iar **Avarii** înaintează, ca simbriași ai Bizantinilor, pe Dunăre la deal.

În anul 566 *Alboin*, tinărul rege al Longobarzilor, ajutat și de Avari, desființează statul Gepiților; dară puțin în urmă-trece și el cu Longobarzii în Italia.

De aici înainte valea Dunării e stăpănită de Avari, care în timpul Chaganului *Baian* sunt cel mai amenințator popor în Europa. După moartea lui Baian însă puterea Avarilor scade și Slavii atât spre meadă-noapte, cât și spre apus și spre meadă-ți înființează state mai mult ori mai puțin independente. În acela-și timp Bulgarii trec Dunărea și înființează în Balcani statul lor.

Carol-cel-Mare îl alunga, în sfîrșit (790—795) pe Avari și întinde stăpânirea sa până spre șesul Țerii-Ungurești.

Pe la anul 900, după-ce se aşează şi **Maghiarii** în valea Dunării, sunt aici şese popoare din destul închiegate şi anume: 1) *Slavonii* de la poalele Alpilor, 2) *Cecho-Slavi* în Cadrilater, 3) *Maghiarii*, 4) *Sêrbii*, 5) *Bulgarii* şi 6) *Românii*.

1. SLOVENII.

În curând după trecerea Longobarţilor în Italia, în timpul celor din urmă două decenii din secolul VI., Slavii şi în deosebi *Venđii* au înaintat până la poalele Alpilor şi s'au aşezat în *Austria*, în *Stiria*, în *Carintia* şi în *Craina*, patru ţări, care astăzi au o întindere de vre-o 75,000 chil. pătraţi.

Poporaţiunea acestor ţări nici după sosirea Slavilor n'a fost curat slavonească. Sus, în văile mai adăpostite, erau rămăşiţe de popoare germane. Aceste s'au sporit apoi atât prin progenitură, cât şi prin coloniile venite de peste Alpi. Ast-fel astăzi în *Austria* numai 2% din populaţiune sunt Slavi, în *Carintia* sunt 30%, în *Stiria* 34% şi abia în *Craina* populaţiunea e curat slavonă, 94%.

Toate aceste ţări au căzut în timpul lui Carol-cel-Mare sub stăpânirea Francilor.

Carintia (Carantania) încă în anul 772 a fost supusă şi dăruită Duceului de Bavaria, ca *marcă* de apărare contra Avarilor. În urmă ea trece la *Ottocar*, regele Boemiei, şi în anul 1276, după înfrângerea suferită de acesta în luptă cu *Rudolf I.*, la familia *Habsburgilor*.

Craina e supusă de-o dată cu *Carintia* şi dăruită mai întâi Comitelui *Marchal de Friaul*, apoi Comiţilor de *Goriția*, de la care în anul 1335 trece tot la familia *Habsburgilor*.

Stiria, cucerită de-o dată cu alungarea Avarilor, a fost împărţită pe timpul năvălirii mongole între Ungaria şi Germania, a trecut sub stăpânirea lui *Ottocar* şi în anul 1283, după moartea lui *Ottocar*, a ajuns de asemenea la familia *Habsburgilor*.

Austria, în sfârşit, după alungarea Avarilor, a fost prefăcută în *Marcă de Ost* şi ridicată mai târziu la rang de ducat. Începând de la anul 974 ea a fost stăpânită de familia **Babenbergilor**.

Murind cel din urmă *Babenberg*, *Frederic Răsboinicul*, (1230-1246) fără de urmaşi, *Ottocar* regele Boemiei profită de luptele dintre *Frederic II.* şi *Principii germani* şi ia pentru sine atât *Ducatul Austriei*, cât şi cele-lalte ţări slavoneşti de la poalele Alpilor.

El însă cade în luptă cu *Rudolf I.*, şi învingătorul dăruieşte feciorilor săi *Ducatul Austriei*.

Ast-fel încă din timpul lui Carol-cel-Mare aceste țări fac parte din Germania, ear din timpul lui Rudolf I. ele sunt țări ereditare ale Casei de Habsburg, care de aceea se numește și **Casă de Austria**.

2. CEHO-SLAVII.

După trecerea Ostrogoților în Italia, când Longobarzii au înaintat spre meadă-și, ca să ocupe locurile părăsite de Ostrogoți, un popor slav, **Cechii**, au trecut munții și au ocupat văile din Cadrilater și din partea apuseană a Carpaților până la Dunăre, adică **Boemia**, **Moravia**, o parte din Silesia și partea apuseană din Ungaria de sus.

Ei erau deci vecinii Venților, care cam în același timp s'au coborât din Germania pe Dunăre la vale, și au căzut de-o-dată cu aceștia sub stăpânirea Avarilor.

Pe la anul 620, după moartea lui Baian, un oare-care *Samo* adună la un loc toate aceste elemente slavone și întemeiază un mare stat, care se întinde până spre hotarele Italiei. Acest stat însă se sparge după moartea lui *Samo*. Abia mai târziu se ridică în Boemia un craiu (*Croc*), a căreia fiică, *Libussa*, se mărită cu **Prsemisl**, întemeetorul dinastiei *Prsemislișilor*, care a domnit timp de mai multe sute de ani în Boemia. *Prsemisl* zidește pe țărmul Moldoiei cetatea *Visegrad*, supune țara și întemeiază un stat atât de puternic, încât rămân zadarnice încercările lui Carol-cel-Mare de a-l supune.

În Moravia, din contra, *Moimir I.* înființează ca vasal al Francilor un alt stat, care în curând devine puternic.

În timpul luptelor dintre urmașii lui Carol-cel-Mare **Rastislav**, un urmaș al lui *Moimir*, se declară neatârnat și ia titlul de rege. Ca să se susție față cu împărații Apusului, el intră în alianță cu Bizantinii și chiamă în țară pe Părinții *Ciril* și *Metodiu*, care îi botează pe Moravi și introduc liturgia slavă.

Sviatopluc (870—894), nepotul și urmașul lui *Rastislav* și-l face vasal pe Ducele Boemiei; el cade înse în luptă cu Maghiarii chemați în ajutor de către *Arnulf*, regele Germaniei.

Puțin în urmă Maghiarii cuceresc (906) partea despre răsărit a Moraviei, ear restul trece sub stăpânirea Poloniei.

Cehii din Boemia primesc legea creștinească de-o-dată cu cei din Moravia, nu însă de la Părinții *Ciril* și *Metodiu*, ci de la misionarii germani. **Wenzel**, fiul primului Duce creștin al Boemiei, se declară vasal al lui *Henric I. Păsărarul*, care în anul 929 făcuse o expedițiune în Boemia. Și de aici înainte Ducii Boemiei, toți din familia *Prsemislișilor*, rămân vasali ai împărăției apusene.

Ducele *Bretislav I.* recucerește în anul 1029 de la Polonezii Moravia, care de aici înainte face, ca *ducat* deosobit, parte din marele-Ducat al Boemiei.

În anul 1086, în sfârșit, Marele-Duce **Wratislav II.** (1061—1092) primește de la împăratul *Henric IV.* coroana regală. Dușmanii lui Henric IV. nu vor însă să-l recunoască de rege. Astfel timp îndelungat stăpânitorii Boemiei sunt când regi, când Mari-Duci. Primul rege recunoscut de toți e **Wenzel I.** (1230—1253), care a primit coroana de la *Frederic II.*

Ottocar II. (1253—1278), fiul lui Wenzel I., e cel mai puternic dintre regi Boemiei. El ia după moartea lui Frederic cel Răsboinic *Austria*, cucerește de la Ungaria partea ungară a *Stiriei* și se face stăpân în *Carintia* și în *Craina*. În același timp el aduce colonii din Germania și ridică starea economică și culturală a țării. Astfel, simțindu-se puternic, deși unul dintre cei șapte principii electori ai Germaniei, el nu ia parte la alegerea lui *Rudolf I.* și nu vrea în urmă să-l recunoască pe Rudolf. El perde însă țările din Alpi și moare în lupta de la *Marchfeld*; ear fiul și urmașul lui, *Wenzel II.* (1283—1305) rămâne vasal al Germaniei.

Cu *Wenzel III.*, fiul lui Wenzel II., care moare în anul 1306, se stinge familia Prsemislișilor, și după lupte de 4 ani tronul Boemiei trece la cumnatul lui Wenzel III., *Ioan de Luxemburg* (1310—1346), fiul împăratului Henric VII.

Casa de Luxemburg domnește timp de peste 120 ani, până la 1437, în Boemia, dar urmașii lui Ioan, *Carol*, *Wenzel* și *Sigismund* sunt tot-o-dată și împărați ai Apusului.

După moartea lui Sigismund coroana Boemiei trece și ea la **Albrecht de Habsburg** (1437—1439). soțul Elisabetei, fiicei lui Sigismund, ear după moartea lui Albrecht la fiul lui, *Ladislau Posthumul* (1439—1457), care a fost în urmă și rege al Ungariei.

Ast-fel se întemeiază drepturile casei de Habsburg asupra coroanei boeme. De oare ce însă Habsburgii în războiul cu *Husiții* susțineau cauza catolicismului, după moartea lui Ladislau Boemia ridică în scaun pe Husitul *Gheorghe Podiebrad* (1458—1471), ear după moartea acestuia pe Jagellonul **Vladislau** (1471—1516), care în anul 1490 a fost ales și rege al Ungariei și și-a mutat reședința la Buda.

3. MAGHIARI.

Maghiarii, popor de păstori prădalnic, au stat mai înainte la poalele Uralului și s'au mutat de acolo mai întâiu la gurile Donului și apoi în *Atelcuș*, în partea de sus a Moldovii. Pe la sfârșitul secolului IX., fiind strimtorați de un alt popor de viță turanică, *Pacinații*, ei pleacă din *Atelcuș* și trec sub conducerea lui *Almoș* în valea riului *Tisa*.

Nu se știe hotărît anul, în care ei au sosit în valea *Tisei*. În anul 894 însă **Árpád**, feciorul lui *Almoș*, se luptă dimpreună cu Germanii contra lui *Sviatopluc*, care cade în luptă.

Timp îndelungat Maghiarii își pasc turmele mai ales pe țărmurile mlăștinoși ai *Tisei* și fac năvăliri de pradă în țările învecinate până în partea de nord a Italiei și până spre isovoarele Dunării. Ast-fel în curând ei sunt pretutindenea cunoscuți și țara, unde ei își pasc turmele, e numită de toți *Ugria* sau *Ungaria*, după numele lor slav.

Bătuți de Henric I. la *Riade* (933) și de *Othon I.* la *Augsburg* (955), ei se astempără în cele din urmă și intră în relațiuni cu vecinii lor.

Încă **Árpád** se făcuse stăpân pe câmpul deschis până peste *Mureș*. *Zoltán*, feciorul lui **Árpád**, supune o parte din *Moravia* și intră la învoială cu vecinii săi de pe *Crișuri*.

Puțin în urmă *Tuhutom*, unul dintre căpeteniile lor, intră prin valea *Crișului Negru* în *Ardeal* și încheie o învoială cu *Ardelenii*. Ast-fel se închiagă încetul cu încetul statul ungar, în care elementul predominant e cel maghiar.

Nepotul lui *Zoltán*, **Geiza** (972—997) intră în relațiuni cu vecinii săi de la răsărit și misionarii orientali încep să propage printre maghiarii învețăturile creștinești.

În urmă însă el căsătorește pe fiul său *Vaic*, care în botez ia numele *Stefan*, cu *Gisela*, fiica Duceului de *Bavaria*, și pe fiică-sa *Maria* cu *Othon Orseolo*, care în urmă ajunge Doge al *Veneției*. Ast-fel intră în legătură cu Creștinii apuseni și propaganda e continuată de misionarii papali.

Stefan cel Sfint (997—1038), pe care Papa îl pune în urmă între sfinți, desevirșește creștinirea Maghiarilor și organizează statul ungar, care atunci se întindea din *Moravia*, *Austria* și *Stiria* spre meadă-și până la *Croația*, ear spre răsărit până în partea muntoasă a *Banatului Timișorii*. *Ardealul* avea un *Voivod*, deosebit, care însă după toate semnele nu stăpâna și valea *Oltului*. În anul 1001 *Stefan* ia titlul de rege și se încoronează cu o coroană primită de la *Papa*.

După moartea lui *Stefan* un *Italian*, *Petru*, feciorul Dogelui *Orseolo*, ajutat de *Venețieni* și de împăratul *Henric III.*, se urcă în scaunul Un-

garii și se și susține cât-va timp ca *vasal* al împărăției apusene. El însă e răsturnat de Árpádieii, mai întâiu de *Aba* și apoi de *Andreiș I.* care domnește până în anul 1061.

De aici înainte Árpádieii domnesc ca regi independenți în Ungaria.

În ajunul primului război cruciat, când Henric IV. se lupta cu Papa, *Vladislav I.* (1077—1095), intră la învoială cu o parte din Jupanii Croați și împreună o parte din **Croația** cu regatul ungar.

Coloman (1095—1114) cucerește și **Dalmația**.

Geiza II. (1141—1161), contimporanul lui Manuil Comnenul, își întărește stăpânirea asupra părții orientale din Ardeal. El aduce la isvoarele Oltului coloniști Maghiari, *Sécuii* de astăzi, iar în alte părți ale Ardealului sporește populațiunea cu coloniștii aduși din Germania, mai întâiu din *Sacsonia* și apoi din *Flandra*.

După moartea lui Geiza se produc noue turburări, în timpul cărora Ungaria perde atât Croația, cât și Dalmația, ba *Béla III.* (1173—1196), fiul lui Geiza, trebuie să se declare vasal al lui Manuil Comnenul. În urmă însă el recucerește Croația și Dalmația, ba întinde stăpânirea ungară atât spre mează-noapte, în *Galiția*, cât și spre răsărit, în Bulgaria, unde tocmai pe acel timp se rescluseră Români sub conducerea fraților *Petru* și *Asan*.

De aici înainte regii Ungariei au să susțină o grea luptă cu **Cumanii**, aliații nou înființatului **stat bulgaro-român**.

Ca să-și câștige sprijin în lupta aceasta, fratele mai mic al lui Béla III., **Andreiș II.** *Ierosolimitanul* (1205—1235) nu numai sporește coloniile așezate de bunicu-său în Ardeal, ci se mai pune în înțelegere cu **Hermann de Salza**, Marele Magistru al **cavalerilor Teutoni**, numiți și *Ioaniși*.

Prin diploma emisă în anul 1211 el le dăruiește Cavalerilor *Țara Bârsei* și tot ceea-ce vor mai pute cuceri peste Carpați, pe pământul stăpânit de Cumanii. Ast-fel în anul 1217, când Andreiș pornește expedițiunea lui cruciată, Cavalerii Teutoni stăpâneau valea Oltului. Ei zidiseră aici mai multe cetăți și aduseseră o mulțime de coloniști din Germania, unde populațiunea se sporise în timpul lui Frederic Barbarossa, ba trecuseră munții și zidiseră și aici câte-va castele.

Ast-fel se întemeiază orașele *Brașov* (Kronstadt), *Sibiș* (Hermannstadt), *Cluj* (Klauesenburg), *Sighișoara* (Schässburg), *Mediaș*, *Orăștia* (Mühlbach), *Reghin* și *Bistrița*, tot atâte centre de viață industrială și de cultură apuseană.

După întoarcerea sa de la sfintele locuri, strătorat de nobilime, Andrei II. subscrie *Bulla de Aur*, prin care acordă nobilimii cele mai întinse privilegii, și retrace și donațiunea făcută Cavalerilor Teutonî, care în anul 1220 și părăsesc Ardealul. Coloniștilor rămași în țară li se asigură însă o pozițiune privilegiată.

Eară Cumanii sunt nimiciți de Mongolii, care în timpul lui **Béla IV.** (1235—1270) pustiesc și Ungaria, ear rămășițele Cumanilor trec în valea Tisei, unde li se dă loc de așezare.

În curând se stinge apoi și familia Arpadienilor, și cel din urmă Arpadian, *Andrei III.*, moare în anul 1301, când statul muntean, trainic durat, era cărmuit de **Tugomir Basarab.**

De aici înainte Ungaria intră în rëndul țărilor apusene.

Wenzel III., nepotul lui Ottocar din Boemia, pe care Ungurii îl ridică în scaun, nu se poate susține și moștenirea Arpadienilor trece la **Casa de Anjou** (*Carol Robert* 1310—1342, *Ludovic I.* 1342—1382 și *Carol de Durazzo* 1382—1386) și apoi la **Sigismund de Luxemburg** (1386—1437), care i-o lasă ginerele său *Albrecht* de **Habsburg** (1437—1439).

După moartea lui Albrecht Ungurii ridică în scaun pe *Vladislau V.*, fiul lui Vladislau II. **Jagello**, care moare în bătălia de la Varna (1444) și apoi pe *Ladislau Posthumul*, feciorul lui Albrecht.

MATEIŪ CORVIN.

Încă după moartea lui Vladislau V. se iviseră în Ungaria oameni, care stăruiau, ca să fie ridicat în scaun Ioan Corvin orî *Ladislau*, cel mai mare dintre feciorii lui. Însă Ioan Corvin însuși a stăruit pentru ridicarea în scaun a lui Ladislau Posthumul, atunci copil de vre-o patru ani, pentru care a luat el, ca guvernator, cărma.

După moartea lui Ioan Corvin, Ladislau Posthumul, povățuit de Magnații orgolioși, între care și palatinul Gara, decapitează pe *Ladislau*, ear pe fratele lui mai mic, Mateiū, îl ține închis la Viena și apoi la Praga.

Ladislau Posthumul moare însă și el încă tînăr. Boemiî proclamă acum rege pe Gheorghe Podiebrad, care-l ia pe Mateiū și-l ține la densus în Praga; ear în Ungaria se ridică de o dată doi pretendenți, **Frederic III.**, unchiul răposatului rege, și *Vladislau IV.*, regele Poloniei.

Oastea adunată sub zidurile castelului de la Buda îl proclamă însă rege pe Matei, pe care Podiebrad îl logodește apoi cu fiică-sa și-l pune în libertate.

Ast-fel chiar la urcarea lui în scaun Matei are să se lupte cu împăratul Germaniei, cu regele Poloniei și cu Turcii, care câțiva ani mai înainte cuceriseră Constantinopolul, desființaseră statul sârbesc și împărăția de Trapezunt și acum făceau dese năvăliri spre apus.

Deși însă tânăr de 15 ani, el intră inimos în luptă, ia anul următor el însuși cârmă statului, își formează o ceată de 6,000

MATEIŪ CORVIN.

luptători aleși și-i alungă pe Turci, apoi se întoarce contra celorl'alți dușmani ai săi.

Frederic III., nesimțindu'se destoinic a susține lupta, intră după câte-va înfrângerii la învoială și renunță pentru 60,000 galbeni la coroana Ungariei, încât în anul 1464, om de 21 ani, Matei se încoronează.

El intră apoi în alianță cu Venetienii și continuă războiul contra Turcilor cu atâta energie, încât Muhamed II. cere pace.

Mateiŭ asigurează Croația, Dalmația și Bosnia, apoi se învoiește la un armistițiu de cinci ani cu atât mai virtos, cu cât era și el strîmtorat de regele Poloniei, care dupa moartea lui Podiebrad (1460) fusese ridicat și în scaunul Boemiei.

El bate și pe acest rival și-l silește să renunțe la coroana Ungariei; dar nu mai ajunge să continue răsboiul contra Turcilor.

De oare-ce Frederic III. sprijinise pe regele Poloniei, Mateiŭ intră în Austria și ocupă în anul 1485 Viena, pe care o și ține până la sfîrșitul vieții lui.

Tare și norocos în răsboaie, Mateiŭ Corvin a fost tot-o-dată și cărmuitor înțelept și energic, și un mare protector al artelor și al științei.

Volnic a fost el numai față cu Nobili, care asupriaŭ poporul. Tocmai de aceea însê iubirea lui de dreptate a rămas proverbială și până în ziua de astăzi în deosebi poporul maghiar ȳice: „*A murit Mateiŭ: s'a dus și dreptatea!*“

El a adus din Italia meșteșugari, artiști și oameni de știință, a înființat la Buda o universitate și a adunat o bibliotecă bogată, „*Corvina*“, care era una din cele mai renumite pe acel timp.

Curtea lui, mai ales după-ce se căsătorise, de a doua oară, cu *Beatrice*, o princesă neapolitană, era una din cele mai strălucite în Europa.

Mateiŭ a murit om în floarea vieții, de abia 46 ani, cu moarte năpraznică, otrăvit după toate semnele, chiar de *Beatrice* în înțelegere cu *Stefan Zápolya*, — un fruntaș al Slovacilor, pe care el îl făcuse guvernator al Austriei.

După moartea lui, *Zápolya* obține de la Magnați ridicarea în scaun a lui *Vladislaw VII. Jagello* (1490 — 1516), un domnitor incapabil, în timpul căruia Ungaria a ajuns la deplină decadentă.

Mateiŭ Corvin a avut un singur fecior, **Ioan**, dar acesta nu era încă legitimat. Ioan Corvin a renunțat la tronul, pe care unii i-l oferiseră.

4. SÉRBIÎ.

Sêrbii se ivesc la Dunăre în timpul lui Justinian și în timpul împăratului Heraclie (610 — 641) se risipesc încetul cu încetul în toată peninsula balcanică până în Pelopones, ear spre apus pîtrund chiar mai înainte prin

Iliria până în nordul Italiei. La început dar cei de pe coastele dalmatine și cei din văile riurilor Sava și Drava stau sub stăpânirea Ostrogoților, iar cei din peninsula balcanică sub cea bizantină. Mai târziu cad aproape toți sub stăpânirea Avarilor.

După moartea Chaganului Baian, între anii 634 și 638, *Croații*, care se aflau în văile riurilor Sava și Drava, se constituiesc în stat deosebit, numit mai înainte *Slavonia* și apoi *Croația*.

În același timp *Serbia* se constituie ca stat deosebit sub conducerea unui *Mare-Jupan*, care-și avea reședința la *Deșnita*, în valea Drinei, — și era vasal al împărăției de la răsărit. *Bosnia* și *Muntelegrul* erau părți din această veche *Serbie*.

Dalmatinii și *Croații* sunt în urmă siliți să recunoască supremația Francilor și sunt creștinați de misionarii apuseni. În același timp *Serbia* primește legea creștinească, însă de la misionarii bizantini.

În ajunul urcării în scaun a lui *Vasilie I. Macedoneanul* (864) stăpânirea bizantină se întinde și în *Croația* și *Dalmația*, dar puțin în urmă, la 870, *Serbia* e cucerită de Bulgari.

În timpul lui **Hildebrand** se ridică de odată atât *Serbia*, cât și *Croația*.

Stefan Dobroslav declară în anul 1043 *Serbia* neatîrnată iar fiul său, **Mihail** (1050—1080) e recunoscut, ca vasal al scaunului papal, de *crăii* sârbesc.

Tot atunci **Crescimir Petru** e recunoscut de rege al *Croației* și al *Dalmației* (1050), deasemenea ca vasal al scaunului papal.

În curând însă *Serbia* trece iar sub stăpânirea bizantină, iar *Croația* e anexată la *Ungaria*.

Petru Crescimir deduse pe fiică-sa în căsătorie regelui Ladislau din *Ungaria*. Murind deci *Dimitrie Zvonimir* (1075—1089), feciorul lui Crescimir, Ladislau ridică pretenții asupra coroanei croate și asupra celei dalmatine. El e sprijinit de mai mulți dintre *Jupanii* *Croației*. Ast-fel mai ales după ce moare (1091) și *Stefan*, feciorul lui Zvonimir, Ladislau e recunoscut de rege al *Croației* și al *Dalmației*.

Supunerea definitivă o face, în anul 1097, Coloman, urmașul lui Ladislau. Însă în urma înțelegerii luate de *Alexie I. Comnenul* cu Dogele *Vitale Falieri*, orașele dalmatine trec la *Veneția*.

Croații fac în mai multe rânduri încercarea de a-și redobândi neatîrnarea, dar sunt supuși din nou. Ast-fel *Croația* rămâne cărmuită de un *Ban*, care e dirigător instituit de regele *Ungariei*, iar *Dalmația* e împărțită între *Veneția* și *Ungaria*.

Serbia însă nu rămâne sub stăpânirea bizantină.

În anul 1165 **Stefan Nemanja** declară neatîrnarea *Sârbilor* și își pune reședința la *Rassia* (Novibazar), și de aici înainte Nie-

manișii se susțin alătura cu statul bulgaro-român înființat vre-o două decenii în urmă.

Stefan Dușan (1336—1356), cel mai mare dintre monarhiile Sârbilor, supune *Macedonia*, *Tesalia*, partea de Nord a *Greciei* și o parte din *Bulgaria* și ia titlul de Țar. Această mare împărăție sârbească nu e însă dăinuitoare.

Uroș V. (1356—1367) nu e în stare să ție la un loc țerile împreunate de tatăl-său într'un singur stat, și Jupanii mai puternici unul după altul se declară neatârnați.

Vucașin, care se urcă în scaun după moartea lui Uroș V., cade în lupta de la *Marita* (1371), ear *Marcu Crailovič*, care se declară vasal al Turcilor, e răsturnat de **Lazar**.

Atunci Albanezii se constituiesc sub **Ioan Castriota**, Domnul din *Croia*, ear în *Bosnia* se proclamă rege banul **Tvartco** (1376).

Țarul Lazar moare și el în lupta de la *Cosovo* (1389) și **Baiazid** împarte Sârbia între *Stefan*, fiul lui **Lazar**, și *Vuc Brancovič*, cumnatul lui **Stefan**.

Cel din urmă Domn al Sârbilor e **Gheorghe Brancovič** (1425—1458). El recucerește o parte din *Bosnia* și își redobândește în pacea de la *Seghedin* (1444) neatârnaarea, dar în anul 1458, când **Matei** Corvin se urcă în scaun, **Muhamed II.** ia *Belgradul* și desființează Statul sârbesc. — Mulți Sârbi sunt duși în robie, ear vre-o 200,000 trec cu familia *Brancovič* în *Ungaria*.

Câțiva ani în urmă, la 1463, **Muhamed II.** cucerește și *Bosnia*. Boierii bosniaci se turcesc și rămân *bei* turcești și vre-o 30,000 copii bosniaci sunt duși, ca să fie crescuți pentru oastea *Ienicierilor*.

Numai o parte mai mică din *Bosnia* e recucerită de **Matei** Corvin și rămâne încă cât-va timp unită cu *Croația*.

5. BULGARIȚ.

Bulgarii sosesc în valea *Dunării* cam în același timp cu *Avarii* și *Slavii*. Ei rămân însă pe țermurul stâng, între *Prut*, *Nistru* și *Marea-Neagră*, și abia în anul 679 trec pe țermurul drept și înființează aici un stat de sine stătător.

Vre-o sută de ani în urmă, în anul 864, **Chanul Bogor** e botezat de **Părinții Chiril** și **Metodiu** și ia numele *Mihail*, apoi

supune, în anul 870, și Sârbia de atunci. Creștinăți, Bulgarii se împreună într'un singur popor cu Sârbii stăpâniți de dâncii și devin în scurt timp cel mai cult dintre popoarele slave.

Simeon (888—927), fiul lui Mihail supune încetul cu încetul *Tracia, Macedonia, Tesalia, Epirul, Albania* și o însemnată parte din țermurul stâng al Dunării, ba îi silește și pe Bizantinii să-i plătească tribut. El ia apoi titlul de *Țar* și scoate Metropolia bulgară de sub autoritatea Patriarhului din Constantinopol.

Prislava, unde Țarul Simeon își avea reședința, era centrul cultural al Slavilor. Timpul lui Simeon, care era și el ênsu-și scrietor, e timpul de înflorire literară al Slavilor de sud.

Acest *prim stat bulgăresc* e nimicit de Ruși și anume de *Svietoslav*, care cucerește, ca aliat al Bizantinilor, partea răsăriteană.

El însê e alungat de împêratul *Ioan Tzimisze* și în anul 971 această parte a Bulgariei trece ear sub stăpânirea bizantină.

Țarul Samuil (977—1014) își pune însê reședința la *Ochrida*, în Macedonia, și înființează *al doilea stat bulgăresc*. Acesta e desființat după moartea lui Samuil, în anul 1018, de către **Vasilie II. Bulgaroctomul**.

De aici înainte Bulgaria întreagă e stăpânită de Bizantinii până în anul 1186, când frații *Petru și Asan* se răscoală și întemeiază *al treilea stat bulgăresc* sau cel **bulgaro-român**, cu capitala *Têrnova*.

Asanișii, Petru și Asan, Ioanișiu, Borilă, Ioan Asan, Mihail și Caliman, se susțin, ca aliați ai Cumanilor, timp de vre-o 60 ani, și încă Ioanișiu ia în anul 1204 titlul de rege. În anul 1223 puterea Cumanilor e sfărâmată de Mongoli și de aici înainte pozițiunea Asanișilor e din ce în ce mai grea.

Ioan Asan (1218—1241), cel mai însemnat dintre Asaniși, profitând de luptele dintre împêrații latini și cei de Nicea, cucerește eară-și mare parte din peninsula balcanică, își întinde stăpânirea și peste Dunăre și ia titlul de *Țar*.

După moartea lui Ioan Asan însê puterea trece în curênd la Principii de viță bulgară și statul bulgar, slăbit de lupte interne, scade mereu în întinderea lui. Împêrația bizantină, reînființată de Mihail Paleologul, ia părțile de peste Balcani; Stefan Dușan ia chiar o parte din Bulgaria propriu ășisă; părțile de peste Dunăre se constituiesc în banate și voievodate atirnătoare de Ungaria. Ast-fel când Turcii sosesc în Europa, Bulgaria e stat mic și slab și **Șișman III.**, cel din urmă Țar al Bulgariei, e cel d'ântêi, care le plătește Turcilor tribut.

După lupta de la Cosovo, în anul 1393, Baiazid desființează statul bulgar, și Șişman III. moare în temniță. *Straşimir*, feciorul lui (?) Șişman, mai face, ce-i drept, o desperată încercare de a reînființa statul bulgar, dar după lupta de la Nicopoli (1396) e deposedat și el și Bulgaria întreagă trece sub stăpânirea otomană.

6. ROMÂNII.

Românii sunt, în valea Dunării, singurul popor, care se afla aici înainte de căderea împărăției apusene. Invasiunile i-au găsit aici, dar n'au putut să-i nimicească, ci i-au risipit numai prin toate văile mai adăpostite. Ast-fel găsim urme de Români pretutindenea în Carpați, până departe spre apus, în *Moravia*, unde și astăzi o întreagă vale se numește „*Valachia*“. Ear pe țărmurul drept al Dunării găsim urme de Români și acolo, unde astăzi nu mai sunt Români, și anume în *Bosnia*, în *Serbia*, în *Croația* și în *Dalmația*.

Tocmai fiind-că erau atât de tare risipiți, ei nu însemnau nimic alături cu popoarele poate mai mici, dar adunate la un loc, care se luptau pentru stăpânirea văilor mai largi.

Ei se susțineau în adăposturile lor, dar nu se amestecau în luptele celor-l'alți. De aceea timp foarte îndelungat nu se face amintire despre dînșii.

Un cronicar unguresc, „*Notarul anonim al Regelui Béla*“, spune, ce-i drept, că atunci, când Maghiarii au sosit în valea Dunării, erau mulți Români în Ardeal, în partea despre răsărit a Țerii-Ungurești și în Banatul Timișorii. De oare-ce însă acest cronicar a trăit târziu după venirea Maghiarilor și nu spune, de unde a luat știrile, pe care ni le dă, spusele lui dovedesc numai, că *atunci, când a scris el*, erau mulți Români în acele locuri și acești Români erau considerați ca locuitori vechi ai țerii. Ori-cât de mulți ar fi fost însă, ei nu erau factor hotărîtor.

Ca factor hotărîtor se ivesc Românii prima dată în timpul lui *Frederic Barbarosa*.

După toate știrile, pe care le avem din acel timp, poporațiunea Europei a pornit atunci spre o răpede sporire. A fost, precum se vede, un șir de ani mănoși și feriți de boale. De aceea în timpul, când țerile apusene ridică o oaste de 1 milion pedestrași și 140 de mii de călăreți, aici la răsărit sunt și Serbiul destul de tari, pentru-ca Stefan Nemanja să susție neatinerea Serbiei chiar față cu Manuil I. Comnenul.

Acum ies la iveală și Românii atât în Balcani, cât și mai spre meadă-ți, în Macedonia. Nu singuri se luptă, ci în unire cu Bulgarii și cu Albanezii, dar de astă-dată dînșii sunt factorul hotărîtor.

Și încă în timpul primilor Asaniđi, în anul **1211**, se face amintire și despre Românii de pe țărmurul stâng al Dunării. Re-

gele *Andrei* II., dăruind Cavalerilor Teutoni Țara Bârsei, vorbește despre Români din Țara *Făgărașului*, și despre un Ban al *Severinului*, care tot Român e socotit.

Erau deci chiar pe timpul stăpânirii cumane Domniile române în Carpați.

În anul **1223** puterea Cumanilor e sfărâmată de Mongoli în lupta de la **Calca**, și regele *Andrei* II. retrage anul următor do-națiunea făcută Cavalerilor Teutoni. Ioan Asan își întinde apoi stăpânirea și pe țărmurile stâng, în vreme-ce rămășițele Cumanilor trec în Ungaria, care e prădată apoi până de parte în Dal-mația de oardele lui *Batuchan*.

Acesta e timpul, în care se intră în principatele de pe țărmurile stâng al Dunării. Decadența, la care a ajuns statul bulgaro-român după moartea lui Ioan Asan, a favorizat și ea această intrămare. Ba nu mai incape îndoială, că în timpul luptelor interne din Bulgaria mulți Români vor fi trecut pe țărmurile stâng, la frații lor din Carpați.

Când *Mihail Paleologul* reînființează împărăția bizantină, valea Dunării e amenințată de un nou dușman. Sunt **Tătarii**, care se așezaseră în Crimeea și făceau de acolo năvăliri de pradă spre meadă-și. Bulgarii sunt nevoiți să le plătească tribut; ast-fel Principatele Române trec sub ocrotirea lui *Béla IV.*, care în timpul acesta cucerise o parte din Galiția. Urmașii lui *Béla IV.* sunt însă domnitori slabi, și principatelor din valea Dunării nu le rămâne decât să se uniască, pentru-ca să susțină lupta cu mai mult succes.

Despre *Radu-Vodă Negru* nu știm de cât ceea-ce s'a păstrat prin tradițiune. Știm însă, că *Tugomir-Vodă Basarab* s'a răscutit cu regele Ungariei, *Ladislau IV. Cumanul*, și că urmașii lui *Tugomir*, *Alexandru-Vodă Basarab* (1320—1360) și *Vladislau-Vodă Basarab* s'a susținut în luptă cu *Carol Robert* și cu *Ludovic I.*

În timpul lui *Alexandru-Vodă* se întemeiază Statul Moldovean mai întâi ca țară vasală Ungariei apoi, după trecerea lui *Bogdan*, ca țară neatârnată. În acela-și timp însă trec și Turcii în Europa și în curând după urcarea în scaun a lui *Vladislau-Vodă* atât Bulgarii, cât și Sârbii, sunt siliți să le plătească Turcilor tribut.

De aici înainte atât Moldovenii, cât și Muntenii caută rașem în re-gatul Poloniei, care de-o-dată devenise puternic. Domniile Moldovii, *Petru-Vodă Mușat* și *Alexandru-cel-Bun*, se încuscesc cu *Vladislau II. Jagello*, ear *Mircea-Vodă* încheie tractat cu dânsul. Ei însă nu găsesc nici aici rașemul pe care-l căuta.

Ast-fel în curând după lupta de la Cosovo Mircea-Vodă intră la învoială cu Turcii și se obligă și el să plătească tribut. Strimtorat din Apus și provocat de Baiazid, el se mai luptă, ce-i drept, contra Turcilor; dar tractatul încheiat cu Muhamed I. nu e în adevăr decât o definitivă confirmare a învoielii făcute cu Baiazid I. Fulgerul.

De aici înainte Români și Turcii sunt buni vecini, și dacă Turcii s'ar fi ținut de învoielile făcute și Români n'ar fi fost mereu împinși de către vecinii lor din Apus contra Turcilor, nici un război cu Turcii n'ar fi împiedicat dezvoltarea pacinică a țărilor românești.

STEFAN-CEL-MARE.

Greutatea timpurilor a scos în străbunii noștri la iveală marile destoinicii ale rasei române, hotărîrea bărbătească și statornicia bine chibzuită. Intocmai precum în Muntenia primele lupte contra Turcilor au fost conduse de *Mircea-Vodă*, care n'a fost numai viteaz, ci tot-odată și cel mai *chibzuit* dintre toți Domni, pe care i-a avut țara, în Moldova primele lupte contra Turcilor au scos la iveală pe *Stefan-cel-Mare*, mai viteaz ca *Mircea* și nu mai puțin chibzuit ca dînsul.

În Moldova după moartea lui *Alexandru-Vodă cel Bun*, ca'n Muntenia după moartea lui *Mircea-cel-Betrân*, țara era în două gânduri. Unii țineau să păstreze bună vecinătate cu Turcii, ear alții dedeau ascultare Creștinilor din Apus, care-i îndemneau să intre în luptă cu Turcii. Ast-fel țara era frământată de lupte interne, și în timp de vre-o 20 ani s'au schimbat șapte Domni.

Unul dintre acești Domni, *Bogdan II.*, feciorul lui *Alexandru-Vodă-cel-Bun*, e ucis de fratele său *Petru-Vodă*, care închină țara regelui *Casimir* din Polonia.

Aceasta se întîmplă în timpul, când *Muhamed II.* cucerește Constantinopolul și ridică apoi în scaunul Munteniei pe *Vlad-Vodă Țepeș*. Un an după urcarea în scaun a lui *Vlad-Vodă Țepeș* moare *Ion Corvin*, ear în anul următor, 1457, moare și *Vladislau Posthumul*.

În anul acesta *Stefan*, feciorul lui *Bogdan II.*, om încă tânăr, alungă cu ajutor primit de la *Vlad-Vodă Țepeș* pe *Petru-Vodă* și ocupă el însuși scaunul Moldovii.

Stefan se urcă dar în scaun ca aliat al lui *Vlad-Vodă Țepeș* și ca dușman al Poloniei.

În curând însă situațiunea se schimbă.

În anul 1458 Muhamed II. desființează statul sârbesc, ear în anii următorii încheie pace cu *Gheorghe Castriota*, desființează împărăția de Trapezunt și supune și Bosnia. Tot în anul 1458 însă tînărul Mateiî Corvin se urcă în scaun și continuă luptele începute de tatăl-său. Muhamed II. cere în cele din urmă pacea, și aceasta dovedește, că Mateiî Corvin era dușmanul, de care mai mult se temeau Turcii.

Ca să urmeze războiul contra lui Mateiî Corvin, Muhamed II. încheie pace cu *Gheorghe Castriota* și caută să se asigureze, că nu va fi atacat în dos din Muntenia. Vlad-Vodă Țepeș intră deci în negoțieri cu Mateiî Corvin.

Stefan-Vodă urmărește în timpul acesta pe Petru-Vodă, care căutase adăpost în Polonia și trecuse apoi în Ardeal. Ast-fel tînărul Domn al Moldovii pradă mai înteiî *Pocuția*, apoi *Ardealul*. Acum însă Petru-Vodă află adăpost în Muntenia, la Vlad-Vodă Țepeș, cu al căruia ajutor fusese alungat din țară.—Stefan pradă și Muntenia.

În anul 1462, când Muhamed II. trece Dunărea, ca să ridice în scaun pe *Radu*, fratele lui Vlad-Vodă Țepeș, Stefan se ivește dar ca un fel de aliat al Turcilor, ceea-ce el în adevăr nu este.

Nu setea de răzbunare e ceea-ce l'a făcut să prade trei țeri, ca să urmăriască pe Petru-Vodă, ci gîndu-l de a-și apăra țara. Tot ast-fel acum, când Turcii trec Dunărea și în acela-și timp asediază despre mare cetatea **Chilia**, tînărul Domn al Moldovii aleargă cu oastea lui, ca să asedieze Chilia de pe uscat. Chilia era cheia Moldovii, și îndată ce Turcii se făceau stăpâni pe Chilia, neatîrnarea Moldovii nu se mai putea păstra. De aceea Stefan se retrage după ce Turcii se retrag și ei și-i lasă lui Radu-Vodă Chilia.

În urmă însă Turcii tot se incuibă în Chilia în ciuda tractatului încheiat cu Muntenii. De aici înainte Stefan e dușman al lui Radu-Vodă, care nu era destoinic să-și apere țara, și intră în negoțieri mai înteiî cu Mateiî Corvin, apoi cu regele Poloniei, ca să iee Chilia de la Turci.

În anul 1467 Mateiî Corvin, care încheiase armistițiul cu Muhamed II., intră cu oaste în Moldova. Stefan nu vrea să se războiască cu dînsul, ci stăruie prin o solie să intre la învoială. După-ce Mateiî nu vrea să intre la învoială, suferă o grea înfrîngere la *Baia* și e alungat peste Carpați.

În anul 1469 Stefan trece apoi din nou în Ardeal, îl prinde pe Petru-Vodă și-l decapitează și acum se încheie pacea.

În virtutea acestei păci Stefan câștigă, ca asigurare și ca locuri de retragere, două cetăți, **Ciceul și Cetatea-de-Balta** (Küküllövár).

El însă nu primește ajutor nici de la Mateiu Corvin, care se răsboia în Apus, nici mai ales de la urmașii lui cei slabi, ci trebuie să continue singur luptele.

Ba chiar în anul 1469 el are să se mai lupte și cu Tătarii, care năvălesc în țară. Chanul *Maniac* suferă însă, la *Lipinți*, o înfrângere atât de grea, în cât Tătarii, cât trăiește Stefan nu mai intră în Moldova.

De aici înainte gândul lui Stefan e să-i alunge pe Turci peste Dunăre, să răstoarne pe Radu-Vodă și să ridice în scaunul Munteniei un Domn destoinic de a-și apăra țara. El pradă deci țărmurile Dunării și dă pradă focului Brăila, unde se aflau Turci, apoi după ce câștigă două victorii strălucite, una la *Soci*, alta la *Isvorul apei*, îl alungă pe Radu peste Dunăre și ridică (1471) în scaun pe *Laiot Basarab*. Peste puțin însă Radu-Vodă se întoarce cu ajutor turcesc și rămâne Domn al țării până în anul 1474, când moare.

Luptele cu Turcii sunt urmarea firească a luptelor cu Radu-Vodă, numit și cel *Frumos*.

În anul 1474 *Suleiman-Pașa* intră cu oaste de 120,000 luptători în Moldova și înaintează prădând spre Suceava, capitala țării. Stefan îi întâmpină cu o oaste de vre-o 40,000 Moldoveni și câte-va mii de Sécui și Polonezi. El însă nu-i atacă ci-i poartă de ici până colo pe Turci, până ce nu-i aduce într'o vale strîmtă și mlăștinoasă, pe Vasluiu, la *Podul Înalt*. Aici apoi îi lovește năprasnic (Ianuarie 1475) și-i risipește, încât numai puțin dintre dînșii ați ajuns să se mai întoarcă peste Dunăre.

Anul următor apoi, după ce-i supusese pe Tătari, Sultanul Muhamed II. trece el însuși Dunărea în fruntea unei oștiri de 150,000 luptători.

Stefan, care nu avea acum adunați la un loc de cât vre-o 10,000 oameni, nici că se putea gândi la o luptă în câmp deschis cu această oaste mare, care era condusă și de unul din cei mai mari generali ai acestui timp.

Singure greutățile, pe care le-au întâmpinat toți ce au pur-

tat războiului pe pământul acestei țări, singure ele puteau să-l si-lească pe Muhamed a se retrage.

Stefan duce deci toată populațiunea în munți, arde satele și nimicește toată hrana și tot nutrețul din calea Turcilor, apoi îi hărțuește mereu pe năvălitori cu oastea lui cea mică. Ast-fel, munciți de foame, slăbiți de boale și mereu neliniștiți, Turcii se demoralizează încetul cu încetul. Stefan își alege apoi un loc potrivit la *Valea Albă*, în județul Neamțului, și-și așează oastea în o tabără întărită cu șanțuri și cu un zid de copaci răsturnați, aruncați unul peste altul și acoperiți cu pământ, pentru-ca să-și țină pe Turci îngrămădiți.

Muhamed II. ia, ce-i drept, tăria aceasta, dar perde peste 30,000 de luptători și nu mai găsește în tabără pe Stefan, care-și asigurase retragerea spre văile încă mai adăpostite.

De la Valea Albă Muhamed II. pornește spre Suceava și spre Hotin, dar cu o oaste, în care se încuibaseră boalele, ba se ivise chiar și ciuma. Ast-fel el se întoarce răpede a casă urmărit și hărțuit de Stefan, care-și adunase în pripă o nouă oaste de prin văile munților.

După experiențele făcute în această expedițiune Muhamed II. se leapădă de gândul de a-și întinde stăpânirea și asupra Moldovii; ear Baiazid II., urmașul lui Muhamed II., e un stăpânitor, care ține să fie respectate învoielile.

În același timp Mateiu Corvin, încurcat în război cu Polonia și cu Frederic III., nu poate să urmeze luptele cu Turcii; ear urmașul lui, Vladislau VII. e om slab și inofensiv.

Ast-fel sfârșitul Domniei lui Stefan-Vodă e un timp de dezvoltare pacinică, în care țările românești ajung la înflorire economică și culturală.

III. NORDUL EUROPEI.

Marele șes din Nordul Europei a fost în primele secole din evul mediu cucerit de o mulțime de popoare, dintre care numai cinci se susțin și joacă rol în istorie: 1) *Rușii*, 2) *Litvanii*, 3) *Polonezii*, 4) *Tătarii* și 5) *Popoarele scandinavice*.

1. R U Ș I Î.

Statul rusesc e întemeiat de Normanul **Ruric** (832-879) sau Hruker, care pe la anul 862 vine însoțit de doi frați ai săi în mijlocul Slavilor, unește după moartea fraților săi cele trei principate și își pune reședința la *Novgorod*.

Doi dintre soții de luptă ai lui Ruric, *Ascolđ* și *Dir*, cuceresc **Chievul**, întemeiază aici un Mare-Ducat și fac în anul 865 o expedițiune asupra Constantinopolului.

Oleg (879-912), o rudă a lui Ruric, își mută în anul 882 reședința la *Chiev*, unde și mai înainte fusese centrul religionar al Slavilor din Nord. În anul 907 el face o expedițiune asupra Constantinopolului și silește pe Leon IV. să închee un tractat de comerț.

Igor (912-945) fiul lui Ruric, și soțul Princesei normane *Olga*, de asemenea face o expedițiune asupra Constantinopolului.

Svietoslav (945-973 e copil, când moare tatăl-său și stă sub epitropia mamei sale. Ca regentă, Olga primește legea creștinească, care încă în timpul Părinților Ciril și Metodi străbătuse la Chiev, și se botează (957) la Constantinopol, luând numele *Elena*. Luând în anul 964 cârma statului, Svietoslav face, ca aliat al Bizantinilor, două expedițiuni peste Dunăre și cucerește partea despre răsărit a Bulgariei. Împăratul *Ioan Tzimisce* îl silește însă să se retragă și, pe drum, el cade în luptă cu *Pacinații*.

Vladimir-cel-Sfânt (980-1015), feciorul lui Svietoslav, abia după lupte urmate timp de șapte ani ajunge să învingă pe alți doi frați ai săi. El se botează, sfărâmă idolii păgânești (988) și de aici înainte Chievul e Roma Nordului. El a ajuns un oraș atât de înfloritor, încât în anul 1124 avea vre-o 600 biserici.

După moartea lui Vladimir statul rusesc e sfîșiat de lupte interne și se descompune în mai multe Ducate. În deosebă Chievul e cucerit în anul 1169 de către marele Duce *Andreiu Bogoliubski*. Ast-fel, când se ivesc Mongolii, Rușii sunt slabi.

Încă în anul 1222 Mongolii se fac stăpâni în *Crimea*. Marele Duce de Halici (Galiția), cel de Chiev și cel de Cernigov se unesc cu Cumanii, dar sufăr, la Calca, o grea înfrângere. În anul 1237 Batu-Chan cucerește apoi *Mosca*, dărâmă *Chievul* și *Cernigovul*, și începând de la anul 1242 Rusia toată e stăpănită de „oarda de aur de la *Chipceac*“, al căreia Chan ridică și răstoarnă Ducii, croiește legile și pune biruri după placul lui.

Urmașii lui Ruric se susțin însă și în timpul acesta cu Mari-Duci.

În anul 1320 *Chievul* e cucerit, dimpreună cu o mare parte din Rusia, de către *Litvani*; ear puțin timp în urmă Marele-Duce

Ivan (1328—1340) își pune reședința la **Moscvă** și zidește cetatea *Creml*.

De aici înainte Rușii sunt cunoscuți mai ales sub numele de **Moseoviți** sau *Moscali*.

Marii-Duci de Mosva devin din ce în ce mai puternici; ei însă, deși Mongolii se desbinaseră în trei Chanate, numai ca vasali ai Chanilor Mongoli se susțin.

În acest timp de lupte cu Mongolii s'aau organizat cetele de **Cazaci**, care dintru început erau un fel de haiduci, niște Vên-tură-Țară, oameni fără de căpătâiu, care organizați în cete mai mici ori mai mari, se ațineau la drumuri și continuau lupta. În urmă ei au primit o organizațiune, care a făcut din *Hatmanii* lor un fel de Principi, ear din Cazaci o nobleță.

Un popor n'aau fost însă Cazacii. Unii dintre dênșii erau Ruși așa numiți *roșii* sau *Moscoviți*, ear alții Ruși *albi* sau *Ruteni*.

Czacii de *Don*, cei *Zaporovieni* și cei din *Ucraina* au ajuns în urmă cei mai puternici.

6. LITVANIÎ.

Litvaniî, numiți și *Lifte* sau *Litve*, sunt unul din cele mai vechi popoare din Europa, înrudiți atât cu Slavii, cât și cu Germanii.

În timpul, când Ruric înființează statul rusesc și Piast pe cel polonez, Litvaniî erau așezați spre Marea Baltică, în văile rîurilor *Duna* și *Niemen*, unde au și rămas. Timp îndelungat ei au avut o organizațiune, care seamănă mult cu cea brahmană: erau cărmuiți de preoții lor și împărțiți în caste.

După primă năvală dată de Mongolii în Europa, pe la anul 1230, se ridică **Ringold** în fruntea lor.

Mindowg, feciorul lui Ringold, se botează în anul 1252, intră în legătură cu Cavalerii Teutonî și ia titlul de rege. Nouă ani în urmă însă ear se leapadă de legea creștinească și de aici înainte Litvaniî trăiesc în continuă luptă cu Cavalerii Teutonî.

Gedimin cucerește pe la 1320 *Chievul* și mare parte din Rusia meridională; ear **Olgerd** (1345—1377), feciorul lui Gedimin, face tributari ai săi pe mai mulți dintre Duciî rusești, ba chiar și pe *Tătarii de Perecop*.

În timpul lui Olgerd Litvanii străbat și în Moldova și una dintre căpeteniile lor, **Iuga Coriatovici**, se ridică în scaunul Moldovii de curând întemeiate.

Iagello (1377—1434), feciorul lui Olgerd, ia, în sfârșit, în căsătorie pe Hedviga, fiica lui Ludovic de Anjou, se botează și e ridicat în scaunul regal al Poloniei ca *Vladislav II*. De aici înainte Litvania rămâne Mare-Ducat de sine stătător, dar istoria ei e una cu a Poloniei. Din cuceririle făcute de Gedimin și de Olgerd derivă Iagellonii din Polonia drepturile lor asupra Chievului, asupra unei mari părți din Rusia și asupra Moldovii.

3. POLONEZII.

Polonezii, Polonii sau Leșii sunt un popor de viță slavonească, care pe la anul 840 se afla în valea riului *Vistula* și a fost organizat de *Piast*, al cărui urmași au stăpânit Polonia timp de peste 500 ani.

Vre-o sută de ani după întemeierea statului Ducele *Mieczislaw* se declară vasal al împăratului apusean și se botează în anul 965, întemeiând și prima episcopie în Polonia.

Boleslav I. (992—1025), fiul lui *Mieczislaw*, e adevăratul întemeetor al bisericii creștine în Polonia. El însă nu numai că nu recunoaște supremația germană, ci cucerește și Boemia împreună cu unele părți din Germania. El ia titlul de rege.

După moartea lui **Boleslav I.** Polonia e slăbită de lupte interne și se desparte în cele din urmă în mai multe Ducate.

În timpul acesta partea despre meadă-și a Poloniei trece sub supremație germană și e germanisată prin coloniile duse de peste Elba, ear restul trece sub stăpânirea *Prsemislișilor* din Boemia. În același timp **Șleahta**, adică nobilimea poloneză, devine din și în și mai puternică.

Murind în anul 1306 cel din urmă *Prsemislid*, **Vladislav I.**, unul dintre Ducii *Piaști* (1306—1333) își pune reședința la **Cracovia**, cucerește unul câte unul cele-lalte ducate și se încoronează, cu voia Papei, rege al Poloniei.

Casimir I. (1333—1370), numit și cel *Mare*, e fiul acestui *Vladislav* și cel din urmă *Piast*. El organizează Polonia, aduce coloniile germane, ridică agricultura și industria și întemeiază universitatea din Cracovia (1364).

După moartea lui **Casimir I.** tronul Poloniei trece la nepotul său **Lu-**

dovic de Anjou, fiul surorii sale Elisabeta, ear după moartea lui Ludovic la **Vladislau II. Iagello** sau **Iaghiel** (1386—1434), soțul Princesei Hedviga, a doua fiică a lui Ludovic.

Vladislau III., feciorul lui Vladislau II., ocupă în anul 1440 și tronul Ungariei, dar moare în anul 1444 în lupta de la Varna. Ast-fel tronul Poloniei e ocupat de fratele lui mai tînăr, **Casimir IV** (II), fostul Duce de Litvania.

Fiul lui Casimir II., **Ioan I. Albrecht** (1492—1501), ia înțelegere cu **Stefan-cel-Mare**, Domnul Moldovii, ca împreună să-și alunge pe Turci din cetatea *Chilia*. El însă umblă cu gândul de a supune Moldova. De aceea Stefan-Vodă pornește cu oaste asupra lui și câștigă în *Codrul Cosnimului* (1497) o strălucită victorie.

4. TĂTARIÎ.

Tătariî, un popor, care stă cam la mijloc între Mongoli și Turci, aș venit în Europa cu oardele lui Temurđși și încă înainte de bătălia de la Calca s'aș aședat pe țermurii despre meadșă-noapte ai Mării-Negre.

Încuibându-se în peninsula numită mai nainte *Taurică*, ei o numesc **Crim**, adecă „cetate” (Kreml) și staș aici ca supuși ai „oardei de aur de la Chipceac”.

Pe la sfirșitul secolului XIII. **Nogai** sau *Nokai*, unul dintre numeroșii urmași ai lui **Batu**, se ridică ca Chan independent în fruntea lor, și de aici înainte Tătariî sunt factor hotărîtor în viața popoarelor din nordul Europei.

Chiar și mai nainte însă Tătariî fac invasiuni prin țara noastră și peste Dunăre.

Nogai se ivește prima dată în timpul lui *Berche*, unul dintre cei mai însemnați Chani ai oardei de aur. El se luptă în anul 1260 contra Polonezilor, ear în anul 1262 e trimis cu oaste mare contra lui *Hulagu*, Chanul din Persia, care se afla în răsboiș cu fratele seș Berche.

În anul 1262, deci în curênd după reînființarea împărătșiei bizantine, Tătariî trec Dunărea înghețată ca aliațiș ai lui *Constantin*, Țarul Bulgariei, și-l aduc pe Mihail Paleologul în mare strîmtoare. Și de aici înainte Tătariî intervin mereș în luptele interne din Bulgaria.

Mengcu-Timur, urmaşul lui Berche, dăruieşte lui *Oreng-Timur*, un nepot al lui Tuctai, *Caffa* şi *Crimea*. De la acesta le ia Nogai.

Mihail Paleologul intră în alianţă cu Tătarii şi dă lui Nogai, drept soţie, pe fiică-sa naturală *Eufrosina*. În acela-şi timp **Genovezii**, aliaţii lui Mihail Paleologul, câştigă prin bună învoială oraşele *Caffa* şi *Balaclava*, pe care le fortifică, şi ast-fel stăpănesc timp de vre-o 200 ani Marea-Neagră şi gurile Dunării.

Nogai moare în anul 1299 pe câmpul de luptă, ear urmaşii lui se răsboiesc mereu între dânsii şi ast-fel nu ajung să desfăşure putere mai ameninţătoare. Ameninţătorii devin ei numai după ce în anul 1475 sunt supuşi de Sultanul *Muhamed II.*, care pune pe *Mengli-Gherai* în fruntea lor.

5. ŢERILE SCANDINAVICE.

Ţerile scandinavice au o poziţiune cu totul deosebită în istoria evului mediu.

De aici şi mai ales din Norvegia au pornit Normanii, corabieri îndrăzneţi şi războinici, care au jucat un rol atât de însemnat în timpul evului mediu.

Cei rămaşi acasă erau împărţiţi în o mulţime de principate, care încetul cu încetul s'au împreunat în trei state: *Svedia*, *Norvegia* şi *Dania*.

Cel mai însemnat dintre aceste trei state, **Dania**, se războieşte în timpul urmaşilor lui Carol-cel-Mare cu Germanii. *Henric I.* şi *Othon I.* fac însă pe regii Daniei să se declare vasali ai Germaniei.

Knut-cel-Mare (1014—1035) nu numai recăştigă neatîrnarea, dar cucereşte şi *Anglittera* (1016) şi *Norvegia* (1029) şi împreună aceste trei ţări într'un mare stat nordic.

În timpul lui Knut se răspândeşte religiunea creştinească în ţerile scandinavice, unde încă *Henric I.* şi *Othon I.* trimiseseră misionari.

După moartea lui Knut se sparge împărăţia cea mare. **Sven Estridson**, fiul surorii lui Knut, întemeiază (1047) însă *Dinastia Ulfingilor*, care nu numai se susţin timp de vre-o patru sute de ani, ca vasali ai Germaniei, dar îşi mai şi întind stăpânirea atât spre Germania, cât şi spre Polonia.

Cel din urmă Ulfing, *Waldemar IV.* (1340—1375) căsătoreşte pe fiică-sa *Margareta* cu *Hacon VIII.* (1350 — 1380), re-

gele Norvegiei. Ast-fel după moartea lui Waldemar și a lui Hacon feciorul Margaretei, **Olaf**, împreună amândouă țările sub stăpânirea sa.

Murind și Olaf în anul 1387, atât Danezii, cât și Norvegienii ridică în scaun pe Margareta, ba Svedienii, care erau în rescoală contra regelui lor, se unesc și ei cu vecinii lor și Margareta împreună în anul 1388 toate trei țările.

Margareta domnește până la 1412, când moare. Încă în anul 1397 însă reprezentanții celor trei state se adună și încheie **uniunea de la Calmar**, în virtutea căreia cele trei țări au totodăuna același rege și numai împreună poartă războiul și încheie pace. Tot atunci nepotul de fiică al Margaretei, *Erich*, fiul *Ducelui de Pomerania*, e proclamat și încoronat rege al țărilor unite.

Erich ia cărma după moartea bunicii sale, dar o poartă cu atâta lipsă de destoinicie, în cât în Svedia izbucnește o rescoală și în anul 1435 doi dintre fruntașii mișcării, *Carol Knudson Bonda* și *Christian Vasa*, sunt proclamați regenți. Câțiva ani în urmă, la 1439, el e alungat apoi și din Dania și reprezentanții celor trei state ridică în scaun pe un nepot al lui, *Christof* de Bavaria.

Murind (1448) și acesta fără de urmași, e proclamat rege **Christian I de Oldenburg** (1448—1481), care asigurază tronul pentru **casa de Oldenburg**.

Svedienii însă se răscoală în mai multe rânduri și își aleg rege deosebit, și uniunea se susține numai cu lupte grele.

IV. ȚĂRILE APUSENE.

Vorbind de țările apusene, înțelegem mai ales Germania, Franța și insulele Britanice. Aici migrațiunea popoarelor era terminată, când s'a desființat împărăția romană de la apus, și un singur popor, Normanii, a venit mai târziu în aceste țări, ear acesta încetul cu încetul a fost asimilat de vechii pământenii.

În această parte a Europei se închiagă în timpul evului mediu trei popoare, cel german, cel francez și cel englez, și se constituiesc trei state puternice, *Germania*, *Franța* și *Englîtera*. La mijloc, între aceste trei popoare și trei state, spre *gurde Rinului*, e o bucată de loc, căreia i se dăce „*Țările-de-jos*“, și care, tocmai fiind la mijloc, e de cea mai mare însemnătate pentru înțelegerea desfășurării culturale a Apusului.

1. GERMANIA.

Germanii în timpul căderii împărăției apusene erau risipiți prin valea Dunării, pe țărmurile Rinului până spre riul Odera și spre miază-zi prin Italia, Galia și Spania, ba străbătuseră chiar și în Britania și în Africa. Cei din valea Dunării înaintează însă spre miază-zi și sunt înlocuiți de Slavi, iar cei din Italia, din Galia, din Africa sunt parte micuți, parte asimilați de vechii pământeni. Ast-fel nu mai rămân în cele din urmă Germanii de cât în Alpi, pe Rin, la gurile Rinului și de aici spre miază-noapte până spre Odera, unde ei se învecinează cu Slavii și anume cu Venzii, cu Borușii și cu Cechii.

În primele patru secole istoria acestor Germanii e parte necunoscută, parte strâns legată de istoria Francilor. Abia însă Carol-cel-Mare ajunge se adune la un loc și să creștinească pe toți Germanii, și de aci înainte poporul german începe să se răspândească pe Dunăre la vale, în Austria și în țările de la poalele răsăritene ale Alpiilor.

Această răspândire a poporului german ia proporțiuni de tot marî în timpul Hohenstaufilor. În partea de miază-zi a Poloniei, de a lungul coastelor Mării-Baltice, în Boemia și în Moravia, în Ungaria, ba până chiar și în Ardeal se așează coloniile germane, și cele mai multe din orașele din aceste țări sunt întemeiate ori duse la înflorire de către aceste colonii germane.

Statul german a avut și el ca și poporul german, în deosebite timpuri deosebite întinderi.

Tractatul încheiat la **Verdun** în anul 843 între cei trei feciori ai lui Ludovic cel Blajin dă lui **Ludovic Germanul** (843—876) tot ceea ce cade la dreapta Rinului. Această parte se numia *Francia de la Răsărit*, dar cuprindea numai popoare germane și anume *Francii, Alemanii, Bavarii și Sacsonii*.

Acesta ar fi începutul Statului german. Ludovic însă împarte statul acesta între feciorii săi Carol, Carloman și Ludovic. Cei din urmă doi mor, iară **Carol II (III) cel Gros** unește încă o dată, ca împărat, toate țările. Despărțirea nu e decî definitivă de cât după adunarea de la **Tribur**, care îl răstoarnă pe Carol și ridică în scaunul Franciei de la Răsărit pe **Arnulf** (887—899), fiul natural al lui Carloman. De aceea unii iaă anul 887 drept an de întemeiere al statului german. Acum însă, ca și mai târziu, cât a domnit *Ludovic Copilul* (899—911) și *Conrad I Franconul* 912—918), statul acesta se numia tot Francia, și abia după urcarea în scaun a lui **Henric I**. de Sacsonia el se numește Germania.

De aici înainte, până la anul 1254 Germania e stăpânită de trei Dinastii, cea **Sacsonă** (919—1024), cea **Franconă** (1024—1125) și cea **Șvaba** sau a **Hohenstaufilor** (1138—1254).

După căderea Hohenstaufilor urmează în timp de 164 ani (1273—1437) împărați din deosebite case.

De la 1437 înainte Germania are în fruntea ei casa de Habsburg.

a. CASA SACSONĂ.

Din Casa Sacsonă au ieșit cinci regi ai Germaniei, Henric I. și Henric II., Othon I, Othon II. și Othon III.

Henric I. (919—936) restabilește unitatea Germaniei, îi bate pe Maghiari, și-l face vasal pe Ducele Boemiei și organizează puterea armată.

Othon I. cel Mare (936—973) ridică statul german în fruntea statelor apusene și reînființează împărăția apuseană ca „sfântă împărăție romană a națiunii germane”, fiind încoronat în anul 962 de către Papa Ioan XII. El scade în același timp puterea Principilor germani și creiază Palatinatele. **Othon II.** (979—983) umblă cu gândul de a-și muta reședința la Roma și se răsboiește cu Saracenii, ear **Othon III.** (983—1002) e copil de trei ani, când moare tatăl-său. În timpul copilăriei lui Principii, Ducii și Comiții devin a tot puternici și câștigă dreptul de ereditate, precum și drepturile așa numite *regale* de a bate bani, de a pune vămi și de a constitui tribunale.

Henric II (1002—1024), un văr al lui Othon III, are să susție lupte grele cu Principii și recunoaște în cele din urmă dreptul lor de moștenire și înfrurirea lor asupra conducerii statului. Cu densul se stinge Casa Sacsonă.

b. CASA FRANCONĂ.

Din Casa Franconă au ieșit patru împărați: Conrad II., Henric III., Henric IV și Henric V.

Conrad II. (1024—1039), un strănepot de fiică al lui Othon I., e proclamat de o mare adunare ținută în apropierea Maienței. El apără, ca aliat al lui Knut, căruia îi cedează *Slesvigul*, hotarele de la Nord și își susține vasa în lăuntru.

Henric III. (1039—1056), un om chibzuit și energic, silește pe *Danezi*, pe *Polonezi* și pe *Boemi* să recunoască supremația germană, frânge puterea Principilor germani și începe lupta cu biserica, depunând pe Papi și numind alții în locul lor.

Henric IV. (1056—1106) e băiat de șase ani, când moare tatăl-său. În timpul copilăriei lui *Hildebrand* organizează biserica pentru stăpânirea lumescă, ear Principii devin din nou a tot puternici. Henric IV. începe lupta, dupe-ce ia cârma, și-o urmează cu multă energie, dară chiar la început trebuie să meargă la **Canossa**. Excomunicat din nou, el e părăsit până chiar și de feciorii săi, cade și moare excomunicat și pribeag.

Henric V (1106—1125) e ridicat de dușmanii tatălui său în scaun și se susține cu anevoie. În anul 1122 el încheie cu Papa *Calixt II. Concordatul de la Worms*, prin care renunță la dreptul de a numi fețele bise-ricești

c. HOHENSTAUFII.

Din familia Hohenstaufilor au ieșit cei mai însemnați doi împărați ai Germaniei, *Frederic I. Barbarossa* și *Frederic II.*, *Conrad III.* și *Conrad IV.*, *Filip* și *Henric VI.*, adică cu totul șese împărați.

După moartea lui *Henric V.* Principii adunați la *Maienta* nu aleg însă pe moștenitorul repositului împărat, ci pe *Lothar de Sacsă* (1125—1137) și abia după moartea acestuia ridică în scaun pe *Conrad III.*, primul *Hohenstauf.*

Conrad III. (1137—1152) are să susție o luptă grea cu ginerele lui *Lothar* și moștenitorul lui, *Guelful Henric-cel-Mândru.* El ia parte la a doua expedițiune cruciată (1147—1149), în care e însoțit și de nepotu-său *Frederic Barbarossa*, atunci duce de *Șvabia.*

Frederic I. Barbarossa (1152—1190) e povățuit viața lui toată de gândul de a întemeia o stăpânire universală. El ține deci să trăiască în bună înțelegere atât cu Principii, cât și cu Papa și să-și creeze o putere covârșitoare prin stăpânirea Italiei bogate, prin dezvoltarea burghezimii germane și prin ocrotirea marilor masse de popor. El însă are să susție lupte grele cu orașele din nordul Italiei, cu Papa *Alexandru III.* și în cele din urmă și cu *Henric Leul*, feciorul lui *Henric-cel-Mândru.*

În anul 1177 el încheie cu Papa pacea de la *Veneția*, ear în anul 1183 se împacă și cu orașele Italiene.

Ca să asigureze Casei sale un drept asupra Siciliei și a Neapolului, el căsătorește pe fiul său *Henric* cu *Constanta*, moștenitoarea tronului ambelor Sicilii.

Frederic I. Barbarossa moare în a treia expedițiune cruciată.

Henric VI. (1190—1197), ocupă tronul ambelor Sicilii și croiește planuri mari, el însă moare mai înainte de a fi început să și execute aceste planuri, ear după moartea lui Principii germani aleg pe *Philip de Șvabia* (1198—1208), fratele lui, și pe *Oton IV.* (1208—1215), feciorul lui *Henric Leul*, care se luptă între dânsii.

Frederic II. (1215—1250) e crescut în Italia și mai mult Italian ca German. El ia tronul în luptă cu *Othon IV.* și spriginit de Papa; intră însă în urmă în conflict cu scaunul papal și are să susție lupte grele atât în Italia, cât și în Germania, unde chiar și fiul său *Henric* se ridică contra lui. Ast-fel în cel din urmă an al vieții sale el nu mai stăpânește Germania, unde Principii ridică în scaun mai întâiu pe *Henric Raspe*, apoi pe *Wilhelm de Holanda.*

Conrad IV (1250—1254) moare mai înainte de a fi ajuns să învingă pe rivalii săi, ear *Conradin*, nepotul lui *Frederic II.* cel din urmă *Hohenstauf*, cade în anul 1268 sub barda calăului.

d. ÎMPĂRAȚII DIN DEOSEBITE CASE.

Timp de vre-o două-zeci și cinci de ani Germania nu mai are, în adevăr, monarch. Wilhelm de Holanda, *Richard de Cornwallis*, un prinț englez, și regele *Alfons de Castilia*, pe care Principii îi proclamă unul după altul, n'au cărmuit Germania. Ast-fel s'a produs în acest timp de **interregn** o ne mai pomenită anarhie.

Încă în timpul luptelor dintre Guelfi și Ghibelini dreptul de a-i alege pe monarchi trecuse încetul cu încetul la Palatini și anume la cei șapte *Principi electori* (Curfürsten). Dreptul acestor electori n'ar fi avut nici o importanță practică, dacă s'ar fi ținut seamă de dreptul de moștenire. Ast-fel electorii țin să nu ridice în scaun pe succesorii monarchului răposat. Sunt cu toate aceste două case, care se luptă între ele, cea de **Habsburg** și cea de **Luxemburg**.

Din casa de Luxemburg au ieșit patru împărați: *Henric VII.* (1308—1313), **Carol IV.** (1346—1378), *Wenzel* (1378—1400) și *Sigismund* (1410—1437). Cel mai însemnat dintre aceștia e Carol IV., nu însă atât prin faptele lui ca monarch, cât prin destoinicia lui de a crește puterea casei sale. Ast-fel el asigurază pentru feciorii săi tronul Boemiei, pe al Ungariei și pe al Poloniei chiar. Ca să nu aibă greutăți cu Principii germani, el publică în anul 1456 **Bulla de aur**, prin care i se dă Germaniei o organizațiune *oligarchică*, precisându-se drepturile Principilor și stabilindu-se definitiv ca Principi electori să fie *trei Archiepiscopi*, cel de *Maiența*, cel de *Colonia* și cel de *Trier*, și *patru Principi*, *Regele Boemiei*, *Palatinul de Rin*, *Ducele de Sacsă* și *Comitele Marchal de Brandenburg*.

Rege al Boemiei era Carol el însu-și, ear Marca de Brandenburg a cumpărat-o cu bani în ajunul morții sale și a dăruit-o unuia dintre feciorii săi. Ast-fel a asigurat urmașilor și tronul Germaniei.

e. CASA DE HABSBURG.

Rudolf I. de Habsburg (1273—1291), ales de Principii electori, restabilește ordinea în Germania, înfrânge puterea lui Otocar II. din Boemia și întemeiază puterea cesei sale, dăruind

feciorilor săi, pe lângă țările din Alpă și de la Rin, pe care le avuse el, și Austria cu țările de la poalele orientale ale Alpilor. El însă nu izbutește să asigureze și tronul Germaniei pentru urmașii lui.

Albrecht I. de Austria (1298—1308) e ridicat în scaun numai după moartea rivalului său *Adolf de Nassau* (1192—1298), ear după moartea lui urmează Henric VII. de Luxemburg.

Al treilea Habsburg, *Frederic-cel-Frumos*, cade în luptă cu rivalul său *Ludovic IV. de Bavaria* (1314—1346), ear după Ludovic IV. puterea trece la urmașii lui Henric VII.

Abia după-ce, cu moartea lui Sigismund, se stinge familia de Luxemburg, ajunge casa de Habsburg să-și asigureze tronul Germaniei.

Albrecht II. (1437—1439), ginerele lui Sigismund, moare puțin după urcarea lui în scaun, dar lasă familiei sale dreptul asupra întregii moșteniri rămase de la Luxemburgi.

Frederic III. (1440—1493), vărul lui Albrecht, a domnit în delung, dar a fost un domnitor slab și neajutorat. La un lucru însă s'a priceput Frederic III: ca să crească puterea casei sale.

El căsătorește pe fiul său Maximilian cu *Maria*, fiica puternicului rege de Burgund, **Carol Temerarul**, și închee cu Vladislau, Regele Boemiei și al Ungariei, un tractat, prin care asigurază pentru urmașii săi și tronurile acestor țări. Ast-fel Frederic III. e considerat ca adevăratul întemeetor al puterii Casei de Habsburg.

Maximilian I. (1493—1519), feciorul lui Frederic III., nu mai e monarch medieval. În curând după urcarea lui în scaun, în anul 1495, se întrunește adunarea de la Worms, care pune pentru tot-d'a-una capăt deprinderilor medievale și reorganizează societatea germană.

Sunt mai ales patru principii, care se stabilesc în această adunare:

1. Nimeni nu poate să-și facă el însuși dreptate, și dreptul pumnului e abolit pentru vecii vecilor.
2. Se creiază un tribunal suprem constituit din judecători salariați, pe jumătate Cavaleri, ear pe altă jumătate oameni de știință, cunoscători de legi.
3. Pentru executarea sentințelor date de acest tribunal se creiază o armată permanentă.
4. Pentru susținerea tribunalului și a armatei de execuțiune se impune asupra tuturor de o potrivă o contribuțiune.

2. FRANȚA.

Franța e continuarea regatului franc întemeiat de Merovingi și mai ales de Chlodvig. În timpul urmașilor lui Chlodvig Germanii de pe țărmul stâng al Rinului încetul cu încetul se romanisează, cum se romaniseră și Galiile. În timpul lui Carol-cel-Mare nu mai sunt Germanii pe țărmul stâng al Rinului de cât spre revărsarea râului în mare: chiar și aici însă ei sunt amestecați cu elemente romanisate.

Prin împărțirea făcută în anul 843 la Verdun **Carol-cel-Pleșuv** (843—877), cel mai tânăr dintre frați primește *Francia de Apus*, adică țărilor ce se întind din apa *Ronului* până în Ebro, ear spre Apus până la Mare și până în râul Mosela. El le stăpânește în luptă cu Normanii, ear după moartea lui se schimbă în timp de 7 ani trei regi, Ludovic II. Ludovic III. și Carloman, apoi, în anul 884, **Carol-cel-Gros** (884—887) împreună din nou toate țărilor.

După adunarea din **Tribur** mai marii Franciei de Apus aleg pe Comitele *Odo de Paris*; acesta însă nu se poate susține față cu feciorul lui Ludovic II., **Carol III.** (898—929), care intră la învoială cu *Hrolf Gangr* (912) și le cedează Normanilor pământul de la gurile Seinei.

De aici înainte Carolingii se mai susțin până în anul 987, când **Hugo Capet**, Comitele de Paris, un strănepot al lui Odo, ocupă tronul Franței.

Urmașii lui Hugo Capet, deși stăpânitori slabi la început, păstrează tronul în tot timpul evului mediu. După ce în anul 1328 se stinge linia directă a **Capetingilor**, urmează linia laterală, **Casa de Valois**, care se stinge în anul 1498.

a. CAPETINGII.

Primii trei capetingi, Hugo, Robert și Henric I. se susțin în luptă cu Seniorii puternici, ear al patrulea, **Filip I.** (1060—1108), contimporanul lui Henric IV., a fost un om ușuratic și desfrânat.

Ludovic VI. (1108—1137), feciorul lui Filip I., e primul Capeting, care ridică autoritatea regală și se impune și în afară.

Ludovic VII. (1137—1180), fiul lui Ludovic VI., și tovarășul lui Conrad III. în a doua cruciată, e om slab; dar, ajutat de abatele *Suger de St. Denis*, el ridică burgheșimea francesă și își întărește pozițiunea. O nenorocire pentru Franța a fost căsătoria lui cu *Eleonora*, fiica puternicului Duce de Guiana și Poitou, care în urmă se desparte de dânsul și se căsătorește cu Henric Plantagenet, Regele Engliterei.

Filip II. (1180—1223), fiul lui Ludovic VII., numit și „*August*“ adecă „sporitor“ (al țării), ia cu Richard Inimă-de-Leu parte la a treia cruciată,

apoi se răsboiește cu Richard, cu Ioan-fără-de-Țară și cu *Albingenii* și câștigă stăpânirea atât asupra posesiunilor familiei Plantagenet, cât și asupra părții de sud și de la dreapta Ronului.

Ludovic IX. (1226—1270) *cel-sfânt*, fiul lui *Ludovic VIII.*, care a domnit numai trei ani, a fost un om blând, evlavios și iubitor de dreptate. El a făcut două expedițiuni cruciate. În prima a căzut în robie și s'a rescumperat cu bani. În a doua a murit de ciumă.

În timpul copilăriei lui Ludovic și în timpul petrecut de dânsul la sfințele locuri cărma a fost purtată de mamă-sa, *Blanca de Castilia*, cu multă energie și nu cu mai puțină înțelepciune.

Ludovic IX. pune capăt volniciei seniorilor, declarând *parlamentul* din Paris de tribunal suprem, căruia trebuiau să i-se supună toți, și făcând o culegere de legi, „*Etablissements de St. Louis*“.

Urmașii lui Ludovic cel sfânt *Filip III.* (1270—1285), *Filip IV.* (1285—1314), Ludovic X (1314—1316), *Filip V.* (1316—1322) și *Carol IV.* (1322—1328) păstrează moștenirea primită și o sporesc. În timpul lor statul francez e cel mai puternic în Europa și o linie laterală a Capetingilor, **Casa de Anjou**, câștigă moștenirea Hohenstaufilor în Italia, a Arpadienilor în Ungaria și a Piaștilor în Polonia.

Cel mai puternic dintre acești Capetingi, **Filip IV.**, înduplecă pe Papa Clement V. să-și mute (1309) reședința la **Avignon**.

b. CASA DE VALOIS.

Cei din urmă trei Capetingi, toți trei feciori a lui Filip IV., mor unul după altul fără de urmași. Se ridică deci în scaun vărul lor primar, **Filip VI. de Valois** (1328—1350). *Isabela*, fiica lui Filip IV., era însă mama lui **Eduard III.**, regele Engliterei. Eduard III. ridică deci pretențiuni asupra tronului francez, și ast-fel se produce un război, care se urmează timp de vre-o sută de ani și aduce Franța în stare de decadență.

Ioan-cel-Bun (1350—64) e prins de Prințul-cel-Negru, feciorul lui Eduard III., dus la Londra și silit să închee o pace de tot umilitoare pentru Franța.

Carol V. (1364—1380), numit și cel *înțelept*, profitând de nemulțumirea Francezilor cu stăpânirea engleză și găsind generali capabili, cum a fost **Duguesclin**, reîncepe lupta și-î scoate pe Englezi din Franța. Înse fiul său, *Carol VI* (1380—1422) rămâne copil nevrstnic la moartea tatălui său și nebunește (1393) curând după-ace ajunge să iee însuși cărma statului. Ast-fel se produce în Franța o anarhie ne mai pomenită.

FECIOARA DE ORLEANS.

În timpul bolnăvirii regelui *Filip de Burgund*, un văr al lui, și Ducele *Ludovic de Orleans*, fratele lui, iaă regența. Filip

moare înse în anul 1404 și de aici înainte Franța e stăpânită de Ludovic de Orleans în înțelegere cu cumnată-sa regina *Isabeau*.

Peste puțin *Ioan-fără-de-Frică*, feciorul lui Filip, adună oaste, intră în Paris și frânge puterea lui Ludovic de Orleans, care în anul 1407, după-ce face o nouă încercare de a se ridica, e omorît.

Ajuns singur stăpân, Ioan de *Burgund* se rađemă pe *burghesime* și e combătut de nobilimea, în fruntea căreia se afla *comitele de Armagnac*. Ast-fel se formează în Franța două partide, **Bourguignonii** și **Armagnacii**, care se luptă cu înverșunare între dênsele și pustiesc Franța timp de mai mulți ani.

Ioan de Burgund, alungat din Paris, cere ajutor de la regele Engliterei **Henric V.**, care intră în Franța și în anul 1415 câștigă, la **Azincourt**, o strălucită victorie asupra nobilimii franceze.

În anul 1418 Englezii intră în Paris. În anul 1419 *Ioan-de-Burgund* e ucis de sbirii Dauphinului Carol. În anul 1420 Henric V. ia în căsătorie pe fiica regelui bolnav și e declarat de moștenitor al tronului.

Ast-fel doi ani în urmă, când moare, în sfârșit, Carol VI., Franța se împarte între doi regi: *Carol VII* (1422—1461) și Henric VI., fiul lui Henric V., un copil mic.

Partea de meadă-đi a Franței îl recunoaște pe Carol VII., ear răstul țării, începând de la Loara, se afla sub stăpânirea Englezilor. Și în vreme-ce Englezii înaintău mereu spre meadă-đi, Carol VII., perđend nădejdea de isbândă, se retrăsese la *Chinon*, unde-și petrecea viața în desfătări lumești.

În fața acestei stări desnădăjduite iese la iveală o femeie, o biată de copilă, fiica unui țeran din satul *Domremi*, *Ioana d'Arc*, care-î îmbărbătează pe Francezi și-î ridică din nou, ca să se scape de stăpânirea străină.

Născută în anul 1412, Ioana a crescut în timpul luptelor dintre Bourguignonii și Armagnaci, dintre Henric V. și nobilimea franceză și cunoștea parte din auzite, parte din propria ei intuițiune toate miseriile acestor lupte. Copilă de țece ani când Carol VII. s'a urcat în scaun, ea avea judecata faptelor, când Carol se retrăsese.

După spusele oamenilor din satul ei, ea âncă de mică copilă era cu minte, astêmperată și duioasă, iubea singurătatea și se deosebia mult de cei-lalți copii. Mai târđiu, ca copilă de trei-spre-țece, patru-spre-țece ani, păsând prin văi retrase o mică turmă de oi, petrecea adese-orî ڟile întregi în post și rugăciuni și avea vedenii..

Gândindu-se mereu la nenorocirile, cu care erau certați oamenii din țara ei, îi era cași-când ar auzi glasuri tainice, care mereu o chiamă, mereu o îndeamnă, mereu o trimit să scape țara ei. Ast-fel s'a infipt în mintea ei gândul, că dânsa e chemată să se pună în fruntea Francezilor și să-l ducă pe Carol VII la biruință.

Părinții ei nici că voiau să audă despre o asemenea încercare. Ea avea înse un unchiu, care credea în chemarea ei. Acesta merge dimpreună cu dânsa la comandantul trupelor regale din *Vaucouleurs*, un orașel din apropiere.

Și ivirea ei e în adevăr miraculoasă.

Copilă de 16 ani atunci; ea îi spune oșteanului trăit în războaie, că vrea să-î ducă pe Francezi, ca să alunge pe Englezii, care asediaseră cetatea **Orleans**, pentru-ca să înainteze, după-ce o vor fi luat, spre meadă-și. Comandantul nu pune, ce-î drept, temeiū pe vorbele ei, dar între cavalerii din *Vaucouleurs* se gădesc câțiva, care o cred și o însoțesc la Chinon.

Regele Carol VII., care nu prea avea multe de pierdut și, în adevăr, numai prin vre-o minune putea să fie scăpat, îi dă o mică ceată, cu care dânsa trece printre Englezii și străbate în primăvara anului 1429 în Orleans.

De aici înainte soarta Franței se schimbă. O nouă credință se deșteaptă în inimile tuturor, și pe când Francezii se îmbărbătează, dușmanii lor sunt cuprinși de temere. Englezii se depărtează de la Orlean, deșertează una după alta mai multe cetăți și încă în Iulie Ioana îl ia pe Carol VII. și 'l duce la Reims, unde el este încoronat.

Acum dânsa, socotindu-și misiunea împlinită, vrea să se întoarcă a casă. În urmă însă cedează stăruințelor puse de cei ce ădiceau, că nu trebuie să părăsească armata până ce Englezii nu vor fi fost alungați din toată Franța.

Rămâne dar și continuă lupta. Înse de aici înainte ea nu mai conduce mici cete de luptători însuflețiți și plini de încredere în înțelepciunea ei, ci trebuie să se pună în înțelegere cu generalii lui Carol VII., dintre care unii nu voesc să ție seamă de povețele ei. Adese-orî ea e lăsată pe câmpul de luptă aproape singură, ca să se vadă, dacă e orî nu adevărat, că stă sub ocrotirea unor tainice puteri.

Ear regele Carol VII. se dă din nou la viață fără de grijă. Ast-fel în Septembrie Ioana e greu rănită sub zidurile Pa-

risului, de unde voia să-î alunge pe Englezî, ear după câte-va luni de ȕile, în Mai 1430, la *Compiègne*, ea cade în mânilor Englezilor.

Timp de un an ea stă în temniȕă chinuită în fel de fel de chipuri, fără ca regele Carol VII. să facă încercarea de a o rescumpăra ori de a-î câștiga libertatea prin luptă bărbătească.

Declarată apoi de eretică și de vrăjitoare însoțită cu Necuratul, ea e osândită la moarte și în ȕiua de 30 Maiu 1431 moare arsă de vie pe un rug ridicat în mijlocul pieȕei de la *Rouen*.

Moartea Ioanei n'a curmat însă luptele, ci mai virtos le-a înăsprit. Francezii cuprinși de credinȕa, că e rënduit, ca dênșii să iasă învingători, luptau acum și ca să resbune moartea nevino-vatei Feȕoare de la Orleans.

Una câte una Englezii își perd poziȕiunile și după lupte urmate timp de 22 ani, în anul 1453, cea din urmă oaste englezească e bătută de *Castillon* și peste puțin nu le mai rămâne decât orașul *Calais*.

CEI DIN URMĂ DOI REGI DIN CASA VALOIS.

După Carol VII. mai urmează doi regi din casa Valois, **Ludovic XI.** (1461—1483) și **Carol VIII.** 1483—1498).

Acești doi regi, primul fiu, al doilea nepot al lui Carol VII., sunt întemeetorii statului francez modern.

Încă Carol VII. obȕinuse de la *statele generale* convocate în anul 1439 la Orleans crearea unei *armate permanente* și introducerea unui *imposit* plătit de toȕi de o potrivă pentru susȕinerea acestei armate.

Ludovic XI. își pune acum de gând să frângă cu desevirșire puterea Seniorilor, dintre care cei mai puternici sunt membri ai familiei regale. Nobilimea, ce-î drept, se unește, constituie „*liga binelui public*“, în fruntea căreia se afla chiar fratele regelui, *Ducele de Berry*, și Ludovic XI, e silit să facă cele mai întinse concesiuni. În urmă însă el isbutește să-î desbine pe nobili și să dispună apoi după placul lui.

În anul 1473 puternicul *Comite de Armagnac* se ridică în potriua lui Ludovic XI. Acesta-l învinge și ia averile lui, mare parte din sudul Franȕei, pentru Coroană.

În anul 1477 *Carol Temerarul*, Ducele de Burgund, moare în lupta de la Nancy, ear fiica și moștenitoarea lui, *Maria*, a cărei mână Ludovic o ceruse pentru fiul său, se mărită cu *Maximilian de Habsburg*. Ludovic XI. ocupă o parte din țările Mariei, pe care Maxilian i le și cedează apoi în anul 1482.

În anul 1480 moare *Renat I. de Anjou, comitele de Provansa*, care era de drept și rege al *Neapolului* și al *Ierusalimului*, Ludovic XI. ia pentru coroană moștenirea remasă de dânsul și anume *Provansa, Anjou și Maiena*.

Ast-fel puterea regelui se întinde din Alpi și Jura până în Pirinei și unde mai înainte stăpâniau Seniorii, acum regele cărmuiește prin diregătorii săi.

Carol VIII. era copil de 14 ani, când s'a urcat în scaun, dar sora lui măi mare, *Ana de Beaujan*, conduce cărma cu înțelepciune și cu energie. Ea frânge puterea nobilimii, care, profi-tând de tinerețele regelui, face încă o încercare de a se ridica, și *Francisc II.*, Ducele de *Bretagna*, care îi deduse ajutor, e învins de cătră generalul *La Tremouille* în bătălia de la *St. Aubin* (1488) și-și perde independența. Trei ani în urmă apoi fiica și moștenitoarea lui, *Ana*, care era logodită cu Maximilian de Habsburg, e silită să iee de bărbat pe Carol VIII. și *Bretagna* e anexată și ea la Franța.

De aici înainte regii Franței își îndreptează privirile spre Italia, unde o linie laterală a Capetingilor, *Casa de Anjou*, stăpânise țări întinse și bogate. Timp de vre-o 50 ani ei se luptă, ca să câștige stăpânirea Italiei.

Henric VIII. e acela, care incepe aceste lupte prin o expedițiune făcută în anul 1495, ca să ocupe Neapolul, moștenirea remasă de Renat I.

3. MAREA BRITANIE.

Insulele britanice dintru început au fost împărțite în trei țări deosebite: **Irlanda**, căreia Romanii îi diceau „*Hibernia*,“ — **Scotia**, căreia Romanii îi diceau „*Caledonia*,“ și **Britania** sau Englitera.

a. IRLANDA.

Irlanda n'a fost stăpânită de Romanii, dar încă înainte de căderea împărăției romane locuitorii Irlandei, *Pictii* și *Scotii*, au primit legea creș-

tinească și în urmă au fost cei mai zăloși propagatori ai învățăturilor creștinești. Ordinul călugărilor scoțieni a jucat un rol însemnat în evul mediu.

În timpul heptarchiei englezești Irlandeii trăiau nesupărați și au ajuns la o însemnată dezvoltare culturală. În secolul IX, însă cetele de Normani, numiți aici *Ostmani*, fiind-că năvăliseră despre răsărit, s'au făcut stăpâne în Irlanda. În timpul stăpânirii Ostmanilor Irlanda s'a împărțit apoi încetul cu încetul în cinci principate, care steteau sub un rege comun. Principatele erau împărțite într'un fel de triburi, care aveau căpeteniile lor. Pământul era proprietatea *comună* a acestor triburi și se distribuia deopotrivă între membrii tribului.

În anul 1168 unul dintre cei cinci principii, *Diarmait*, e alungat și caută adăpost la regele Engliterei, atunci **Henric II. Plantagenet**.

Ast-fel izbucnește un război între Englitera și **Roderic D' Connor**, cel din urmă rege al Irlandei. Luând drept temei o bullă papală, prin care Irlanda îi fusese dăruită Engliterei, Henric trece în anul 1271 în Irlanda, e primit de preoțime și de doi dintre cei patru principii, care mai rămăseseră, și se proclamă el însuși rege al Irlandei.

De aici înainte Irlanda e cărmuită de guvernatori ai regelui din Englitera.

De oare-ce însă Henric II. desființase vechea constituțiune a Irlandei și împărțise, ca în Englitera, tot pământul între căpeteniile Normanilor săi, Roderic D' Connor se ridică din nou în anul 1174 și câștigă, ca tributar, partea de nord a insulei.

Regii Engliterei stăpânesc deci numai partea de meadă-și a Irlandei. Această parte își câștigă încetul cu încetul dreptul de a avea un *parlament deosebit*, dar după o lege creată în anul 1494 parlamentul acesta, convocat de guvernator cu învoirea regelui, nu poate discuta de cât proiecte de legi aprobate de guvernul englez.

b. SCOȚIA.

Scotia n'a fost nici ea stăpânită de Romani, ci era și în timpul Romanilor și mai târziu împărțită în mai multe state, în cele din urmă patru. Abia pe la anul 1000 d. Chr. aceste state sunt împreunate într'unul singur, care se numește „Scotia“. *Malcolm I.*, primul rege al Scoției, se declară însă vasal al Engliterei.

În timpul când Englitera era stăpânită de *Knut*, moare *Malcolm II.*

fără de urmaș. Se urcă deci în scaun fiul ficei sale, **Duncan** (1034—1040). Acesta însă e omorât de **Macbeth**, unul dintre generalii săi, care se urcă apoi el în scaun și merge în anul 1050 la Roma, unde primește iertare pentru păcatul său. Câți-va ani în urmă însă se ridică **Malcolm III.**, fiul lui Duncan, îl învinge pe Macbeth și-l omoară (1057).

Malcolm III (1057—1093) e deci dușmanul lui Wilhelm Cuceritorul, care venea și el cu invoirea Papei, și Scoția își păstrează de aici înainte neatîrnarea.

Abia **Henric II.** ajunge iar să și-l facă vasal pe regele Scoției, atunci **Wilhelm Leul** (1165—1212).

În anul 1286 se stinge familia lui Duncan și se ridică de o dată doi pretendenți, amândoi urmași ai ficelor fratelui lui Wilhelm Leul, **Ioan Baliol** și **Robert Bruce**.

Regele Engliterei, atunci **Eduard I.**, dă coroana lui Ioan Baliol. Acesta însă se răscoală mai târziu, e învins în anul 1296 la Dumbar și aruncat în temniță, iar Scoția rămâne să fie cărmuită de un guvernator englez.

Anul următor se răscoală Scoțienii sub conducerea lui **William Wallace**. În anul 1305 cade însă și Wallace în robie și e decapitat.

În anul 1306, în sfârșit, se ridică **Robert I.** (1306—1329), feciorul lui Robert Bruce, și după lupte grele își asigură tronul și redobândește și neatîrnarea Scoției.

Dar cu feciorul lui Robert I, **David II.**, se stinge familia Bruce și cu **Robert II.** (1370—1390), soțul ficei lui David, se ridică în fruntea Scoției nenorocita casă a **Stuartilor**, care timp de peste o sută de ani se luptă cu regii Engliterei.

c. ENGLITERA.

Englittera e partea de meadă-qi a insulei britanice, vre-o 130,000 chilometri pătrați, deci o țară cam cât actuala Romănie în întindere. Ea a fost provincie romană, dar încă înainte de căderea imperăției apusene a fost părăsită de Romăni și ocupată de **Angli** și **Sacsoni**, care au înființat aici șapte regate, așa numita *heptarchie anglo-saxonă*.

Egbert de Wessex împreună în timpul lui Carol-cel-Mare aceste șapte regate (afară de *Wales*) și înființează regatul **Anglia**. — Acest regat are să susție lupte grele cu Normanii, dar ajunge în timpul lui **Alfred-cel-Mare** (871—901) la mare înflorire.

În anul 1016 Englittera cade sub stăpânirea regelui Danez **Knut** (1014—1035), dar în anul 1042 iar își dobândește neatîrnarea sub **Eduard**

Confesorul (1042—1066), cu care se stinge familia regilor anglo-sacsoni, **Wilhelm Cuceritorul**, Ducele Normandiei, intră în anul 1066 cu 60,000 Normani în Anglittera, învinge la *Hastings* pe *Harald*, pe care Englezii îl ridicaseră în scaun, și întemeiază stăpânirea normană.

De aici înainte Anglittera e stăpânită de cinci case domnitoare.

1. Casa Normană (1066—1154),
2. Casa Plantagenet (1154—1399),
3. Casa Lancaster (1399—1461),
4. Casa York (1461—1485),
5. Casa Tudor (1485—1603),

1. CASA NORMANĂ.

Din casa normană au ieșit patru regi: **Wilhelm I.** (1065—1087), feciorul acestuia **Wilhelm II.** (1087—1100), fratele acestuia **Henric I.** (1100—1135) și **Stefan de Blois**, fiul unei fiice alui Wilhelm I. Ei toți patru se luptă cu regii Franței pentru stăpânirea Normandiei.

2. CASA PLANTAGENET SAU ANJOU.

Din casa Plantagenet au ieșit opt regi. **Henric II.** (1154—1189), fiul *Mathildei*, fiicei lui Henric I. și soțul *Eleonorei de Guiana*, e unul din cei mai puternici regi ai Anglitterei. El stăpânește mare parte din Franța, ca vasal, supune *Irlanda* și silește pe regele *Scotiei* să se declare vasal al Anglitterei.

Feciorii lui Henric II., **Richard I. Inimă-de-Leu** (1189—1199) și **Ioan Fără-de-Țară** (1199—1216) și **Henric III.** (1216—1272), feciorul lui Ioan, sunt domnitori slabi, care perd aproape toate posesiunile din Franța. În timpul lor se desvoltă însă *constituțiunea parlamentară* a Anglitterei pe bazele așezate în *magna charta* de la 1215 și orașele din Anglittera ajung la înflorire.

Eduard I. (1272—1307), fiul lui Henric III., cucerește principatul de **Wales**, care până acum își păstrase neatirnarea, și numește pe **Eduard**, primul născut fiu al său, *Principe de Wales* (1284). Încercarea lui de a supune și *Scotia* produce un șir de răscoale, în urma cărora **Robert I. Bruce** câștigă independența *Scotiei*.

Eduard II. (1307—1327), primul Principe de Wales, e un rege nenorocit. El perde *Scotia* și cade în luptă cu Lordii sprijiniți și de regina *Isabella*, fiica regelui Franței **Filip IV.**, e prins și omorât în temniță.

Cei din urmă doi regi din Casa Plantagenet, **Eduard III.** (1327—

1377) și nepotul său *Richard II* (1377—1399), al doilea fecior al *Printului Negru*, își petrec viața mai ales în luptă cu Franța.

Eduare III., mulțumită mai ales destoiniciei resboinice a fiului său, *Printul cel Negru*, iese învingător din lupta cu *Filip VI* și cu *Ioan cel Bun* și câștigă o mare parte din Franța. În urmă însă *Carol V.* reîncepe războiul și face progrese atât de însemnate, încât *Richard II.* e nevoit să încheie în anul 1396 un armistițiu de tot favorabil pentru Franța.

CELE DOUĂ ROSE

Printul cel Negru a avut trei frați: *Ioan de Gaunt, Ducele de Lancaster* (Lenchester), *Edmund, Ducele de York* și *Toma, Ducele de Gloucester* (Gloster). Ei recunosc toți trei pe *Richard II.*, fiul fratelui lor mai mare, drept rege legitim. În urmă însă dășii se ceartă cu nepotul lor, care avea cheltueli mari cu purtarea războiului și se afla mereu în strîmtorare de bani.

Încheiând armistițiu cu Franța, *Richard II.* se simte mai la largul lui și trage în judecată pe mai mulți Lordi, între care și unchiu-său *Ducele de Gloucester*, care e osândit ca resvrăitor și trimis în temniță la Calais, unde e omorît.

În anul 1399 moare și cel-lalt unchiu, *Ducele de Lancaster*. *Richard II.* confiscă averile lui.

Henric, feciorul *Ducelui de Lancaster*, care trăia exilat la Paris, se pune acum în înțelegere cu mai mulți Lordi și cu *Ducele de York*, trece în Anglita și prinde prin trădare pe *Richard II.* și-l dă în judecata parlamentului.

Detronat și osândit, *Richard II.* moare apoi în temniță.

Ast-fel se ridică în fruntea Anglita **Casa de Lancaster**, din care ies trei regi: *Henric IV.* (1499—1313), *Henric V.* (1413—1422) și *Henric VI.* (1422—2461). Ei toți trei se susțin în continuă luptă cu Lordii, care sunt sprijiniți de Francezi și de Scoțieni. Și mult au avut călăii de lucru în timpul acestor trei regi, contimporani ai lui *Vlad-Vodă Tepeș* și ai lui *Gian Maria Visconti*.

Henric V. intervine în luptele din Franța și ia în căsătorie pe ficia lui *Carol VI.*; ear *Henric VI.* e ridicat și în scaunul Franței și poartă războiul cel lung, în care, mulțumită intervenirii *Fecioarei de Orleans*, Francezii își redobândesc neatîrnarea.

În timpul acestui războiu *Henric VI.* se căsătorește (1444)

cu *Margareta de Anjou*, fiica regelui *Rénat*, care luase angajamentul de a mijloci o pace între Franța și Anglittera.

Margareta însă n'a adus cu dânsa pacea, ci războiul.

În anul 1447 ea înlătorează pe Ducele de Gloucester și ridică la cea mai mare înfrîurire pe un favorit al ei, *Marchizul Suffolk* (Söfök), pe care-l ridică la rangul de *Duce*. Doi ani în urmă Parlamentul îl trage însă pe Ducele de Suffolk în judecată și-l osândește la exil. Pe drum apoi el e decapitat de către marinari.

Acum regina ridică pe un alt favorit al ei, *Ducele de Somerset* (Sömmerset), om tot atât de volnic ca Ducele de Suffolk.

Ast-fel se produce o nemulțumire generală, care era cu atât mai adâncă, cu cât Englezii sufereau mereu înfrângerii în Franța.

În anul 1451, în sfârșit, *Richard, Ducele de York*, se pune în fruntea nemulțumiților, și se începe un sângeros război civil, în care a perit floarea nobilimii engleze, fie pe câmpul de luptă, fie sub barda călăului, fie loviți de pumnalul sbirilor. În mai multe rânduri Henric VI. e învins și e învingător; în mai multe rânduri cei doi veri se împacă: regina însă mână mereu lupta înainte, mai ales după-ce soțul ei nebunise într'un rând și Richard fusese proclamat „Protector“ și regent.

Învins în anul 1460 la *Wekefeld* (Uecfield), Richard e prins și decapitat. Anul următor însă fiul lui, **Eduard IV.** (1461—1483), e proclamat rege.

Ast-fel se ridică în fruntea Anglitterei **Casa de York**, din care au ieșit doi regi: *Eduard IV.* și *Richard III.* (1483—1485).

Luptele se urmează și în timpul acestor doi regi. Și de oare-ce partizanii Casei de *Lancaster* aveau pe steagul lor o *rosă roșie*, eare ai Casei de *York* una *albă*, războiul civil se numește și lupta dintre cele două rose.

Eduard IV. se susține ajutat de sbiri și de călăi, e nevoit în două rânduri să fugă din Anglittera, însă eare se întoarce mai crunt și mai fioros ca mai înainte. Henric VI. moare în temniță, fiul și moștenitorul lui de asemenea, și mulți dintre cei mai aleși bărbați ai Anglitterei mor moarte de făcători-de-rele.

El însă a fost om blajin alături cu fratele său, *Richard de Gloucester*, care s'a urcat în scaun ca Richard III.

Richard III. a fost cel mai strașnic dintre oamenii, care au purtat vre-o dată coroană de stăpânitor.

Om de vre-o trei-zeci de ani, când a murit fratele său, slut

și cocoșat, dar rău, deștept și foarte inimos, el era spaima turora. Moartea lui Henric VI. și a multor altora de la densus se trăgea. Până chiar și pe *Ducele de Clarence* (Claran), fratele'seșu, el îl duse la perđare.

Acum, după moartea fratelui seșu, aruncă pe nepoții seși în temniță, unde ei sunt omoriți, duce la perđare ori alungă din țară pe partisanii rosei roșii și se proclamă el însuși rege. Căsătorit cu vėduva rėmasă de fiul lui Henric VI., el își otrăvește nevasta și cere mânia ficeii lui Eduard IV., a nepoatei sale, pe ai căreia frați îi perduse.

În anul 1485 el cade în lupta de la *Bosworth* și învingătorul, **Henric Tudor**, *Comitele de Richmond* (Ricimond) se urcă ca Henric VII. în scaun.

Cu bătălia de la *Bosworth* se închee lupta dintre cele două rose.

Henric VII. Tudor (1485—1509), care după mumă-sa moștenea drepturile Casei de Lancaster, se căsătorește cu *Elisabeta*, fiica lui Eduard IV. Ast-fel **Casa Tudor** (Tiüdör) împreună drepturile celor două rose.

Henric VII., om aședat și bun chivernisitor, restabilește ordinea în lăuntru, înființează un tribunal suprem și crefază stările moderne în Englitera.

4. ȚERILE DE JOS.

În anul 843, când s'a făcut la Verdun împărțirea împărăției lui Carol-cel-Mare, afară de cele trei regate mari s'a creat și un al patrulea stat. Pământul cuprins între riurile *Șelda* și *Rin*, până în țermurii mării, a fost dat sub stėpănirea lui **Lothar** și de aceea s'a numit, în genere, **Lotharingia**.

Murind însă în anul 870 *Lothar II.*, feciorul lui Lothar I., Lotharingia e împărțită ast-fel, că partea locuită de Germani trece la Germania, ear partea cu poporațiune romanisată, de tot mică, e anecsată la Franța.

Deși însă despărțite, țerile aceste au acea-și istorie. Orașele din aceste țeri, aședate în apropierea mării, foarte în curėnd au început să inflorescă, și mai ales în timpul cruciatelor burghesimea bogată a știut să cumpere de la nobilii scăpătați dreptul de a se administra ele ınse-și și de a înriuri prin reprezentanții lor asupra cărmuirii. Ast-fel regii din Franța și împerații din Germania aveau aici o stėpănire aproape numai nominală.

În timpul, când siguranța publică era primejduită de cetele de mercenari ale cavalerilor ce se rėsboiau între densus și jăfuiiau pe negoțatorii călători, mai multe orașe aședate pe Rin și de-a lungul mării închee o alianță numită **Hansa** sau **uniune Hanseatică** și întrețin o armată pentru

ocrotirea negoțătorilor și apărarea intereselor comerciale. Ast-fel se constituie alături de statele un fel de putere internațională, care stăpânește coastele mării până departe spre gurile râului Neva.

În anul 1361, murind Ducele de Burgund fără de urmași, *Ioan-cel-Bun*, regele Franței, dă țara aceasta fiului său **Filip de Valois**, care stăpânise și mai înainte, ca vasal al Germaniei, partea superioară a Burgundiei. Puțin în urmă Filip ia apoi în căsătorie pe *Margareta*, moștenitoarea Comitelui de **Flandra**, și adaugă la țările sale și zestrea nevestei sale, Flandra cea bogată.

Atât Filip, cât și fiul său *Ioan-cel-fără-de-Frică* iașu, ca conducători, parte la luptele dintre Bourguignonii și Armagnaci, și Ioan e omorât de sbirii lui Carol VII.

Filip-cel-Bun (1419—1476), feciorul lui Ioan, se unește deci cu regele Engliterei contra lui Carol VII., care în anul 1435 cedează mai multe teritorii și recunoaște neatîrnarea Ducatului de Burgund.

Ast-fel se creiază la mijloc între Franța și Germania un nou stat, nu mare, ce-i drept, dar puternic prin bogăția orașelor, pe care le cuprinde. Și Filip nu are altă preocupățiune decât să întindă acest stat. El cumpără cu bani, ia ca moștenitor ori căștiga cu bună-învoială tot pământul până la mare, și curtea lui de la Brusela era una din cele mai strălucite în Europa.

Carol Temerarul (1467—1477), fiul lui Filip, își pune, în sfârșit, de gând să mai câștige Lotharingia, Svițera și sudul Franței și să iee coroana de rege.

Încă mai înainte de a se fi urcat în scaun, în anul 1465, el se pune în fruntea „*Ligei binelui public*” și-l umilește pe Ludovic XI. Eară în urmă îl silește pe regele Franței să renunțe la toate drepturile lui asupra țărilor ce fac parte din Ducatul de Burgund.

Asigurat ast-fel din partea Franței, el se pune în înțelegere cu *Frederic III.* și-i ofere acestuia, pentru Archiducele *Maximilian*, mâna ficeii și moștenitoareii sale *Maria* pentru casul, că ar fi recunoscut de rege.

Frederic III. nu se învoiește, ce-i drept, dar *Maria* tot se logodește cu *Maximilian*, care o și ia apoi de soție; ear *Carol Temerarul* urmează luptele contra Helvețienilor, care-l bat în trei rânduri, în cele din urmă la *Nancy* (1477), unde și moare.

După moartea lui *Carol Temerarul* *Ludovic XI.* ia, ce-i drept,

Ducatul Burgundului, dar cele-lalte țări sunt stăpânite de Maximilian mai întâi ca soț al Mariei, ear după moartea Mariei (1482) ca epitrop al fiului său **Filip-cel-Frumos** (1482—1506).

V. ȚĂRILE DE LA MEAȚĂ-ȚI.

1. SPANIA.

Brăzdată de o mulțime de șiruri de munți înalți, Spania are mai ales în Pirinei multe văi adăpostitoare, în care cuceritorii nu pot să străbată. Ast-fel nici *Romanii*, nici *Visigoții* n-au stăpânit întreaga peninsulă. Muntenii și-au păstrat în toate timpurile neatîrnarea, deci și limba, și obiceiurile.

După-ce **Tarie** câștigă în anul 711 victoria de la *Xeres de la Frontera*, Spania cade sub stăpânirea Chalifilor arabi din Dinastia *Omeiașilor*.

Câte-va decenii în urmă Omeiașii sunt resturnați, și singurul Omeiad, care mai rămăsese în viață, *Abdur Rahman I.* (755—788), fuge în Spania și înființează aici **Califatul de Cordova**, care se susține timp de aproape 300 ani, până la 1031, când cel din urmă Omeiad, *Hișam III.*, e răsturnat de guvernatorii provinciilor.

Arabii din Spania au ajuns la cea mai mare alor înflorire culturală în timpul lui **Abdur Rahman III.** (912—961) și al fiului său *Hachem II* (961—956).

În urmă guvernatorii devin din ce în ce mai puternici, își câștigă dreptul de moștenire și se declară după răsturnarea lui Hișam III. independenți.

Ast-fel se formează în Spania mai multe *chalifate mici*, între care cele mai însemnate la *Teledo*, *Sevilla*, *Saragossa* și *Valencia*.

Creștinii nu au fost nici o dată toți supuși de Arabi. Cei din munți și-au păstrat și de astă dată neatîrnarea. În deosebi în **Asturia** s'a susținut toate timpurile stăpânirea creștinească.

În văile mai largi creștinii trăiau ca birnici ai Arabilor. Numai o parte mai mică a trecut la Islam, ca să se împărțesească de drepurile publice.

În timpul lui Carol-cel-Mare regele Asturiei, *Alfons II.* (791—942) aduce coloniile de peste Pirinei și, ast-fel întărit, își întinde stăpânirea. Ear Carol-cel-Mare el însuși înaintează până la Barcelona, cucerește *Catalonia* până în Ebro și înființează **marea spaniolă**.

În timpul luptelor dintre cei din urmă Omeiași și guvernatorii lor se mai înființează în munți regatele **Leon** și **Galicia**, ear

țara *Bascilor*, în toate timpurile neatârnată, se constituie ca regat de **Navarra**.

După resturnarea celui din urmă Omeiad aceste regate creștine iaă ofensiva contra micilor chalifate Arabe.

În anul 1035 se înființează la stânga râului Ebro **regatul Aragoniei**, care se unește cu cel de *Navarra*.

În anul 1057, **Ferdinand**, fiul lui *Sancho Maior*, împreună regatele *Asturia*, *Leon* și *Galicia* și formează din ele **regatul Castiliei**.

Ast-fel creștinii din Spania sunt despărțiți în două regate, pe lângă care se mai susține și **marca catalonică**.

În mai multe rânduri se produc, ce-î drept, desbinări, dar în fața Arabilor creștinii sunt uniți și stăpânirea creștinească se întinde mereu.

În anul 1233 regele Castiliei câștigă la *Xeres de la Guadiana* o strălucită victorie asupra Arabilor. *Sevilla*, *Cordova* și *Cadix* cad în mâinile lui și o mulțime de Arabi emigrează în Africa.

În același timp regiile de Aragonia devin din ce în ce mai puternici. Ei înaintează despre Ebro spre Sevilla, cuceresc Balearele, ba **Don Pedro III**. (1276—1285) cucerește în anul 1282 insula **Sicilia**, ear fiul său Iacov II. (1291—1327) mai adaugă la regatul său și **Sardinia**.

Arabii nu se mai susțineau decât în **Granada**.

Aici stăpânirea creștină nu se stabilește decât după-ce cele două regate, Castilia și Aragonia, se unesc.

În anul 1469 **Ferdinand**, regele Siciliei, fiul regelui *Ioan II*. din Aragonia, se căsătorește cu **Isabela**, fiica regelui *Ioan II*. din *Castilia*.

În anul 1474, după moartea fratelui său Henric IV., **Isabela** se urcă în scaunul Castiliei, ear cinci ani în urmă, la 1479, după moartea tatălui său, **Ferdinand** ocupă tronul Aragoniei. Deși înse fie-care din soți cârmuiește regatul său deosebit, ei iaă titlul de **rege și regină a Spaniei** și puterea celor două state e una și nedespărțită.

Ferdinand (V), numit și **Catolicul** (1479—1516) și **Isabela** (1474—1504) sunt întemeetorii și totodată și organisatorii statului spaniol. Ei pun capăt deprinderilor medievale, fac o adunare de legi, înființează un tribunal suprem și creiază o numeroasă ar-

mată pentru menținerea ordinei și pentru executarea sentințelor judecătorești.

În anul 1492, anul, în care Columb a descoperit America, Ferdinand cucerește **Granada** și *isgonește din Spania pe Ovreii*, care se sporiseră în timpul stăpânirii arabe.

2. PORTUGALIA.

Portugalia, țară mai deschisă, a fost stăpănită și de Romani, și de Visigoți și de Arabi.

După răsturnarea celui din urmă Omeiad *Ferdinand de Castilia* (1037—1067) cucerește *Coimbra* dimpreună cu partea despre Pirinei a țării și înființează **marea de Portugalia**, care se susține până în anul 1139, când *Comitele Marcal Alfons I.* (1112—1183) e proclamat de către oaste **rege al Portugaliei**.

În anul 1147 Alfons I. cucerește apoi și *Lisabona* și își pune reședința aici.

Abia **Alfons III.** (1248—1279) cucerește și partea de meadă-ți a țării.

Portugalia devine în curând o țară înfloritoare și orașele se îmbogățesc mijlocind comerțul spre Țările-de-Jos.

Portugezii sunt cei d'antéiū, care se avântă în largul mării. Încă în anul 1419 ei străbat până la *Madeira*, și de aici înainte corăbierii portugezi cutrieră mereu marea și descopăr *Asorele* și insulele *Capului-Verde*.

Regii Castiliei fac în mai multe rânduri încercarea de a su-pune din nou Portugalia, dar opintirile lor rămân zadarnice. Ba *Alfons V* (1438—81), care era căsătorit cu Ioana, fiica naturală a lui *Henric IV.* de Castilia, a ridicat pretențiuni chiar și asupra tronului Castilian. El înse a fost bătut de *Isabella* și a trebuit să închee în anul 1479 pacea de la **Alcantara**, prin care renunță la tronul Castilei.

Ioan II. (1481—1495) urmează călătoriile de descoperire. În timpul lui (1486) *Bartolomeu Diaz* străbate până la capul **Bunei Speranțe**.

3. ITALIA.

Italia, vatra celor mai grele lupte din evul mediu și leagănul culturii moderne, nici o dată în timpul evului mediu n'a ajuns să fie unită într'un

singur stat. Încetul cu încetul inse din mijlocul frământărilor generale au ieșit la iveală cinci deosebite centre de putere și de consolidare socială:

a) *Neapolul*, b) *Roma*, 3) *Veneția*, 4) *Milanul* și 5) *Florența*.

a. NEAPOLUL.

Insula Sicilia și partea de meadă-și a Italiei în tot timpul evulu mediu au fost despărțite de restul Italiei.

Sicilia și o parte din Continent, *Apulia* și *Calabria*, se țin de împărăția bizantină, ear alte orașe mai însemnate ca *Neapolul*, *Beneventul*, *Salernul* sunt republice ori au ducii lor proprii, care recunosc supremația bizantină.

În anul 827 Sicilia e cucerită de **Saracenii**, care stăpânesc în urmă și o parte din Calabria și se susțin în luptă cu Bizantinii și cu Împărații *Othon I.* și *Othon II.* Abia peste vre-o două sute de ani feciorii lui *Tancred de Hauteville* îi alungă pe Saraceni atât din Calabria, cât și din Sicilia.

Robert Guiscard cucerește Apulia și Calabria de la bizantinii, îi supune pe principii din sudul Italiei și primește țerile cucerite (1060) ca vasal al scaunului Papal.

Roger, fratele lui Robert, îi alungă apoi pe Saraceni și din Sicilia și stăpânește insula ca vasal al fratelui său.

Roger II (1130—1154) cucerește și Neapolul (1148) și se proclamă, tot ca vasal al scaunului papal, *rege al Neapolului și al Siciliei*.

Cu nepotul lui Roger II., *Wilhelm II.*, se stinge în anul 1189 familia de *Hauteville*, și tronul trece la **Hohenstaufi** și anume la *Henric VI*, soțul fiicei lui Roger II.

Domnia Hohenstaufilor e cea mai agitată, dar totodată cea mai strălucită epocă în istoria acestui regat.

În urma îndelungatelor lupte dintre Hohenstaufi și Frederic II., Papa Clement IV. dă tronul Neapolului și al Siciliei lui *Carol de Anjou*, unul dintre feciorii reginei *Blanca de Castilia*.

Carol I. (1266—1284) câștigă la *Benevent* o strălucită victorie asupra lui *Manfred*, fiul natural al lui Frederic II., care rămâne mort pe câmpul de bătălie. Stăpânirea franceză e înse atât de asupritoare, încât în anul 1282, a doua zi de Paști, în timpul *vecerniei*, populațiunea din *Palermo* se rescoală sub conducerea lui **Ioan Procida** și izbucnește o răscoală generală, **vecernia siciliană**, în care toți francesii din Sicilia sunt măcelăriți. Rescuțații proclamă apoi rege pe **Petru de Aragonia**, fiul surorii lui Manfred.

De aici înainte în Neapol domnește Casa de *Anjou*, ear în Sicilia Casa de *Aragonia*.

În anul 1421 *Ioana II.* (1414—1435), fiica lui *Carol de Durazzo*, care se urcase în scaunul Ungariei după moartea lui *Ludovic*, adoptează pe regele Aragoniei **Alfons V.** În urmă înse ea își schimbă gândul și adoptează pe *Ludovic III.* de Anjou, care trece drepturile sale la fratele său **Renat.** Renat rămâne înse numai cu titlul de rege, de oare-ce *Alfons V.* ocupă în anul 1442 și tronul Neapolului.

Țările nu rămân înse unite decât până la anul 1458, când moare *Alfons V.* După moartea lui Tronul Neapolului e ocupat de fiul lui natural *Ferdinand I.* (1458—94), ear în tronul Siciliei unite cu Aragonia se urcă fratele lui, *Ioan II.*, tatăl lui *Ferdinand Catolicul.*

b. R O M A.

Roma, în evul mediu, e mai presus de toate reședința Papilor, capitala statului papal și centrul bisericii apusene. Ea înse numai puțin timp a fost stăpânită de Papi.

În timpul luptelor dintre urmașii lui *Carol-cel-Mare*, Papii, ne mai putându-se rădima pe Împărați, au trebuit să le facă nobililor concesțiuni din ce în ce mai mari. În cele din urmă seniorii din statul papal ajunseră ei să-i aleagă pe Papi.

Othon I. frânge puterea nobilimii, dar după moartea lui *Othon II.*, când se produc nouă frământări interne în Germania, nobilimea se ridică din nou și își zidesce în Roma castele, din care stăpânește orașul.

Henric III. frânge de a doua oară puterea lor și acum urmează timpul lui **Hildebrand**, una din cele mai strălucite epoce în istoria papismului. Privirile lui *Hildebrand* nu erau înse îndreptate asupra Romei, nici asupra Italiei, ci asupra întregii lumi creștine. Ast-fel pe când regii din țări depărtate se declarau vasali ai scaunului papal, la Roma stăpânește nobilimea, care chiar în ziua de Crăciun (1075) îl ia pe *Grigorie VII.* de pe treptele altarului și-l maltratează.

De astă-dată se ivește însă în viața Romei un element nou, **poporul**, care îl scapă pe *Papa* din mâinile nobilimii.

Puse între Papi și nobilime, mărire mase ale populațiunii din Roma, care erau împilate și de uni, și de alții, se străbat încetul cu încetul de gândul de a face din Roma o republică neatinată.

În anul 1143 nobilimea mai săracă se pune în fruntea maselor, străbate în capitol și institue aici un Senat, ca supremă

autoritate, ear doi anî în urmă, la 1145, **Arnold de Brescia** proclamă republica.

După-ce Arnold cade și după-ce *Alexandru III.* închee cu *Frederic I.* pacea de la Venetia (1177) Papii sunt ear stăpâniî Romei, și **Inocentiu III.** (1198—1216), contimporanul lui Ioanițiu, dispunea în Roma și în statul papal după placul lui.

În timpul luptelor dintre Papi și cei din urmă Hohenstaufi nobilimea se ridică din nou, și Papa e nevoit să ceară ajutor de la *Carol de Anjou*, fratele lui Ludovic XI., care stăpânește Roma timp de 14 anî (1264—1278).

În anul 1294 se urcă însă în scaunul Papal **Bonifaciū VIII** (Benedict Gaetani), (1294—1303), care mergea chiar mai departe ca Grigorie VII (Hildebrand), în ceea ce privește puterea lumească a Papilor. În gândul lui Monarchii nu erau de cât niște organe executive ale scaunului papal, și numai numiți de Papa ori confirmați de el puteau să-și ocupe tronurile.

În anul 1301 acest papă muștră pe regele Franței **Filip IV.** pentru că poartă răsboiul cu regele Engliterei și pentru că pune bir pe preoți și-l citează la Roma, ca să-l judece.

După ce Filip IV. nu se înfățișează, Papa îl *excomunică* și pune Franța întreagă sub *interdict*, ba desleagă pe Francezii de jurământul de supunere.

Filip IV. arde bulele papale și face apel la conciliul general al episcopilor Francezi.

Ast-fel se produce un conflict, în urma căruia *Clement V.* (1305—1314), un Francez ridicat de Filip IV. în scaun, mută la 1309 reședința papală în Franța, la **Avignon**, și revoacă decretale emise de Bonifaciū VIII.

În timpul, cât Papii au lipsit din Roma, nobilimea a perit aproape întreagă în luptă cu poporul și orașul odinioară înfloritor, prin lupte ca cele purtate de *Cola Rienzi*, a scăzut la 17,000 suflete.

După întoarcerea Papilor (1367) lumea apuseană e agitată de ideile reformatorice propagate de *Wiclef*, de Ioan Huss și de ucenicii lor. Ast-fel abia în secolul XV, după Conciliul de la Constanța (1414—1418) se ridică o nouă Romă. Nobilimea obosită și istovită în lupte se supune și Papii încep să ridice biserică și palate mărețe.

c. VENEȚIA.

Veneția crește ca oraș autonom sub supremația bizantină. Primul **Doge** venețian, ales în anul 697 pe toată viața, e vasal al împărăției bizantine.

În timpul căderii regatului Longobard Venețienii cuceresc și *Ravenna*, ear în timpul luptelor dintre urmașii lui Carol-cel-Mare orașul crește repede și Dogii devin puternici. Supremația, mai mult nominală numai, a Bizantinilor se susține însă până după cei trei Othoni.

În secolul XI. fiul Dogelui *Orseolo* se urcă în tronul Ungariei, și din timpul acesta Dogii Veneției neatîrnate stau în rîndul Monarhilor puternici și își dau silința să câștige dreptul de moștenire. Se stîrnesc deci lupte interne, în urma cărora Dogii perd dreptul de a-și lua *coregenți* și cărmuesc în înțelegere cu doi *Consilieri* aleși de popor.

Dogele *Vitale Fallieri* (1084—1096) întinde stăpînirea Veneției asupra orașelor dalmatine și asupra unei părți din Istria și întemeiază prin aceasta stăpînirea continentală a Veneției (*terra firma*). Luptele interne devin cu atât mai înverșunate, și în anul 1172, după răsturnarea Dogelui *Vitale Michiele*, Veneția primește o *organizațiune cu desăvîrșire democratică*.

Dogele poartă cărma în înțelegere cu **Signoria** compusă din șase consilieri aleși și cu **marele consiliu** compus din 480 reprezentanți ai poporului, aleși în fiește-care an.

Se constituie afară de aceasta **quarantia**, un consiliu de 40 membri, ca tribunal. Capii (?) carantiei fac în urmă parte din Signorie, care ast-fel are nouă membri.

Aceasta era organizațiunea Veneției în timpul Dogelui Enrico Dandolo, când Venețienii câștigă prin desființarea împărăției bizantine stăpînirea Mediteranei.

După reînființarea împărăției bizantine mare parte din comerțul oriental trece la **Genovezi**, aliații lui Michail Paleologul, care se stabilesc în Crimeea și la gurile Dunării. Ast-fel se produce un război sângeros între Veneția și Genovezii aliați cu puternicul Milan.

În timpul acestui război organizațiunea Veneției se reformează în sens aristocratic. Dogele *Petro Gradenigo* obține *închirerea marelui consiliu*, adică nu se mai aleg consilieri, ci cei în

funcțiune rămân cu *drept de moștenire*, sunt înscrisi în așa numita *carte de aur* și constituiesc *aristocrația Venețiană*.

Vre-o dece ani în urmă se institue apoi **consliul de dece**, un tribunal pentru urmărirea celor ce ar unelti vre-o răsturnare.

Organisațiunea aceasta se menține în tot timpul evului mediu.

Când Turcii se ivesc în Europa, Venețienii nu le dau creștinilor de la răsărit destul ajutor, de oare-ce se află în răsboi cu Genova, cu Milanul, cu Padua, în genere, cu vecinii și rivalii lor din Italia.

În anul 1381, în sfârșit, Genova se dă învinsă și recunoaște în pacea de la *Turin* supremația maritimă a Veneției. De aici înainte Venețienii se fac apoi încetul cu încetul stăpâni atât asupra unei însemnate părți din nordul Italiei, cât și asupra insulelor din basinul posterior al Mediteranei până la Cipru.

După căderea Constantinopolului ei se aliază cu **Castriota**, perd însă atât posesiunile din Morea și din Albania, cât și o parte din insule.

a) MILANUL.

Milanul (Mediolanum) a fost, începând de la anul 303, orașul de reședință a unuia dintre împărații romani, deci oraș mare și înfloritor.

Pustiit în urmă de Ostrogoți, el se ridică numai încetul cu încetul și abia în timpul luptelor dintre orașele italiene și Frederic I. Barbarossa devine ear puternic.

În pacea încheiată cu Frederic Barbarossa (1183) Milanul recunoaște supremația împăratului și dreptul lui de a confirma pe *Consulii* orașului, dar păstrează autonomia și veniturile domeniilor.

De aici înainte două familii se luptă pentru putere în Milano, Ghi belinii **Visconti** și Guelfii **della Torre**.

La început familia della Torre e învingătoare. În anul 1277 însă *Po-desta* și *Vicarul* împărătesc *Napoleon de la Torre* e răsturnat de Archiepiscopul **Othon Visconti**, și de aici înainte familia Visconti stăpânește nu numai Milanul, ci tot odată și aproape tot nordul Italiei.

Cel mai însemnat dintre Visconții, Gian Galeazzo sau **Giovangaleazzo** (1384—1402) adună sub stăpânirea sa toate posesiunile familiei și cumpără de la împăratul Wenzel titlul „**Duce de Milan**“.

Familia Visconti se stinge cu feciorii lui Gian Galeazzo, și în anul 1447, după moartea lui *Filippo Maria Visconti*, se pro-

clamă republica. Trei ani în urmă însă Milanezii aleg Duce pe **Francisc Sforza**, soțul fiicei naturale a lui Filippo Maria și unul dintre cei mai vestiți conducători de oaste (condottieri).

FRANCISC SFORZA.

Francisc Sforza asigurază pentru urmașii săi dreptul de moștenire. După dânsul urmează fiul său *Galeazzo* (1466—1476), iar după acesta **Giovanni Galeazzo**, un copil nevirstnic, în locul căruia domnește unchiul său *Ludovico Sforza*, numit și **Ludovico Moro**.

e) FLORENȚA.

Florența, leagănul culturii moderne, abia în secolul XIII. devine factor mai însemnat în viața comună a Italiei.

În anul 1250 Florentinii asupriți de nobilimea certăreață se rescoală și declară Florența dimpreună cu teritoriul stăpânit de dânsa drept o *republică militară*, în fruntea căreia stă **Căpitanul poporului**, care cărmuia în înțelegere cu **12 senatori** (anziani del popolo) aleși de popor. Florentinii, toți oșteni, erau împărțiți în 20 de „steaguri“ (*gonfaloni*) cu 20 de stegari (*gonfalonieri*). Iar nobilii, *i grandi*, formau o clasă deosebită.

Murind puțin în urmă Frederic II., Guelfii, care fuseseră alungați din oraș, se întorc iar acasă și luptele se reincep. Ast-fel încă în anul 1251

se stabilește între popor și nobilime o înțelegere, în virtutea căreia ear se ridică un *Podesta* în fruntea orașului.

Timp îndelungat apoi Florența e frământată de lupte interne purtate de nobilime contra poporului, care-și păstrează organizațiunea.

Ghibelinii, alungați din oraș, cer ajutor de la *Manfred*, ear Guelfii îl aduc la Florența pe *Carol de Anjou*.

După plecarea lui *Carol de Anjou*, în anul 1282 poporul reorganizează republica ast-fel, că toată puterea trece la cele *șapte mări bogate* (*popolo grasso*) din 12 *bresle*, în care erau împărțiți cetățenii, și în fruntea statului se ridică *staroștii* (priori) primelor trei bresle.

Nobilii, ca să poată lua parte la viața publică, se înscriu și ei în bresle și din ce în ce tot mai mult se deprind cu gândul, că nu e rușine să-și agonisească averi făcând comerciū.

Giano della Bella, de și nobil și el, își dă silința să ridice și cele cinci bresle mai sêrace (*popolo minuto*). Ast-fel se produc nouă lupte interne între *Bianchi* și *Neri*. *Neri* cer ajutor de la regele Neapolului *Carol II.*, care vine apoi (1301) la Florența, și dă toată puterea Negrilor. Acestia alungă din Florența pe *Dante*, unul din cei trei staroști, dimpreună cu mulți Albi și reorganizează din nou republica, puind un *Podesta* în fruntea celor trei priori și un *gonfaloniere della Giustizia*.

Organizațiunea aceasta se susține cu mică schimbări timp de vre-o două sute de ani. Nobilii intrați în cele șapte bresle strêpănesc în luptă cu *popolo minuto*. Când nu se mai pot susține, jertfesc neatârarea Florenței și chiamă vre-un Principe. Ast-fel în anul 1313 Florența cade sub stêpânirea regelui *Robert* din Neapoli. Ba *Walther de Brienne*, Vicarul regelui, e proclamat în anul 1342 chiar Duce pe viață. El însă anul următor e alungat de poporul rêsculat. În ciuda luptelor interne însă, Florența tot mai mult se îmbogățește și tot mai mult devine centrul de viață literară și artistică a Italiei.

Dar Florența era depărtată de Mare. După moartea lui *Gian Galeazzo Visconti*, în anul 1405, Florentinii cumpără de la *Gabrielle Visconti* dreptul de stêpânire asupra orașului *Pisa* și ast-fel ies la mare și intră în rândul statelor maritime.

În același timp iese deasupra *familia Medici*, prin care Florența se ridică la mare strălucire.

MEDICEII.

Mediceii sunt o veche familie de nobilii, care s'a îmbogățit prin întreprinderi comerciale. Âncă în timpul, când *Giano della Bella* își dedea silința să reorganizeze Florența în sens democratic, un Mediceu, *Ardino de Medici*, ajunsese, ca prior, în fruntea statului.

După exilarea lui *Dante*, un alt mediceu, *Avirazzo*, e *Gonfaloniere de Giustizia*.

De atunci Mediceii sunt mereu între frunțașii partidului democratic, *Popolani*, și se bucură de multă trecere la popor. Mai mulți dintre dînșii sunt exilați ori cad sub barda calăului, dar familia devine din ce în ce mai bogată și mai puternică.

Giovanni de Medici, feciorul lui *Avirardo*, o ridică la putere covârșitoare prin bogățiile, pe care le adună, ca banchier, mai ales în timpul conciliului de la Constanța.

Cosimo de Medici, fiul lui Giovanni, se folosește de averile moștenite de la tatăl seü, ca să-și câștige prin dărnicie aderenți și ajunge cap al Popolanilor. În anul 1433 înse Podesta *Rinaldo* îl arestează, îl acuză de a fi uneltit în taină cu Francisc Sforza și obține exilarea lui pe timp de zece ani.

Cosimo, atunci om de 44 ani, pleacă, dar peste un an e revocat și ia cârma republicei, pe care o poartă cu atâta înțelepciune, încât după moarte e declarat de „*Părinte al Patriei*.”

Om cu cultură întinsă, iubitor de arte și de științe și mai presus de toate darnic, el s'a susținut prin iubirea tuturor și susținându-se, a asigurat pacea și desvoltarea patriei sale. Cheltuind veniturile lui cele mari, ca să ajute pe cei ajunși în strîmtorare și să înfrumusețeze Florența prin zidiri mărețe, prin opere de artă și prin aședăminte de cultură, cum era *Biblioteca medică*, Cosimo a făcut, ca Florența să devie centrul vieții culturale a acelor timpuri. Aici caută și găsesc adăpost și îmbrățișare poeții, sculptorii, pictorii și oamenii de știință; aici vin după căderea Constantinopolului și mulți dintre scrietorii bizantinii.

După moartea lui Cosimo (1464) Florența e stăpănită de *Piero*, fiul lui, un om plăpând, dar de rară bunătate de inimă. Nobilimea face sub conducerea bogatului *Luca Pitti* încercare de a-l răsturna, dar poporul se ridică, răsbună insulta adusă memoriei lui Cosimo, și Piero nu numai domnește în pace până la moartea sa, dar lasă stăpânirea (1469) fiilor săi *Lorenzo* și *Giuliano*, amendoii tineri încă.

Nobilimea în înțelegere cu Papa *Sixt IV.* și cu arhiepiscopul din Pisa, Francisc *Salviati*, pune la cale o conjurațiune și *Giuliano* e asasinat (1478) în domul din Florența. Poporul se ridică din nou, măcelărește ori alungă pe conjurați și spânzură pe *Salviati* într-una din ferestrele palatului Signoriei.

Lorenzo, numit și **il Magnifico**, rămâne ast-fel singur stă-

pănitore al Florenței până în anul 1492, când moare om tânăr de abia 43 ani.

El n'a fost Principe, de și i se dicea adese-oră Principe, dar curtea lui a fost una din cele mai strălucite pe acel timp și centrul de întrunire al celor mai iluștri oameni.

Lorenzo Magnificul a fost om de inteligență superioară, poet, orator eminent, diplomat distins și cărmuitor înțelept, dar neguțător ca străbunii săi n'a fost

Încetul cu încetul el a cheltuit averile cele mari ale familiei sale și a ajuns a nu-și mai pute plăti datoriile. Și de astădată însă poporul i-a sărit într'ajutor și a declarat datoriile lui drept datorii ale statului Florentin.

V. ASIA ȘI AFRICA.

Asia și Africa în timpul evului mediu au trecut în ceea-ce privește formațiunea statelor prin dese și mari schimbări. Unul singur dintre statele din antichitate, *China*, nu numai s'a susținut, dar a câștigat totodată și o mai mare întindere. Cele-lalte au fost cucerite mai întâiu de *Persi*, apoi de *Arabi* și în cele din urmă de *Mongoli* și de *Turci*.

1. PERSII.

Persia în timpul căderii împărăției romane de la apus e stăpânită de dinastia **Sasanișilor** și anume de Șachul *Piruz*, care la 488 cade în luptă cu **Hunii**.

Urmașul lui *Piruz*, *Balaș*, le plătește Hunilor tribut, dar e răsturnat de *Cobad* (491—531).

Cosroe I Nușirvan (531—579), feciorul lui *Cobad*, e cel mai mare dintre Sasanișii. În timpul lui poporul persian ajunge la pouă înflorire culturală și stăpânirea Persilor se întinde iar până în India, până în Asia-Mică și până la hotarele Egiptului.

Acest mare stat nu se susține însă. Fiiul lui *Cosroe I*, *Hormirda IV*., perde în luptă cu Bizanșinii și cu Turcii aproape toate țările cucerite de tatăl-său, iar **Cosroe II**. (1591—1628), nepotul lui *Cosroe I*., care intrase în Egipt, dărămase Ierusalimul (614) și amenința Constantinopolul, e ucis în anul 628.

Câți-va ani în urmă, în anul 636, *Arabi* cuceresc Persia, și cel din urmă Sasanid, *Isdegerd III*., scapă în munșii Mediei, unde e asasinat (650). Fiiul acestuia, *Printul Piruz*, găsește adăpost în China.

Primind Persii învățăturile lui Muhamed, stăpânirea arabă nu e asupritoare pentru dînșii. Ei iaă, din contra, parte la viața culturală arabă și guvernatorii din Persia, începând din timpul Chalifului *Harun al Rașid*, sunt ca niște Șachii neatîrnați și aă curții strălucite, la care se cultivă artele și mai ales poesia.

În anul 1037 însă Persia cade sub stăpânirea *Turcilor Seldciuci*, care înființează în Iran două sultanate, unul la *Hamadan*, altul la *Cherma*.

Aceste Sultanate sunt desființate de oardele lui *Temurdși*, care în anul 1223 pustiesc Iranul. **Hulagu**, unul dintre feciorii Djinghiscanului, înființează apoi în Iran un Chanat, care se întinde din Sir Daria până în Tigru și până în Ind.

În anul 1380, în sfîrșit, Persia e supusă de **Timur-Lenc** și face de aici înainte parte din marea împărăție a **Sultanilor Moguli**, care timp de vre-o două sute de ani aă stăpânit din *Samarcanda* centrul Asiei.

În ciuda grelelor încercări, prin care aă trecut, Perșii aă avut după căderea Sasanidiilor mai multe epoce de înflorire culturală.

Unul din cei mai mari poeți ai omenirii, **Firdusi** sau *Firdevsi*, a trăit în timpul celor din urmă Șachii arabi (940—1020) și a scris poema **Șahnahme** din îndemnul Șachului *Mahmud*, care îi promisese pentru fiește-care pereche de versuri câte un galbën.

Alt mare poet, **Hafis**, a trăit în timpul celor din urmă *Sultanii Seldciuci* și a murit în anul 1389, deci curând după căderea Persiei sub stăpânirea lui Timur-Lenc.

2. ARABI.

Muhamed, Proorocul, a pus între datorile Islamului lupta pentru răspândirea credinței și a făgăduit vecinică și nesămuită fericire celor ce vor muri în această luptă. Credincioșii lui se ridică deci ca oaste sfîntă și însuflețită și în timpul primilor *patru Califi* (632—661),—*Abu Bekr*, *Omar I*, *Othman* și *Ali*,—supun Arabia, Mezopotamia, Siria, Iranul, Egiptul și coastele africane până la Tripoli și silesc pe cei învinși să primească învățăturile lui Muhamed.

În anul 661 se răscoală **Moavia**, o rudă a lui Othman, și întemeiază *dinastia Omeiașilor*, care stăpânește în întreaga împărăție până la 749, iar de aici înainte în Chalifatul de Cordova.

Omeiașii continuă cuceririle începute de primii patru Chalifi. Încă

Moavia mută reședința la *Damasc*, își construiește o flotă mare și în vreme ce **Saraceni**, niște Corsari arabi, pradă coastele, puterea maritimă a chalifului cucerește *Ciprul*, *Rodul* și *Cieladele*, străbate prin strimtoarea *Dardanelelor* și asediază timp de șapte ani (668—675) Constantinopolul.

Tot în timpul Omeiașilor Arabii străbat până la *Samarcanda*, până în valea *Indului* și spre apus până pe coastele mării *Atlantice* și peste *Gibraltar* în *Europa*.

Prea era însă întinsă împărăția aceasta, prea multe și prea deosebite erau popoarele stăpânite de Chalifi din *Damasc*.

Cel mai puternic dintre Omeiași a fost **Velid I.** (705—715), care a supus *Turanul*, a trecut *Indul* și a stabilit stăpânirea arabă atât în *Mauritania*, cât și în *Spania*.

După moartea lui *Velid* statul arab se descompune încetul cu încetul în mai multe Chalifate.

Abasișii, care se ridică cu *Abul Abbas* (750—754) în fruntea *Arabilor*, nu mai stăpânesc și *Spania*, unde Omeiașii se susțin și mai departe. Ce-i drept, *Abu Djafar* sau **Almanzor** (754—775) se despăgubește prin cuceriri făcute în *Asia-Mică* și în timpul Chalifilor **Harun al Rasid** (786—809) și **Almamun** (813—833) cultura arabă ajunge la cea mai înaltă a ei înflorire și *Bagdadul*, noua capitală a *Arabilor*, e unul din cele mai mărețe orașe. După moartea lui *Almamun* înse guvernatorii provinciilor unul câte unul se declară independenți, în cât Chaliful **Mustachi**, care se urcă în anul 944 în scaun, nu mai stăpâna în adevăr decât *Bagdadul* și impregiurimile lui.

Doi ani în urmă el e răsturnat de *Emirul Moiz el Daulat*, și de aici înainte Chalifi de *Bagdad* au numai puterea în cele bisericești.

Cât-va timp în urmă **Moez Eddin Allah** zidește *Cairul* și se declară Chalif al **Egiptului**.

Arabia și *Siria* sunt stăpânite de *Saraceni*.

În munții *Atlanti* se constituiesc *Maurii* în *Califat* deosebit.

Spre răsărit, în sfârșit, se fac stăpâni *Seldciucii* și apoi *Mongolii*.

3. TURCII.

Turcii, un popor înrudit cu *Pacinații* și cu *Cumanii*, s'au coborât din munții *Altai* în *Turan* și încă în timpul lui *Justinian* se ivesc în istorie ca dușmani ai *Persilor*.

În urmă ei cad sub stăpânirea Chalifilor și primesc învățăturile lui Muhamed.

Când marele stat arab se descompune, Turcii pornesc spre meadă-și în două cete deosebite, ca **Seldciucii** și ca **Osmalii**, a căror viață se petrece mai mult în Europa.

SELDCIUCII.

Pe la anul 1000 **Seldciuc**, feciorul unei căpătenii turcești din *Bochara*, adună împregiurul său o mulțime de cete risipite mai înainte, care de aici înainte se numesc **Seldciuci**. El și, după moartea lui (1030), feciorii săi *Djaghirbeiū* și **Togrilbeiū** cuceresc *Turanul* și *Iranul* și înființează primul mare stat turcesc.

În anul 1060 *Togrilbeiū* e chemat într'ajutor de cătră Chaliful *Alkaim* și ia *Bagdatul* și *Mezopotamia*, pe care le stăpânește dimpreună cu cele lalte țări din *Ispahan* ca rege al *Apusului* și al *Răsăritului*.

Alp Arslan (1063—1072), nepotul lui *Togrilbeiū*, mai cucerește și *Siria* și mare parte din *Asia-Mică*, ear fiul acestuia, **Melicișah** (1072—1092), un domnitor înțelept și iubitor de științe, ridică statul la cea mai mare a lui înflorire.

După moartea lui *Melicișah* popoarele apusene pornesc expedițiunile cruciate, ca să frângă puterea *Seldciucilor*, și în timpul, când creștinii cuceresc *Edessa*, *Damascul* și *Ierusalimul*, împărăția lui *Melicișah* se împarte în mai multe *Sultanate*, cum a fost cel de *Iconiu*, cel de *Alepo* și cel de *Mosul* în *Mezopotamia*. Urmașii lui *Melicișah* s'au susținut numai în partea muntoasă a *Iranului*.

EGIPETUL.

Un fel de continuare a stăpânirii *Seldciucilor* e și **Sultanatul de Egipt** întemeiat de **Saladin** la 1171.

Deși nu era *Seldciuc*, *Saladin* venise din *Curdistan* cu *Seldciucii* și intrase în *Egipt* ca *Vizir* al *Sultanului* de *Damasc*, cu oaste de *Seldciuci*. El răstoarnă apoi dinastia **Fatimișilor**, întemeiată de *Moez Eddin Allah* și se proclamă *Sultan* al *Egiptului*.

Stăpânirea urmașilor lui *Saladin* (*Eiubiși*) e scurtă.

Era tocmai în timpul, când *Temurdiși* pornise în fruntea

oardelor lui spre meadă-și, și după fie-ște-care bătălie mii și mii de voinicii aleși cădeau în robia Mongolilor.

Eiubiții, având să se lupte cu Cruciații, cumpărau cu miile din acești robi, pe care îi organizați apoi în cete de luptători numiți „*Mameluci*“, ceea ce va să zică „sclavi“.

Ast-fel Mameluci încetul cu încetul s'au sporit mai ales cu robi aduși din Turan și de la poalele Caucasului și au ajuns un element atât de puternic, încât Sultanii au trebuit să împartă Egiptul între dênșii și să facă din vechii pământeni robi ai robilor cumpărați cu bani munciți de dênșii.

În anul 1250 Sultanul încheie cu Ludovic IX. cel sfânt un tractat fără de a fi consultat și pe căpeteniile Mamelucilor. Aceștia se răscoală, răstoarnă pe stăpânul lor și proclamă Sultan pe **Moos Ibegh**, una dintre căpeteniile lor.

De aici înainte Egiptul e stăpânit de Mameluci, care se recrutează ei înșiși pe sine și ridică și răstoarnă Sultanii după placul lor.

4. MONGOLII.

Mongolii sunt una din cele mai uimitoare iviri în timpul evului mediu. Ei isbucnesc ca furtuna, se întind ca para de foc, se varsă ca pohoii și nimicesc, pradă, ard, măcelăresc, încât pustiul îngrozitor rămâne pe urma lor,

apoi tot ei de ei se domolesc, își vin în fire și ear ridică ceea ce au surpat, adese-orî mai bine și mai frumos de cum fusese.

În viața Mongolilor sunt două faze: una începe cu *Temurșii*, a doua cu *Timur-Lenc*.

a. TEMURȘII ȘI URMAȘII LUI.

Djinghiscanul Temurșii a cucerit în timpul de la 1210 până la 1224 *Mongolia*, *Turanul*, *Iranul* valea *Indului*, partea răsăriteană a marelui șes din nordul *Europei* și partea de nord a Chinei, pe al căreia împărat și-l făcuse tributar.

El moare în anul 1226 la *Caracorum*, unde-și avea reședința.

După moartea lui țările cucerite de dânsul se împart între patru feciori ai lui: **Octai** rămâne *Djinghiscan*, stăpânește *China* și *Mongolia* și are supremația față cu cei-lalți trei frați ai săi; *Tșagataichan* împreună într'un Chanat deosebit țările din dreapta râului Sir Daria, *Turchestanul* și tot ceea ce cade la răsărit; *Tuli* primește *Iranul* și *India*, din care *Hulagu*, urmașul lui, face un Chanat deosebit, al căruia stăpânitori se numiau și **Ilhani**; **Batu**, în sfârșit, primește cuceririle din apus, pe care le mai sporește și întemeiază stăpânirea *oardei de aur de la Chisciăc*.

Deși împărțită ast-fel, marea împărăție rămâne sub conducerea *Djinghiscanului* și frații se moștenesc unul pe altul.

După moartea lui **Octai-Chan** urmează ca *Djinghiscanii* feciorii săi, mai întâiu *Mangu*, apoi **Cubilai-Chan**, care se urcă în tronul Chinei și întemeiază dinastia **Iuan**.

De aici înainte unitatea împărăției se perde tot mai mult și cele trei Chanate rămân în cele din urmă de sine stătătoare.

În China stăpânirea Mongolă nu se susține de cât vre-o opt-deci de ani. Pe la anul 1360 Chinezii se răscoală sub conducerea unui preot budhist și în anul 1367 Mongolii sunt alungați din China. Ast-fel nu mai rămân decât cele trei Chanate.

b. TIMUR-LENC ȘI URMAȘII LUI.

Timur-Lenc, născut în anul 1333, era om de 34 ani, când Mongolii au fost alungați din China și se afla în luptă cu urmașii lui *Tșagatai-Chan*. Doi ani în urmă, la 1369, el se proclamă Emir al țărilor de la dreapta râului Sir Daria, își pune reședința la *Samarcanda* și organizează cetele, care din nou se risipiseră.

În anul 1380 apoi, pe din destul pregătit, el începe expedițiunile pentru reconstruirea marelui împărății mongole și în timp de două-deci și cinci de ani străbate spre meadă-qi până în *India*, ear spre apus până la *Egipt* și până la *Moscvă*. El moare apoi în 1405, când voia să porniască spre răsărit, ca să recucerească China.

Marele stat al lui Timur-Lenc nu se susține după moartea întemeetorului său în toată întinderea lui.

Urmașii lui Tamerlan, **Sultanii Moguli**, stăpânesc numai

Iranul și o parte din Turan. Unul dintre dînșii, **Babur**, întemeiază apoi (1498) în India stăpânirea **Marilor Moguli**. Spre apus însă se susține stăpânirea „*Oardei de aur*“ împărțită în trei Chanate, cel de *Crim*, cel de *Astrahan* și cel de *Cazan*, ear *Mezopotamia* și *Siria* trec ear sub stăpânirea turcească.

GRADUL AL TREILEA.

VIAȚA MEDIEVALĂ

I. RELIGIUNEA.

Nota caracteristică a evului mediu e simțimentul religios.

Oamenii pretutindenea și în toate timpurile sunt setoși de viață și rivnitori de traiu bun. Pretutindenea dar și în toate timpurile cel mai tare asuprește pe cei mai slabi, pentru-ca el ênsuși să-și poată petrece viața în desfătări și ferit de grijă zilnice. Urmarea firească e, că mai curênd ori mai târziu cei asupriți se unesc între dênșii, ca să-l piardă pe asupritor, dar cad sub stêpânirea altui mai tare.

Pacînica viețuire împreună a oamenilor n'ar fi decî cu putință, dacă firea n'ar fi sedit în inima omului și simțiminte, care covîrșesc setea de viață și rivna de bun traiu și fac ca cei tari să fie ocrotitori și purtători de grijă ai celor slabi.

Cel mai puternic și mai neschimbat din aceste simțiminte este *iubirea părintească*. Părintele, așa cum l'a lăsat Dumnezeu, care vrea ca omnia să crească și să înflorească, nu că-și asuprește copiii slabi și neajutorați, dar dă tot ceea ce e mai bun într'ênsul, ca să asigureze bunul lor traiu și-și pune viața în joc, ca să-i apere de asupririle altora.

De aceea toată viețuirea împreună a oamenilor pe aeest simțiment de iubire al celor mai tari către cei mai slabi se întemeiază, și pretutindenea dintru început părinții au fost singurii stêpânitori.

În deosebî Romanii, cel mai măreț popor din antichitate, nu erau cetățeni de cât fiind *părinți*, „*Patres*“. Din simțimentul de iubire familiară s'a dezvoltat apoi „*patriotismul*“ Romanilor, care nu era iubire de țară, ci **iubire de neam**, nu patriotism în înțelesul grecesc al cuvêntului, ci **naționalism**.

Roma cea mult iubită și ridicată la neasemênată mărire erau Romanii de neam, care socotiau în rëndul *străinilor* pe toți cei ce n'aveau legături de sânge cu dênșii, fie ei chiar din buni și străbuni pămênteni ai

Romei, Romanii, care tot romanii rămăneau și dacă trăiau în Dacia ori în Spania.

Acest simțiment de naționalitate n'a ajuns în antichitate să fie covârșitor de cât la Romanii și la Chinezii.

La Chinezii el s'a păstrat ca un cult religios și de aceea popoare se închiagă, pornesc spre înflorire și per, state se întemeiază, desfășură putere și se sparg; China însă, împărăția mijlocului, adică a *bunului cumpet*, unde totul se întemeiază pe legăturile firești dintre tată și fiu, China, în ciuda marilor sguduirii, prin care a trecut, e și azi tot ceea ce a fost în timpul lui Confuciu și mai înainte de densul.

La Roma sporită cu elemente, care nu aveau legătură de sânge cu Romanii, simțimentul de naționalitate încetul cu încetul s'a pierdut. Trebuia deci să urmeze necurmatul războiului dintre cei mai tari și cei mai slabi. Căci „*patriotismul*“ poate, ce-i drept, să devie covârșitor, dar mai ales în Athena s'a dovedit, că nu e neschimbat. Roma ajunge prin ruperea legăturilor familiare la decadență morală și Romanii pierd stăpânirea, fiindcă nu mai sunt societate încheată, ci oameni adunați la un loc, pe care cei mai îndrăzneții îi stăpânesc.

În timpul evului mediu simțimentul național nu mai ajunge nicăiri la putere covârșitoare. Oamenii se grupează după identitatea de interese în *clase sociale* și în *bresle*, și cei mai tari asupra celor mai slabi. Numai rar se ivesc stăpânitori, care au *părintească* purtare de grijă pentru sușii lor.

Încetul cu încetul însă un nou simțiment ajunge la covârșire: *iubirea frățească* pornită din credință, că toți suntem fii ai aceluiași Părinte și că trebuie să ne iubim și să ne ajutăm unii pe alții.

Cele trei mari religii ale evului mediu, *Budhismul*, *Muhamedanismul* și *Creștinismul* pornesc toate trei din acest gând. Oamenii se împart deci în trei lumi deosebite, cea budhistă, cea muhamedană și cea creștină.

1. BUDHISMUL.

Budhismul încă înainte de nașterea lui Christos era cea mai răspândită religie și s'a răspândit mereu până în secolul VII., când a intrat în luptă cu Muhamedanismul. În timpul acesta popoarele din partea răsăriteană a Asiei, deci India, o parte din Iran, o parte din Turan, cetele de Mongoli până la gurile riului Volga, China, Japonia, o parte din insulele Sonde și India posterioară primiseră învățăturile lui Buddha.

În timpul primilor patru urmași ai lui Muhamed oștirile de Islami străbat însă până în India și până în Turan și duc cu ele și învățăturile lui Muhamed. Acesta e timpul, în care religieuna

lui *Zoroastru* e părăsită de Persi și Budhismul, combătut și de Brahmani, perde tot mai mult teren.

Pe la anul 1000, în sfârșit, când despre meadă-noapte se ridică cetele organizate de *Seldruc*, în India Brahmani ajung la putere covârșitoare și stîrlesc cu sabie și foc Bandhismul. De atunci în India nu mai sunt Budhiști și centrul cultului budhist se stabilește la *Lassa*, în Tibet, unde *Dalai Lama*, capul budhiștilor, își are reședința.

Comunitatea religioasă budhistă a rămas cu toate aceste cea mai mare. Ea însă n'a avut organizațiune unitară și nu s'a ivit în istorie nici-o dată ca luptătoare.

2. MUHAMEDANISMUL.

MUHAMED PROOROCUL.

Credința, că are să vie un timp, când omenirea întreagă va ajunge sub o singură stăpânire, ca să fie „o turmă și un păstor“,

e foarte veche la popoarele semitice. Acest gând de stăpânire universală a povăţuit pe marii cuceritori ai antichităţii, afară de Romani. Din gândul acesta a pornit ura Evreilor asupra Mântuitorului nostru, care nu rîvnea să stăpîniască oamenii, ci inimile omeneşti.

Muhamed admite gândul acesta şi-l ia drept punct de plecare pentru reorganizarea societăţii omeneşti.

Unul singur e Dumnezeu şi acest singur Dumnezeu le-a grăit oamenilor prin *Adam*, prin *Noe*, prin *Moise* şi prin *Christos*, care toţi sunt Prooroci cu adevărat trimişi de Dumnezeu. Cel din urmă şi mai mare Prooroc e însă Muhamed el însuşi. De aceea, pe când celora-lalţi Dumnezeu le-a dat tainica putere de a face minuni, Muhamed are **spada** lui drept dovadă, că e trimis să întemeeze stăpânirea universală.

Puindu-se deci în fruntea Islamilor, Muhamed nu e numai căpetenie religioasă, ci tot-o-dată şi capul statului venit a deveni universal, ear Islamii nu sunt numai credincioşi, ci tot-o-dată şi neînfricaţi luptători pentru întemeierea stăpînirii universale a Chalifului.

Adevăratul şi singurul stăpîn e Dumnezeu el însuşi; aici pe pămînt însă Chaliful îi ţine locul întru toate.

În acest stat *teocratic* singură voinţa Chalifului putea să aibă sfinţenia legii.

Aşezat pe aceste baze, statul Arab s'a întins şi învăţăturile lui Muhamed s'au răspândit în toate ţerile căzute sub stăpânirea Chalifilor. Ba ele au fost duse de Mongoli chiar şi în China. Dar universală nu a devenit stăpânirea Chalifilor, toţi supuşii nu au primit învăţăturile lui Muhamed, ba Chaliful a fost mărginit în cele din urmă la puterea numai în *cele religioase*, şi alţii exercită puterea în *cele lumeşti*.

Nici chiar în cele religioase autoritatea Chalifilor nu e recunoscută de toţi Muhamedanii.

În curînd după moartea lui Muhamed aderenţii lui *Ali*, fiul lui *Abu Talib* şi nepotul lui Muhamed, formează secta **Şiitilor**, care nu recunosc autoritatea Chalifilor Omeiađi şi cu atât mai puţin a Abasiđilor şi se deosebesc în multe privinţe de cei-l'alţi Muhamedani, care se numesc **Şuniţi**.

Perşii şi, în genere, Muhamedanii de viţă ariană sunt Şiiti.

3. CREȘTINISMUL.

Creștinismul s'a răspândit în toate țările supuse stăpânirii romane și la unele din popoarele din vecinătatea împărăției romane, cum au fost *Goții*, *Vandalii*, *Longobardii* și *Irlandezii* în Europa și *Abisinienii* în Africa.

Numeroșii creștini erau organizați în o biserică cărmuită de cinci *Patriarhi*, unul la **Constantinopol**, al doilea la **Roma**, al treilea la **Antiochia**, al patrulea la **Ierusalim** și al cincelea la **Alexandria**.

În fruntea bisericii, mai presus de Patriarhi, stetea **sinodul ecumenic**, adică adunarea bisericească, în care erau reprezentăți toți Creștinii și care ea singură putea să hotărască în materie de dogme, să schimbe legi ori să-i judece pe Patriarhi.

Nu însă toți Creștinii făceau parte din biserică ast-fel organizată.

Încă în timpul lui Constantin cel Mare un preot din Alexandria, **Arie**, a pus la îndoială ființa dumnezeiască a *Fiiului*, susținând că singur *Tatăl* e Dumnezeu. Ast-fel s'a produs între Creștini o fierbere, care a avut drept urmare o desbinare bisericească.

Sinodul ecumenic întrunit la **Nicea** în anul 325 osândește pe **Arie** și primește învățăturile Sfintului **Atanasie cel Mare**, numit și „*Părintele Ortodoxiei*“, care sunt cuprinse în **credeul** creștinesc, stabilit la Nicea.

O însemnată parte din Creștinii de la Răsărit stăruie cu toate aceste pe lângă învățăturile lui **Arie**. Ast-fel în timpul lui **Teodosiu cel Mare**, la 381, Sinodul ecumenic întrunit la Constantinopol primește din nou **credeul** de la Nicea, care de aici înainte se numește „*niceo-constantinopolitan*“, și-î afurisește pe **Arienii**.

Goții, **Vandalii** și **Longobardii**, care au stăruit pe lângă învățăturile lui **Arie**, nu făceau deci parte din marea biserică creștinească. În curând însă după căderea împărăției apusene au primit și ei **credeul niceo-constantinopolitan**.

a. ORDINILE CĂLUGĂREȘTI.

În curând după întemeierea societății creștinești s'au ivit creștini, care, obosiți de viață, s'au retras prin codri și prin pu-

stiuri, ca să-și petreacă viața cu post și rugăciuni. În timpul lui Constantin cel mare **Pustnicii** sau **Săhastri** erau mai ales în pustiurile din Africa și din Siria atât de numeroși, încât mai mulți sfinți Părinți s'au gândit de-o dată să-i adune și să reguleze viața lor.

Primul între aceștia e Sfântul **Antonie-cel-Mare** (n. 251 și m. 356), care, om bogat, a împărțit la vârsta de 20 ani averea sa între săraci și a petrecut timp de 30 ani în pustiie. El a adunat apoi o mulțime de alți pustnici împregiurul său.

Sf. Pahomie, unul dintre ucenicii S-flui Antonie, a înființat în anul 340 pe *Tabenna*, o insulă din Nil, primele două chinovii, una pentru bărbați, alta pentru femeile adunate împregiurul surorii sale. Și opt ani în urmă, când S-t. Pahomie moare, se aflau pe insulă vre-o 7000 de Anahoreți.

În același timp alți părinți întemeiază asemenea colonii de Anahoreți în alte părți. Anahoreții adunați ast-fel pentru o viață comună se numesc **Monachi**, adică *singuratici*, și locuiesc fiește-care în câte o colibă deosebită numită *Lavră*, ear întreaga comunitate se numia **monastire** sau *chinovie*.

Organisator al acestor monastiri e **Sf. Vasilie-cel-Mare** (n. 329 și m. 379), unul dintre marii Părinți ai bisericii, om cu cultură superioară și neînfricat luptător contra Arianismului, acela-și, care a alcătuit după tradițiunile bisericești *Sf. liturgie*.

Dintru început toate mănăstirile erau organizate după regulile chibzuite de Sf. Vasilie, și monachii sau monachele aveau să jure, că vor trăi în *sărăcie*, în *castitate* și în *supunere* către superiorul lor, numit *Abas* (părinte) ori *Egumen* (conducător).

După căderea împărăției romane Sf. **Benedict de Nursia** (n. 480 și m. 543), întemeiază de asupra Neapolului mănăstirea **Monte Cassino** (528), căreia îi dă un regulament mai aspru ca cel croit de Sf. Vasilie. El obligă, între altele, pe călugări și pe călugărițe să *ostăniască* fie pentru căutarea bolnavilor, fie pentru creșterea tinerimii, fie pentru propagarea învățăturilor creștinești, în genere pentru binele bisericii și a societății.

Călugării organizați după regulamentul de ordine croit de Sfântul Benedict se numesc **Benedictini** în deosebire de cei-l'alți, care sunt **Vasiliți**.

Călugării din țările de la răsărit rămân Vasiliți, ear în țările de la apus se întemeiază în scurt timp o mulțime de mănă-

stiri de Benedictini, care joacă un foarte însemnat rol în viața medievală.

În curgerea timpurilor s'au mai format apoi în țările de la Apus, după chemările speciale, pe care și le alegeau monachii, și alte ordine călugărești. Cele mai însemnate din aceste sunt *Franciscanii*, *Augustinii* și *Dominicanii*.

Franciscanii sunt un ordin de călugări cerșetori întemeiat de Italianul *Giovanni Bernardone* (n. 1182 și m. 1226), cunoscut în istorie sub numele de **Francisc de Assisi**. Ei se numesc și *Minorii*, nu pot să aibă averi și sunt dator să caute bolnavii și să propage învățăturile creștinești.

Franciscanii au fost trimiși și în țara noastră ca misionari și se află și astăzi aici.

Augustinii sunt tot un ordin de călugări cerșetori, deși mănăstirile lor pot să aibă avere. El a fost întemeiat în anul 1224 prin adunarea la un loc a săhastrilor ce trăiau în Alpi. Ei se numesc Augustini, fiindcă pretind a trăi după regulamentul stabilit de **Sf. Augustin** (n. 353 și m. 430).

Dominicanii, numiți și *Frații Predicatori*, sunt un ordin călugăresc întemeiat de **Sf. Dominic** (n. 1170 și m. 1221), un Spaniol, care trecuse cu 16 soți în Franța, ca să predice contra Albigensilor. Ordinul, întemeiat în anul 1215, după regulamentul Sfintului Augustin, poate să aibă averi și are misiunea specială de a predica contra eresilor.

2. PROPAGANDA CREȘTINĂ.

Creștinismul în timpul evului mediu a avut să susție o grea luptă cu Muhamedanismul, și în țările căzute sub stăpânirea Muhamedanilor mulți creștini s'au lepădat de lege. În același timp însă învățăturile lui Christos s'au propagat în Europa, încât la sfârșitul evului mediu popoarele din Europa toate erau creștine și numai sub stăpânirea Mongolilor și sub a Turcilor de curând sosiți trăiau Muhamedani și Budhiști.

Propaganda atât la Apus, cât și la Răsărit a fost făcută de călugări. Benedictinii au fost însă cu mult mai zeloși ca Vasiliții; ast-fel ei nu numai au făcut o mai întinsă propagandă, dar au câștigat tot-o dată și o mare înrîurire.

Cei d'antéiu, care au primit legea creștinească în evul mediu, au fost Irlandezii, printre care propaganda se începuse înainte de căderea împărăției romane.

În urmă din mijlocul *Irlandezilor* ies cei mai zeloși Apostoli, care fac propagandă în Scoția și în Germania, unde înființează o mulțime de mănăstiri. Cei mai însemnați dintre propa-

gatoriilor irlandezilor sunt **Patrichie**, Patronul Irlandei, **Columban** și **Gallu**.

În secolul VI. se botează *Francii*, care încă în timpul lui Chlodvig începuseră a primi legea creștinească, și atât *Gotii* (Reared), cât și *Suevii* primesc catolicismul. Pe la sfârșitul acestui secol Sf. Augustin începe propaganda între *Anglo-Sacsonii*, ear *Columban* și *Gallu* la *Germanii* de pe Rin.

În secolul VII. Sf. Bonifaciu organizează biserica germană.

Propaganda întinsă se începe în secolul VIII., când ea e făcută atât de la Apus, cât și de la Răsărit. Acum primesc sfântul botez *Slavonii*, *Croații*, *Dalmatinii* și *Serbi*, ear spre sfârșitul secolului Carol-cel-Mare îi învinge pe *Sacsonii* și-i silește să se boteze.

În secolul IX. se începe propaganda printre Slavii de la Nord. *Boemii* sunt botezați de misionarii veniți din Germania, ear *Bulgarii* și *Moravii* primesc botezul de la Părinții *Ciril* și *Metodiu*, care fac propagandă și la *Chazarii* și la *Rușii din Chiev*.

În secolul X. creștinismul străbate între *Maghiarii*, în *Polonia*, în *Țările scandinavice* și la *Ruși*.

Litvanii sunt aceia, care mai târziu, abia la sfârșitul secolului XIV. primesc sfântul botez.

3. PRIMATUL.

De oare-ce Episcopul de la Roma e urmașul Apostolului Petru, ear Apostolul Petru e considerat ca cel d'antăeu între Apostoli și chiar ca locțiitor al lui Christos pe pământ, încă în timpul întemeierii bisericii creștine Episcopii din Roma se consideră pe sine drept cei d'antăeu între Episcopi, adică drept capi ai întregii biserici creștine.

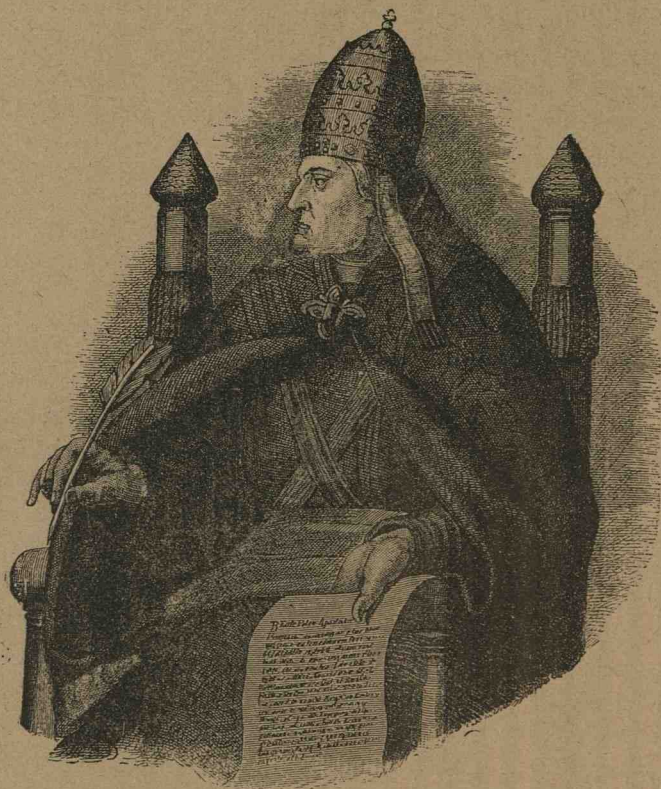
Papa **Leon I. cel Mare** (440—461) desvoltă această idee de antietate a scaunului S-flui Petru și pretinde pentru sine dreptul de a convoca sinoadele ecumenice, de a priveghia asupra întregii biserici, de a judeca pe Episcopii certăți între dênșii și de a da o hotărîre definitivă în cestiuni de controversă.

Încă atunci acest primat al scaunului de la Roma a fost admis atât printr'un decret împărătesc (445), cât și de o însămnată parte a bisericii.

După căderea împărăției romane de la Apus pozițiunea

Papilor devine grea, și Papa *Vigiliu* (537 — 555) declară în anul 554, când se stabilește stăpânirea bizantină în Italia, că i se supune atât împăratului Justinian, cât și Sinodului ecumenic. Stăpânirea bizantină e însă de scurtă durată, și Papii devin din ce în ce mai independenți și apoi din ce în ce mai puternici. Ast-fel și primatul papal, în deosebire în țările de la Apus, unde propaganda a fost făcută cu bine-cuvântarea Papei, a luat o dezvoltare din ce în ce mai mare și a devenit în cele din urmă a-tot-puternicie papală, încât în țările, care recunoștiau primatul papal, totul atârna de la voința Papei.

4. PAPISMUL.

Christos a ȝis, că dacã mai mulți se adunã în numele lui, este și el în mijlocul lor. Christos e decî capul nevêdut, dar tot-

dea-una prezent al bisericii creștinești, și autoritatea supremă în biserică nu poate să fie *unul singur*, ci numai *mai mulți adunați* în numele lui Christos, adecă **sinodul**.

Christos a ȳis să dăm Cesarului ceea-ce este al Cesarului și lui Dumneȳeu ceea-ce este al lui Dumneȳeu.

Biserica nu e deci o împreunare menită a mărgini puterea stȳpânirii lumești, ci supusă Monarchilor, care sunt și ei din voința lui Dumneȳeu.

Aceste le-au admis și Papii, care s'au supus stȳpânirii împȳraților și au recunoscut, că sinodul ecumenic e mai presus de dȳnșii.

În curgerea vremilor însȳ Papii s'au ridicat mai presus de sinoade și au căutat să ajungă, de o potrivă cu Chalifii, stȳpânitori nemărginiți și în cele lumești.

Admițȳnd ideea primatului papal, creștiniȳi apusenȳi mai curȳnd orȳ mai târȳiu trebuiaȳ să admită și ideea, că Papa e mai presus de sinod.

Admițȳnd-o aceasta, ei trebuiaȳ să admită în cele din urmă, ca Papa, reprezentant vȳȳut al lui Christos, nu poate să greșească, adecă e infalibil.

Admițȳnd-o, în sfirșit, și aceasta, trebuiaȳ să admiță, că tot ceea-ce Papa face e bine făcut, manifestare a voințȳi dumneȳeiești.

Împȳrații Apusului, oameni nemernici și ei, abusaȳ de puterea lor. Ei puneau în fruntea bogatelor mȳnăstiri, ca Abați, favoriți de ai lor, care nici nu erau călugări orȳ nu se țȳneau de jurământ; ei vindeaȳ scaunele episcopești orȳ le dedeau, după cum cereau interesele politice, unor oameni nevrednici; ei ridicaȳ chiar în scaunul papal unelte de ale lor. Și tot ca dȳnșii făceau și alți monarchi.

Ast-fel biserica și societatea, în genere, a ajuns la o stare de tristă decadȳță, și o adȳncă nemulțumire cuprinsese toate clasele societății.

În fața acesteȳ nemulțumiri **Hildebrand** s'a ivit ca un om trimis de Dumneȳeu, ca să curme relele.

Călugăriȳ cei mulți și preoțȳimea cea bogată, susțȳind în mijlocul lumii nemulțumite, că singură stȳpânirea Papei e cu adevȳrat din voința lui Dumneȳeu, găsesc pretutindenea credȳre. Monarchii unul după altul se declară vasali ai Papei; credincioșii

se adună în cete de Cruciați, ca să întindă stăpânirea Papei: ear Henric IV. cade părăsit de toată lumea și moare afurisit.

Lupta se mai urmează încă, dar Henric V. încheie concordatul de la Worms (1122), eară Frederic Barbarossa se împacă cu *Alexandru III.* la Veneția (1177).

Inocențiu III. (1098—1216) e Papa, în timpul căruia papismul a ajuns cea mai mare a lui putere. Acum împărăția bizantină era desființată și în scaunul patriarhal din Constantinopol ședea un Patriarch numit de Papa. Ioanițiu, regele bulgaro-român primise coroana de la Papa. Cei-l'alți creștini din țările de la răsărit gemeau aproape toți sub stăpânirea musulmană și-și așteptau mântuirea de la Papa. Regele Siciliei, Frederic, era sub epitropia Papei. Ioan *Fără-de-Țară* primise tronul Engliterei ca vasal al Papei. În Germania Papa ridică și răstoarnă regii. Regele Franței, Filip August, întreprinde un război, ca să execute voința Papei. Lumea creștină întreagă era stăpânită de Papa Inocențiu III.

Tot acum se ivesc însă și semnele decadentei.

Călugării cei bogați și Episcopi a-tot-puternici, și ei tot oameni nemernici, abuzează de bogățiile îngrămădite și de pozițiunea lor predominantă. Ei trăiesc în desfătări lumești, se dau la viață fără de frâu și mănăstirile, reședințele episcopesci, chiar palatul papal sunt pângărite de orgii rafinate și indignătoare. Ast-fel se produce o reacțiune, care devine din ce în ce mai puternică.

5. LUPTA PENTRU REFORMAȚIUNE.

Credința omenească începe acolo, unde încetează putința de a ști. Firea în trei fețe a lui Dumnezeu, întruparea lui Dumnezeu-Fiul și cele șapte taine ale bisericii sunt lucruri, pe care nu putem să le înțelegem cu mintea noastră cea mărginită, ci trebuie să le credem.

S'au găsit cu toate aceste tot-dea-una oameni, care și-au dat silința să înțeleagă și să explice aceste lucruri neînțelese. Ei nu puteau decât să ajungă la mari rătăcirii în ceea-ce privește firea lui Dumnezeu și tainele bisericii.

Aceste rătăcirii se numesc **eresii**.

De oare-ce sfînta scriptură cuprinde multe pilde și simboale, pe care numai cei cu instrucțiune întinsă pot să le înțeleagă, citirea fără destulă pregătire a sfîntei scripturi poate să ne ducă ușor la eresii. De aceea biserica din Apus numai preoților din destul pregătiți le dă voie, ca să citească și să explice sfînta scriptură.

În deosebire în țările apusene s'au format în curînd **școli** menite a da preoților această pregătire. Aceste școli nu s'au măr-ginit însă la *teologie*, ci au cultivat și *filosofia*, pentru-ca să-î facă pe viitorii preoți destoinici a dovedi cu *argumente*, că este ade-vărat tot ceea-ce noi credem în materie de religione.

Tocmai silințele **scolasticilor** de a **convinge** pe oameni de-spre niște lucruri, în privința cărora convingerea nu este cu putință, au slăbit în inimile multora credința și au deșteptat îndoiala.

Ast-fel în curînd după moartea lui Hildebrand Părintele **Abélard**, unul din cei mai iluștri scolastici ai Franței, voind să împace convingerile sale filosofice cu credințele religioase ale con-temporanilor săi a dat sfîntei Treimi o explicare, pentru care în două rînduri a fost osândit ca eretic.

Tot el, voind să explice tainele, a emis idea, că formele bi-sericești sunt deșerte, și că pentru mîntuire e *destulă căința* și *spășirea*, deci nu mai e nevoie să ne mai și *spovedim*.

Abélard (n. 1079 și m. 1142), un om slab de fire, dar in-struit și înzestrat cu darul vorbirii, a fost în mai multe rînduri profesor și a avut mulți ucenici zeloși, care au propagat învîță-turile lui.

Unul din cei mai îndrăzneți dintre acești ucenici a fost **Arnold de Brescia**.

Cînd Arnold de Brescia începe a stăruî, ca preoțimea să renunțe la averile ce îngrămădise și la puterea lumească, desfrîul, și abuzul de putere începuseră prin mănăstiri și prin reședințele episcopoești și lumea atît în Franța, cît și în Italia era pregătită pentru ideile de reformațiune.

Papismul e însă puternic, și Arnold de Brescia moare cu moarte groaznică (1155).

Idea rămîne, și după moartea lui Arnold se înființează or-dinile de călugări așa numiți cerșetori.

În anul 1170 un negoțător bogat din *Lion*, **Petru Valdez**, împarte averea sa între sîraci și cutreieră însoțit de o ceată de

adepți orașele și satele. Tot atunci în *Milan* se ivește o altă comunitate de oameni, care predică sărăcie și umilință.

Acești sectari, numiți **Valdensi**, pretind la început pentru fie-ște-care creștin dreptul de a citi sfinta scriptură și de a o explica. De aceea sunt persecutați ca eretici și în urmă se de-părtează de biserică și în ceea-ce privește tainele.

Cam în acela-și timp se pornește mișcarea **Albingensilor**, care e cu atât mai puternică, cu cât era sprijinită de *Raimund de Toulousa*. Dar era timpul, când scaunul papal era ocupat de *Inocenție III.*, ear în Franța *Blanca de Castilia* purta cărma. Pa-pismul iese deci învingător.

Înăbușit însă aici, focul se aprinde în Englitera, unde **Ioan Wielef**, un om de curte, propagă învățături, care sunt o desvol-tare progresivă a celor persecutate de Papa și de sinoade.

Ioan Huss, în sfârșit, produce o mișcare generală și puter-nică și creiază o nouă biserică, în care tainele nu mai au puterea lor de mai nainte și credincioșii nu mai primesc de la preot cu-minecătura, ci pun mâna pe potir și o iaă ei ênsi-și.

Întreaga lume creștină stăruia, ca biserica să fie reformată în mod radical, și de-o-dată se ridicaseră trei înși în scaunul papal. Cedând deci stăruințelor puse de împăratul *Sigismund*, unul dintre cei trei Papi, **Ioan XXIII.**, convoacă în anul 1414 **Conciliul de la Constanța**, la care au fost reprezentați toți Creștinii.

Împăratul și principii electori iaă în persoană parte la lucrările con-ciliului; cei-lalți Monarhi apusenii erau toți reprezentați, ear din țerile de la răsărit veniseră trei Patriarhi. Afară de aceștia au mai luat parte la această adunare bisericească 33 Cardinali, 47 Archiepiscopi, 145 Episcopi, 124 Abați, 750 Doctori în teologie și vre-o 18,000 preoți și călugări.

Conciliul incepe reformațiunea decretând, că el este suprema auto-ritate în biserică și stă mai presus de Papa, apoi depune pe cei trei Papi. Aici însă se oprește toată lucrarea de reformă. Deși ședințele se urmează până în anul 1418, nu se mai ia nici o hotărîre de oare-care importanță.

Huss e osândit ca eretic și moare ars pe rug, dar în Boemia Husiții ies învingători, ridică în scaunul regal pe *Gheorghe Podiebrad*, și abia după moartea acestuia se înăbușe mișcarea hussită.

6. SCHISMA CEA MARE.

Creștinii din țerile apusene după căderea împărăției apusene se de-părtează încetul cu încetul de la vechile tradițiuni bisericești și se deosebesc tot mai mult de cei de la răsărit, care păstrează tradițiunile.

În țările de la Răsărit se admite încetul cu încetul principiul, că fiece-care popor are să facă serviciul dumnezeesc în limba sa proprie, ear în țările de la Apus Papii, preocupați de păstrarea unității bisericești, introduc pretutindenea serviciul dumnezeesc în latinește.

În țările de la Răsărit musica instrumentală și chipurile cloplite sunt oprite, ear icoanele zugrăvite sunt admise numai ca reprezentări simbolice; în țările de la Apus Papii, dorind să dea serviciului dumnezeesc mai multă strălucire, admit și musica instrumentală, și chipurile cloplite, și icoanele plastic zugrăvite.

În țările de la Răsărit preoții sunt căsătoriți; în țările de la Apus Papa, preocupat de puterea scaunului său, favorizează celibatul, ba-l impune chiar.

În țările de la Apus se mai introduce apoi cuminecătura cu pâine nedospită și se adaugă în credeu un „și de la Fiul“, prin care se arată, că *Duhul sfânt* precede de la „*Tatăl și de la Fiul.*“

În țările de la Răsărit, în sfârșit, sinodul rămâne suprema autoritate bisericească, pecând la Apus primatul Papei devine din ce în ce mai covârșitor.

Adese-oră decă se produc conflicte între Papa și Patriarchul din Constantinopol.

O formă hotărâtă iaă aceste conflicte pe la sfârșitul secolului IX., când împăratul *Mihail III.* trimite pe Patriarchul *Ignatie* la mănăstire și ridică în scaun pe **Photie**, fostul căpitan al gardelor împărătești, dar om de rară erudițiune.

Papa *Nicolae I.* decretează revocarea lui *Ignatie*; *Photie* însă nu se supune, ci adresând creștinilor o circulară, în care expune abaterile Papei de la tradițiunile bisericești, convoacă un sinod, care (867) îl declară pe Papa de eretic și-l excomunică.

De aici înainte Papii se află în continuă luptă cu Patriarchii din Răsărit.

În timpul lui **Hildebrand**, al căruia portret îl vedem pe pagina 220, se produce, în afârșit, ruptura definitivă.

Vedând tendențele de a-tot-puternicie ale Papei, Patriarchul **Mihail Cerulariu** emite o circulară, prin care arată din nou eresiile papale. Drept răspuns legații papali pun în anul 1054 pe altarul bisericii sfânta Sofia o bullă, prin care Papa îl excomunică pe Patriarchul *Michail*. Acesta se pune apoi în înțelegere cu ceilalți Patriarchi din Răsărit și cu toții împreună afurisesc pe Papa.

De aici înainte sunt două biserici, cea de la **Răsărit**, *sino-dală*, numită și **ortodocsă**, și cea de la **Apus**, *papală*, numită și **catolică**.

Încercări de împăcare s'aŭ făcut mai ales în timpul, când împărații bizantinii căutaŭ în țările de la Apus ajutor contra Turcilor. Ast-fel la *conciliul de Constanța* aŭ luat parte și Creștinii de la Răsărit, ear în **Conciliul de la Florența** (1437) s'aŭ stabilit chiar și condițiunile **unirii** celor două biserici. În cele din urmă însă Patriarchul n'a voit să subscrie actul de uniune, și desbinarea a rămas definitivă.

7. INCHISIȚIUNEA.

Inchisițiunea e cel mai fioros din mijloacele, de care s'aŭ folosit Papii, ca să se susție în pozițiunea lor predominantă.

După-ce se pornise mișcarea pentru reformațiune, ori-și-ce manifestațiune contra Papei era considerată ca eresie și pedepsită cu mare asprime. De aceea mulți tănuiaŭ părerile considerate ca eresii.

În anul 1184, după-ce atât în sudul Franței, cât și în Lombardia se sporiseră Valdensi, Papa *Luciu III.* stabilește un șir de norme pentru urmărirea, dovedirea și pedepsirea ereticilor. Ivindu-se apoi și Albingensi, puternicul *Inocențiu III.* trimite în Franța anume legați, ca să urmărească pe eretici.

În anul 1215 apoi li se dă tuturor Episcopilor autorizațiunea de a pedepsi eresiile. De oare-ce însă Episcopi nu erau destul de aspri, în anul 1223 sarcina de a-i urmări pe eretici și de a-i stîrpi li se dă călugărilor **Dominicani**.

Marele Inchisitor trimitea deci la locurile, unde se sporiaŭ ereticii, căți-va Dominicani, care formaŭ un fel de tribunal, îi descoperiaŭ pe eretici, îi dovediaŭ și îi pedepsiaŭ.

Aceste tribunale inchisitoriale mai ales în *Spania*, în *Franța* și în *Italia* aŭ funcționat mereu în tot timpul evului mediu, și pedepsiți erau nu numai ereticii, ci tot-o-dată și toți cei ce aveau vre-o legătură cu dênșii, până chiar și cei ce, călătorind, trăgeaŭ în vre-un han, unde se afla și un eretic.

Ca sa descopere și să dovedească pe cei vinovați, inchisitorii se foloseaŭ de *denuncianți*, de *spioni* și de *calăi*, care purtaŭ mască, pentru-ca să nu fie cunoscuți de victime. Și mulți nevinovați aŭ fost osîndiți pe temeiul unor mărturii mincinoase ori în urma declarațiunilor stoarse prin cele mai rafinate torturi.

Pedepsele erau *excomunicarea, muncile de căință, temnița și moartea.*

Temnițele pentru eretici erau adevărate morminte, niște celdule înguste și scunde, care numai sus aveau o mică deschidătură. Cei aruncați în aceste temnițe se și numiau „*immurati*” și nu primiau decât apă și coji de pâine. Unii mai erau și legați în fiare.

Moartea ereticilor era arderea de vii. Drept o îmblândire a pedepsei osânditul era ciomăgit de calăi și numai apoi ridicat pe rug.

Drept înăsprire, ereticii înrutățiți erau părjoliți cu paie mai înainte de a se fi aprins rugul.

Executarea unui eretic se numia „**autodafee**” (*actus fidei*), adică „*act de credință*”.

Ca ereticii erau tratate și „*vrăjitoarele*”, în evul mediu foarte numeroase, despre care se presupunea, că stau în tainică înțelegere cu *Necuratul*.

II. SOCIETATEA MEDIEVALĂ

1. FEUDALITATEA.

Statele medievale n’au fost întemeiate de popoare, ci de oameni îndrăzneți și înzestrați cu mari deștinici, care au adunat cete risipite, s’au pus în fruntea lor și au cucerit vre-o țară.

Cuceritorul e deci singurul stăpân al pământului cucerit și al pământurilor supuși, care de aici înainte nu mai sunt oameni liberi, ci *servi* sau *robi* ai cuceritorilor.

Oameni liberi sunt, în genere, numai năvălitorii, soții de luptă ai cuceritorului, și *orașenii*, unde se află, ca în Italia, orașe în timpul cuceririi.

Cuceritorul, numit mai ales *rege*, împarte pământul în trei feluri de posesiuni: a) *Alodiū*, b) *Feude* și c) *Domeniū*.

a. **Alodiul** e un mai mare complex de pământuri dat unei cete ca *posesiune comună*. Cetașii, oameni liberi, împart, după buna lor chibzuială, o parte din alodiū între dânsii, ca posesiuni particulare, ear restul e folosit în comun, fie ca pășune, fie ca pădure, fie ca arătură dată în arândă.

Posesiunea alodială e liberă de sarcini, dar liberii posesori, care se numesc și Baronii, sunt datorii să-l însoțească pe Rege la război. Ei au dreptul de a lăsa partea lor moștenire copiilor săi, dar vânzarea nu se poate face decât cu învoirea comunei și în lipsă de moștenitori comuna intră în posesiune.

Orașele au și ele posesiuni alodiale, care însă, în genere, nu sunt libere de sarcini, ci supuse la biruri, pe care le plătește comunitatea.

b.) **Feudul** e o moșie întinsă ori un complex de moșii, pe care regele îl dăruiește pe timp nelimitat unui conducător de oaste, care e dator să-l însoțească pe rege cu întreaga lui ceată la război.

Posesorul feudal se numește **vasal** și are să-i jure regelui, *Seniorul* sau *Suveranul* său credință. El poate să împartă feudul între căpitanii lui, ca **subvasali**, care îi jură și lui, și regelui credință.

Drept de moștenire nu aveau vasalii asupra feudului. Regele putea ori și când să le iee posesiunea și să o dea altora. Carol cel mare a făcut din vasali, *Duci* de mai înainte, chiar numai **Comiți**, un fel de dirigători puși la discrețiunea regelui.

În timpul luptelor ce s'au urmat mai târziu pentru coroană vasalii au câștigat pretutindenea dreptul de moștenire, încât fiul urma de drept după tată, ba chiar și ginerele după socru. Dreptul suveranului de a lua feudul de la cei vinovați de infidelitate (nota infidelitatis) s'a păstrat cu toate acestea în tot timpul evului mediu, și dacă familia vasalului se stîngea, Suveranul dispunea de feud.

Vasalii erau comandanți militari, administratori și șefi judecătorești în feudul lor.

Averile bisericesti erau parte alodii, parte feude; mulți dintre fruntașii bisericesti erau dar tot-o-dată și vasali ai regelui.

c.) **Domeniū** sunt moșiile, pe care cuceritorul le reserva, ca să acopere din veniturile lor cheltuielile curții regale. El se numea și bun *cameral*.

Afară de veniturile acestor bunuri camerale regele mai avea și așa numitele **drepturi regale**, cum erau dreptul de a pune *vamă*, de a bate *monedă*, de a lua *biruri* de la orașe. Dintru început chiar și vasalii erau datorii să trimită *grâu*, *vin*, *boi*, *vénat* și altele pentru curtea regală.

2. CLASELE SOCIALE.

Oamenii în evul mediū se împărțiau în două categorii: *liberi* și *robi*.

a) **Liberii** erau și ei de mai multe categorii, dintre care numai cele mai superioare erau considerate ca *nobleță*.

Orășenii, tîrgoveții sau *burghezii* erau cea mai inferioară treaptă în scara libertății. Ei steteau dintru început sub autoritatea *Ducelui* ori a *Comitelui* numit de rege și plătiau biruri. În urmă orașele s'au îmbogățit și au câștigat mari drepturi de autonomie. Orășenii însă tot-deauna au plătit biruri și nici-o-dată n'au fost socotiți în rîndul nobililor. Chiar și la bogății *patricieni* din Genova, Florența, Milan ori Veneția se ținea seamă și de naștere.

Liberii posesori, sau *liberii comuni*, care aveau mici posesiuni alodiale, erau cea mai inferioară treaptă a nobleței. Ei nu plătiau biruri și aveau dreptul de a fi judecați și cărmuiți numai de semenii lor sub conducerea *Ducelui* ori a unui însărcinat al lui.

Mulți dintre aceștia și-au pierdut cu timpul averea și au pierdut și libertatea ori au devenit orășeni. Ear alții, avînd alodii mai întinse, au intrat, ca *Baroni*, în rîndul nobleței mai înalte.

Chiar și la aceștia se introdusese în cele mai multe părți *dreptul de primogenitură*, în virtutea căruia numai primul născut moștenia alodiul, ear cei-alți copii primeau, dacă se putea, vreun *apanagiū*, adecă un fel de zestre.

Ministerialii, adecă servitorii curții regale, cei mai mulți liberi fără apanagiū, profitînd de bună-voința stăpînului, au ajuns la o pozițiune mai mult ori mai puțin predominantă. Deși dar unii dintre dînșii nici nu erau născuți liberi, ei erau socotiți mai presus de *liberii comuni*.

Cavalerii, în genere, sunt adevărata nobleță medievală. Aceștia, vasali, sub-vasali ori posesori de alodii mai întinse, aveau caștele și servitori și ieșiau la răsboiul călare și însoțiți de o ceată mai mică ori mai mare de *trabanți* sau *sateliți*.

Seniorii, în sfîrșit, înalta nobilime, erau aceia dintre cavaleri, care aveau sub-vasali și ieșiau la răsboiul însoțiți și de aceștia. Încetul cu încetul ei au câștigat în unele țări și drepturile *regale*, se numiau *Principi* și erau aproape ca niște monarhi de sine stătători.

b) **Robii** erau și ei de două categorii:

Robii deplin sau *sclavii* prinși în război ori cumpărați cu bani nu aveau nici un drept, nu erau socotiți în rîndul oamenilor și atirnau cu desevîrșire de stăpînii lor, care puteau să i vîndă, să-i dăruiască, ba chiar să-i și omoare. Sub înriurirea învățăturilor creștinești însă soarta lor s'a mai îmbunătățit. Ast-fel sclavii nu mai erau decât în *Asia* și în *Africa* și într'unele din țările de la Răsărit.

Robii pămîntului, numiți și *iobagi* sau *clăcași*, erau oameni în adevăr liberi, care puteau să aibă avere mobilă, adică unelte, vite, în genere animale domestice și casă, dar nu și pămînt. Ei căpătau însă pămînturi din posesiunile alodiale și din cele feudale și erau robi ai pămîntului, fiind-că nu aveau voie să se mute de pe moșia, pe care se află, și trebuia să munciască și ogoarele *domnului de pămînt*, care era tot-o-dată și judecătorul lor.

Afară de țările, pe care erau datorii să le petreacă muncind în curtea domnului de pămînt ori în ogoarele lui, ei mai dedeau și *dijmă* sau *desetină*, adică o parte, de obicei a *decea*, deci *decizială* din tot ceea ce aveau.

În țările de la Răsărit feudalismul s'a introdus numai încetul cu încetul și n'a străbătut nici-o-dată în deplina lui rigoare.

În deosebire la Români atât în țările românești, cât și în Ardeal erau numai oameni liberi și numai posesiuni alodiale. Ca la Sârbi, și la Români, fruntașii, numescă-se ei Boieri, Jupanii ori Cnezi, nu erau o clasă nobilitară, ci un fel de dirigători.

Încetul cu încetul însă o parte din Români a pierdut pămîntul și a intrat prin bună învoială în legături de iobăgie. La munte, unde e leagănul Românilor, n'a fost nici-o-dată iobăgie, ci numai în văile mai largi, unde ei s'a coborît mai târziu și s'a așezat pe moșii stăpânite de alții.

În regatul ungar pozițiunea acestor iobăgi n'a fost, în timpul evului mediu, ci mai târziu regulată prin lege; iar în țările românești în timpul evului mediu erau numai liberi posesori, *moșneni* în Muntenia și *răzeși* în Moldova, *mazili*, adică un fel de ministeriali, și *boieri*, adică oameni, care ocupau ori au ocupat vre-o dirigătorie.

Robii au fost la Sârbi *Românii* risipiți prin țările de pe țărmul drept al Dunării în cete mai mici, iar la Români *Țigani*, care au venit în țară pe timpul lui Mircea-Vodă cel Bătrîn.

3. BRESLELE.

După-ce orașele au început să înfloriască, liberi, care-și perduseră pământurile ori nu aveau dreptul de primogenitură și nu putuseră să se căpătuiască nici la curtea vre-unui cavaler, nici la vre-o mănăstire, năvăliau prin orașe, ca să-și încerce norocul ca meșteșugari ori negoțători. Tot ast-fel făceau și robii, care puteau să scape de pe moșiile, unde erau rău asupriți.

Ca să opriască îmbulzeala aceasta, orașenii s'au constituit după meserii și felul de negoțatorie în bresle.

Ast-fel, de exemplu, ferarii, lăcătușii și tinichigiții formau o breaslă, adică o corporațiune, care alegea din mijlocul ei un consiliu presidat de un fruntaș numit *staroste*. Și nimeni fără de autorizațiunea starostei nu putea să deschidă un atelier, să angajeze o calfă ori să primească un ucenic. În acela-și timp starostea în înțelegere cu consiliul purta grija pentru apărarea intereselor breslei, se punea în legătură cu aceea-și breaslă din alte orașe și cu alte bresle din acela-și oraș și ast-fel devenea un factor hotăritor.

Organizați ast-fel, orașenii au ieșit în cele mai multe părți învingători din lupta cu Seniorii și cu nobilimea și au asigurat libertatea de dezvoltare a orașelor.

4. CAVALERISMUL.

Cavaler va să dică *boier*, adică un om cu stare mai mare, inimos și mândru, generos și darnic, un om, care-și susține dreptul cu hotărîre bărbătească, dar nici-o-dată nu le face altora nedreptate, nici-o-dată nu minte, nici-o-dată nu-și calcă cuvîntul și în toate împregiurările apără și ocrotește pe cei slabi și mai ales pe femeii.

Un cal de șea, un rînd de zale, o sabie, o lance și un scut nu erau decî destul, pentru-ca cine-va să fie primit în rîndul cavalerilor: cavalerul trebuia să aibă și casa lui, masa lui, și slugile lui, să poată împlini datoriile de cavaler și să fie crescut așa, ca să le și îplinească, adică *nobil* atât prin naștere, cât și prin deprindere.

Copil de șapte ani, viitorul cavaler era primit ca *copil de casă* la curtea vre-unui senior ori poate chiar la curtea regală, ca să se deprindă cu manierele cavaleriești și să învețe mînuirea armelor.

Băiat de 14 ani, copilul de casă, dacă avea trupește și sufletește destoinicii cavaleresti, era ridicat în rândul *scutierilor*.

În fața altarului el primește de la preot o *spadă* bine-cuvențată și jură, că o va purta întru apărarea stăpânului său.

De aici înainte el poartă grijă pentru întreținerea în bună stare a armelor și pentru hrana cailor, ajută pe cavalerul lui la îmbrăcare și la încălecare, îl însoțește la război ca purtător de scut și sare întru apărarea lui, când viața îi este în primejdie.

Tiner de 21 ani, scutierul poate să fie primit în rândul cavalerilor, dacă a dovedit, că are inimă bărbătească și știe să păstreze credința.

După-ce petrece un timp oare-care cu post și rugăciuni, se spovedește și se cuminecă, doi cavaleri mărturisesc pe parola lor de onoare, că e născut din părinți nobili, creștin, om cu purtări bune și are destulă avere, ca să îplinească datoriile de cavaler. Apoi el ingenuche în fața altarului și fie preotul, fie vre-un alt cavaler îi dă așa numita „lovitură“ de cavaler, adică îl atinge cu spada pe umeri și pe gât.

Cavaler acum, martorii îi pun coiful în cap, spada la brâu, scutul pe braț și pintenii la călcâie.

Ilustrațiunea aici intercalată reprezintă după un tablou *contimporan* scena împintenării unui nou cavaler.

După obiceiurile medievale cavalerii ast-fel creați erau scuțiți de biruri, luați de la iobagi un mic bir cavaleresc, nu puteau, ca prizonieri, să fie puși în lanțuri, și trebuiau să fie puși în libertate, dacă-și dadeau parola de onoare, că se vor răscumpara.

Fie-ște-care cavaler avea *blasoul* și *devisa* lui, care erau puse pe scut.

Soliți Goșilor și Stilicho.

E lucru de sine înteles, că nu toți scutierii ajungeau cavaleri; mulți dintre dînșii rămăneau viața lor toată numai scutieri. Ast-fel nici cavalerii nu toți aveau câte un singur scutier; mulți ieșeau la război însoțiți de o întreagă ceată de asemenea ajutatori.

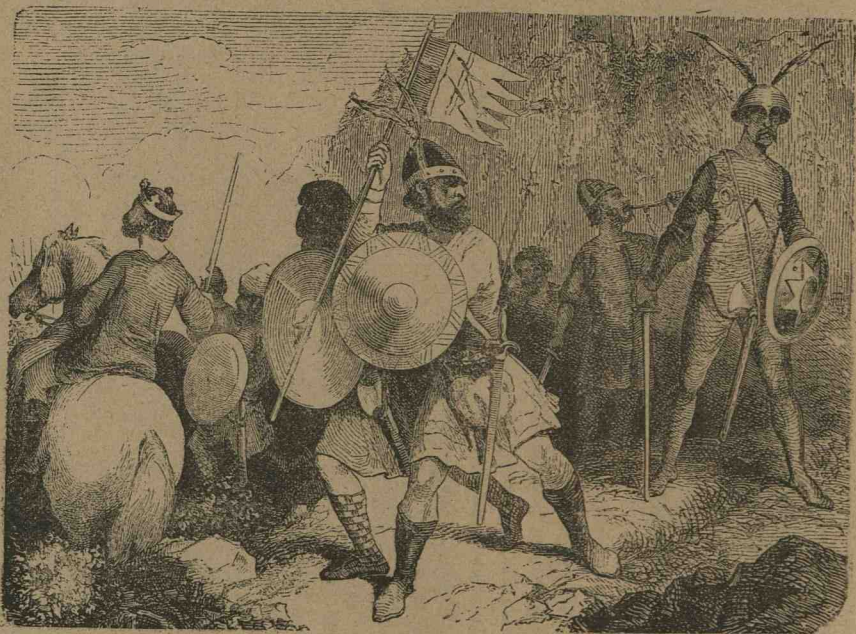
În țările de la Răsărit n'a străbătut aședământul cavalerismului.

Începutul cavalerismului au fost oardele, în fruntea cărora a intrat Radagais și Alarich în Italia.

Ilustrațiunea intercalată la pagina 233 înfățișează trei din acești primi cavaleri, care veniseră să trateze cu *Stilicho*, comandantul roman.

Sunt barbari în puterea cuvântului, și încă mai barbari trebuie să ni-i închipuim pe *Huni*, pe *Avari* și pe *Maghiari*.

Încetul cu încetul însă cavalerii s'au mai spelcuit și în secolul al X. în Angliera înfățișarea oștirii era cum se vede din ilustrațiunea aici intercalată.

Oștenii anglo-saxonii din secolul X.

La deplină înflorire a ajuns cavalerismul prin expedițiunile cruciate.

Ilustrațiunea aici intercalată înfățișează pe cei patru conducători ai primei expedițiuni cruciate însoțiți de cetele lor.

Gottfried de Boullon, Raimund de Tulusa, Bohemund și Tancred.

În țările de la Răsărit, unde nu era organizațiune cavale-
rească, oameni cu mari destoinicii, cum au fost *Justin* și *Vasilie*
Macedoneanul, au putut, ce-î drept, să se ridice de la cea mai
joasă stare până chiar și în scaunul împărătesc, nu s'au cultivat
însă, ca în țările de la Apus, aptitudinile bărbătești și tradiți-
unile familiare.

Împărat bizantin cu oștenii de ai Curții.

Ilustrațiunile aici intercalate înfățișează doi împărați bizanțini, unul însoțit de oștenii, ear altul de curtenii lui.

Impărat bizantin cu curtenii lui.

CASTELELE.

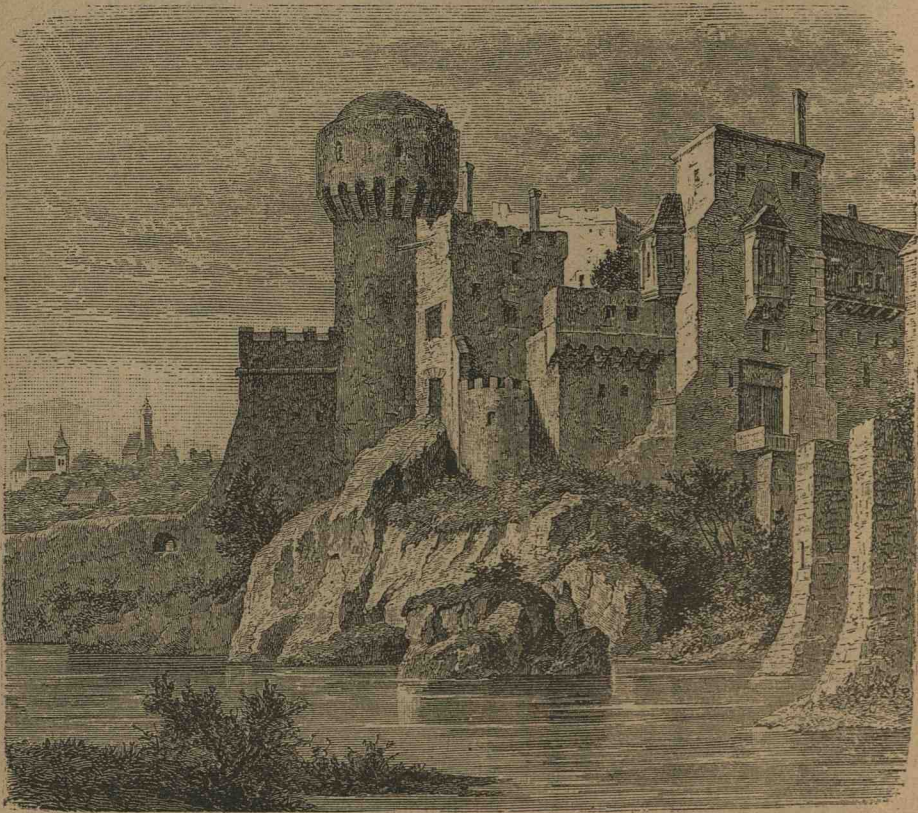
Cavalerii în timp de pace își petreceau viața în castelele lor. Castelul, așezat tot-d'a-una la loc predominant, într'un vârf de deal, deasupra unei stânci, pe o ripă de pe țărmul vre-unui riș, era un fel de cetate apărată de înalte ziduri de piatră și incongiurată de un șanț mai mult ori mai puțin adînc.

Poarta Castelului, de regulă, era tot-o-dată și pod, ast-fel că țîșinile erau jos și când poarta se deschidea, ea cădea peste șanț ținută în lanțuri, ear când podul era ridicat din lanțuri, se închidea și poarta.

Jos sub castel era satul, din care în multe părți s'a făcut încetul cu încetul un oraș.

Multe castele se află prin apropiere de orașe ori chiar prin orașe. Ast-fel în Roma multe din ruinele vechi au fost prefăcute de cavaleri în castele.

Bine adăpostiți în castelele lor, unde-și aveau și cetele de servitori și de mercenari, cavalerii stăpâneau ceea-ce era sub castelul numit și *burg*, în Italia *borgo*. De aceea orașenii se numesc în evul mediu mai ales *burghezi*, adică oameni de aș castelului, care dintru început steteau sub autoritatea unui *castelan*.

Castelul Corvinilor.

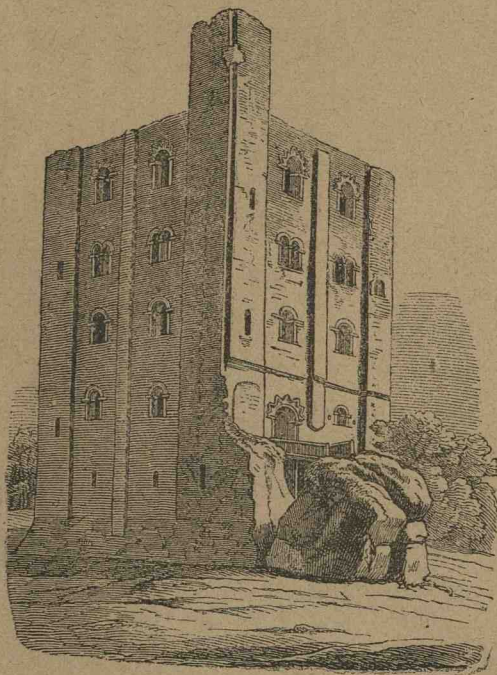
Sute de ani de-a rândul cavaleriilor, oameni fără știință de carte, au trăit o viață monotonă în castelele lor. Boșorul ieșea din când în când cu servitori la vânătoare, ear cocoana torcea, țesea ori lucra la gherghet cu servitoarele.

Visitele, pe care vecinii, prietenii și rudele și le făceau unii altora, țineau mai multe zile de-a rândul și erau bine-venite ocaziuni pentru bencheturi, care nu arare-ori se sfârșeau cu încăierări sângeroase.

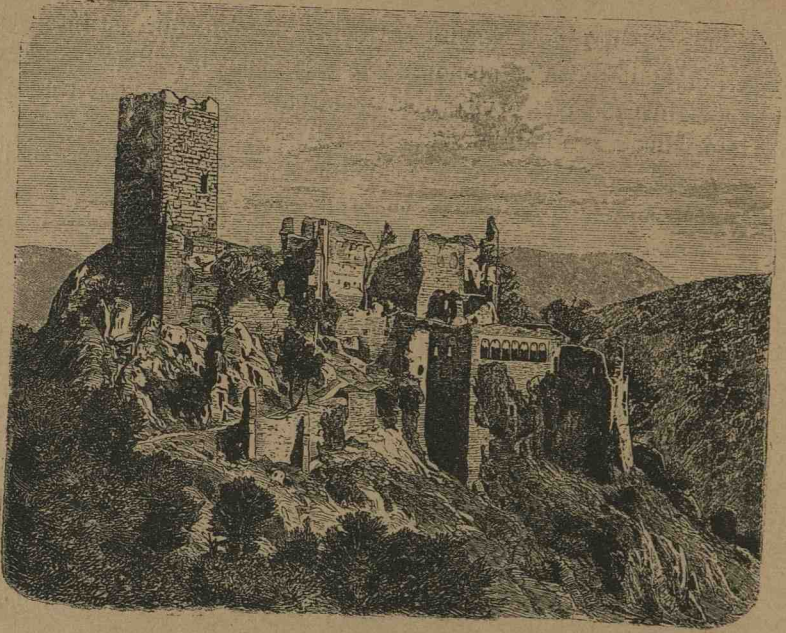
Mai târziu capelanul său preotul castelului avea și datoria de a-l învăța pe copiii boșorului să scrie și să citească și de a purta grija pentru instrucțiunea copiilor de casă. Ba unii dintre nobili își trimiteau copiii chiar la vre-o mănăstire, ca să învețe carte.

În secolul XI, în sfârșit, mai înainte în sudul Franței, apoi pretutindenea în țările de la apus, erau ținuți în mare cinste cavaleriilor, care știa să stichuiască. Ast-fel castelele au devenit încetul cu încetul niște centre pentru cultura poeziei.

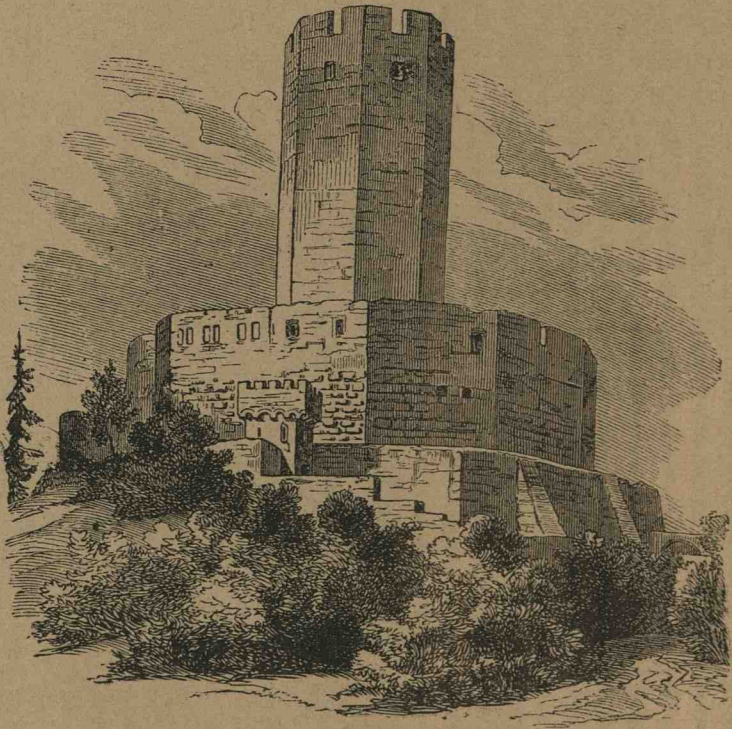
În același timp castelele încep a se preface în *palate*, care împodobesc orașele.

Castelul Hedingham.

Castelul St. Ulrich.

CAVALERII AVENTURIERI.

Cavalerii, oameni crescuți pentru viața războinică, nu se simțeau bine în timp de pace. Erau deci între dînșii mulți, care căutau cu mult neastîmpăr ocasiunea de a-și dovedi destoiniciile ostășești.

Ca să-și stîmpere setea de luptă, cavalerii au început prin secolul XI., mai întîiu în Franța, să se adune din când în când la *jocuri de arme* (Tournoi, Hastiludium).

La aceste petreceri cavalerești luptătorii se împărțeau, număr egal, în două tabere și se luptau după anumite reguli atît om cu om, cît și ceată cu ceată. Cel învins își perdeea calul, armătura și libertatea și trebuia să plătiască o anumită sumă de rîscumpărare.

Ast-fel jocurile de arme nu erau o simplă petrecere gratuită, ci un fel de joc de hasard, și erau cavalerii mai îndrăzneți, care-și petreceau viața și făceau stare luând parte la jocurile de arme. Aceștia, un fel de *Vîntură-Țară*, erau mereu pe drumuri.

Alt soi de cavalerii *Vîntură-Țară* erau cîntăreții, barzii și trubadurii, care călătoriau de la castel la castel.

În timpul cruciatelor, în sfîrșit, erau numeroși cavalerii, care-și perduseră starea și aceștia de-asemena erau mereu pe drumuri.

Toți mândri, toți certăreți, toți deprinși a-și face ei ênși-și dreptate, acești drumeți se încaieră adese-orî între dînșii și se încaieră și cu alții.

Ear cavalerimea le dă dreptate, căci învingătorul nu se poate să n'aibă dreptate.

Așa se generalizează încetul cu încetul *dreptul pumnului*, prin care aședămîntul cavalerismului a ajuns la, degenerare.

5. ORDNEILE CAVALEREȘTI.

În timpul războaielor cruciate cavalerii au întemeiat mai multe ordine de călugări luptători. Cele mai însemnate din aceste sunt trei: a) *Ioaniții*, b) *Teutonii* și c) *cavalerii Templului*.

a. **Ioaniții** au fost dintru început călugări *Benedictini* adăpostiți într'o mănăstire întemeiată încă pe la 1070 cu cheltuiala

unui bogat neguțator din Amalfi în apropierea sfântului mormânt. De oare-ce în această mănăstire erau și localități pentru adăpostirea *hagiilor*, atât bărbați, cât și femei, și pentru căutarea bolnavilor, călugării se numiau și „*Ospătari*“, (Fratres hospitales).

După-ce creștinii au cucerit Ierusalimul, mai mulți cavaleri au intrat călugări în mănăstirea aceasta, primind sarcina de a apăra pe hagi în călătoria lor prin locuri primejduite de Muhamedan și de a continua lupta contra Păgânilor. De aici înainte (1113) Ioaniții erau de trei categorii: *Părinți*, care făceau serviciile religioase, *Frați*, care căutați bolnavii, și *Cavaleri*, care se luptau.

În fruntea ordinului se afla la început un *magistru*, în urmă un *Mare magistru*, care conducea afacerile în înțelegere cu *capitolul*, un consiliu ales de comunitate.

Ordinul încurând s'a sporit, a câștigat prin donațiuni și prin cucerii averi mari și a ajuns la mare putere.

În anul 1191, după-ce Ierusalimul căduse sub stăpânirea musulmană, Ioaniții își mută sediul la *Acca*; ear o sută de ani în urmă, după-ce sunt alungați și din *Acca*, ei se mută în insula *Cipru* și de aici cuceresc (1309) insula *Rodos*.

Marele magistru *Fulco de Villaret* mută apoi sediul ordinului la *Rodos* și de aici înainte Ioaniții se numesc și **cavaleri de Rodos**.

b. **Teutonii** sunt un ordin cavaleresc, care dintru început se afla sub conducerea Ioaniților. De aceea ei se numesc adese-ori și *Ioaniți*.

Începuturile acestui ordin sunt un *spital de corturi* înființat (1190) de negoțatori din Brema și din Lübeck pentru căutarea bolnavilor din Germania. După plecarea lor negoțatorii pun noul aședământ sub protecțiunea unuia dintre feciorii lui Frederic Barbarossa, *Frederic de Șvabia*, care și obține aprobarea papală, astfel că în anul 1199 ordinul e definitiv întemeiat.

Condus tot de un *Mare magistru*, ordinul Cavalerilor Teutonii ajunge în curând foarte puternic. Întemeietorul puterii lui, *Marele magistru Hermann de Salza*, primește (1211) de la Regele Ungariei, *Andrei II.*, *Țara Bârsei*. Ce-i drept, în anul 1225 Teutonii trebuie să părăsească Ardealul; din Ardeal însă ei pleacă la hotarele Poloniei, unde li se dă ținutul *Culm*-ului și dreptul de a-i supune pe *Prusienii* încă păgâni și de a stăpâni tot ceea-ce vor fi cucerit.

De aici înainte Marele magistrul e Principe German și ordinul devine din ce în ce mai puternic.

c. **Cavalerii Templului** (Milites Templi, Templarii) e cel mai vechiu și cel mai puternic dintre ordinele cavaleștești.

În anul 1119 mai mulți cavaleri francezi au luat înțelegere între dânsii, ca să se călugărească și să lupte pentru apărarea hagiilor. Regele *Balduin II.* pune la dispozițiunea lor o parte din palatul lui, ridicat pe locul, unde odinioară fusese *Templul lui Solomon.* De aceea ordinul, care a fost aprobat de Papa în anul 1127, se numește *Templari* sau *Cavalerii Templului.*

În timp de câte-va decenii ordinul s'a îmbogățit și s'a sporit ast-fel, că în anul 1260 el număra 20,000 cavaleri. Tot atât de curând însă puterea și bogăția i-a făcut pe Templari semeți. Ei au intrat în conflict cu Ioaniții, ba ajunseseră să-și bată joc de cele sfinte și să propage învățătură eretice.

1. Marele magistrul al Teutonilor.—2. Templier.—3. Marele magistrul al Ioaniților.—4. Un cavaler al ordinului lănei de aur.

În anul 1306, rău văduți de toată lumea, ei renunță de a mai lupta contra Păgânilor și magistrul *Iacob de Molay* mută sediul ordinului la Paris.

Filip IV., care tocmai se afla în luptă cu Bonifaciu VIII., îi arestează în anul 1307 pe cavaleri dimpreună cu Magistrul lor și introduce contra lor un mare proces, în urma căruia (1310) nu mai puțin ca 54 cavaleri sunt arși într'o singură dată pe rug. Papa Clement V. disolvă apoi (1312) ordinul, iar averile lui sunt parte confiscate, parte dăruite celor-lalte ordine cavaleresti.

Anul următor mor apoi pe rug și Magistrul *Molay* și Marele Prior *Guido de Normandia*, un moșneag de 80 ani, dimpreună cu alți cavaleri.

6. STATURILE.

Dintru început puterea era toată în mâinile regelui, care putea să facă tot ceea ce 'voiește. Deși însă monarchul nu era obligat să ție seamă de sfaturile și de dorințele altora, el era interesat să consulte pe aceia dintre fruntași, care dăduseră dovezi de înțelepciune și se bucurau de mare trecere. Ast-fel Regii medievalei chiar dintru început sunt încunjurați de *Curteni*, *Duci*, *Palatini*, *Principi*, care se bucură de multă trecere și au o mare înrîurire.

Încetul cu încetul, mai ales în timpul luptelor pentru tron, nu numai aceștia, ci tot-o-dată și întreaga nobilime sever organizată își câștigă dreptul de a hotări în înțelegere cu regele, când vorba e de război ori pace, de schimbarea vre-unui așezământ și, în genere, de vre-o cestiune de mare și generală importanță.

Acela-și drept și-l câștigă și Episcopi, Abați și, în genere, preoțimea, care în țările apusene avea mare înrîurire.

Orașele, în sfârșit, organizate în bresle, devin și ele puternice și își câștigă dreptul de a fi consultate mai ales când e vorba de biruri, de vămi, de sarcini publice.

Ast-fel se produc în evul mediu cele trei **state**, *al nobililor*, *al preoților* și *al comunelor* sau *al burghezilor*. În fața situațiilor grele monarchul convoacă statele, și ast-fel se întemeiază viața *parlamentară*.

III. CULTURA MEDIEVALĂ.

Lumea elină-romană era ajunsă la decadență, când împărăția de la apus s'a desființat, și nici Romanii, și nici Grecii nu mai erau în stare să păstreze cultura elină-romană.

După-ce creștinismul străbătuse, cele mai luminate capete, oamenii cu adevărată inspirațiune își petreceau viața stăruiind pentru organizarea bisericii și pentru dezvoltarea învățăturilor creștinești. Oamenii mari ai primelor secole din evul mediu sunt *Sfinții Părinți*, ale căroră opere sunt pline de înțelepciune și de creștinesc avânt. Cel din urmă purtător al culturii eline-romane se risipesc, când Justinian desființează școala filosofică din Athena.

Ear popoarele barbare dăramă, dau pradă focului, nimicesc tot ceea ce găsesc în drumul lor.

O nouă viață culturală, cea creștinească în Europa și cea muhamedană în Asia și în Africa, se produce în timpul evului mediu. Citirea scrierilor rămase de la clasicii elini și de la cei romani, precum și privirea operelor de artă rămase din antichitatea păgână atât pentru creștini, cât și pentru musulmani erau niște păcate grele.

Caracteristica vederilor, de care oamenii erau conduși la începutul evului mediu, e dilema făcută de *Califul Omar* în ceea ce privește marea bibliotecă de la *Alexandria*.

„Orî aceste scrieri cuprind, — a zis el, — ceea-ce se află în *Coran*, și atunci sunt de prisos; orî ele cuprind ceea-ce nu se află în *Coran*, și atunci sunt rele: așa orî așa, ele trebuie să fie arse.“

Eară Grecii atât de mult s'a'u temut de arta antică, încât au oprit înfrumusețarea bisericilor cu creațiunii de ale artei plastice.

Abia spre sfârșitul evului mediu popoarele de la apus au început să scoată la iveală și să studieze operele clasice, pentru-ca să le iee drept punct de plecare pentru o nouă fasă de dezvoltare culturală.

Această revenire la cultura elină romană se numește **renaștere**.

Numai în Italia însă renașterea se începe încă în evul mediu: în cele-lalte țări din Apus ea urmează abia în timpul mai nou.

Dar departe în fundul Asiei erau cele două lumi deosebite, pe care lumea noastră abia acum în secolul XIX începe să le cunoască, cea *chinezească* și cea *indă*.

China, tot cea veche, are în timpul evului mediu trei epoce de înflorire, una în timpul Dinastiei *Tang*, în secolul VII., alta în timpul Dinastiei *Taitso*, în secolul XI., și a treia în timpul lui *Chubilai*, în secolul XIII.—În epoca a doua a trăit *Tsematian* (1018—1086), cel mai mare istoriograf al Chinei, ear în epoca a treia enciclopedistul *Matuanlin* (1245—1325).

India, de asemenea tot cea veche, se întoarce în timpul

evului mediu, pe la anul 1000 d. Chr., la învățăturile vechi ale Brahmanilor, dar se lăpădă tot mai mult de vechia limbă sanscrită, pe care în cele din urmă numai Brahmanii o mai înțeleg.

Timpul de mare înflorire culturală începuse pentru Indi după împărțirea împărăției lui Alexandru Machedon, și cel mai mare poet dramatic al Indiilor, *Calidasa*, a trăit cam în secolul III. d. Chr. În urmă nu se mai produce nici o operă însemnată în India. Dar răspândirea culturii indice în timpul evului mediu se începe.

Panča-tantra (cinci cărți), colecțiunea de fabule, e prima operă literară indică, care ajunge la răspândire universală. Mai ales prescurtarea făcută sub titlul „*Hitopaseda*” (sfaturi prietenești) străbate atât spre Răsărit, la popoarele din India Posterioară și la Chinezii, cât și spre Apus, mai întâiu la Perși, în timpul lui *Cosroe Nușirvan*, și la Arabii, în timpul lui *Almansor*, apoi mai departe la toate popoarele din Europa.

Prima traducere latinească a făcut-o *Ioan de Capua* în Spania (1262) cu ajutorul unei traduceri făcute de Rabinul *Ioil* în limba ovreiască.

În grecește ea a fost tradusă încă în secolul XI.

După aceste două traduceri s'a făcut apoi și în alte limbi traduceri.

Răspândirea universală a acestor fabule e prima legătură culturală, care s'a produs în timpul evului mediu între cele patru lumi deosebite, și abia mai târziu s'a produs o mai mare apropiere culturală între Creștinii și Muhamedanii.

1. ȘTIINȚELE.

În primele secole din evul mediu atât la Creștinii, cât și la Muhamedanii era o singură știință, — *teologia*. Acela, care înțelegea și știa să explice Sfânta Scriptură ori Coranul, era om erudit.

Încetul cu încetul însă alătura cu teologia au ajuns să fie cultivate și alte științe.

Arabii în timpul lui Muhamed erau popor incult. Proorocul el însuși era om fără știință de carte și condus mai mult de simțiminte și de inspirațiunii decât de înțelegerea lucrurilor. „*Coranul*” sunt enunțațiunii făcute de dânsul, dar scrise de alții.

Viind, ca cuceritori, în atingere cu alte popoare mai culte, cum erau Grecii, Perșii și Indi, Arabii au primit cultura, au asimilat-o și în curând au devenit cel mai cult din popoarele de pe acel timp.

Oamenii cu înclinări practice, care se așteaptă chiar și în

viața de apoi la mese întinse, ei au cultivat mai ales științele exacte: *Geografia*, de care aveau trebuință ca negoțători și cărmuitori ai unei mari împărății, *Aritmetica* și, în genere, *Matematicile*, *științele naturale* și în deosebi *Botanica* și *Chimia*, în cele din urmă *Medicina*.—De la dînșii am primit *cifrele* așa numite *arabice* pentru scrierea numerilor, eară dînșii le-au primit de la Indii. Tot de la dînșii am primit primele științe chimice, și *Alchimistii* („al“ e articolul arab) ce se ivesc pe la sfârșitul evului mediu sunt oameni cu cultură arabă.

Creștinii cultivă alătura cu teologia mai înteiu *filosofia*, care e privită ca știință auxiliară a teologiei, apoi *științele juridice*, ca pregătire pentru viața publică, și *medicina*. Abia târziu se încep studiile *autorilor clasici*. Și în tot timpul evului mediu propagarea științelor e pusă sub priveghiarea bisericii, încât profesorii numai cu voia Episcopilor pot să-și ție prelegerile. Nu unul a fost oprit, ba chiar lovit de pedepse grele, pentru-că a spus adevăruri, pe care teologii nu le puteau concorda cu sfinta scriptură.

2. PROPAGAREA ȘTIINTELOR.

În ceea-ce privește propagarea științelor se pot deosebi în timpul evului mediu trei epoce deosebite: prima până la Carol-cel-Mare, a doua de la Carol-cel-Mare până la Frederic II. și a treia de aici înainte.

Prima epocă e caracterisată prin faptul, că ênsu-și Carol-cel-Mare, deși era fecior de rege, s'a urcat ca om fără știință de carte în scaun și a trebuit să șeađă, ca rege, pe „bâncile“ școlii înființate de dênșul pentru copiii curtenilor săi.

Carte se învăța în timpul acesta prin mănăstirile călugărilor *Benedictini*, care erau obligați să primească copii, ca să-i pregătească pentru preoție. Și rar se întempla ca vre-unul din cei ce primiau învățatură în aceste școli mănăstirești să nu-și aleagă cariera preoțească orî să nu se călugărească. Ast-fel aproape numai între călugării Benedictini se găsiau oameni cu oare-care erudițiune.

A doua epocă e timpul de înflorire culturală la Arabi. Chiar atunci, când Carol-cel-Mare stăruie pentru răspândirea culturii, *Almansor* și *Harun al Rașid* în Asia, ear ce-va mai târziu *Abd-ur*

Rahman în Spania fac totul, ca să-î ridice pe Arabi mai presus de cele-l'alte popoare.

Acesta e timpul, când înfloresc așa numitele **Medresse**, înaltele aședăminte de învățământ ale Arabilor. La *Bagdad*, la *Cordova*, la *Damasc* și la *Siracusa*, unde erau cele mai vestite medresse, se adună miș de tineri, între care și Creștini.

Ear în țările apusene se înființează prin stăruințele anglosacsonului **Alcuin** sau **Alhwin** (mort la 804), amicul lui Carol-cel-Mare, mai multe școli așa numite capitulare, dintre care cele mai renumite la *Tours*, la *Fulda* și la *Paris*.

Tinerii, după-ce primesc oare-care pregătire prin mănăstiri ori de la vre-un capelan de castel, se duc la aceste școli.

Cavalerii însă, care aveau să-și petreacă viața ca copii de casă și ca scutieri, nu prea învățau nici acum multă carte.

Abia după prima expedițiune cruciată, în care vin în atingere cu societatea arabă, cavalerii se pătrund și ei de gândul, că nu-î șade rău nici cavalerului să fie cap mai deschis. Ei încep deci să învețe și se fac, ce-î drept, nu oameni de știință, dar poeți, ceea-ce se și potrivește mai bine cu tot felul lor de a fi.

Sfîrșitul epocii acesteia e timpul cântăreților galanți, care atât de mult au contribuit la ridicarea nivelului cultural în Europa.

În același timp orașele din nordul Italiei, împinse de propriile lor trebuințe, întemeiază școli înalte. La *Ravenna*, la *Bologna* și la *Padua* se întemeiază școli juridice, ear la *Salerno*, în vecinătatea Arabilor, una pentru *medicină*.

Studentii adunați la aceste școli, dimpreună cu profesorii lor, au o pozițiune privilegiată și se numesc *Universitas*, adecă totalitate. În urmă li se dăce apoi și școlilor „*Universități*”.

În secolul XII. se înființează, în sfîrșit, universitatea din *Paris* pentru teologie și filosofie, din care ies cei mai însemnați din propagatorii ideilor de reformațiune.

A treia epocă e creată de trei oameni, care au hotărit pe timp îndelungat mersul dezvoltării științifice în țările apusene. Acești sunt *Toma de Aquino*, *Duns Scotus* și *Roger Bacon*.

Toma de Aquino (1225—1274) un Italian de viță nobilă, născut lângă Neapoli și crescut în mănăstirea *Monte Cassino*, a intrat ca tiner de 18 ani în ordinul *Dominicanilor* și și-a urmat apoi, ca călugăr, studiile la *Colonia* și la *Paris*, unde a funcționat apoi și ca profesor de filosofie (1248—1261)

cu atât succes, încât i se dădea *Doctor angelicus*. În urmă a fost profesor la Bologna, la Pisa și la Roma.

El a murit la 1274 și a fost pus mai târziu între sfinți.

Toma de Aquino, scrietor cu mare autoritate pentru teologii catolici, introduce întâia oară la universitate studiul filosofiei antice și în deosebi pe al lui *Aristotel*. Prin aceasta el deschide drum pentru studiile clasice, care până atunci erau mai mult ori mai puțin oprite.

Duns Scotus, un Scoțian născut, poate, în Irlanda (1270—1308), a fost călugăr *Franciscan* și a funcționat ca profesor de teologie și de filosofie la *Oxford*, la *Paris* și la *Colonia*. El iese la iveală combătând idealismul lui *Toma de Anquino*, care întemeiease, între altele, și dogma despre *infallibilitatea Papei*. Pornind din principiul, că nu voința atirină de minte, ci mintea de voință și că nu este adevărat că Dumnezeu voiește binele, ci că nouă ni se pare bine ceea-ce ni se presentă ca voință a lui Dumnezeu, Duns Scotus ajunge la concluziunea pentru oamenii de astăzi foarte firească, că tot ceea-ce este—este o manifestățiune a voinței lui Dumnezeu și că noi nu putem ști decât ceea-ce s'a manifestat, că toată știința omenească e rezultatul experienței. Ast-fel el întemeiază *școala realistă* în fața școlii întemiate de Toma de Anquino, care admitea și științe primite prin inspirațiune, deci nu luate din experiență.

Lupta între *Toniști* și *Scotiști* se urmează în tot timpul evului mediu și ast-fel se deschide drum pentru o mai liberă discutare a cestiunilor filosofice.

Roger Bacon (1214—1294), un englez, și-a făcut stădiile la *Oxford* și la *Paris*, unde a luat gradul de Doctor în teologie, apoi a intrat în ordinul *Franciscanilor* și a funcționat (1240) ca profesor la *Oxford*.

Bacon se distinge prin cercetările lui *fisice* și *matematice*, în care ajunge la rezultate importante. Ca chimist el inventează o compozițiune asemănată cu praful de pușcă, care ardea în apă, ear ca astronom inventează microscopul și face prima dată constatarea, că *calendarul iulian* e greșit.

În același timp el combătea exagerările filosofice ale scolasticilor și desfréul preoțimii și stăruia pentru reformarea învățământului prin introducerea studiilor clasice și prin predarea științelor exacte în școli. De aceea partizanii a-tot puterniciei papale îl acasă de fărmeătorii și obțin nu numai oprirea lui de a mai profesa, ci tot-o-dată și aruncarea lui în temniță.

El moare în curënd după-ce scapă de a doua-oară din temniță, unde stetuse de astă-dată zece ani; dar direcțiunea dată de densus cercetării științifice se păstrează în mijlocul discuțiunilor dintre *Tomisti* și *Scotiști*.

Era timpul când societatea apuseană pornise spre dezvoltare și orașele ajunseseră la înflorire. Se sporesc deci și iaă mai mare dezvoltare și așezămintele de cultură.

La *Paris* alătura cu teologia și cu filosofia se introduc încetul cu încetul și studiile juridice și cele medicinale, ba în cele din urmă și artele frumoase. Acum „*Universitate*“ va să dăcă și totalitatea științelor.

Pe la anul 1230 o parte din profesorii din Paris, intrând în conflict cu *Blanca de Castilia*, trece însoțită de mulți studenți în Englitera și înființează universitatea de la *Oxford*.

În același timp (1231) studenții și profesorii rămași se constituiesc, după studii, în patru corporațiuni, numite *facultates*.

În anul 1250 *Robert de Sorbon*, capelanul regelui Ludovic IX., preocupat de adăpostirea numeroșilor studenți, înființează *colegiul Sorbona*.

Cam după modelul universității din Paris se organizează apoi universitățile ce se întemeiază mai târziu, între care cele mai însemnate la *Praga* (1348), *Viena* (1365), *Cracovia* (1364), *Lipsca* (1409) și *Upsala* (1477) în Suedia.

3. R E N A Ș T E R E A.

„Renaștere“ se numește în istoria civilizațiunii europene întoarcerea la modelele antice și reformarea vieții potrivit cu acele modele. Începutul renașterii îl face deci Toma de Aquino, care scutură colbul de pe cărțile lui Aristotel. Roger de Bacon deasemenea mână lumea spre renaștere, când stăruie să li se dea studiilor clasice o mai mare întindere. Mult timp a trecut însă și mulți scrutători au trebuit să mai ostenească până-ce au ieșit la iveală rămășițele operelor clasice și s'au găsit oameni să le lămuriască și să le facă accesibile și pentru alții.

Cei d'antéiu, care, inspirându-se din modele antice, au ajuns la renaștere și, prin urmare, la *clasicitate*, au fost Italienii, care trăiau pe pământul vieții clasice.

Dante era om tânăr, când lumea era agitată de Toma de Aquino, de Scotus și de Bacon, iar *Boccaccio* și *Petrarca* au petrecut mare parte din viața lor scotocind prin pergamentele îngrămadite pe la mănăstiri și copiând fragmente din operele autorilor clasici, *Boccaccio* din ale celor grecești, iar *Petrarca* din ale celor latini. Și mulți au mai trebuit să facă ca densii până-ce comorile au fost desgropate și puse în vederea unui cerc mai larg. Și în Italia dar renașterea e desevirșită abia în timpul lui *Lorenzo de Medici*, după-ce Constantinopolul căduse sub stăpânirea turcească și în Spania se consolidase puterea creștină prin

căsătoria lui *Ferdinand* de Aragonia cu *Isabella* de Castilia. Cam în acela-și timp oamenii mai însemnați ai Grecilor și mulți Evrei cu cultură arabă caută adăpost în țările apusene și aduc un nou element în viața științifică.

E timpul, în care arta italiană ajunge la cea mai înaltă înflorire și *Lorenzo de Medici*, Magnificul, adună la Florența una din cele mai nobile societăți.

Lorenzo de Medici.

Luther, Farel, Calvin, Zuringli, Melancton, Toma More, Kranmer și ajutorii lor erau încă copii.

Leonardo da Vinci (1452—1519), care n'a fost numai pictor, ci tot-o-dată și poet, om de știință și scriitor distins, era, ce-l drept, în puterea vieții, dar umbla prin Orient, pe la curtea Sultanului din Egipt, și abia mai târziu desfășură lucrarea lui.

Reuchlin (1455—1522), care a pregătit spiritele pentru reformațiune și a întemeiat studiul clasicității eline, abia în anul 1481 a ajuns profesor la *Tübingen*.

Erasmus de Rotterdam (1467—1536) continuatorul lucrării începute de Reuchlin, nu-și terminase încă studiile.

Nicolo Machiavelli (1469—1527), clasicul prosator și cunoscător al antichității latine, și **Ludavico Ariosto** (1474—1533), al patrelea poet mare al Italianilor, erau încă oameni tineri și nebăgați în seamă.

Chiar **Girolamo Savoranola** (1452—1498), pasionatul predicator, începuse, ce-i drept, încă în viața lui Lorenzo de Medici să biciuiască desfréul preoțimii și stricăciunea moravurilor, dar abia mai târziu ajunge la deplina desfășurare a activității lui.

Ian Dlugosz (1415—1480), Archiepiscopul de Leow și istoriograful polon, e singurul om pentru noi în deosebi important, cae a lucrat și a și murit în acest timp.

4. DESCOPERIRILE.

Cel d'antéiu om, care a ajuns să cunoască din propria lui intuițiune toată lumea veche, e **Marco Polo**. Multe lucruri minunate a vădut el în călătoriile lui, și multe inspirațiuni vor fi primit scrutătorii medievall din descrierea acestor călătorii.

Deși însă el singur cunoștea totul, mai umblaseră și alții, pe unde a fost el. În deosebă *Arabii* călătoriseră mult și multe din așa numitele *invențiuni* sunt în adevăr *descoperiri* făcute de dênșii fie în *India*, fie mai ales în **China**.

Hârtia atât de importantă pentru dezvoltarea culturală a omenirii a fost inventată încă înainte de nașterea lui Christos (123) de către ministrul chinezesc *Tsailün*.

Abia în timpul evului mediu Mongoli și Persii încep să o fabricice și ei. Arabii aduc fabricațiunea ei în Europa. Pe la sfârșitul resboaelor cruciate sunt în țările apusene mai multe fabrici de hârtie.

Ceasornicul, așa cum îl avem noi astă-zi, tot prin mijlocirea Arabilor a ajuns în Europa, unde a fost perfecționat. Încă Sultanul *Saladin* i-a făcut Împăratului *Frederic II.* dar un ceasornic. De aici înainte ceasornicele se sporesc mai ales pe la mânăstiri.

Busola atât de importantă pentru navigațiune deasemenea din China a fost adusă cam în același timp ca ceasornicul. Abia

Marco Polo.

mai târziu însă oamenii și-au dat seamă de modul, în care se pot folosi de densa în navigațiune.

Iarba de foc este și ea un vechi preparat chinezesc, și tot Arabii cei d'ânteiu s'au folosit de ea, ca să arunce proiectile asupra dușmanilor, un Inceru, pe care Chinezii ei ênși-și nu-l făceau. Primele arme de foc au fost întrebuintate de Arabi prin secolul XIII. Erau un fel de tunuri. Puștile au fost inventate mai târziu și apoi perfecționate de Europeni.

Materia eplosibilă combinată de *Roger Bacon* se deosebia de iarba de foc, pe eare o întrebuintăm astă-đi, care se face din *cărbune, pucioasă, și salpetru*.

Un Franciscan, **Berthold Schwarz** (Constantin Anklitzen), a combinat și el din *pucioasă, salpetru și mercuriu* un fel de iarba de foc, nu se știe însă hotărît când, după părerea celor mai mulți pe la anul 1260. El a fost considerat mult timp ca inventator al ierbii de foc.

Tiparul deasemenea a fost cunoscut nu numai la Chinezi, ci și la Romani și la Greci, ba chiar și la vechii egipteni. Singuri Chinezii s'au folosit însă de el, ca să tipăriască cărți pe hârtie. Ei însă, deși cunoștea și *caractere mobile* făcute de metal (aramă), se foloseau mai mult de *clișeură* tăiate în lemn pentru pagine întregi și nu tipăria sub *teasc*, ci trăgeau cu peria, cum la noi se face și ađi pentru corecturi.

Acest fel de a tipări era cunoscut în țările apusene pe la începutul secolului XV.

Inventatorul tiparului cu litere mobile și sub teasc e *Ioan Gensfleisch*, numit mai ales (după mumă-sa) **Gutenberg**, un German din *Maiența*, care și-a petrecut copilăria și tinerețele la *Strasburg*, unde era poleitor de petri și fabricant de oglinđi. El a turnat cele d'ânteiu litere de metal (plumb); el a chibzuit modul de a le compune și instrumentele necesare pentru fixarea paginilor; el a făcut compozițiunea cernelii și a construit teascul: el a tipărit prima dată pe ambele părți ale foilor.

Gutenberg a murit în anul 1468 ca om bătrân.

Descoperirile maritime, în sfârșit, au fost începute de Portugheși în primele decenii ale secolului XV.

Cristofor Columb, născut pe la anul 1446 în Genova, era încă copil, când corăbierii portugheși cunoștia o parte din coastele despre apus ale Africeii și începuseră a se avênta în largul

mării. În anul 1482 Columb se căsătorește cu fiica unui corăbier din Portugalia, care avea moșie în insula *Porto Santo*, și petrece apoi timp mai îndelungat pe această insulă. Aici află de la corăbieri, că s'au găsit în largul mării lemne cioplite, copaci de o specie necunoscută, ba chiar și leșurile a doi oameni de rasă necunoscută, pe care valurile le aduseseră despre apus. Ast-fel se produce în mintea lui gândul de a porni spre Apus, ca să ajungă la *Japonia* și la *China*, țări, pe care le știa din descrierea lui Marco Polo.

Vasco di Gama, (1469—1524), descoperitorul drumului spre India, era încă copil în timpul acesta.

5. ARTA MEDIEVALĂ.

În timpul evului mediu, ca în antichitate, arta a fost mai ales religioasă și numai încetul cu încetul s'a dezvoltat alături de arta religioasă și cea *profană*.

a). POESIA.

Poesia, începutul a toată producțiunea artistică, n'a ajuns în timpul evului mediu decât în *Persia* și în *Italia* la deplină desfășurare.

Firdusi, *Hafiz*, *Dante*, *Petrarca* și *Boccaccio* sunt singurii poeți medievali, ale căroră opere sunt de valoare mai mult ori mai puțin universală, pot să fie citite și astăzi și plac tuturor iubitorilor de artă.

În India nu s'a produs nimic nou în timpul evului mediu, ear Arabii au avut, ce-i drept, mulți și mari poeți, dar nici unul n'a fost de o potrivă cu ai Persilor și cu ai Italianilor.

O bogată comoară poetică cuprinde literatura bisericească a Creștinilor. Rugăciunile, himnurile, viețile sfinților sunt scrise cu mult avânt poetic. Aceste însă, întocmai ca cântecele barților și ale trubadurilor, sunt niște producțiuni de caracter mai mult ori mai puțin primitiv în ceea-ce privește forma și limba.

Primul scrietor francez de un caracter mai universal, *Rabelais*, era mai tânăr ca *Ariosto*, ear întemeetorul literaturii germane moderne, *Luther*, nu e om al evului mediu.

a. ARTELE PLASTICE.

La mare dezvoltare au ajuns în timpul evului mediu *architectura, sculptura și pictura*.

Arhitectul **Donato Bramante**, sculptorul **Michelangelo Buonarotti** și pictorii **Leonardo da Vinci** și **Rafaello**, care erau oameni tineri la sfârșitul evului mediu, au rămas, fie-ște-care în felul său, neîntrecuți până în ziua de astăzi.

Ei însă au fost rezultatul unei stăruitoare și îndelungate lucrări.

Arhitectura, sculptura și pictura au ajuns la o înaltă dezvoltare în antichitate atât la Români și la Greci, cât și la Egiptieni și la Chinezii.

Arta italiană nu e însă o simplă renaștere a vechei culturii, ci ceva cu totul nou.

Comparând pictura elină-romană cu cea egiptiană și cu cea chinezească, ne rămâne impresiunea, că *Egiptienii* simbolizează, *Chinezii* caracterizează, iar *Elinii* și *Românii* înfățișează.

Nici unii, nici alții nu-l arată pe om așa, cum el în adevăr este:

Egiptienii îl fac pe rege stând țepăn pe tron cu schiptrul în mână și cu coroana în cap; Chinezii pun prin câte-va linii bine trase caracterul lui în fața și în atitudinea lui; Elinii și Românii ni-l înfățișează cum frumos ar fi, dac'ar pute să fie.

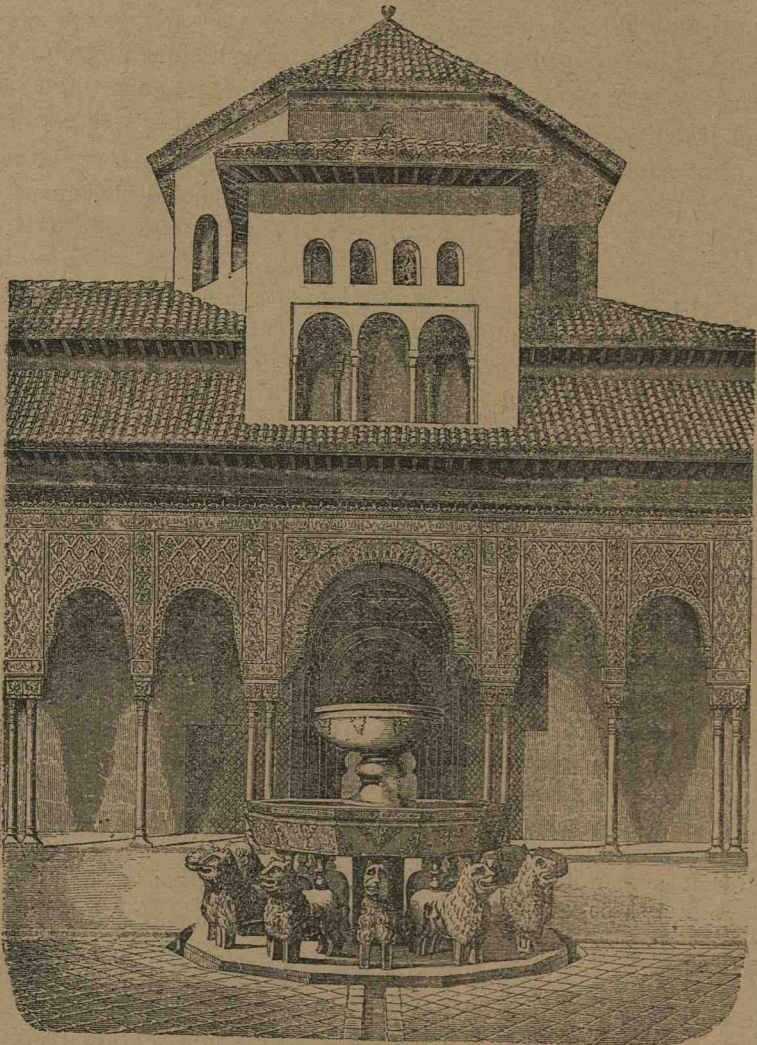
La Creștinii arta a părăsit modelele eline-romane și s'a întors spre cele egiptiene.

Arabii au mers chiar mai departe ca Creștinii. Muhamed, după-ce a sfărâmat Idoli din Caaba, a oprit, ca greu păcat, înfățișarea a orî-și-ce ființă viețuitoare. Ast-fel numai prin zidurile profane s'a tolerat pe ici pe colo câte o sculptură de animal. Canonicește admise erau numai figurele geometrice fie sculptate, fie zugrăvite, așa numitele **Arabescuri**, care adeseori sunt de mare frumusețe. Despre sculptură și pictură, la Arabi, nici că poate deci să fie vorba.

Arhitectura arabă a ajuns însă la mare dezvoltare, și așa numitul *stil bizantin* s'a dezvoltat sub înriurirea arabă. Stilul arab se numește și **maur** sau *mauresc*. El ne reamintește corturile, sub care atâta timp au trăit Arabii și Maurii.

Drept modele de stil curat maur vedem aici curtea palatului *Alhambra* din Granada, zidit pe la sfârșitul secolului XIII., o co-

Ionadă din același palat și o parte din interiorul unei gîmii din Cordova, zidite în secolul X.

Curte din Alhambra.

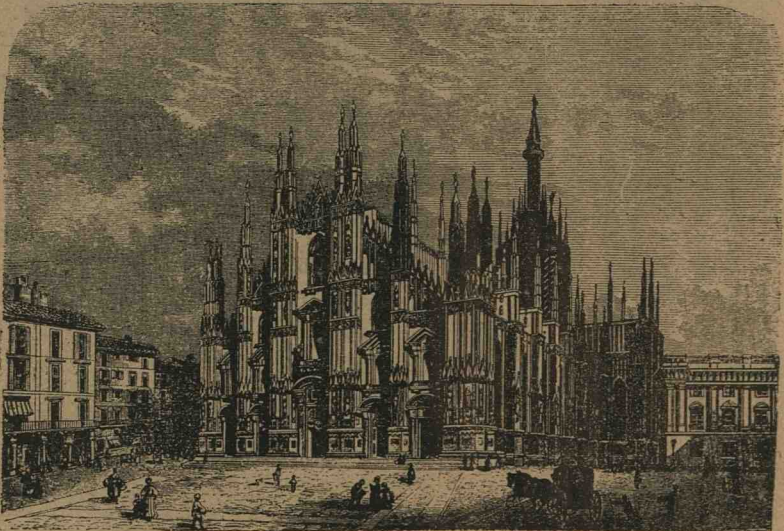
O sală din Alhambru.

Din interiorul unei giamiî din Cordova. Sec. X.

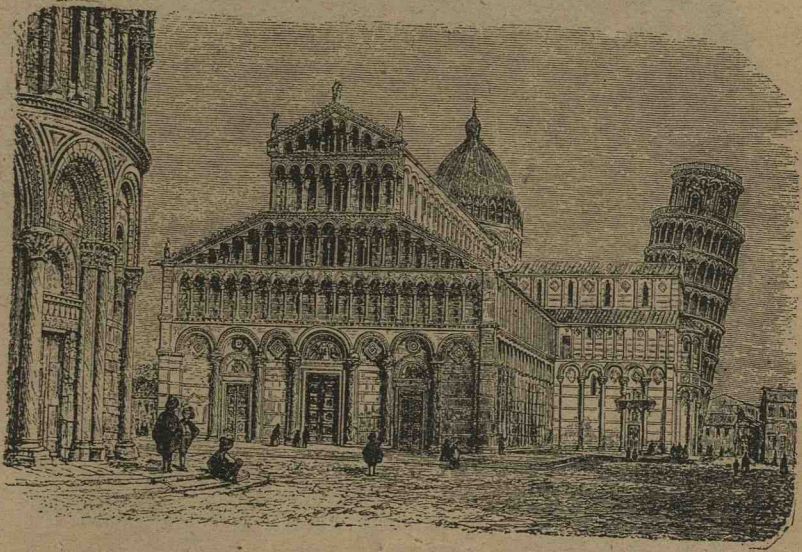
De-o-dată cu acest stil particular s'a dezvoltat în țările de la apus, unde sculptura era cultivată, altul tot atât de particular, numit **gotic**, fiind-că Goții sunt aceia, care prima dată l'au cultivat. Sunt zidiri, care ne reamintesc pădurile de brad ce acoper câmpiile, pe care trăiau Goții, când au sosit Hunii în Europa.

Un frumos, de și nu cel mai original model pentru acest stil e mărrețul *Dom de Milan*, a căruia zidire s'a început pe la sfirșitul secolului XIV (1386) și care e împodobit cu vre-o 2000 de sfinți ciopliți din marmură.

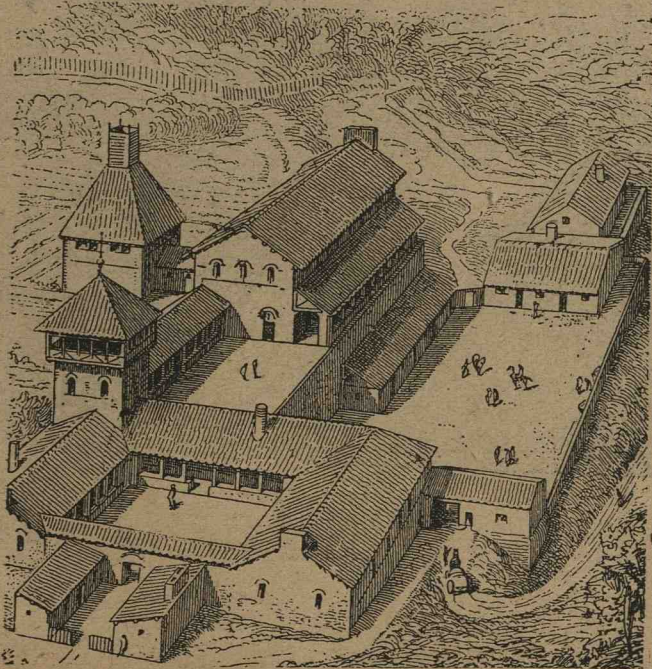
Domul de Milan.

Mai universal ca acesta e stilul așa numit **roman**, adică, în deosebire pentru Italia, cel tradițional, cum îl găsim în renumitul *Dom de Pisa*, zidit pe la sfârșitul secolului XI.

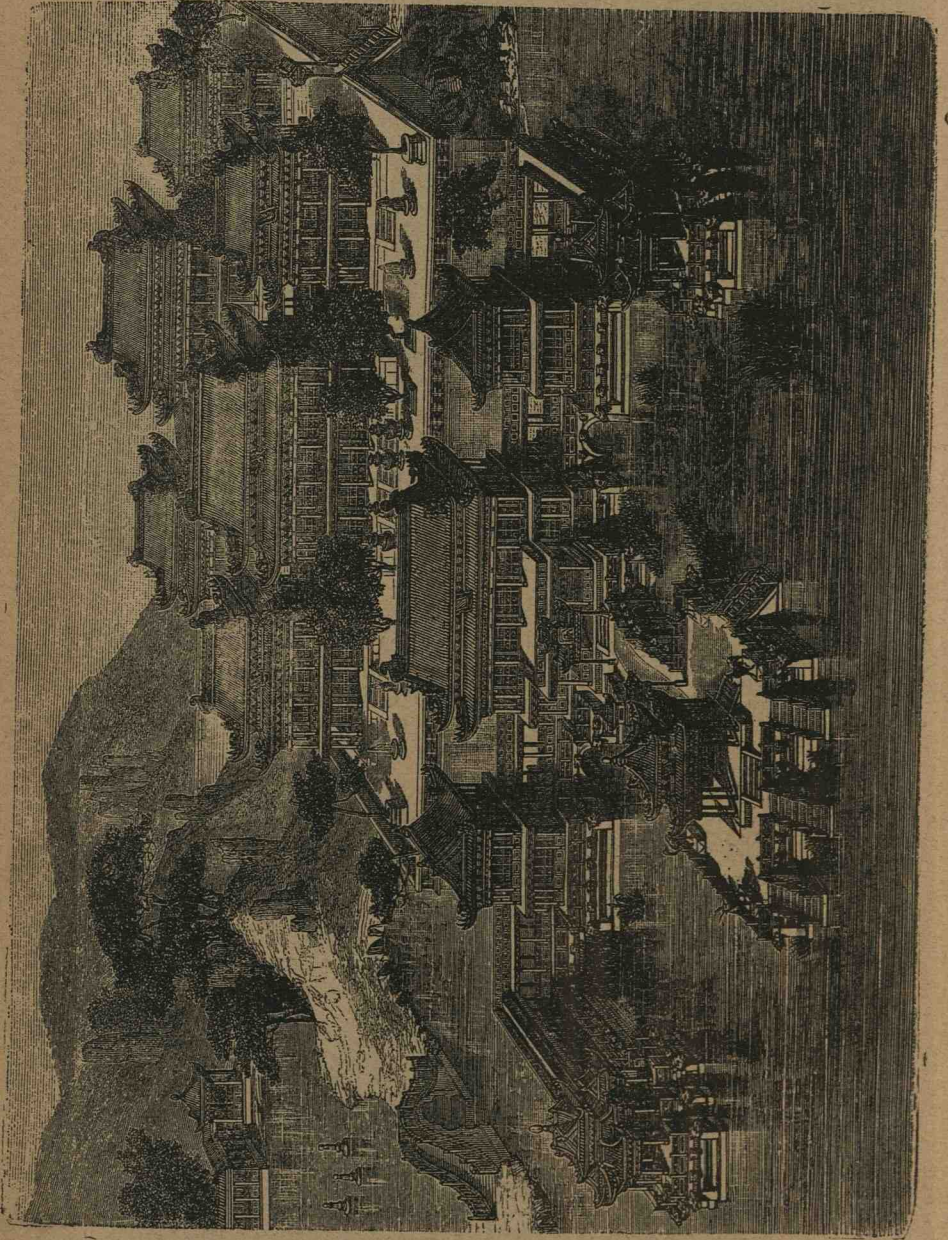

Domul de Pisa.

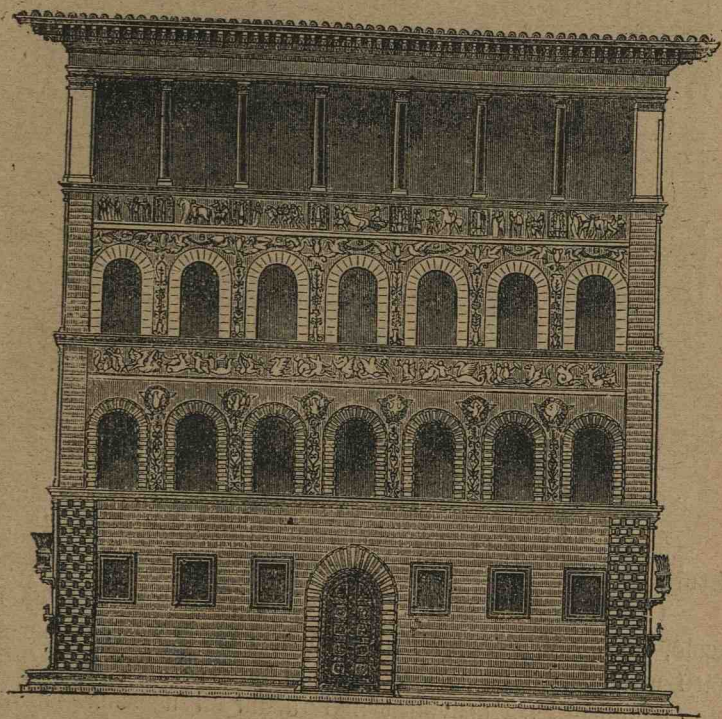
Ca termîni de comparațiune în ceea-ce privește eleganța formelor, proporțiunile arhitectonice și bunul traiu putem să luăm unul dintre palatele Merovingilor și palatul de vară al lui Chubilai-Chan, zidit în stil chinezesc.

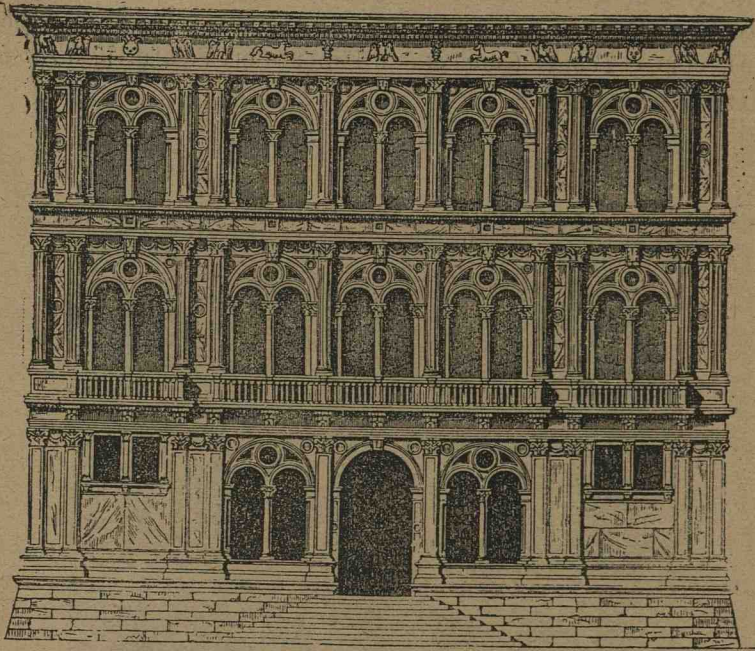
Un palat al merovingilor. Sec. VI.

Pornind de la zidiri ca palatul Merovingilor spre modelele antice și luând elemente și din stilul gotic ori din cel maur, arhitecții italieni au ajuns pe la sfârșitul evului mediu să ridice zidiri, cum e *Palatul Guadagni* în Florența ori *Palatul Vendramin Calergi* în Veneția.

Palatul Guadagni din Florența. Zidit de *Cronaca*. Sec. XV.

Pal. Vendramin Calergi din Veneția. Zidit de Pietro Lombardo. Sec. XV.

Tot ast-fel în pictură și în sculptură numai încetul cu încetul a ajuns Italienii până la Rafaello și la Michelangelo.

Cât în deosebii pentru pictură, ea a fost cultivată mai ales acolo, unde burghezimea a adunat prin industrie și comerț bogății mari, adică în nordul Italiei și în Țările-de-Jos.

Sculptura s'a dezvoltat mai târziu cu deosebire în nordul Italiei, prin apropierea carierelor de la Carrara, unde marmura albă e ieftină.

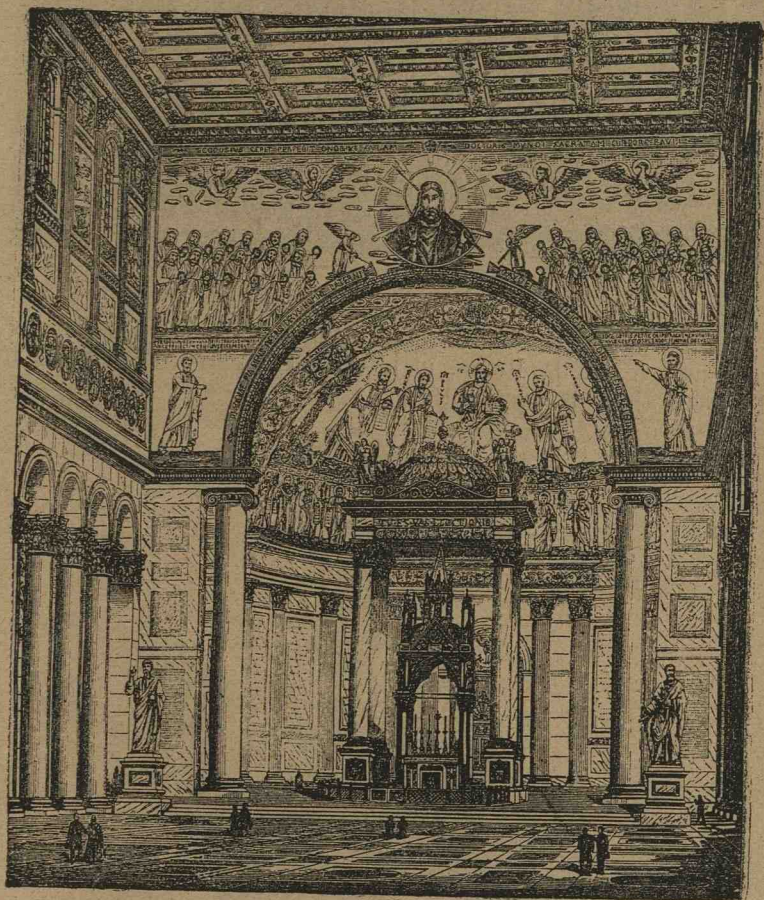
În ceea-ce privește dezvoltarea acestor genuri de artă, putem deosebi trei epoce.

EPOCA DE DECADENȚĂ.

Când creștinismul a ajuns cult public în împărăția romană, arta elină-romană era ajunsă la decadență.

Primele biserici creștine sunt deci un fel de temple eline-romane, dar zidite într'un timp, când arhitectura pornise spre decadență, și adaptate potrivit cu cultul creștinesc.

Cel mai concludent exemplu pentru aceasta e biserica *St. Pavel* de lângă Roma, care a fost zidită pe la sfârșitul secolului IV.

S. Paulo fuori mura. Altarul .

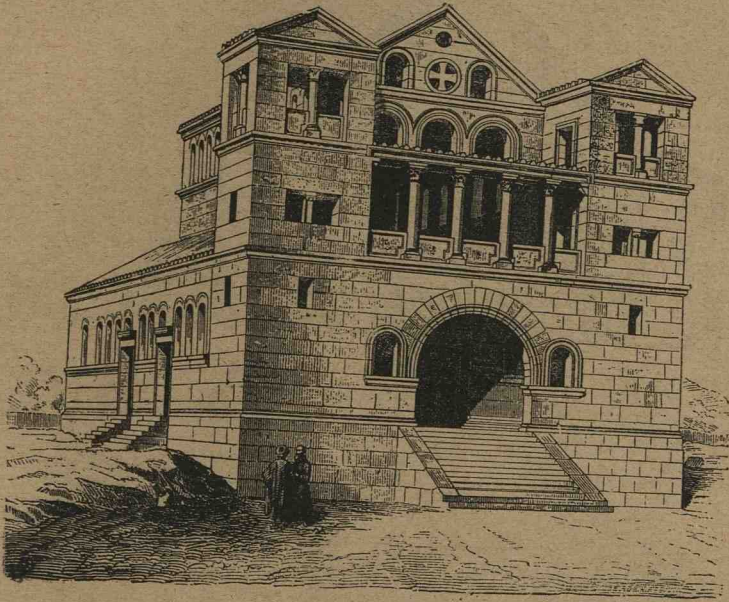
St. Paulo fuori mura. Colonada.

Tot ast-fel *Apostolul Petru*, statuă d- bronz din secolul V., care acum se află la Roma, în biserica Sf. Petru, e sculptată în stil roman ajuns la decadență.

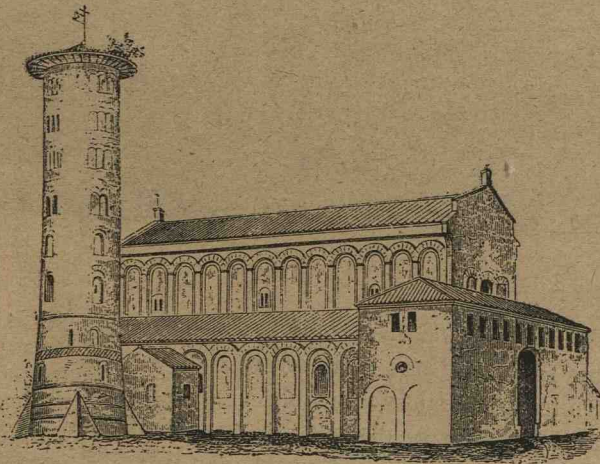

Sf. Petru.

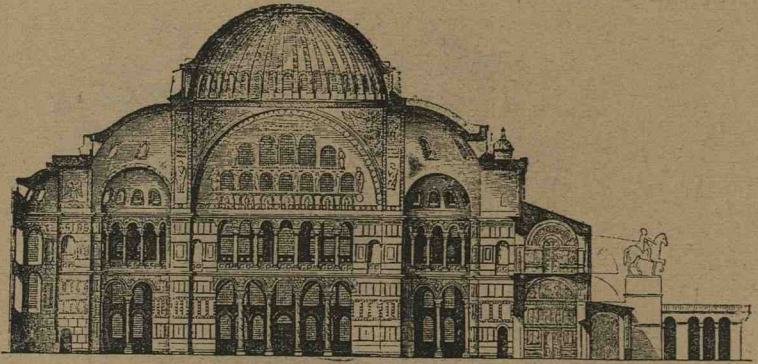
Acela-și caracter îl are o biserică din *Turmanin*, în Siria, zidită cam în acela-și timp.

Mai pronunțată încă e decadența în biserica *St. Apollinare* și în *Sfânta Sofia* din Constantinopol, care are proporțiuni mărețe, dar e greoaie și încă mai disgratioasă decâno Turcii i-au pus minarelele.

St. Apollinare.

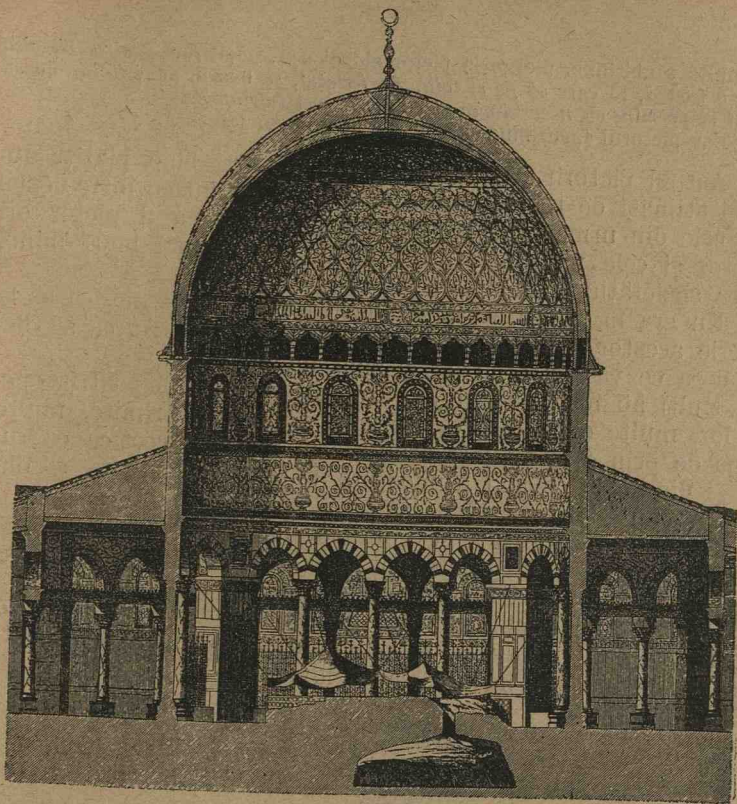
Sf. Sofia.

Sf. Sofia.

Și vorba e aici de cele mai însemnate opere de artă. Celelalte sunt mult mai prejos de aceste.

Arhitectura arabă, care abia vre-o sută de ani după zidirea sfintei Sofii începe a se desvolta, e și ea la început greoaie, cum se vede din una din cele mai vechi gîamii.

Giamia din Ierusalim. Sec. VII.

EPOCA ÎNRÎURIRII EGIPTIENE.

Biserica creștinească s'a întemeiat din Siria și în luptă cu cei ce se închinau la Idoli. Mai curând ori mai târziu dar ea trebuia să opriască închinarea la icoane și cu atât mai virtos înfățișarea lui Dumnezeu și a sfinților în chipuri cioplite.

Prin catacombe și mai târziu prin biserici găsim, ce-l drept, și icoane și chipuri cioplite, dar ele sunt din ce în ce mai țepene și mai convenționale. Tot mai mult străbate gândul, ca icoanele și chipurile cioplite nu sunt înfățișarea, ci numai simbolizarea lui Dumnezeu ori a sfinților.

Isbucnind apoi lupta între iconoclaști și icononduți, chipurile cioplite sunt oprite, în țările de la răsărit, ear icoanele sunt admise numai ca simbolisări.

Chiar și mai înainte însă pictorul ori sculptorul n'avea voie să facă pe Dumnezeu Tatăl, pe Christos, pe Maica Domnului ori pe sfinți așa, cum voia deusul, ci după un tip convențional admis de biserică, cum în biserică răsăriteană până în ziua de azi sunt icoanele.

Așa au și rămas lucrurile până spre sfârșitul evului mediu: icoane țepene și convenționale zugrăvite cu oare-care măiestrie ori pietre cioplite, ca să însemneze, să reamintească ce-va, dar tot pietri fără de viață.

În timpul Cruciatelor orașele pornesc spre înflorire și Papii provoacă pornirea spre reformoțune, care devine din ce în ce mai puternică.

Burghezul îmbogățit nu se mai mulțumește cu icoanele din biserică, vrea să aibă și el, chiar în casa lui, o icoană, un chip cioplit. De ce nu, dacă are din ce să-l plătiască pe pictor ori pe sculptor? Ba el are chiar

mai multă ambițiune, merge la pictor și-i dice: „Să-mi faci pentru biserică cutare o icoană, în care să fie și tata, fie iertatul, și mama, fie iertată, ba să me pui și pe mine cu nevastă-mea și cu copiii mei într'un colț.

Ear pictorul face, fiind-că e plătit și vrea să trăiască.

Ast-fel pictorii și sculptorii sunt măiestri bine plătiți, iubiți și stimați de toată lumea, se sporesc, se întrec între dênșii și în cele din urmă cea mai mare ambițiune e a fi pictor ori sculptor și cele mai înzestrate capete și cele mai mari inimă, floarea societății, erau pictori și sculptori.

Nu era în lumea aceasta nimeni atât de puternic, ca să le prescrie acestor oameni, cum au să cioclească piatra, ca să ficeze ceea ce ved cu ochii lor și simt în inima lor.

Mulți au fost, nu-î vorba, aruncați în temniță pentru operele lor, multe danii făcute bisericilor n'au fost primite, multe icoane de prin case au fost aruncate în foc; dar ceea-ce e frumos și din ce în ce mai frumos are putere covârșitoare și din ce în ce mai covârșitoare.

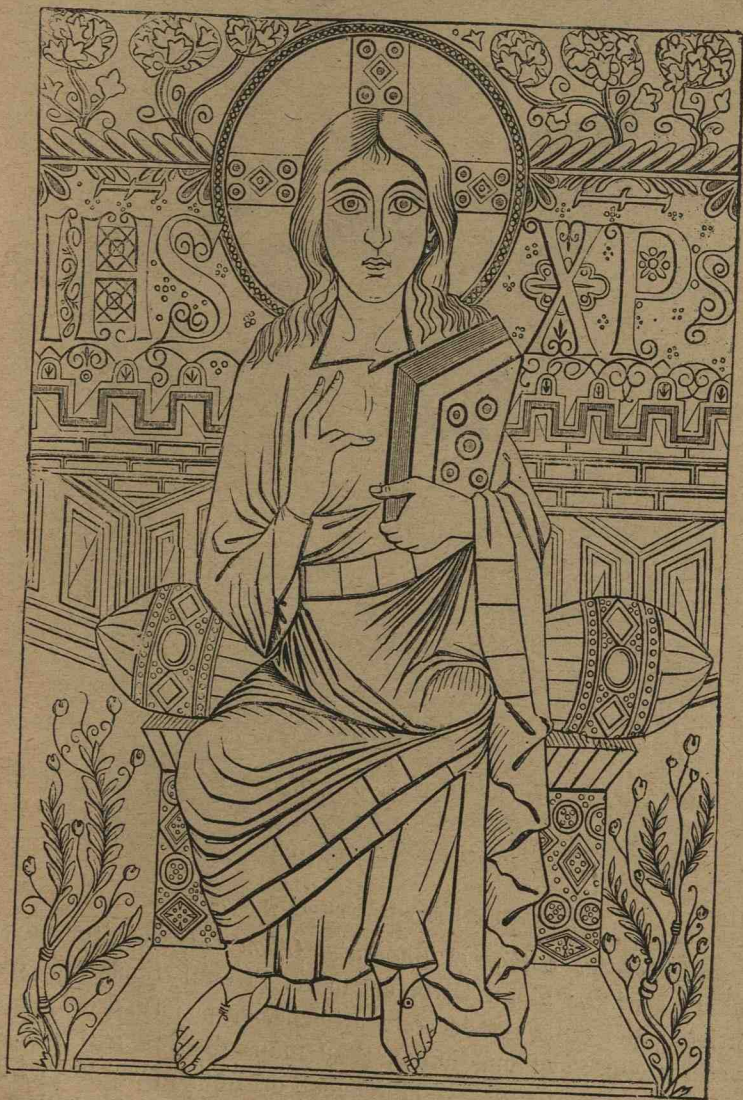
Cu cât executarea a devenit mai măiestră și cu cât formele erau mai frumoase, cu atât mai virtos iese la iveală și tendența de a înfățișa viața.

Ast-fel Apostolul Petru stă țeapên în scaunul lui, ear *Robert, Ducele de Normandia*, ne este înfățișat în clipa, când scoate sabia și face un pas înainte, ca să loviască.

Robert Ducele de Normandia. — Statuă în Catedrala de la Gloucester.

Tot ast-fel *Christos*, de pe evangelia lui Carol cel Mare, e frumos și senin, dar nu are viață, e ca statuetele egiptiene; în vreme-ce *Sfânta Cecilia* tăiată de *Donatello* în marmură, e mai frumoasă, mai-senină și are tot-o-dată și viață.

Christos de pe evang. lui Carol cel Mare. Sec. VIII.

Sf. Cecilia. Reliev în marmoră de Donatello.

Împăratul Lothar și Împăratul Othon III. sunt tot pe tipicul lui Christos al lui Carol cel mare. Ei sunt țepeni și, ca și Christos, șed după regule convenționale, cu piciorul drept înainte, cu cel stâng ce-va mai napoi, ținând mâna dreaptă mai sus, ear cea stângă mai jos și având la densii orî împregiurul lor, ca regii egipteni, semnele caracterului lor. Încă la *Împăratul Lothar* iese la iveală și tendența de a caracteriza prin câte-va linii, încât,

vădând capul lui Lothar, ne reamintim fără de voie ilustrațiile chinezești.

Cu totul alt-fel e *Bunavestire* a lui Donatello. Aici Fecioara Maria, frumoasă și gingașă, ni-e înfățișată în clipa, când se dă îndărăt și rostește cuvintele: *Nu sunt eu vrednică*. Tot piciorul drept e mai nainte, tot mâna dreaptă e mai sus, dar ea se mișcă, ea vorbește, ea simte, ea viețuiește.

Tot ast-fel și ângerul din fața ei.

Inpăratul Lothar tot pe un evang. Sec. IX.

Impăratul Oton III. (evang.). Sec. XI.

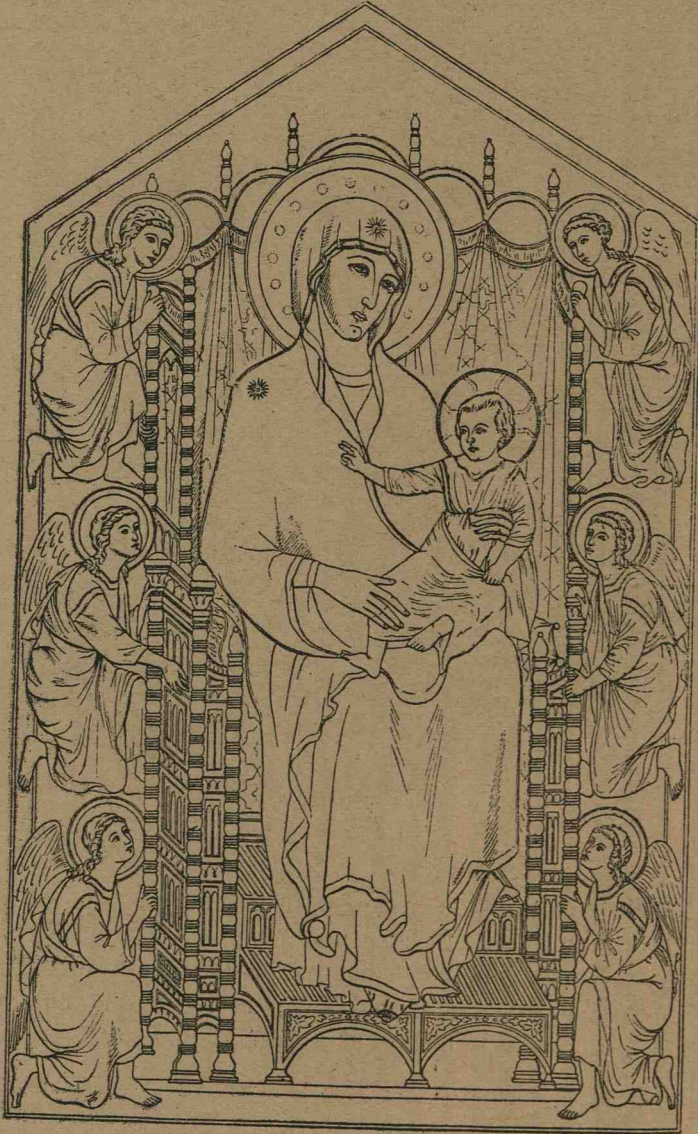
La dreapta și la stânga Împăratului sunt Curtenii cu semnele stăpânirii. În mână monarhul ține alte semne ale stăpânirii lui.

Bunavestire. Relief în marmură de Donatello.

Atât angerul, cât și fecioara țin dreapta pe pept și anume în dreptul inimii, ear stênga o lasă mai jos. Deși însă convențională, pozițiunea mânilor e potrivită ast-fel, că prin ea se indică un gest potrivit cu situațiunea, și e cași-când numai din întêmplare dreapta ar fi mai sus și stênga mai jos.

Din compararea exemplelor, care urmează, se vede lămurit cum vechiul tipic e părăsit încetul cu încetul și concepțiunea e tot mai liberă.

Fecioara de Cimabue.

Christos și fecioara de *Orcagna*.

St. Ioachim la păstori de *Giotto*.

Sfântul Ioachim vine pășind lin și cuvios, eară păstorii îl așteaptă, în vreme-ce turma și cănele ies în calea lui. Ast-fel nu avem în fața noastră numai niște figuri, care fac să ne reamintim pe Sfântul Ioachim sosind la păstori, ci vedem viața în mișcare trupească și sufletească și resimțim bucuria, cu care a fost primit Sfântul.

Piatra de pe mormântul Imp. Ludovic. Sec. XV.

Primele semne ale progresului iese aici la iveală în măiestria executării.

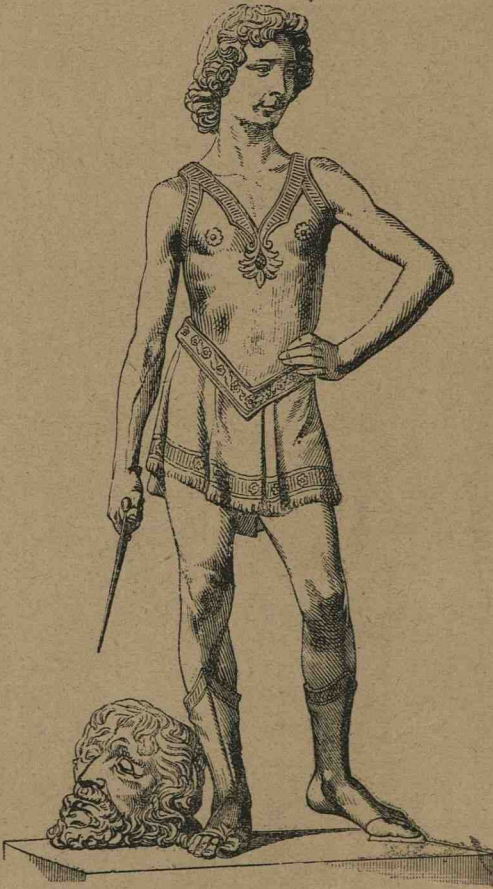
Și în această piatră de mormânt nota caracteristică e simbolisarea și cei doi îngeri, care se ridică de asupra scaunului nu sunt decât simbolisări. Nimic însă nu e țeapăn și executarea e făcută în cele mai mici amănunte.

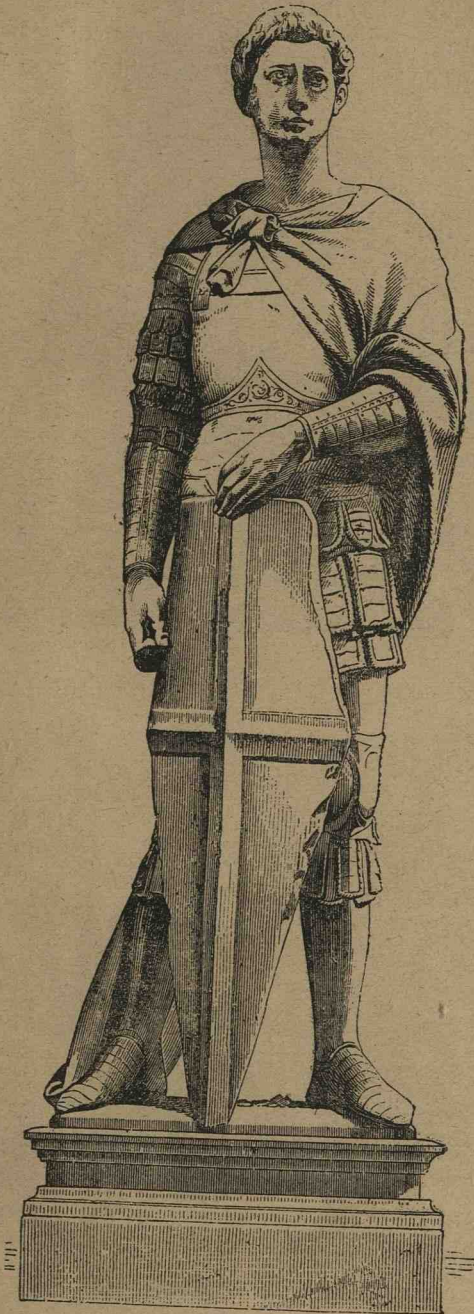
Fecioara. Școala de Colonia. Sec. XV.

Un cap de *Van Eyck*. Sec. XV.

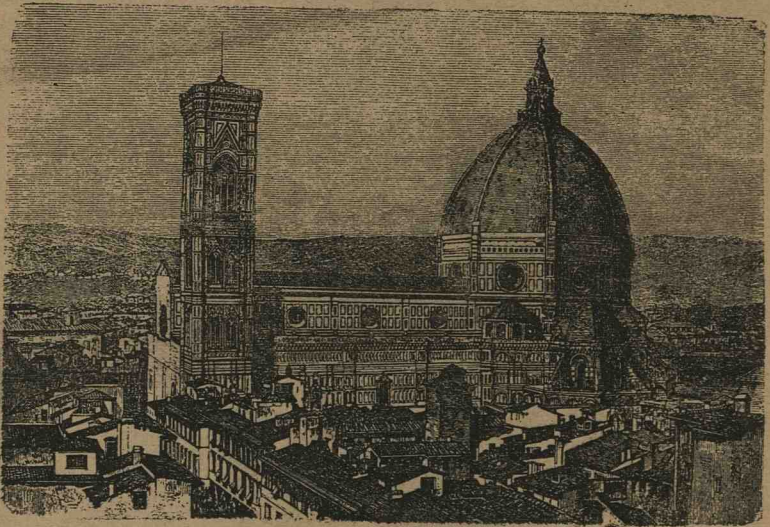

David turnat de bronz de Verocchio.

Sf. Gheorghe tăiat în marmură de *Donatello*.

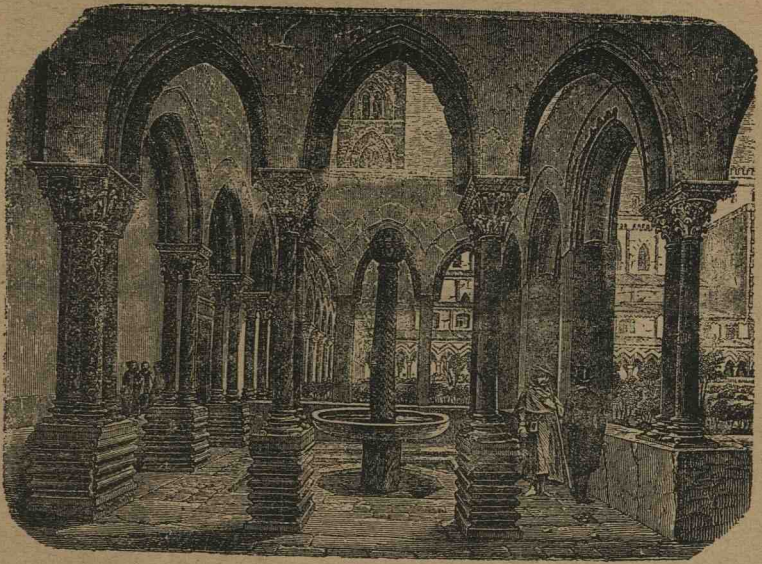
Pecând această schimbare se petrece în ceea-ce privește sculptura și pictura, în Arhitectură stilul roman se combină în fel de fel de chipuri cu cel gotic, cu cel bizantin și cu cel mauresc.

Domul din Florența zidit de *Brunellesco*. Sec. XV.

S. Marco din Veneția. Sec. X—XI.

Colonada Domului de Monreale. Sec. XII.

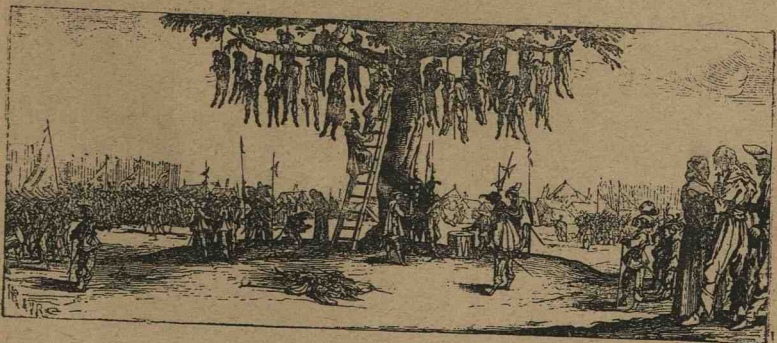
EPOCA DE INFLORE.

Artele n'au ajuns în timpul evului mediū nici chiar în Italia la deplina lor înflorire, și oamenii, care au produs cele mai prețioase opere de artă, nu sunt figuri medievale, deși mulți dintre dènșii și-au început lucrarea încă în timpul lui Lorenzo de Medici.

Societatea medievală erau oameni aspri și fioroși, pățimași, mărginiți și porniți spre vèrsare de sânge. *Vlad-Vodă Tepeș*, *Gian Maria Visconti*, *Richard III* sunt câte-va tipuri medievale. Lumea toată era ca dènșii și numai fiind ca dènșii puteai pe acele timpuri să străbați printre oameni, pentru care era o plăcută priveriște ceea-ce pe noi ne umple de fiori.

Biserica creștinească, condusă tot de acești oameni, n'a putut nici ea să îmblânzească firea omenească, și Dominicanii puși sub porunca Marului Inchisitor erau mai puțin sinceri ca *Richard III.*, dar nu mai puțin răi ca dènșul.

O sută de ani după evul mediū francezul *Jacques Callot* ne înfățișează următoarea scenă din viața Franței.

În Galeria din țările apusene s'au păstrat multe tablouri, care înfățișează asemenea scene, la care oamenii din acele timpuri asistați cu plăcere.

Ceea-ce a îndulcit firea omenească a fost privirea operelor de artă.

De-aceea măiestrii medievale sunt oameni, pe care îi socotim între marii binefăcători ai omenirii și ni-i reamintim cu pietate și cu recunoștință. Ei au stăpânit prin frumuseța formelor pe oameni și încetul cu încetul îi-au deprins a se stăpâni și ei înșiși pe sine.

Giovanni Cimabue (1240—1302), contemporanul și prietenul lui Dante, a fost acela, care întâia oară s'a desfăcut de tipicul bizantin și a deschis drum pentru concepțiunea liberă.

Giotto de Bondone (1266—1337), alt contemporan și prieten al lui Dante, e ucenicul lui Cimabue și tot-o-dată și architect. El a zugrăvit mult și a zidit, între altele, și Domul din Florența.

Cimabue și Giotto sunt considerați ca întemeetori ai nou-școli de pictură, care încetul cu încetul se generalizează. Deasemenea pictorii se sporesc în toate orașele mai bogate atât în Italia, cât și în Țările de Jos.

Filippo Brunellesco (1377—1446), tot florentin, e pentru sculptură ceea-ce Cimabue a fost pentru pictură. El a fost la început fierar, apoi sculptor și architect. Cupola Domului din Florența, de ex. e opera lui. Brunellesco e primul, care în sculptură a studiat proporțiunile și a luat drept punct de plecare modelele antice găsite la Roma.

Donatello (1386—1466), alt Florentin, n'a fost ucenic al lui Brunellesco, dar a studiat dimpreună cu dânsul rămășițele sculpturii antice la Roma.

El e considerat ca cel mai mare sculptor al timpului său.

În timpul lui Donatello, mai ales în Florența, sub protecțiunea Mediceilor au trăit mulți pictori și mulți sculptori, care erau deobicei și architecti.

Alberti, Leon (1404—1472), unul dintre aceștia, e primul, care a stabilit principiile stilului antic în architectură și a stăruit pentru observarea riguroasă a acestor principii. Alberti a fost tot-o-dată și poet, om de știință, cunoscător al antichității și unul dintre cei mai însemnați scriitori ai timpului său.

Verocchio Andrea (1435—1488), unul dintre ucenicii lui Donatello, a fost învățătorul lui *Leonardo da Vinci*, ear **Ghirland-**

dajo (1449—1494), unul dintre ucenicii lui *Verrocchio*, a fost învățătorul lui *Michelangelo Buonarroti*.

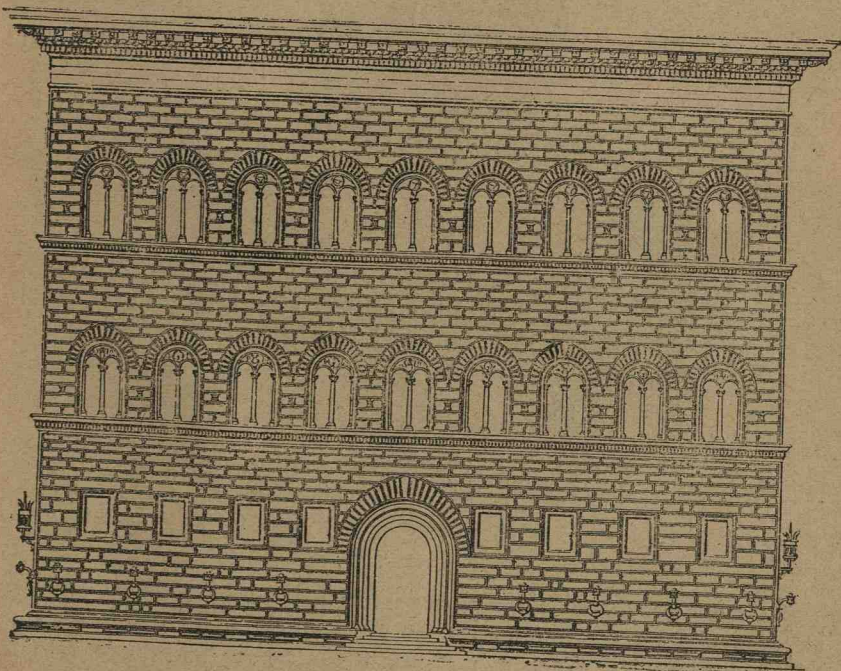
Perugino (1446—1523), un alt ucenic al lui *Verrocchio*, a fost învățătorul lui **Rafaello**.

Leonardo da Vinci, *Michelangelo* și *Raffaello* toți trei sunt deci pictori din școala florentină și ucenici ai lui *Donatello*, ai lui *Giotto*, în cele din urmă ai lui *Cimabue*.

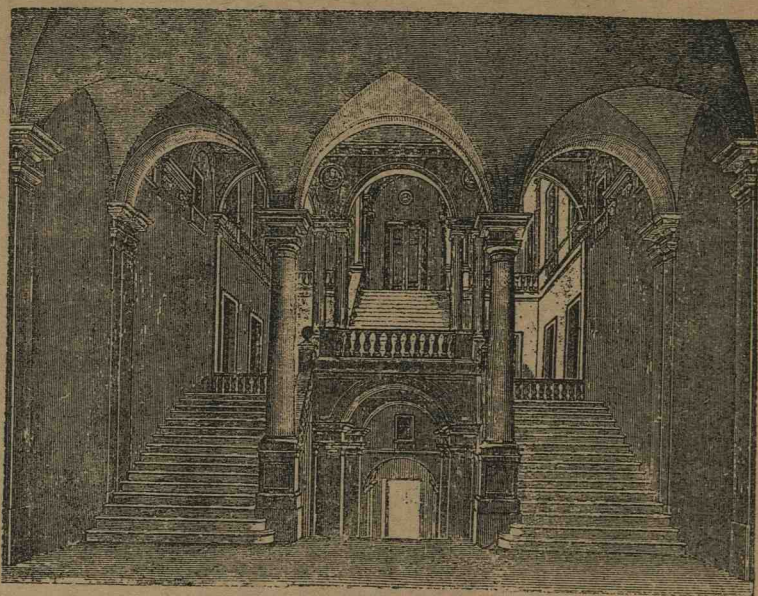
E de sine înțeles, că nu numai în Florența s'a-au cultivat artele plastice. La *Veneția*, la *Milano*, la *Genova* și în *Țările de Jos* deasemenea trăiau artiști de mare valoare în timpul acesta. Școala florentină e însă cea, din care au ieșit cei mai mari măiestri și care a hotărât în cele din urmă caracterul special al artei italiene.

Bramante, *Donato* (1444—1514), e singurul dintre marii artiști ai acestui timp, care nu s'a format în școala florentină. Și el însă numai sub înfrurirea lui *Alberti* și a lui *Leonardo da Vinci* cu care petrece și lucrează împreună timp de mai mulți ani la *Milan*, a ajuns să întreaacă pe toți contemporanii săi în ceea ce privește arhitectura.

Ca măsură a stadiului de dezvoltare, la care era ajunsă arhitectura în timpul acesta, vedem aici *Palatul Strozzi* din Florența, zidit din piatră nepoleită, și scara de marmură a *Palatului Balbi* din *Genova*.

Palatul Strozzi din Florența.

Scara palatului Balbi din Genova.

Leonardo da Vinci.

Leonardo, numit *da Vinci*, fiind-că s'a nuscut în satul *Vinci* lângă Empoli, a fost ca un fel de minune. E peste putință să ne gândim la el fără-ca să ne aducem aminte de Iuliū Cesar, care era cel d'atēiū întru toate.

Om de rară frumuseță trupească, mlădios, îndemănat și foarte tare, el a fost tot-odată și de o neobosită și nesecată putere sufletească.

El a fost *pictor*, *sculptor*, *arhitect* și *inginer* de o potrivă mare atât prin operele, pe care le-a executat, cât și prin studiile, pe care le-a făcut, prin principiile, pe care le-a stabilit.

Acela-și Leonardo era cântăreț, violonist, a reconstruit instrumente musicale, improvisa poezii mult gustate, e socotit între cei mai distinși filosofi ai timpului său și a făcut multe și lungi călătorii.

Ca om de știință el e pus mai presus de toți contemporanii lui. Studiile lui asupra proporțiilor trupului omenesc și desemnurile lui anatomice sunt admirate. Prin scrierile lui se deschid nouă drumuri în științele fizice și în cele matematice, mai ales în ceea ce privește *mechanica* și *optica*.

Ca artist dar și ca om de știință, ca maestru și ca magistr Leonardo da Vinci e sinteza evului mediu în ceea ce privește silințele culturale: într'ênsul sunt adunate toate rezultatele acestor silințe.

El e tot-odată și tipul oamenilor, care au trecut din evul mediu în timpul mai nou și care toți aveau tendența de a deveni universali.

Alătura cu dânsul sta **Luca Signorelli** (1441—1523), tot Florentin ca dânsul, care însă era pictor și numai pictor și e considerat ca premergător al lui Michelangelo.

Ca termiņi de comparație pentru înțelegerea deosebirii dintre viitor și trecut putem lua cina cea de taină a lui Leonardo da Vinci pusă alături cu cina cea de taină a lui **Dierick Bouts** (1410–1475, un pictor din Țările de Jos.

Cina lui Leonardo.

Cina lui Bouts.

c. MUSICA.

Musica, cel mai complicat, dar tot-odată și cel mai puternic dintre genurile de artă, n'a ajuns în timpul evului mediu la dezvoltare mai înaltă. Bazele dezvoltării musicale moderne au fost însă așezate de cântăreții bisericii creștine.

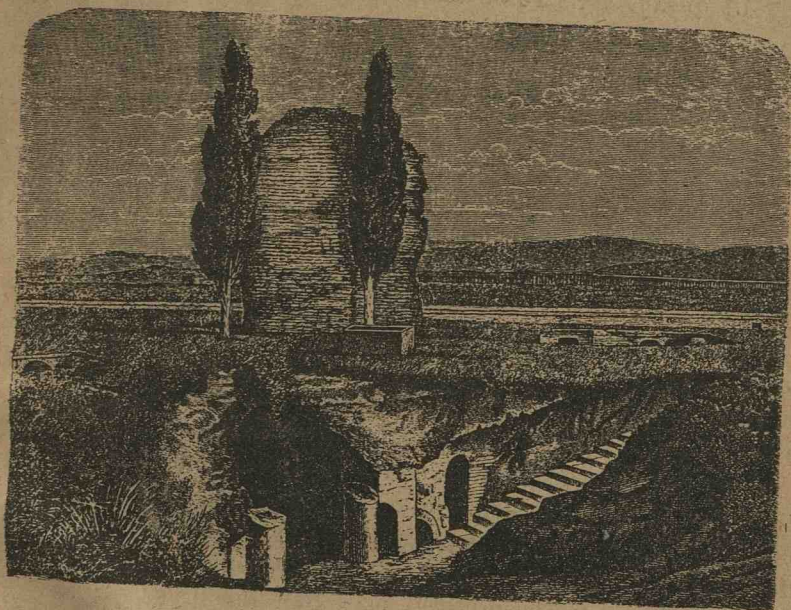
De oare-ce musica foarte ușor poate să devină frivolă și să aibă o înrîurire stricăcioasă asupra oamenilor, în antichitate ea a fost parte oprită, parte regulamentată.

La **Chinezi** regulamentarea s'a făcut ast-fel, că numai anumite „game” și anumite „acorduri” erau admise și s'a instituit un anume *ministeriu* pentru supraveghierea producțiilor musicale.

În lumea elină-romană musica era, în genere, oprită.

În biserica creștinească, în sfârșit, dintru început nici că putea să fie vorba de musică.

În timpul prigonirilor creștinii se adunau în taină prin **Catacombe**, ca să se închine și să petreacă împreună. Aici, în acesto localități subterane, unde ei își aveau și mormintele, nu prea putea să fie vorba de cântări șgomotoase, care ar fi deșteptat luarea aminte a prigonitorilor. Și altfel însă musica era oprită.

Intrarea în Catacombele Sf. Calixt.

Sfintul Ambrosiu (340—397). Episcopul de *Milan*, e acela, care antéia oară a introdus musica în biserica apuseană și a stabilit oare-care regule pentru ea.

Papa Grigorie I. cel Mare (540—604) e însă acela, care a

stabilit pentru timp îndelungat regulele serviciului dumnezeiesc și ale muzicii bisericești.

Musica gregoriană e, ca cea bisericească orientală, *unisonă* și notarea ei se făcea printr'o mulțime de semne într'un *singur șir*.

Huebald sau *Ubaldu* (mort la 930), un călugăr din *Flandria*, e primul care a făcut încercarea de a pune în **armonie** mai multe voci de o dată. El însă n'a putut să învingă greutatea notării.

Guido de Arezzo (990—1050), un călugăr al unei mănăstiri de lângă *Ferrara*, a chibzuit, în sfârșit, *notarea pe mai multe linii*, în cele din urmă pe patru, cu *semnele*, pe care le avem astăzi.

El a scris și prima „*școală*“ pentru învățarea muzicii și a luat drept punct de plecare himnul, care se începe cu fraza :

Ut queant laxis **resonare** fibris **mira** gestorum **famuli** tuorum **solve** polluti **labii** reatum.

De aici a rămas numirea celor șase sunete din scară cu silabele *ut, re, mi, fa, sol, la*.

Al șaptelea, **si**, a fost adăugat în urmă de cântăreții din Franța.

Franco de Colonia stabilește, în sfârșit, pe la anul 1200 și regulele tactului și ale timpului în muzică. În scrierea sa „*musica et cantus mensurabilis*“ el împarte notele în patru lungimi : *maxima, longa, brevis* (scurtă) și *semi-brevis*.

De aici înainte muzica se învață mai ușor și ast-fel cunoșcătorii ei din ce în ce se sporesc. În același timp se ivește alături cu muzica bisericească și cea *profană* sau de *cabinet*, care e cultivată de **barzi** și de **trubaduri**.

Se dezvoltă, în sfârșit, și **musica instrumentală**.

În secolul XIII și mai ales în secolul XIV. muzicanții se bucură de privilegii și în orașele mai mari se constituiesc **bresle de muzicanți**. Ba sunt orașe, care au *musicantul orașenesc al lor*, adică un fel de șef de orchestră plătit din fondurile comunale și însărcinat cu supraveghierea muzicanților.

Ioan Ockenheim (mort pe la 1513), un musicant din *Flandra* și șeful orchestrei regelui Ludovic XI., e cel mai însemnat compozitor pe la sfârșitul evului mediu și trece drept părinte al compozițiilor moderne.

TABLA DE MATERIE.

	Pag.
PREFAȚĂ	III
INTRODUCERE	
I. NOȚIUNI GEOGRAFICE	1
II. MIGRAȚIUNEA POPOARELOR	2
III. CĂDEREA ROMEI	
1. <i>Alarich</i>	4
2. <i>Gaiserich</i>	6
3. <i>Atila</i>	7
4. <i>Henghist</i>	10
5. <i>Odoacru</i>	10
Gradul ânteiu. (Oameni și fapte).	
I. TIMPUL LUI TEODORICH	
1. <i>Teodorich</i>	13
2. <i>Chlodvig</i>	15
II. TIMPUL LUI JUSTINIAN	
1. <i>Justinian (527—565)</i>	16
2. <i>Cosroe I. Nușirvan (531—579)</i>	19
3. <i>Belisariu</i>	20
4. <i>Alboin (561—573)</i>	23
III. TIMPUL LUI MUHAMED.	
1. <i>Muhamed (571—632)</i>	24
2. <i>Baian († 630)</i>	26
3. <i>Sfintul Augustin († 605)</i>	26
4. <i>Recared (586—600)</i>	27
5. <i>Brunhilda și Fredegunda</i>	27
IV. TIMPUL LUI TARIC	
1. <i>Taric</i>	29
2. <i>Asparuch</i>	30
3. <i>Carol Martell (714—741)</i>	31
4. <i>Sfintul Bonifaciu (680—755)</i>	31

V.	TIMPUL LUI CAROL-CEL-MARE.	
	1. Carol-cel-Mare (768—814)	32
	2. Harun al Raşid (786—809)	37
	3. Irena	39
	4. Egbert de Wessex. (800—836)	40
VI.	TIMPUL FRĂȚILOR CIRIL ȘI METODIU.	
	1. Ciril și Metodiu	40
	2. Vasilie I. Macedoneanul. (867—886).	42
	3. Carol III cel Gros (881—887)	43
	4. Alfred cel Mare. (871—901).	44
	5. Apád. (890—898)	44
	6. Piast (840—890)	46
	7. Ruric (862—879)	46
	8. Țarul Simeon (888—927).	47
VII.	TIMPUL LUI OTHON I. CEL MARE.	
	1. Othon I. cel Mare (936—973).	48
	2. Abd ur Rahman III. (912—961)	50
	3. Olga	51
VIII.	TIMPUL LUI CNUT.	
	1. Cnut cel Mare (1014—1035).	52
	2. Hugo Capet. (986—996)	53
	3. Vasilie II. Bulgaroctonul. (976—1025)	54
	4. Stefan cel Sfint (997—1036)	55
IX.	TIMPUL LUI HILDEBRAND.	
	1. Hildebrand (1016—1085)	56
	2. Henric IV. (1056—1106)	60
	3. Wilchelm Cuceritorul. (1066—1087).	62
	4. Robert Guiscard. (1060—1086)	63
	5. Isac I. Comnenul (1057—1059)	64
	6. Michail Craiul Sêrbilor. (1050—1080)	65
	7. Sultanul Melicşah. (1072—1092).	66
X.	TIMPUL PRIMELOR CRUCIATE.	
	1. Urban II.	67
	2. Petru Eremitul	68
	3. Gottfried de Bouillon	70
	4. Dogelt Vitale Fallieri. (1086—1096)	72
XI.	TIMPUL LUI BARBAROSSA.	
	1. Frederic I. Barbarossa. (1152—1190)	73
	2. Manuil I. Comnenul. (1143—1180)	78
	3. Ludovic VII. cel Tinêr (1137—1180)	79
	4. Saladin. (1171—1193)	81
	5. Richard Inimă de Leu. (1189—1199)	82
XII.	TIMPUL ASANIDILOR.	
	1. Ioanițiu. (1197—1207)	85
	2. Dogele Enrico Dandolo (1192—1205)	87

3. Ioan Fără de Țară. (1199—1216)	90
4. Andreiș II. Ierosolimitanul. (1205—1235)	91
5. Frederic II. (1197—1250)	92
6. Djinghischanul Temurdși	96
7. Chanul Cuthan	97

XIII. TIMPUL LUI RADU-VODĂ NEGRU.

1. Negru-Vodă Basarab	98
2. Michaił Paleologul. (1261—1282)	99
3. Chubilai-Chan. (1250—1294)	100
4. Osman Al Ghasi. (1288—1326)	101
5. Blanca de Castilia	101
6. Rudolf de Habsburg. (1273—1291)	103
7. Marco Polo	105

XIV. TIMPUL LUI DRAGOȘ.

1. Dragoș-Vodă	106
2. Casimir I. (1337—1370)	107
3. Ludovic I. de Anjou. (1342—1382)	108
4. Eduard Prințul cel Negru	110
5. Dante Alighieri și ucenicii lui	112
6. Cola di Rienzi	116
7. Ioan Cantacuzen	118
8. Țarul Stefan Dușan (1336—1356)	119

XV. TIMPUL LUI MIRCEA-VODĂ CEL BĂTRÂN.

1. Mircea-Vodă cel Bătrân. (1386—1418)	120
a. Cosovo	122
b. Învoiala cu Turcii	123
c. Nicopoli	124
d. Rovine	126
e. Tractatul încheiat cu Poarta	126
f. Organizarea țării	127
2. Jagello (1377—1434)	127
3. Ioan Huss	129
4. Timur-Lenc (1369—1405)	131
5. Giovangaleazzo Visconti. (1385—1402)	132

Gradul al doilea. (Țeri și popoare).

I. ÎMPERĂȚIA BIZANTINĂ	135
EPOCA I. (395—867).	136
EPOCA II. (867—1204)	139
EPOCA III. (1204—1453)	141
EPOCA IV. (Stăpânirea Otomană). (1359—1512).	143
II. VALEA DUNĂRII	152
1. Slovenii	153

	Pag.
2. <i>Ceho-Slavii</i>	154
3. <i>Maghiarii</i>	156
4. <i>Sërbi</i>	160
5. <i>Bulgarii</i>	162
6. <i>Românii</i>	164
III. NORDUL EUROPEI	169
1. <i>Ruși</i>	170
2. <i>Litvanii</i>	171
3. <i>Polonezii</i>	172
4. <i>Tătarii</i>	173
5. <i>Țerile Scandinavice</i>	174
IV. ȚĂRILE APUSENE	175
1. <i>Germania</i>	176
a. Casa Sacsonă	177
b. Casa Franconă	177
c. Hohenstaufii	178
d. Împărații din deosebite case	179
e. Casa de Habsburg	179
2. <i>Franța</i>	181
a. Capetingii	181
b. Casa de Valois	182
3. <i>Marea Britanie</i>	186
a. Irlanda	186
b. Scoția	187
c. Anglita	188
1. Casa Normană	189
2. Casa Plantagenet sau Anjou	189
4. <i>Țerile de Jos</i>	192
V. ȚĂRILE DE LA MEADĂ-DI	
1. <i>Spania</i>	194
2. <i>Portugalia</i>	196
3. <i>Italia</i>	196
a. Neapolul	197
b. Roma	198
c. Venetia	200
a. Milanul	201
e. Florența	202
V. ASIA ȘI AFRICA	205
1. <i>Perșii</i>	205
2. <i>Arabii</i>	206
3. <i>Turcii</i>	207
4. <i>Mongolii</i>	209
a. Temurșii și urmașii lui	209
b. Timur-Lenc și urmașii lui	210

Gradul al treilea. (Viața Medievală).

I.	RELIGIUNEA	212
	1. <i>Budhismul</i>	213
	2. <i>Muhamedanismul</i>	214
	3. <i>Creștinismul</i>	216
	a. <i>Ordinile călugărești</i>	216
	2. <i>Propaganda Creștină</i>	218
	3. <i>Primatul</i>	219
	4. <i>Papismul</i>	220
	5. <i>Lupta pentru reformațiune</i>	222
	6. <i>Schisma cea mare</i>	224
	7. <i>Inchizițiunea</i>	226
II.	SOCIETATEA MEDIEVALĂ	227
	1. <i>Feudalitatea</i>	227
	2. <i>Clasele sociale</i>	229
	3. <i>Breslele</i>	231
	4. <i>Cavalerismul</i>	231
	5. <i>Ordinile Cavaleresti</i>	241
	6. <i>Staturile</i>	244
III.	CULTURA MEDIEVALĂ	245
	1. <i>Științele</i>	246
	2. <i>Propagarea științelor</i>	247
	3. <i>Renășterea</i>	260
	4. <i>Descoperirile</i>	252
	5. <i>Arta Medievală</i>	254
	a. <i>Poesia</i>	254
	a. <i>Artele Plastice</i>	255
	<i>Epoca de decadentă</i>	262
	<i>Epoca înriuririi Egiptiene</i>	267
	<i>Epoca de înflorire</i>	283
	c. <i>Musica</i>	289

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI